

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พระนักศึกษาค้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย:
วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ

The Cross-Border of Student Monks from ASEAN and the Greater Mekong Sub-
region in Thailand: Way of Life and Transnational
Social Relation Network

โดย

พระครูสารกิจโกศล,ดร.

พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑูมโน,ผศ.ดร.

รองศาสตราจารย์สมหมาย ชินนาค

ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์

นายสุมิตรชา ซาเสน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758025

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พระนักศึกษข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย:
วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ

The Cross-Border of Student Monks from ASEAN and the Greater Mekong Sub-
region in Thailand: Way of Life and Transnational
Social Relation Network

โดย

พระครูสารกิจโกศล,ดร.

พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑฒโน,ผศ.ดร.

รองศาสตราจารย์สมหมาย ชินนาค

ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์

นายสุมิตรชา ซาเสน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758025

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Cross-Border of Student Monks from ASEAN and the Greater Mekong Sub-region in Thailand: Way of Life and Transnational Social Relation Network

By

Phrakru Sarakitkosol, Dr.

Phrakru Thammathorn Siriwat Siriwattano, Asst. Prof., Dr.

Assoc. Prof. Sommai Chinnak

Dr. Ruangdet Khechornsart

Mr. Sumitcha Sasen

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubonratchathani Campus.

B.E. 2558

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610758025

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย :	พระนักศึกษข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในประเทศไทย : วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม
ผู้วิจัย:	พระครูสารกิจโกศล, ดร., พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวฑฒโน, ผศ.ดร., รศ.สมหมาย ชินนาค, ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์, นายสุมิตาชา ชาเสน
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ปีงบประมาณ:	๒๕๕๘
ทุนสนับสนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ มุ่งที่จะศึกษาวิถีชีวิต ภูมิหลัง การปรับตัวและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิตติจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเลือกศึกษากลุ่มพระนิตติข้ามแดนที่ศึกษาอยู่ทั้งในส่วนกลางและวิทยาเขตต่างๆ

ผลการศึกษาพบว่า พระนิตติจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เริ่มเข้ามาศึกษาในประเทศไทย อย่างเด่นชัดเมื่อปลายทศวรรษ ๒๕๔๐ โดยมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น ปัจจัยผลักดัน ได้แก่ (๑) สภาพทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว (๒) การที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย (๓) ปัจจัยทางด้านการเมือง และปัจจัยดึงดูด ได้แก่ (๑) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ (๒) ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และ (๓) ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน

ด้านการปรับตัวนั้น จะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคม และการปรับตัวทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการปรับตัวด้านภาษา นอกจากนี้ ในฐานะของ “คนต่างด้าว” พวกเขาที่ย่อมเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคบางประการในการดำเนินชีวิต ฉะนั้น พวกเขาจึงมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตน อย่างน้อย 3 รูปแบบ คือการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระดับบุคคล และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของชมรม

คำสำคัญ: พระนิตติข้ามแดน, อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง, วิถีชีวิต, การปรับตัว, เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ

Research Title : The Cross-Border of Student Monks from ASEAN and the Greater Mekong Sub-region in Thailand: Way of Life and Transnational Social Relation Network

Researchers : Phrakhru Sarakitkosol, Dr., Phrakhru Dhammathornsiriwat Siriwattanon, Asst Prof, Dr., Assoc Prof. Sommai Chinnak, Dr. Ruangdet Khechornsart, Mr. Sumitcha Sasen

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Uboratchathani Campus

Fiscal year : 2558 / 2015

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research intends to explain the way of life, background, adaptation and transnational social relation networking process of the transnational student-monks from ASEAN countries in the Greater Mekong Sub-region [GMS] in Thailand which studying at the Mahachulalongkornrajawithayalai University. The target groups were selected both from the main campus at Ayutthaya and the other campuses in North and Northeast region.

The study indicated that the transnational student-monks from neighboring countries in ASEAN and in the Greater Mekong Sub-region come to study in Thailand clearly at the end of 1997 by 2 factors. Firstly; the push factors were (1) the economic condition of the family (2) the lack of self-development opportunity of the country of origin, (3) the political factors. Secondly; the pull factors were (1) geographical factors (2) socio-cultural factors and (3) institutional identity.

For the adaptation, the study found that the transnational student-monks have both social and cultural adaptation especially the language's adaptation. Besides that, as the "alien" they have to face some problems in everyday life, then they have to create the social network relation for changed their social position in 3 types; the social network relation with the homeland, the individual social network relation and the association or club.

Keywords: Transnational Student-Monks, Network, Greater Mekong Sub-region, Way of Life, Adaptation, Transnational Social Relations Network

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง “พระนิสิตข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย: วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเอื้อเฟื้อและความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวนมาก นับตั้งแต่ พระนิสิตข้ามพรมแดนรัฐชาติทั้งจากประเทศกัมพูชา สปป.ลาว เมียนมา เวียดนาม ที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยในครั้งนี้ ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งในส่วนกลาง วิทยาเขตหนองคาย นครพนม สุรินทร์ เชียงใหม่ และอุบลราชธานี

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเห็นความสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ โดยการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการวิจัย รวมทั้งเปิดโอกาสให้โครงการวิจัยดำเนินการได้อย่างเป็นอิสระ พร้อมทั้งเอื้ออำนวยด้านต่างๆ ในการดำเนินโครงการ แม้ว่าผู้วิจัยจะทำงานล่าช้ากว่ากำหนดก็ตาม

พระครูสารกิจโกศล, ดร. และคณะ

๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัย.....	๖
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๑๑
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๒
๒.๑ แนวคิดเรื่องพื้นที่สังคมข้ามพรมแดน.....	๑๒
๒.๒ แนวคิดเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติ.....	๑๙
๒.๓ แนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่น.....	๒๘
๒.๔ แนวคิดเรื่องการเรียนรู้.....	๓๙
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๙
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๖๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๑
๓.๒ พื้นที่การวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๖๒
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๖๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๕
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษา.....	๖๖

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๖๗
๔.๑ ภูมิหลังและปัจจัยที่นำมาสู่ปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดน.....	๖๗
๔.๒ วิธีชีวิตและการปรับตัวของพระนิสิตข้ามแดน.....	๘๑
๔.๓ กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามแดน.....	๙๐
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๐๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๐๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๗
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๑๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๕
บรรณานุกรม.....	๑๑๘
ภาคผนวก.....	๑๒๓
ภาคผนวก ก บททความวิจัย.....	๑๒๔
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๑
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ ดำเนินมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๕๓
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์.....	๑๕๕
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๕๙
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๖๙
ประวัติผู้วิจัยและคณะ.....	๑๗๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละนักศึกษาต่างชาติในสถาบันอุดมศึกษา เปรียบเทียบปีการศึกษา ๒๕๕๑ กับ ๒๕๕๖	๒

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑. กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๐
๒. พระสุธี ยนต์ อดีตพระนักศึกษ มจร.อุบลราชธานี.....	๖๙
๓. พุทธิกอุดมศึกษาเปรียะสีหุราช	๗๖
๔. พระนิสิตต่างชาติขณะทำความสะอาดวัด และขณะมาสมัครเรียนที่ มจร.อุบลราชธานี.....	๘๘
๕. การใช้โทรศัพท์มือถือเล่น social media.....	๙๒
๖. ตราสัญลักษณ์ของชมรมนิสิตชาวไทยใหญ่ และนิสิตลาว มจร.เชียงใหม่.....	๙๔
๗. ชมรมนิสิตไทยใหญ่และโปสเตอร์เชิญชวนเรียนภาษาลาวของชมรมนิสิต มจร.เชียงใหม่.....	๙๔
๘. หนังสือเชิญหนึ่งในคณะผู้วิจัยร่วมงานปฐมนิเทศ.....	๙๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติของสังคมโลก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม การศึกษาก็เป็นมิติหนึ่งที่ได้รับจากอิทธิพลดังกล่าว ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาจะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้มีประสิทธิภาพและมีคุณค่าที่สามารถแข่งขันกับนานาชาติ ประเทศ ทุกประเทศจึงมุ่งปฏิรูปการศึกษาให้มีความเป็นเลิศและทันสมัยยิ่งขึ้น นอกจากนี้จะทำให้ประชาชนของประเทศตนได้ศึกษาแล้ว ยังเป็นแนวทางชักจูงใจให้นักศึกษาต่างชาติเข้ามาเรียนเพื่อหารายได้เข้าประเทศอีกด้วย การที่แต่ละประเทศเร่งปฏิรูปการศึกษาเช่นนี้ทำให้นักศึกษาต่างชาติจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีโอกาสเลือกที่จะเข้าศึกษาในประเทศใดก็ได้ตามศักยภาพของตน^๑

กระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว ส่งผลให้วงการศึกษาทั่วโลกมีการส่งเสริมสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นสากลหรือเป็นนานาชาติ ความเป็นสากลหรือความเป็นนานาชาติทางการศึกษา หรือการศึกษานานาชาติ [International Education] หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างๆ ในโลก เกี่ยวกับการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ด้านการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชาติต่างๆ ก่อให้เกิดความช่วยเหลือร่วมมือกัน โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัย การแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ บุคลากร อาจารย์ นักศึกษา ตลอดจนเทคโนโลยีต่างๆ โดยมีภาษากลางเป็นสื่อ

ความเป็นสากลของการศึกษาดังกล่าว เป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นทั่วโลก ด้วยแนวคิดที่คล้ายคลึงกันคือ ความพยายามปรับบทบาทของประเทศตน ให้เปิดสู่ประชาคมโลก เสริมสร้างความสามารถทางเศรษฐกิจ สร้างเครือข่าย [Network] ความร่วมมือระหว่างประเทศ การเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ การแลกเปลี่ยนอาจารย์และนักศึกษา ปรับปรุงเนื้อหาสาระและรูปแบบของหลักสูตร สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาความเป็นนานาชาติหรือความเป็นสากล^๒

^๑ บัญญัติ ศรีสุขงาม “เป้าหมายที่ต้องการเพื่อหารายได้เข้าประเทศ” ใน วารสารศึกษาศาสตร์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๗), หน้า ๑.

^๒ อำนวย บัวศิริ. การพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสังคมนานาชาติในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔.

นอกจากนี้ ด้วยนโยบายทางด้านการพัฒนามาตรฐานการศึกษาของประเทศ ก็ได้กำหนด ยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สำคัญประการหนึ่งคือ การส่งเสริมความร่วมมือทางด้านการศึกษาและการ วิจัยกับองค์กร/สถาบันการศึกษาต่างประเทศ รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประเทศไทยได้เป็น ศูนย์กลางทางการศึกษาของประเทศเพื่อนบ้าน และภายใต้กระแสการพัฒนาสู่ความเป็นสากล กระแส ภูมิภาคนิยม กระแสโลกาภิวัตน์ รวมถึงนโยบายการเปิดเสรีการค้าบริการด้านการศึกษา ภายใต้ข้อตกลง ว่าด้วยการค้าบริการ [General Agreement on Trade in Service: GATS] ที่ทำให้เกิดการขยายตัว ด้านการศึกษาและความร่วมมือทางวิชาการระหว่างประเทศ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้จำนวน นักศึกษาต่างชาติและชาวต่างประเทศได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยของไทย รวมถึงการ เคลื่อนย้าย [Mobility] ของนักศึกษาก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้ทำการ รวบรวมข้อมูลจากสถาบันอุดมศึกษาที่มีนักศึกษาต่างชาติศึกษาอยู่ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม ๒๕๕๕ - เดือนกรกฎาคม ๒๕๕๖ จำนวน ๑๐๕ แห่ง พบว่ามีนักศึกษาต่างชาติจำนวน ๑๘,๘๑๔ คน จาก ๑๓๙ ประเทศ ศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาไทย ในการนำข้อมูลนักศึกษาต่างชาติที่ ศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยมาพิจารณาในมิติต่างๆ เพื่อวิเคราะห์ทิศทางและแนวโน้มของนักศึกษา ต่างชาติที่จะเข้ามาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยในอนาคต โดยการเปรียบเทียบข้อมูลนักศึกษาต่างชาติ ในแต่ละปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ พบว่า นักศึกษาจากประเทศในทวีปเอเชียที่เข้ามาศึกษาใน สถาบันอุดมศึกษาไทยมากที่สุด คือ นักศึกษาจากประเทศจีน สถาบันอุดมศึกษาที่มีนักศึกษาต่างชาติ ศึกษามากที่สุด คือ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ สาขาวิชาที่มีนักศึกษาต่างชาติเลือกเรียนมากที่สุด คือ สาขาวิชาบริหารธุรกิจ แหล่งทุนสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาของนักศึกษาต่างชาติที่เข้ามาศึกษาใน สถาบันอุดมศึกษาไทยมากที่สุด คือทุนส่วนตัว

ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละนักศึกษาต่างชาติในสถาบันอุดมศึกษา เปรียบเทียบปีการศึกษา ๒๕๕๑ กับ ๒๕๕๖

ปีการศึกษา ๒๕๕๑			สถาบันอุดมศึกษา	ปีการศึกษา ๒๕๕๖			สถาบันอุดมศึกษา
ลำดับที่	จำนวน	ร้อยละ		ลำดับที่	จำนวน	ร้อยละ	
๑	๒,๕๕๘	๑๕.๖๓	อัสสัมชัญ	๑	๒,๙๑๒	๑๕.๔๘	อัสสัมชัญ
๒	๑,๓๒๙	๘.๑๒	ม.มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย	๒	๑,๓๒๘	๗.๐๖	มหิดล
๓	๑,๐๖๙	๖.๕๓	มหิดล	๓	๑,๑๘๗	๖.๓๑	ม.มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย
๔	๕๙๑	๓.๖๑	บูรพา	๔	๙๔๒	๕.๐๑	ขอนแก่น
๕	๔๘๗	๒.๙๘	รังสิต	๕	๗๓๐	๓.๘๘	มรภ.เชียงใหม่

ปีการศึกษา ๒๕๕๑			สถาบันอุดมศึกษา	ปีการศึกษา ๒๕๕๖			สถาบันอุดมศึกษา
ลำดับที่	จำนวน	ร้อยละ		ลำดับที่	จำนวน	ร้อยละ	
๖	๔๒๕	๒.๖๐	ขอนแก่น	๖	๖๘๕	๓.๖๔	ธุรกิจบัณฑิต
๗	๔๓๐	๒.๖๓	มิชชั่น	๗	๖๖๘	๓.๕๕	เกษมบัณฑิต
๘	๔๒๑	๒.๕๗	มรภ.สวนดุสิต	๘	๖๖๕	๓.๕๓	จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
๙	๓๘๙	๒.๓๘	รามคำแหง	๙	๕๖๕	๓.๐๐	ธรรมศาสตร์
๑๐	๓๘๐	๒.๓๒	เชียงใหม่	๑๐	๕๑๓	๒.๗๓	บูรพา

แม้ว่าตัวเลขดังกล่าวน่าจะยังไม่ครอบคลุมไปทุกสถาบันการศึกษา เพราะจากประสบการณ์ของคณะผู้วิจัยก็พบว่า ยังมีนักศึกษาจากประเทศอาเซียนและประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่ศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาที่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี หรือสถาบันการศึกษาที่เพิ่งยกระดับเปิดสอนระดับปริญญาบัณฑิต เช่น วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยพลศึกษา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าในส่วนของตัวเลขนักศึกษาจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในรายงานของ สกอ. นั้น จำนวนไม่น้อยเป็น “พระนิสิต” ที่ศึกษาอยู่ ณ สถาบันอุดมศึกษาของสงฆ์หรือที่เรียกกันว่า “มหาวิทยาลัยสงฆ์” ซึ่งมีวิทยาเขตกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีจำนวนนักศึกษาต่างชาติมากเป็นลำดับที่ ๒ ของประเทศ นับตั้งแต่ปี ๒๕๕๒ เป็นต้นมา โดยในปี ๒๕๕๔ มีจำนวนถึง ๑,๒๗๖ คน หรือร้อยละ ๖.๒๘^๗

ดังนั้น ในภาวะการณ์ปัจจุบันประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนกำลังเตรียมการเพื่อการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ประกอบกับที่รัฐบาลไทยมีนโยบายส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค ตลอดจนการเตรียมการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ นั้น การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนจากประเทศเพื่อนบ้านนี้ ไม่เพียงแต่จะทำให้เรามีความเข้าใจเพื่อนบ้านลึกซึ้งมากขึ้นเท่านั้น หากแต่ยังอาจนำไปสู่การกำหนดแนวนโยบายที่เหมาะสมสำหรับทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะจะเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านอุดมศึกษาของสงฆ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งจะนำมาซึ่งการกระชับความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมในท้ายที่สุด

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาภูมิหลังและปัจจัยที่พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตัดสินใจมาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๗ อ่างแล้ว, อำนาจ บัวศิริ. การพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติในประเทศไทย, หน้า ๔.

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และการปรับตัวของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ ภูมิหลังและปัจจัยที่พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตัดสินใจมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นอย่างไรและมีอะไรบ้าง

๑.๓.๒ วิถีชีวิต และการปรับตัวของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นอย่างไรบ้าง

๑.๓.๓ กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการศึกษาประกอบด้วย (๑) ภูมิหลังและปัจจัยที่พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตัดสินใจมาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒) วิถีชีวิต และการปรับตัวของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงข้ามชาติในประเทศไทย (๓) กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงข้ามชาติในประเทศไทย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา

พื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่จังหวัดที่มีพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงศึกษามาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งวิทยาเขตในจังหวัดต่างๆ ทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี สุรินทร์ บุรีรัมย์ หนองคาย นครพนมและเชียงใหม่

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามจะเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) อย่างไรก็ดีหนึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เหมาะสม เนื่องจากพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะยังไม่สามารถ

เขียนอ่านภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่ว ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ประชากรที่เป็นพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ เมียนมา (พม่า) สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนามที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวิทยาเขตต่างๆ ทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี สุรินทร์ หนองคาย นครพนมและเชียงใหม่ ในภาคต้นปีการศึกษา ๒๕๕๙ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๓ รูป รวมทั้งสัมภาษณ์ บุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวิทยาเขตต่างๆ ที่ทำหน้าที่ดูแลหรือเกี่ยวข้องกับพระนิสิตชาวต่างชาติเหล่านี้

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พระนิสิต หมายถึง พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ เมียนมา (พม่า) สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ที่กำลังศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๕๙

ข้ามพรมแดน หมายถึง การเดินทางข้ามพรมแดนรัฐชาติของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จากประเทศมาตุภูมิเข้ามาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

อาเซียน หมายถึง ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประกอบไปด้วยประเทศ (รัฐชาติ) จำนวน ๑๐ ประเทศ ได้แก่ ไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ โดยในงานวิจัยครั้ง มุ่งจะศึกษาพระนิสิตจาก ประเทศลาว พม่า เวียดนาม กัมพูชา และ สิบสองปันนา ประเทศจีนที่เข้ามาศึกษาใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง หมายถึง ภูมิภาคที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน ซึ่งประกอบด้วย ๖ ประเทศคือ มณฑลยูนนาน (สาธารณรัฐประชาชนจีน) สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

วิถีชีวิต หมายถึง วิถีชีวิตประจำวันของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

คนพลัดถิ่น หมายถึง ชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ใหม่ที่อพยพโยกย้ายจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเข้าไปในพื้นที่ชายขอบของสังคมอื่นที่ยังมีความทรงจำร่วม หรือมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับบ้านเกิดเมืองนอนของตน มีความเชื่อว่าเขาไม่เป็นที่ยอมรับ หรือถูกกีดกันจากสังคมใหม่ที่เข้าไปอาศัยอยู่ และสักวันหนึ่งจะได้กลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตนอีกครั้งหนึ่ง และเขาเหล่านี้ยังมีสำนึกร่วมของคนพลัดถิ่นหรืออัตลักษณ์ของคนเหล่านี้จึงวางอยู่บนพื้นฐานของสายสัมพันธ์ที่มีต่อบ้านเกิดเมืองนอนเป็นสำคัญ

วิถีชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ในแต่ละวัน กิจวัตรที่ต้องทำเมื่อมาศึกษาอยู่ที่ประเทศไทยแล้ว เช่น สวดมนต์ ทำวัตรเช้า เย็น บิณฑบาต เรียนหนังสือ ทำความสะอาดวัด เป็นต้น

กระบวนการสร้างเครือข่าย หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารระหว่างรัฐจากพระนิสิตที่เข้ามาศึกษาในไทย และผู้ที่กำลังจะเข้ามาศึกษา รวมถึงผู้สำเร็จการศึกษาไปแล้วด้วย เพื่อเป็นช่องทางในการแนะนำ เกี่ยวกับการเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การทำเอกสารขอเข้าเรียน เป็นต้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัย

งานวิจัยที่เกี่ยวกับ “พระนักศึกษา” โดยตรงนั้น อาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่ปรากฏ เพราะจากการค้นคว้าของคณะผู้วิจัยพบว่า มีบทความเพียงชิ้นเดียวของ วสันต์ ปัญญาแก้ว (๒๕๕๒: ๑๒๙-๑๕๙) ที่นำเสนอในวารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เรื่อง “เนรพระข้ามชาติ: ขบวนการรื้อฟื้นและสืบสานพระศาสนาของชาวลื้อสืบสองปันนา” ซึ่งเป็นการนำเสนอปฏิบัติการของการเดินทางข้ามพรมแดนรัฐชาติของเนรพระชาวลื้อ สืบสองปันนา มณฑลยูนนาน ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน โดย วสันต์ วิเคราะห์ว่า ปฏิบัติการทางสังคมดังกล่าวคือรากฐานของขบวนการรื้อฟื้นและสืบสานพระศาสนาในอาณาบริเวณชายแดนแห่งนี้ นับจากกลางทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา กลุ่มเนร/พระชาวลื้อ เดินทางออกจากบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อศึกษาหาความรู้ทางพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับการเรียนรู้และหาประสบการณ์สังคมต่างๆ ในประเทศไทย บทความดังกล่าวยังชี้ให้เห็นว่า ไม่เพียงแต่เครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติระหว่างกลุ่มคนไทยในเขตลุ่มน้ำโขงตอนบน ที่มีส่วนอย่างสำคัญกับขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา ทว่ายังมีเครือข่ายทางศาสนาพุทธเถรวาทนิกายโยนที่เป็นทั้งพลังขับเคลื่อนและสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น ผ่านการเดินทางข้ามรัฐชาติของชาวลื้อพลัดถิ่นและเนร/พระ ทั้งที่เสริมสร้างความเข้มแข็งและเปิดพื้นที่ให้ชาวลื้อ (หรือที่เรียกอย่างเป็นทางการโดยรัฐจีนว่า ประชาชนส่วนน้อยชาวดไต) ได้ยืนยัน รื้อฟื้น สืบสาน และรักษาไว้ซึ่งความเป็นถิ่นฐานและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพวกเขา ภายใต้บริบทของการแทนที่ผ่านโครงการพัฒนาของรัฐ การพัฒนาและการร่วมมือทางการค้าระดับภูมิภาคในเขตลุ่มน้ำโขง

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมโลกเชื่อมต่อกันอย่างใกล้ชิด มีการข้ามพรมแดนอย่างคึกคักรวดเร็วของผู้คน สินค้า และข่าวสาร รัฐก็ดูเหมือนจะมีบทบาทน้อยลงหรือควบคุมได้จำกัด หรือแม้กระทั่งรัฐเองกลับเปิดทางและเอื้ออำนวยให้การเคลื่อนย้ายดังกล่าวเป็นไปโดยสะดวกขึ้นตามหลักการค้าเสรีในยุคใหม่ จึงมีการทบทวนความสัมพันธ์ในหลายแง่มุมระหว่างรัฐกับพรมแดน หนึ่งในนั้นก็คือการทบทวนว่า ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์อำนาจรัฐที่พรมแดนมีมากขึ้น น้อยลง หรือปรับตัวอย่างไร และความเปลี่ยนแปลงของอำนาจรัฐที่พรมแดนส่งผลกระทบต่อผู้คนที่ท้องถิ่นที่ทำมาหากินในบริเวณนั้น ดังการศึกษาของ Andrew Walker (๑๙๙๙) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชีวิตทางการค้าหลากหลายรูปแบบในบริเวณพรมแดนลาวทางภาคเหนือ บริเวณเชื่อมต่อกับพรมแดนไทยที่ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ข้อเสนอที่สำคัญของเขาคือ การทบทวนความคิดที่ว่า การควบคุมของรัฐ (regulation) กับการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ (liberalization) เป็นความสัมพันธ์แบบขัดแย้งกันข้าม ในทำนองที่ว่า ในอดีตรัฐมี

อำนาจควบคุมทางเศรษฐกิจมาก แต่ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้เปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น รัฐจึงมีบทบาทแทรกแซงน้อยลง ทำให้ธุรกิจภาคเอกชนเติบโตคึกคักมากขึ้น เขาเสนอว่าทักษะเช่นนี้เป็นการมองที่ตื่นเงินและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ดังในกรณีของลาวที่พบว่า ในอดีตกิจการของเอกชนหลากหลายประเภทกลับเติบโตได้ดีภายใต้ระบอบการควบคุมของรัฐอย่างเข้มข้น เมื่อลวงสู่ยุคที่รัฐหันมาใช้นโยบายการเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น ก็ไม่ได้หมายความว่าอำนาจควบคุมของรัฐจะลดลง แต่การควบคุมกลับเพิ่มขึ้น โดยเปลี่ยนไปสู่การควบคุมในรูปแบบใหม่ (regulation) ภายใต้ระเบียบขั้นตอนปฏิบัติทางการค้าในระบบใหม่ ดังนั้น การควบคุมของรัฐกับการเปิดเสรี จึงอาจเป็นความสัมพันธ์ที่ก้าวไปด้วยกันและอาจเกี่ยวพันกันตามแต่กรณี^๔ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในยุคโลกาภิวัตน์ อำนาจรัฐไม่ได้ลดน้อยถอยลง แต่เป็นเรื่องของการปรับยุทธศาสตร์ใหม่ที่เลือนไหลซับซ้อนมากขึ้น ในขณะที่ภาคเอกชนก็ปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงนี้แตกต่างกันออกไป^๕

มุมมองในลักษณะข้างต้นนี้อาจจะต่างจากมุมมองตามแนวคิด "เศรษฐกิจ-การเมือง" ซึ่งจะมองชายแดนและอธิบาย ปัญหาชายแดนในฐานะที่เป็นสิ่งใหม่ที่ "เพิ่งเกิดขึ้น" อันเป็น "ผล" มาจาก "โลกาภิวัตน์" โดยเฉพาะโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระดับโลก ภายหลังจากที่กำแพงของสงครามเย็นได้พังทลายลงในช่วงยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา ฉะนั้นในมุมมองของแนวคิด "เศรษฐกิจ-การเมือง" มองว่าผลกระทบประการสำคัญประการหนึ่งของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ก็คือความสามารถของรัฐในการบริหารจัดการและมีอำนาจเหนือดินแดนของตนนั้นลดลง อันเป็นผลแปรผันกับการฉีกประสานกันในระดับโลกของเศรษฐกิจซึ่งนับวันจะแน่นหนาขึ้น เห็นได้จากการเคลื่อนไหวทางด้านทุนการเงินที่เคลื่อนไหวในลักษณะพื้นที่เดียวกันทั้งโลก เชื่อมด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ดังที่ Castells (๑๙๙๖)^๖ มองว่าการเกิดขึ้นของสังคม "เครือข่าย" ระดับโลก (network society) ได้เกิดขึ้นแล้ว และทำให้สถานะที่ซับซ้อน สุ่มทวนิช (๒๕๓๗) เรียกว่า "ไร้รัฐ-ลอดรัฐ"^๗ เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพระนักศึกษาจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาและสำเร็จการศึกษาแล้วจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยจัดเป็นกลุ่มคนที่

^๔ Andrew Walker, *The Legend of the Golden Boat*, Honolulu: University of Hawaii's Press, ๑๙๙๙: ๑๘๖-๙ อ้างใน (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

^๕ พญักษ์ เถาถวิล "อำนาจรัฐกับพลวัตการค้าชายแดน : กรณีศึกษาการค้ารายย่อยบริเวณด่านพรมแดนช่องเม็ก จ.อุบลราชธานี" บทความนำเสนอในเวที การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ ๖ เรื่อง "รัฐ จากมุมมองของชีวิตประจำวัน" ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ ๒๘-๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐, หน้า ๑-๒.

^๖ Castells, Manuel. ๑๙๙๖. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell. อ้างใน (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

^๗ ชัยอนันต์ สมุทวนิช. ๒๕๓๗. *โลกาภิวัตน์กับอนาคตของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ. อ้างใน (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

นักวิชาการเรียกว่า “คนพลัดถิ่น” (Diaspora) ฉะนั้น หากจะทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนพลัดถิ่นก็จะพบว่า มีพอสมควร

“คนพลัดถิ่น” (Diaspora) เป็นกลุ่มคนที่มีคุณสมบัติที่สำคัญดังต่อไปนี้^๘

(๑) เป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ใหม่ที่อพยพโยกย้ายจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเข้าไปในพื้นที่ชายขอบของสังคมอื่น

(๒) กลุ่มชนเหล่านั้นยังมีความทรงจำร่วม หรือมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับบ้านเกิดเมืองนอนของตน

(๓) คนพลัดถิ่นเหล่านี้เชื่อว่าเขาไม่เป็นที่ยอมรับ หรือถูกกีดกันจากสังคมใหม่ที่เข้าไปอาศัยอยู่

(๔) ดังนั้น คนเหล่านี้จึงมีความหวังอยู่ลึกๆ ว่า สักวันหนึ่งจะได้กลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตนอีกครั้งหนึ่ง

(๕) ได้ทุ่มเทให้กับความพยายามที่จะฟื้นฟูบ้านเกิดเมืองนอนของตน

(๖) เขาเหล่านี้ยังมีสำนึกร่วมของคนพลัดถิ่นหรืออัตลักษณ์ของคนเหล่านี้จึงวางอยู่บนพื้นฐานของสายสัมพันธ์ที่มีต่อบ้านเกิดเมืองนอนเป็นสำคัญ

คุณสมบัติทั้ง ๖ ประการเหล่านี้ ได้ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดอยู่ในคุณสมบัติของชาวเติร์ก อาร์เมเนียน พาเลสไตน์ ชาวจีนโพ้นทะเล กะเหรี่ยง ม้ง ไทยใหญ่ ฯลฯ ที่อพยพเคลื่อนย้ายตัวเองไปอยู่ ณ ประเทศโลกที่สาม อย่างไรก็ตาม คนพลัดถิ่นเหล่านี้ก็ไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติทั้ง ๖ ประการดังกล่าวมาแล้ว เช่น ชาวยิวพลัดถิ่นที่เข้าไปตั้งหลักปักฐานอยู่ในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑-๑๓ ที่เชื่อมโยงกันด้วยรูปแบบทางวัฒนธรรม สายสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ แวดวงธุรกิจการค้า การเดินทาง รวมทั้งความจงรักภักดีที่มีต่อศาสนสำคัญของชาวยิวหลายแห่ง ในสถานที่อื่นๆ หรือบางครั้งคนพลัดถิ่นเหล่านี้ก็เลือกที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพใหม่ๆ ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น ความเป็นคนพลัดถิ่นจึงไม่จำเป็นต้องมีคุณลักษณะแน่นอนตายตัวครบถ้วนทุกประการตามที่ Safran บ่งบอก (เพ็งอ้าง)

ในโลกของยุคหลังทุนนิยมซึ่งมีการเคลื่อนไหวของผู้คน สินค้าและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของชาติอย่างหลากหลายและรวดเร็ว ความเป็นคนพลัดถิ่นอาจเกิดขึ้นจากการเป็นแรงงานอพยพข้ามชาติ การหลีกเร้นภัยสงครามและความอดอยากหิวโหย ไปจนถึงการแสวงหาโอกาสและช่องทางในการเลื่อนสถานะของตนเองในยุคโลกไร้พรมแดน การเลื่อนไหลของผู้คนดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดความผูกพันต่อพื้นที่หลายแห่ง มีบ้านและชุมชนของคนพลัดถิ่นเกิดขึ้นตามสถานที่ต่างๆ ทั่วโลก ความเชื่อมโยงชุมชนข้ามชาติของคนพลัดถิ่นกลุ่มต่างๆ ทำให้ไม่มีศูนย์กลาง หรือบ้านเกิดเมืองนอนเพียงแห่ง

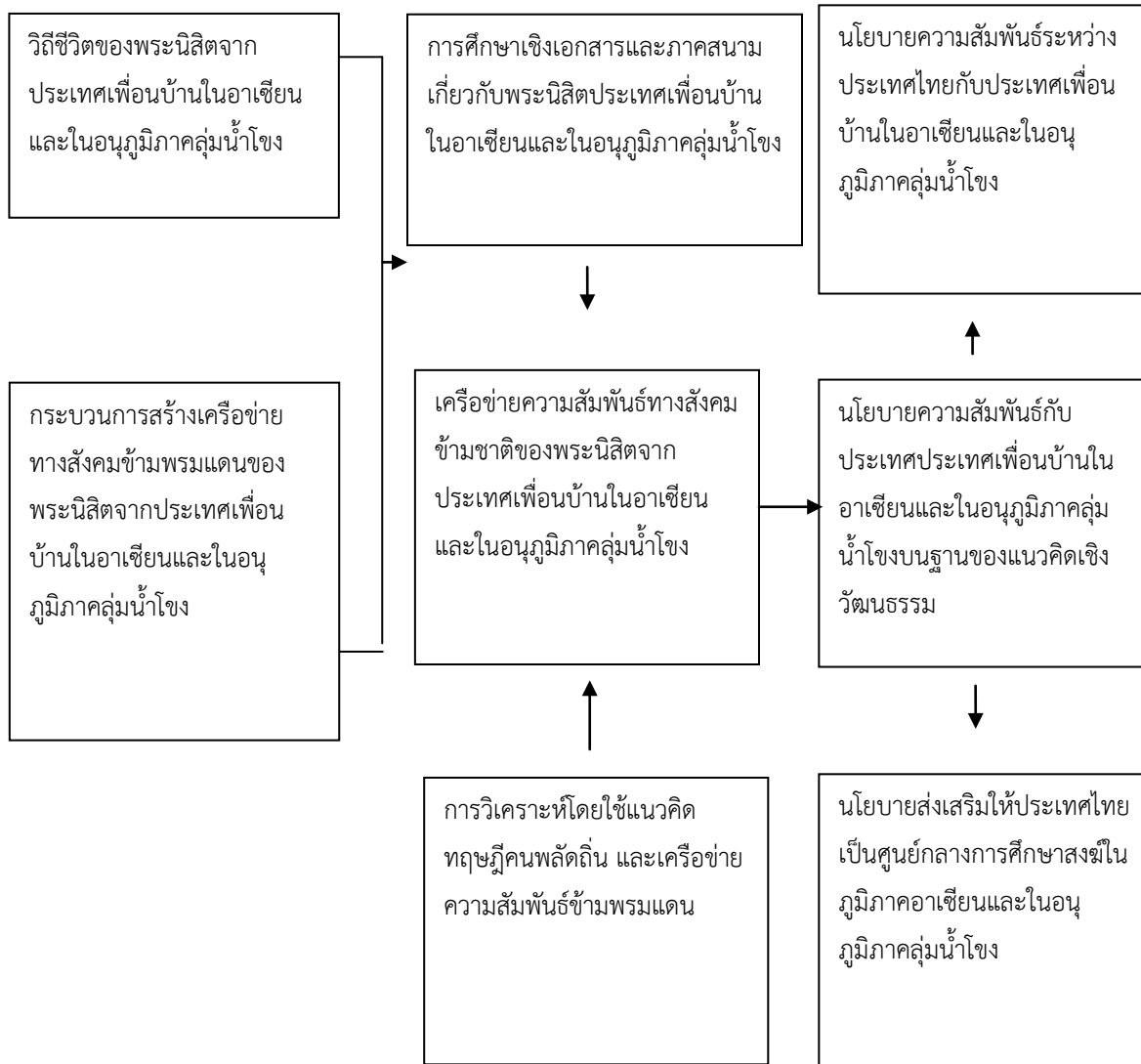
^๘ Safran, ๑๙๙๒: ๘๓-๙๙ อ้างถึงใน (พิมเสน บัวระภา, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

เดียว หากแต่ความรู้สึกผูกพันและสำนึกที่เกิดจากประสบการณ์ร่วมของการพลัดพราก การสูญเสีย การดิ้นรนต่อสู้จากมีนัยโยทยาบ้านเกิดเมืองนอนได้เหมือนกัน

ในส่วน “ผู้พลัดถิ่นภายในประเทศ” นั้น พัฒนา กิตติอาษา (๒๕๕๒) ได้นำเสนอผ่านบทความเรื่อง “ดนตรีอีสาน แรงงานอารมณ์ และคนพลัด ถิ่น” ในเวทีการประชุมวิชาการทางมานุษยวิทยาครั้งที่ ๘ “ผู้คน-ดนตรี-ชีวิต” ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรระหว่างวันที่ ๒๕ - ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๒ โดยมีสาระสำคัญพอสังเขปคือ นับตั้งแต่กลางทศวรรษที่ ๒๕๑๐ เป็นต้นมา วัฒนธรรมดนตรีอีสานได้กลายมาเป็นตัวอย่างสำคัญของวัฒนธรรมสัญจร หรือรูปแบบวัฒนธรรมที่ก่อรูป ผูกพัน และหล่อหลอมตัวเองให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการเดินทางเคลื่อนย้ายของผู้คนอย่างมีนัยสำคัญ ในบทความนี้ ผู้เขียนบทความนำเสนอว่า ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมดนตรีอีสานนั้นมีรากฐานที่สอดคล้องสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการก่อเกิดและพัฒนาการของคนพลัดถิ่นอีสาน (Thai Isan/Thai-Lao in diaspora) ในท่ามกลางกระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์ แนวการศึกษาที่จำกัดและยึดโยงวัฒนธรรมดนตรีอีสานให้ติดตรึงอยู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือขอบเขตพื้นที่ภูมิศาสตร์และกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะไม่น่าจะเป็นแนวการวิเคราะห์ที่สมเหตุสมผลหรือสอดคล้องกับความเป็นจริงอีกต่อไป การศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมดนตรีอีสานแห่งยุคโลกาภิวัตน์ย่อมแยกไม่ออกจากการก่อตัวของวิถีชีวิตและเส้นทางวัฒนธรรมของคนอีสานพลัดถิ่น (Diasporic Life and Culture) ดนตรีอีสานมุ่งเน้นที่จะสนองตอบกระแสคลื่นการเดินทาง การไหลเวียน และการติดต่อสื่อสารพันธะทางใจและอารมณ์ของมิตรรักแฟนเพลงคนอีสานพลัดถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น คนงานในเมืองใหญ่ คนงานในกรุงเทพฯ คนงานในต่างประเทศ ทุกวันนี้ ดนตรีอีสานเป็นดนตรีสมัยนิยม (Isan popular music) และเป็นดนตรีของคนพลัดถิ่น ทำหน้าที่เป็นลำนำของถ้อยคำและท่วงทำนองที่คอยถักทอพันธะทางใจและอารมณ์ เพื่อเชื่อมประสานความผูกพันของเครือข่ายทางสังคมรูปแบบต่างๆ ของสมาชิกชุมชนคนพลัดถิ่นกับถิ่นฐานบ้านเกิดอย่างแท้จริง

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ด้านวิชาการ

๑.๘.๑.๑ จะได้รับรายงานผลการวิจัยกรณีพระนิสิตข้ามพรมแดนรัฐชาติจากเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จำนวน ๑ เรื่อง ได้แก่ ผลการวิจัยเรื่อง พระนิสิตข้ามพรมแดนรัฐชาติจากเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย: วิถีชีวิต ภูมิหลัง การปรับตัว และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ

๑.๘.๑.๒ จะได้รับบทความทางวิชาการ (บทความวิจัย) ที่ได้รับเผยแพร่อย่างน้อยจำนวน ๑ เรื่อง

๑.๘.๒ ด้านนโยบาย

๑.๘.๒.๑ ได้ทราบวิถีชีวิต ภูมิหลัง และการปรับตัวของพระนิสิตจากประเทศอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

๑.๘.๒.๒ ได้ทราบกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

๑.๘.๒.๓ ได้ทราบปัญหา อุปสรรค ทัศนคติ มุมมอง เกี่ยวกับการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ของพระนิสิตจากประเทศอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย

๑.๘.๒.๔ ได้ข้อมูลสารสนเทศประกอบการกำหนดนโยบายเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ๒.๑ แนวคิดเรื่องพื้นที่สังคมข้ามพรมแดน
- ๒.๒ แนวคิดเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติ
- ๒.๓ แนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่น
- ๒.๔ แนวคิดเรื่องการเรียนรู้
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเรื่องพื้นที่สังคมข้ามพรมแดน (Transnational Social Space)

ในแวดวงวิชาการนั้น ความสนใจศึกษาชายแดนและชนชายแดนในอดีต มักให้ความสนใจกับมิติทางกฎหมายและภูมิรัฐศาสตร์เป็นสำคัญ เช่น ผลงานเรื่อง *Political Frontiers and Boundaries* ของ Prescott (๑๙๘๗) และผลงานเรื่อง *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World* ของ Anderson (๑๙๙๖) เป็นต้น แต่ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา การย้ายถิ่นข้ามพรมแดนของผู้ลี้ภัยและแรงงานอพยพกลายเป็นปรากฏการณ์ที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น งานทางมานุษยวิทยามุ่งประเด็นไปที่บริบททางประวัติศาสตร์และผลกระทบของพรมแดนต่อชีวิตและวัฒนธรรมมากกว่ามิติทางกฎหมายและภูมิรัฐศาสตร์ของการก่อกำเนิดพรมแดน^๙ เนื่องจากในปัจจุบันบรรดานักคิดยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modernists) เริ่มมีการถกเถียงเกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ของพื้นที่ทางวัฒนธรรม ทั้งนี้กลุ่มนักคิดกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในบริบทของทุนนิยมยุคหลัง (Late Capitalism) ซึ่งมีการอพยพโยกย้ายแรงงานข้ามชาติ และการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐชาติอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ นักคิดยุคหลังสมัยใหม่ เช่น Gupta และ Ferguson เจ้าของผลงาน *Culture, Power, Place: Ethnography at the End of a Era* (๑๙๙๙) จึงเสนอว่าวัฒนธรรมนั้นมิได้หยุดนิ่งหรือถูกจำกัดอยู่แต่เพียงภายในอาณาบริเวณอันใดอันหนึ่งอย่างจำเพาะเจาะจงอีกต่อไป แต่วัฒนธรรมมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนมีลักษณะหรือปรากฏการณ์ไร้พรมแดนเกิดขึ้นด้วยเหตุนี้ การจะอธิบายภาพแสดง (representation) ดังเช่นภาพของชายแดนซึ่งเป็นสิ่งสร้าง

^๙ ยศ สันตสมบัติ. *ชนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน*. (เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, ๒๕๕๕), หน้า ๔.

(construct) ทางสังคมและประวัติศาสตร์จึงจำเป็นต้องมองผ่านมิติของพื้นที่ทางความคิดใหม่ที่เป็น “พื้นที่ในยุคหลังสมัยใหม่” อันมีส่วนสำคัญที่จะหันมาให้ความสนใจกับรูปแบบของการต่อต้านการครอบงำ การเปิดโปงมิติที่ซ่อนเร้นของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อันนำไปสู่การมองวัฒนธรรมว่าเป็น “พื้นที่ของการต่อสู้และต่อรอง” เพื่อแย่งชิงอำนาจและความมีตัวตนของคนกลุ่มต่างๆ

โดยปกติแล้วเราสามารถแบ่งพรมแดนออกได้เป็น ๓ ประเภทคือพรมแดนทางสังคม (Social Border) พรมแดนทางวัฒนธรรม (Cultural Border) และพรมแดนของรัฐ (Nation-State Border) พรมแดนทางสังคมคือพรมแดนที่คนไปมาหาสู่กันทำการค้าระหว่างกันพรมแดนทางวัฒนธรรมคือคนที่ เป็นชาติพันธุ์เดียวกันแต่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันส่วนพรมแดนของรัฐคืออาณาเขตของแต่ละรัฐ โดยทั่วไปพรมแดนทั้ง ๓ ส่วนนี้จะซ้อนทับกันอยู่ตลอดเวลาบางที่ก็เอื้อประโยชน์กันบางที่ก็ขัดแย้งกันแต่ คนส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับพรมแดนของรัฐเพียงอย่างเดียวและมักยึดติดว่าชายแดนเป็นสิ่งที่ มีตัวตนซึ่งส่งผลให้คนเชื้อชาติเดียวกันไม่กลมเกลียวกันอย่างเช่นชาวม้งที่อาศัยอยู่ในที่ต่างๆ ก็แบ่งแยกกัน เป็นม้งไทย ม้งลาว เป็นต้น ซึ่งหากเราจะมองให้ลึกซึ้งแล้ว “ชายแดน” เป็นเพียงภาพลักษณ์แบบหนึ่งซึ่ง ภาพลักษณ์นี้เป็นเพียงพหุวัฒนธรรมที่อุดมไปด้วยความขัดแย้งความสมานฉันท์ความเอื้อเพื่อความเอื้อ อาทรรวมทั้งมีความสัมพันธ์ที่หลากหลายมาก

ในหนังสือเรื่อง “Ethnic and Racial Studies” ของ Thomas Faist ได้ให้ความหมาย “พื้นที่สังคมข้ามพรมแดน” (Transnational Social Space) ว่าเป็นสายสัมพันธ์ที่มั่นคงและต่อเนื่อง ของบุคคลเครือข่ายและองค์กรที่ข้ามพรมแดนหลายประเทศมีตั้งแต่สายสัมพันธ์ที่มีความเข้มข้นสูงที่ ปรากฏในรูปของสถาบันสายสัมพันธ์นี้เราได้หมายถึงเพียงการติดต่อชั่วคราวระหว่างผู้อพยพใน ต่างแดนกับญาติมิตรในมาตุภูมิโดยสรุปแล้วพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนอาจจำแนกด้วยความเข้มข้นของ สายสัมพันธ์ข้ามพรมแดนทั้งในรูปของสถาบันที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการโดยแบ่งพื้นที่ทางสังคม ออกเป็น ๓ ประเภทดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง พื้นที่สังคมข้ามพรมแดนของกลุ่มเครือญาติเป็นพื้นที่ที่เกิดจากความสัมพันธ์ ภายในครอบครัวหรือเครือญาติข้ามพรมแดนมาตุภูมิกับประเทศพักพิงสายสัมพันธ์ที่สำคัญในกรณีนี้ เกิดผลของเงินส่งกลับที่ผู้อพยพให้แก่ครอบครัวและเครือญาติเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆในชุมชนบ้านเกิด

ประเภทที่สอง คือพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนด้านการแลกเปลี่ยนเช่นการแลกเปลี่ยนสินค้าการ หมุนเวียนของผู้คนข้อมูลข่าวสารข้ามพรมแดนรัฐชาติ

ประเภทที่สาม ชุมชนข้ามพรมแดน (Transnational Communication) หมายถึงพื้นที่ทาง สังคมที่ถูกถักทอขึ้นอย่างเข้มข้นและปรากฏในรูปความสัมพันธ์ระดับชุมชนรูปแบบพื้นฐานที่สุดและพบ มากที่สุดคือชุมชนระดับหมู่บ้านที่เชื่อมสัมพันธ์กันข้ามพรมแดน

นอกจากนี้ในหนังสือเรื่อง Trans-Nationalization ของ Thomas Faist ยังได้กล่าวถึง กระบวนการข้ามพรมแดนถึงการย้ายถิ่นระหว่างประเทศในประเด็นความเกี่ยวพันในการศึกษาความเป็น พลเมืองและวัฒนธรรม (Trans-nationalization in international migration : implications for

the study of citizenship and culture) ไว้ว่าในการศึกษาพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนการเคลื่อนย้ายจากพื้นที่ทางสังคมเดิมหรือการข้ามพรมแดนรัฐชาติมีอ้างอิงเกี่ยวกับผู้คนเครือข่ายหรือองค์กรที่ข้ามพรมแดนผ่านหลายรัฐชาติเริ่มจากเล็กแล้วเพิ่มมากขึ้นซึ่งมีแนวคิดใหญ่ๆอยู่สองแนวคิดที่ใช้ศึกษาพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนที่เกิดจากการย้ายถิ่นระหว่างประเทศและการอพยพหนีภัยกล่าวคือ

ประการแรก พื้นที่สังคมข้ามพรมแดนและชุมชนข้ามพรมแดนมักใช้เหมือนกันราวกับว่าสังคมข้ามพรมแดนเป็นรูปแบบเท่านั้นหรือเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนเป็นการวิเคราะห์เค้าโครงของกลไกความเกี่ยวพันเบื้องต้นในกระบวนการข้ามพรมแดนโดยมีการแลกเปลี่ยนในกลุ่มเล็กการแลกเปลี่ยนในวงจรและภราดรภาพในชุมชนโลกที่สอดคล้องชัดเจนของพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนได้แก่การข้ามพรมแดนของกลุ่มเครือญาติวงจรการข้ามพรมแดนและชุมชนข้ามพรมแดน

ประการที่สอง เกี่ยวพันกับกระบวนการข้ามพรมแดนเพื่อความเป็นพลเมืองและวัฒนธรรมมีการเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นระบบแนวคิดเรื่องการข้ามเขตแดนผูกพันกับเงื่อนไขทางสังคมที่จะทำให้เรามีความเข้าใจผู้ย้ายถิ่นรวมอยู่ในเงื่อนไขของการเมืองและวัฒนธรรมมีทางเลือกเล็กๆระหว่างมนทัศน์กว้างๆในการอธิบายและบรรยายการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นการรับเอาแบบอย่างพหุลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์และการกระจายข้ามพรมแดนของพื้นที่ทางสังคมในด้านหนึ่งมนทัศน์ข้ออธิบายความเป็นพลเมืองและวัฒนธรรมในด้านอื่นๆในขอบเขตของการเมืองมีมนทัศน์ในเรื่องรัฐชาติพหุวัฒนธรรมและการเป็นพลเมืองข้ามรัฐชาติและในโลกของวัฒนธรรมการรับวัฒนธรรมข้างเคียงที่มีลักษณะมั่นคงกว่า

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมโลกเชื่อมต่อกันอย่างใกล้ชิด มีการข้ามพรมแดนอย่างคึกคักรวดเร็วของผู้คน สินค้า และข่าวสาร รัฐก็ดูเหมือนจะมีบทบาทน้อยลงหรือควบคุมได้จำกัด หรือแม้กระทั่งรัฐเองกลับเปิดทาง และเอื้ออำนวยให้การเคลื่อนย้ายดังกล่าวเป็นไปโดยสะดวกขึ้นตามหลักการค้าเสรีในยุคใหม่ จึงมีการทบทวนความสัมพันธ์ในหลายแง่มุมระหว่างรัฐกับพรมแดน หนึ่งในนั้นก็คือการทบทวนว่า ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์อำนาจรัฐที่พรมแดนมีมากขึ้น น้อยลง หรือปรับตัวอย่างไร และความเปลี่ยนแปลงของอำนาจรัฐที่พรมแดนส่งผลกระทบต่อผู้คนที่ท้องถิ่นที่ทำมาหากินในบริเวณนั้น ดังการศึกษาของ Andrew Walker (๑๙๙๙) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชีวิตทางการค้าหลากหลายรูปแบบในบริเวณพรมแดนลาวทางภาคเหนือ บริเวณเชื่อมต่อกับพรมแดนไทยที่ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ข้อเสนอที่สำคัญของเขาคือ การทบทวนความคิดที่ว่า การควบคุมของรัฐ (regulation) กับการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ (liberalization) เป็นความสัมพันธ์แบบชั่วคราวกันข้าม ในทำนองที่ว่า ในอดีตรัฐมีอำนาจควบคุมทางเศรษฐกิจมาก แต่ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้เปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น รัฐจึงมีบทบาทแทรกแซงน้อยลง ทำให้ธุรกิจภาคเอกชนเติบโตคึกคักมากขึ้น เขาเสนอว่าทัศนะเช่นนี้เป็นมุมมองที่ตื่นเขินและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ดังในกรณีของลาวที่พบว่า ในอดีตกิจการของเอกชนหลากหลายประเภทกลับเติบโตได้ดีภายใต้ระบอบการควบคุมของรัฐอย่างเข้มข้น เมื่อล่วงสู่ยุคที่รัฐหันมาใช้นโยบายการเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น ก็ไม่ได้หมายความว่าอำนาจควบคุมของรัฐจะลดลง แต่การควบคุมกลับเพิ่มขึ้นโดยเปลี่ยนไปสู่การควบคุมในรูปแบบใหม่ (new regulation) ภายใต้ระเบียบขั้นตอนปฏิบัติทางการค้า

ในระบบใหม่ ดังนั้น การควบคุมของรัฐกับการเปิดเสรี จึงอาจเป็นความสัมพันธ์ที่ก้าวไปด้วยกันและอาจเกี่ยวพันกันตามแต่กรณี^{๑๐} ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในยุคโลกาภิวัตน์ อำนาจรัฐไม่ได้ลดน้อยถอยลง แต่เป็นเรื่องของการปรับยุทธศาสตร์ใหม่ที่เลื่อนไหลซับซ้อนมากขึ้น ในขณะที่ภาคเอกชนก็ปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงนี้แตกต่างกันออกไป^{๑๑}

มุมมองในลักษณะข้างต้นนี้อาจจะต่างจากมุมมองตามแนวคิด "เศรษฐกิจ-การเมือง" ซึ่งจะมองชายแดนและอธิบายปัญหาชายแดนในฐานะที่เป็นสิ่งใหม่ที่ "เพิ่งเกิดขึ้น" อันเป็น "ผล" มาจาก "โลกาภิวัตน์" โดยเฉพาะโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระดับโลก ภายหลังจากที่กำแพงของสงครามเย็นได้พังทลายลงในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา ฉะนั้นในมุมมองของแนวคิด "เศรษฐกิจ-การเมือง" มองว่าผลกระทบประการสำคัญประการหนึ่งของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ก็คือความสามารถของรัฐในการบริหารจัดการ และมีอำนาจเหนือดินแดนของตนนั้นลดลง อันเป็นผลแปรผันกับการผนึกประสานกันในระดับโลกของเศรษฐกิจซึ่งนับวันจะแน่นแฟ้นขึ้น เห็นได้จากการเคลื่อนไหวทางด้านการเงินที่เคลื่อนไหวในลักษณะพื้นที่เดียวกันทั้งโลก เชื่อมด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ดังที่ Castells (๑๙๙๖)^{๑๒} มองว่าการเกิดขึ้นของสังคม "เครือข่าย" ระดับโลก (network society) ได้เกิดขึ้นแล้ว และทำให้สภาวะที่ชียอนันต์ สมุทวนิช (๒๕๓๗) เรียกว่า "ไร้รัฐ-ลอดรัฐ"^{๑๓} เกิดขึ้น^{๑๔}

เนื่องจากกลุ่มพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงเป็นกลุ่มที่มีลักษณะ “การข้ามถิ่นที่” (translocality) อันเกิดจากสภาวะข้ามชาติข้ามพรมแดน (transnational destabilization)^{๑๕}

^{๑๐} Andrew Walker, *The Legend of the Golden Boat*, Honolulu: University of Hawaii's Press, ๑๙๙๙: ๑๘๖-๙ อ้างใน (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

^{๑๑} พญกษณ์ เถาถวิล “อำนาจรัฐกับพลวัตการค้าชายแดน: กรณีศึกษาการค้ารายย่อยบริเวณด่านพรมแดนช่องเม็ก จ.อุบลราชธานี” บทความนำเสนอในเวที การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ ๖ เรื่อง “รัฐ จากมุมมองของชีวิตประจำวัน” ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ ๒๘-๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐ : หน้า ๑-๒.

^{๑๒} Castells, Manuel. ๑๙๙๖. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell. อ้างใน (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ๒๕๕๖) : หน้า ๔.

^{๑๓} ชียอนันต์ สมุทวนิช. ๒๕๓๗. *โลกาภิวัตน์กับอนาคตของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ. อ้างใน (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ๒๕๕๖), หน้า ๔.

^{๑๔} อ้างใน พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ “การศึกษาเรื่องเมืองชายแดนบริเวณแม่สอดและแม่สาย: ข้อสังเกตบางประการ (ทางทฤษฎีและเชิงประจักษ์) ว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมือง ความมั่นคงและวัฒนธรรม” บทความนำเสนอในเวที การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ ๒ เรื่อง ชาติและชาติพันธุ์ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ ๒๖-๒๘ มีนาคม ๒๕๕๖ : หน้า ๔.

^{๑๕} Appadurai, ๑๙๙๖ : ๑๘๘-๑๙๙ อ้างถึงใน ญรัฎฐ์ชวัล โภคาพานิชวงศ์. “ดะมัสสะจาอะพวย”: ปฏิบัติการสร้างความเป็น “เพื่อนบ้านและชุมชนข้ามถิ่นที่” ของผู้อพยพข้ามพรมแดนชาวพม่า ในจังหวัดระยอง. *วารสารสังคมกลุ่มน้ำโขง* ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๗) : หน้า ๗๓.

ฉะนั้นพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนของกลุ่มคนเหล่านี้จึงมีลักษณะเป็น “พื้นที่ของคนพลัดถิ่น” (diasporic space).^{๑๖} อยู่ในตัวด้วย

นอกจากนี้ ด้วยเหตุที่การศึกษาครั้งก็มุ่งให้ความสำคัญกับปฏิบัติการทางสังคมของกลุ่มพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงผ่านประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ผู้วิจัยจึงหยิบแนวคิดเรื่อง “พื้นที่ทางศาสนา” (religion space) มาประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วย อันเป็นแนวคิดย่อยที่นำมาจากแนวคิดเรื่อง “พื้นที่” (space) ของโบดีเยอร์ (Bourdieu, ๑๙๗๗) ที่มอง “พื้นที่” ในฐานะที่เป็น “ปฏิบัติการ”(practice) โดยเฉพาะในพื้นที่ทางศาสนาที่ต้องการเน้นย้ำเรื่องของ “มิติเชิงพื้นที่” ดังในงานของ เลอเฟรอบ (Lefebvre, ๑๙๙๑) กิดเดนส์ (Giddens, ๑๙๙๑) และโซจา (Soja, ๑๙๘๙) เป็นต้น^{๑๗}

“พื้นที่ทางศาสนา” (religion space) ในที่นี้มีจุดเน้น ๓ ประการด้วยกันคือ^{๑๘} ประการแรก เป็นกระบวนการสร้างพื้นที่ทางกายภาพด้วยระบบสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อการปฏิบัติทางศาสนาโดยปัจเจกชนหรือกลุ่มคนก็ได้ ประการที่สอง พื้นที่ทางศาสนา ไม่ได้เป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ที่แยกออกไปจากพื้นที่ “โลกย์” แต่ถูกสร้างให้ความศักดิ์สิทธิ์และเรื่องทางโลกเชื่อมโยงหรือซ้อนทับกัน ดังปรากฏในสัญลักษณ์ทางศาสนาและในพิธีกรรม หรือในงานประเพณีต่างๆ ที่สะท้อนอัตลักษณ์หรือวัฒนธรรมของกลุ่มชนและท้องถิ่น และจะเห็นได้ว่าพื้นที่ทางศาสนาก็เป็นพื้นที่ทางสังคม อันเป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนข่าวสาร การเชื่อมโยงเครือข่าย ประการที่สาม พื้นที่ทางศาสนา เป็นพื้นที่ของการแสดงออก หรือต่อสู้ ช่างชิงอำนาจโดยผ่านสัญลักษณ์และการให้ความหมาย ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลายแบบ เช่น ในเรื่องเพศสภาวะชาติพันธุ์ เป็นต้น

ในกรณีของกลุ่มพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงก็เช่นเดียวกัน ปฏิบัติการความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่าย ก็ก่อให้เกิด “พื้นที่ทางศาสนา” อันเป็นพื้นที่ทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ตามมาด้วย เป็นพื้นที่ที่เป็นผลผลิตทางสังคม ที่เชื่อมร้อยความหมายทั้งทางโลกและทางธรรมหรือที่เกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์ในสถานที่หนึ่งๆ (ทางกายภาพ) เอาไว้ด้วยกัน

^{๑๖} Brickell & Datta (๒๐๑๑) อ้างถึงใน ฌ็อง-ฌัก ลีลาวัด โภคาพานิชวงศ์. *เรื่องเดียวกัน*, หน้าเดียวกัน

^{๑๗} อ้างใน ขวัญชีวัน บัวแดง “พื้นที่ทางศาสนาของผู้ย้ายถิ่นกับการควบคุมของรัฐที่ชายแดนไทย-พม่า” ในวสันต์ ปัญญาแก้ว (บก.). *สังคมเปลี่ยนผ่าน/เปลี่ยนผ่านสังคม* รวมบทความวิชาการในวาระครบรอบ ๕๐ ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗ หน้า ๒๒๒.

^{๑๘} *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๒๒๖.

องค์ประกอบสำคัญของภาวะการณ์ข้ามชาติ

ฐิรุฒิ เสนาคำ^{๑๙} กล่าวว่า ส่วนองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของภาวะข้ามชาติหรือสนามสังคมข้ามพรมแดนนั้น ก็คือ “ความหลากหลายของความเกี่ยวพันที่ผู้อพยพข้ามพรมแดนอ้างไว้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในสังคมมาตุภูมิ และสังคมในประเทศพักพิง”

ประเด็นสำคัญที่ถูกกล่าวถึง ในการศึกษาสนามสังคมข้ามพรมแดนทางมานุษยวิทยา มีอยู่ ๒ ประเด็น คือ ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์ และประเด็นทางด้านทฤษฎี ซึ่งพอสังเขปได้ ดังนี้

๑) ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์

กลิค ซิลเลอร์ ยืนยันว่า มีความแตกต่างระหว่างผู้อพยพในปัจจุบันกับอดีต ในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ และต้นศตวรรษที่ ๒๐ แม้ผู้อพยพจะมีสายสัมพันธ์เชื่อมต่อกับบ้านเกิด แต่ก็ไม่เข้มข้นเท่ากับปัจจุบัน ส่วนผู้อพยพ หรือคนพลัดถิ่นในปัจจุบันนั้น จะมีสายสัมพันธ์ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมกับแผ่นดินเกิดโดยมีกลุ่มเครือข่าย กิจกรรม และแบบแผนการดำรงชีวิตที่ครอบคลุมทั้งในสังคมบ้านเกิด และสังคมในประเทศพักพิง พวกเขาได้ตัดเชื่อมพรมแดนรัฐชาติ และนำสังคมในสองประเทศมาผนวกเป็นสนามสังคมเดียวกัน กลิค ซิลเลอร์ ยังได้กล่าวสรุปในเวลาต่อมาว่า “สนามสังคมข้ามพรมแดน ก็คือ สนามที่ผู้อพยพยังคงถักทอ เชื่อมต่อกับชีวิตประจำวัน ซึ่งรวมถึงกระบวนการทางการเมืองของผู้คนทั้งในบ้านเกิดและประเทศพักพิงในเวลาเดียวกัน”

๒) ประเด็นทางด้านทฤษฎี

กลิค ซิลเลอร์^{๒๐} ได้เสนอแนวคิดสนามสังคมข้ามพรมแดนไว้ ๔ ประการ คือ

ประการแรก สนามสังคมข้ามพรมแดนเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของระบบทุนนิยมที่กลายเป็นทุนนิยมระดับโลก และพัฒนาควบคู่มากับการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะการสื่อสารและการคมนาคม ส่งผมให้กลุ่มผู้อพยพกับคนในชุมชนบ้านเกิดสร้างสายสัมพันธ์ในระดับเข้มข้นมากกว่าในอดีต

ประการที่สอง แนวคิดของสนามสังคมข้ามพรมแดนให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับแนวคิด คนกับสิ่งของ และคนกับทุน โดยเน้นความสำคัญของบทบาทของผู้กระทำ

ประการที่สาม แนวคิดที่ผูกติดอยู่กับกรอบทฤษฎีหรือพรมแดนทางภูมิศาสตร์ของสังคมศาสตร์ อาจจะเป็นตัวสกัดกั้นมิให้นักวิจัยตระหนักและวิเคราะห์ปรากฏการณ์สนามสังคมข้ามพรมแดนได้ ดังนั้น

^{๑๙} ฐิรุฒิ เสนาคำ. รัฐศาสตร์สาร. มโนทัศน์สนามสังคมข้ามพรมแดน. (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๖

^{๒๐} เฉลิมเกียรติ สายหมอกตะดวงดี. การศึกษาชาวเวียดนามกับวิถีชีวิตในชุมชนข้ามพรมแดนผ่านการใช้แนวคิด Transnationalism, ข้อมูลออนไลน์, <https://www.gotoknow.org/posts/๕๐๙๔๘๗> สืบค้นเมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๑.

นักสังคมศาสตร์ควรปลดปล่อยตนเอง จากแนวคิดโครงสร้างหน้าที่ แนวคิดทฤษฎีระบบ ไปสู่มุมมองปรากฏการณ์จากทัศนะแบบระบบโลกที่มองพันเลยพรมแดนประเทศ

ประการที่สี่ การดำรงชีวิตข้ามพรมแดนทำให้ผู้อพยพต้องเผชิญ และเข้าร่วมกับกระบวนการสร้างชาติของรัฐชาติ ตั้งแต่สองรัฐชาติขึ้นไป ดังนั้น อัตลักษณ์และการกระทำของพวกเขา จึงถูกกำหนดหรือวางเงื่อนไข โดยแนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์และเชื้อชาติที่ครอบงำในท่ามกลางกระบวนการสร้างชาติของประเทศดังกล่าว

ในขณะเดียวกัน ปอร์เตส^{๒๑} ก็ได้นำแจกสนามสังคมข้ามพรมแดนออกเป็น ๓ ประเภทหลักด้วยกัน คือเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ดังนี้

๑) สนามสังคมข้ามพรมแดนด้านเศรษฐกิจ หมายถึง กิจกรรม หรือสายสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจข้ามพรมแดนและประเทศบ้านเกิด และประเทศพักพิง ที่ดำเนินการโดยกลุ่มผู้อพยพหรือคนพลัดถิ่น ทั้งนี้ เพื่อแสวงทรัพยากรด้านอุปทาน ตลาด และทุน

๒) สนามสังคมข้ามพรมแดนด้านการเมือง หมายถึง กิจกรรมหรือสายสัมพันธ์ที่กระทำ หรือสร้างโดยกลุ่มผู้อพยพ หรือคนพลัดถิ่น เพื่อหวังผลทางการเมืองทั้งในประเทศบ้านเกิด และประเทศที่พวกตนพักพิง

๓) สนามสังคมข้ามพรมแดนด้านสังคม – วัฒนธรรม หมายถึง กิจกรรม หรือสายสัมพันธ์ที่กระทำ หรือสร้างโดยกลุ่มผู้อพยพ หรือคนพลัดถิ่น โดยเป้าหมายเพื่อสร้าง หรือธำรงอัตลักษณ์แห่งชาติของประเทศบ้านเกิดในต่างแดน

จากการจำแนกสนามสังคมข้ามพรมแดนผู้ศึกษาคิดว่าสามารถนำประเด็นความเชื่อมโยงของชุมชนข้ามพรมแดนและการสร้างวัฒนธรรมข้ามพรมแดน มาศึกษาเรื่องวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเวียดนาม และอีกทั้งนำมาศึกษาเรื่องการเชื่อมโยงและการใช้ชีวิตข้ามพรมแดน ทั้งเรื่องการแลกเปลี่ยนสิ่งของ วัตถุ และการให้คุณค่านิยม ความหมายของวัตถุและสิ่งของที่ข้ามพรมแดนนั้น โดยผ่านสนามสังคมข้ามพรมแดนด้านสังคม – วัฒนธรรม ของผู้คนข้ามพรมแดน อีกทั้งจากการศึกษาของกลิค ซิลเลอร์ ยังได้กล่าวสรุปว่า “สนามสังคมข้ามพรมแดน ก็คือ สนามที่ผู้อพยพยังคงถักทอ เชื่อมต่อกับชีวิตประจำวัน ซึ่งรวมถึงกระบวนการทางการเมืองของผู้คนทั้งในบ้านเกิดและประเทศพักพิงในเวลาเดียวกัน” แม้ว่า ความแตกต่างระหว่างผู้อพยพในปัจจุบันกับอดีต ในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ และต้นศตวรรษที่ ๒๐ ผู้อพยพจะมีสายสัมพันธ์เชื่อมต่อกับบ้านเกิด แต่ก็ไม่เข้มข้นเท่ากับปัจจุบัน ส่วนผู้อพยพหรือคนพลัดถิ่นในปัจจุบันนั้น จะมีสายสัมพันธ์ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมกับแผ่นดินเกิดโดยมีกลุ่มเครือข่าย กิจกรรม และแบบแผนการดำรงชีวิตที่ครอบคลุมทั้งในสังคมบ้านเกิด และสังคม

^{๒๑} อ่างแล้ว, ฐิรวุฒิ เสนาคำ, รัฐศาสตร์สาร. มโนทัศน์สนามสังคมข้ามพรมแดน, หน้า ๖.

ในประเทศพม่า พวกเขาได้ตัดเชื่อมพรมแดนรัฐชาติ และนำสังคมในสองประเทศมาผนวกเป็นสนามสังคมเดียวกัน ได้

๒.๒ แนวคิดเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติ (Transnational Networks)

แนวคิดเรื่อง “เครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติ” (Transnational Networks) “สภาวะข้ามชาติ” (Transnationality) และ/หรือ “ข้ามชาตินิยม” (Transnationalism) นับเป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้ศึกษาประเด็นดังกล่าวนับแต่ช่วงสิบปีที่ผ่านมาในแวดวงมานุษยวิทยา โดยเฉพาะหลังจากที่มีการตีพิมพ์หนังสือเรื่อง *Modernity at Large* ของ Arjun Appadurai (๑๙๙๖) และ *Flexible Citizen* ของ Aihwa Ong.^{๒๒}

ความหมายของเครือข่าย

เครือข่ายมีความสำคัญในยุคปัจจุบันมากทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า เครือข่าย ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ^{๒๓} กล่าวว่า “เครือข่าย” เป็นขบวนการหนึ่งทางสังคมที่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งของผู้คนกลุ่มองค์กร ฯลฯ โดยมีเป้าหมายวัตถุประสงค์และความต้องการบางอย่างร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยที่เขาเหล่านั้นก็ยังคงเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกันซึ่งสอดคล้องกับการอธิบายความหมายและรูปแบบของพอลสตาร์คี (Paul Starkey, ๑๙๙๗)^{๒๔} ที่กล่าวไว้ว่าเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งของกลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะที่บุคคลหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตนดังนั้นการสร้างเครือข่ายจึงเป็นการทำให้บุคคลและองค์กรที่กระจัดกระจายกันอยู่ได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจอีกทั้งให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิงอย่างไรก็ตามเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขตการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นและมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้แต่สาระของการเชื่อมโยงระหว่างกันที่จะช่วยให้มองเห็นรูปธรรมผ่านทางปรากฏการณ์หรือกิจกรรมของเครือข่ายมี ๓ ลักษณะดังนี้

- ๑) เป็นกิจกรรมการแลกเปลี่ยนโดยตรงทั้งที่เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือผลิตภัณฑ์

^{๒๒} วสันต์ ปัญญาแก้ว “เงรพระข้ามชาติ” ใน *วารสารศิลปศาสตร์* (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับพิเศษ ๒๕๕๒) กลุ่มน้ำโขงศึกษา, หน้า ๑๕๔.

^{๒๓} อ่างใน พิมเสน บัระภา. *เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพข้ามชาติชาวไทยในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)*. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)), ๒๕๕๕ : ๒๕-๒๖.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๒๖.

๒) เป็นกิจกรรมการติดต่อสื่อสารผ่านช่องทางต่างๆที่ใช้อำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนหรือสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

๓) เป็นกิจกรรมความสัมพันธ์ทางสังคม – วัฒนธรรมและเศรษฐกิจในการอยู่ร่วมกัน

ที่มาของแนวคิดเรื่องเครือข่าย

ธนพฤษ์ ชามะรัตน์^{๒๕} ได้นำเสนอว่า แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network Concept) มีพัฒนาการมาจากพื้นฐานของทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) โดยมีนักคิดคนสำคัญ คือ Richard Emerson ซึ่งต่อยอดความคิดมาจาก George C. Homans โดยมีฐานคติ (Assumption) คือ ในเครือข่ายสังคม จะประกอบไปด้วยบุคคลหรือตัวแสดง (Actor) ที่มีความสัมพันธ์ (Relation) ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ของแต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ ซึ่งแต่ละคนนั้นมิได้มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายสังคม บางครั้งอาจเป็นไปตามทฤษฎีของการแลกเปลี่ยน เพราะบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังในสังคม หรือตามบรรทัดฐานที่ได้รับการถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ในปัจจุบันสถานภาพองค์ความรู้ของแนวคิดนี้ได้ถูกใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม (Social Network Analysis) การสร้างตัวตนของเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเชิงบูรณาการ (Integrated Exchange Forming) รวมไปถึงการศึกษาอำนาจและการพึ่งพา (Power and Dependence) ภายในเครือข่าย

แนวคิดเรื่องการสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่าย (Networking) หมายถึง กิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นกลุ่มองค์กรหรือกลุ่มบุคคล เพื่อวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรม หรือการผลิตระหว่างองค์กร สมาชิกต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย

เกษม นครเขตต์ ระบุว่า การสร้างเครือข่ายสามารถทำได้หลายวิธีอย่างไรก็ตามผู้ปฏิบัติการเพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายควรมีความเข้าใจเป็นพื้นฐานว่าแท้จริงเครือข่ายคือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มองค์กรหรือขยายไปถึงระหว่างรัฐชาติโดยมีการสื่อสารและสาระที่นำเข้าสู่กระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ (รวมทั้งอาจทำลายความสัมพันธ์ได้ด้วย) การเกิดของเครือข่ายไม่ใช่การเรียกผู้คนมาร่วมประชุมในเวทีที่เป็นทางการแต่เกิดจากการที่บุคคลหรือกลุ่ม/องค์กรได้มีโอกาสติดต่อสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพื่อการสนับสนุนให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมายที่บุคคลกลุ่มและองค์กรกำหนดไว้ *ข้อพิจารณาที่สำคัญประการหนึ่งคือการเป็นเครือข่ายที่*

^{๒๕} ธนพฤษ์ ชามะรัตน์. การสร้างเครือข่ายทางสังคมของนายหน้าแรงงานอีสาน. วิทยานิพนธ์. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา, ๒๕๕๗. หน้า ๒๔.

เข้มแข็งไม่จำเป็นต้องเกาะเกี่ยวกันอย่างเหนียวแน่นเสมอไป การมีความสัมพันธ์แบบหลวมๆ แต่สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอก็สามารถช่วยให้การทำงานของเครือข่ายได้ดี^{๒๖}

เครือข่ายไม่มีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัวอาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน/กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่องแต่ในเครือข่ายไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้แต่ละคน/กลุ่มองค์กรต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอๆกัน ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนกว่ากลุ่ม/องค์กรมากซึ่งหมายความว่าเครือข่ายอาจจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการจากหน่วยราชการหรือหน่วยงานพัฒนาเอกชนหรืออาจเกิดขึ้นแบบไม่เป็นทางการด้วยการวางแผนและการทำกิจกรรมร่วมกันของบุคคลหรือองค์กรที่สมัครใจโดยโครงสร้างของเครือข่ายมิได้หลายรูปแบบโดยสมาชิกภายในเครือข่ายต้องมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน ส่วนช่องทางหรือวิธีการในการแลกเปลี่ยนและร่วมมือกันภายในเครือข่ายนั้นสามารถจัดขึ้นในลักษณะการประชุมการประชุมเชิงปฏิบัติการหรือการทดลองการสัมมนาการเผยแพร่เอกสารและการทำกิจกรรมร่วมกัน

สำหรับวัตถุประสงค์ของการสร้างเครือข่ายนั้นก็เพื่อการแลกเปลี่ยนการจัดกิจกรรมหรือการผลิตระหว่างองค์กรสมาชิกสำหรับเหตุผลในการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้นมีอยู่ด้วยกัน ๖ ประการคือ

- ๑) ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ต้องการมีหมู่มีพวก
- ๒) ต้องการทรัพยากรในการทำงาน
- ๓) ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน
- ๔) ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา
- ๕) ต้องการประหยัด

๖) ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน รวมไปถึงมีปัจจัยเสริมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคือความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

ความสำคัญในการสร้างเครือข่าย

นฤมล นิราทร)^{๒๗} กล่าวว่าเหตุผลในการสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นเพราะ (๑) ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ต้องการมีหมู่ มีพวก (๒) ต้องการทรัพยากรในการทำงาน (๓) ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน (๔) ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา (๕) ต้องการประหยัด และ (๖) ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน รวมไปถึงมีปัจจัยเสริมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคือ ความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

^{๒๖} เกษม นครเขตต์. เอกสารวิชาการแนวคิดและทฤษฎีเครือข่ายทางสังคม (Social Network Theory). (กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

^{๒๗} นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑-๑๒.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร^{๒๘} ให้เหตุผลว่าการสร้างเครือข่ายทางสังคมเกิดจาก (๑)

สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อมที่ซ้ำซ้อน หลากหลาย และขยายตัว จนเกินความสามารถของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม ที่จะดำเนินการแก้ไข (๒) เครือข่ายเป็นเครื่องมือหรือยุทธศาสตร์ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม และ (๓) เพื่อให้การประสานผลประโยชน์เป็นไปอย่างเท่าเทียม จากที่กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นได้ว่าเหตุผลสำคัญของการสร้างเครือข่ายทางสังคม คือ การมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองโดยลำพัง แต่ต้องอาศัยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันจะส่งผลให้สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย อันเป็นการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

Starkey Paul^{๒๙} ให้ความหมายของ "เครือข่าย" ว่า คือ กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะที่บุคคลหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตน การสร้างเครือข่ายเป็นการทำให้บุคคลและองค์กรที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ อีกทั้งให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันทึ่เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระ มากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง

นอกจากนี้ยังสามารถให้ความหมายของเครือข่ายเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑) ตาข่าย (Net) ที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะ “Work” เมื่อต้องการใช้งาน

๒) รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กร ที่ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลาเหมาะสม แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้

๓) การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

^{๒๘} พระมหาสุทิตย์ อาภากร. เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (กรุงเทพฯ: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๕๕-๕๘.

^{๒๙} Starkey, Paul. **Networking for Development**, IFRTD (The International Forum for Rural Transport and Development), ๑๙๙๗. p. ๑๐

๔) สายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ อีกหลายๆ คน

๕) ระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๖) ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่าง ความไร้ระเบียบกับการจัดระเบียบ และระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อม จะสานต่อกับสิ่งต่างๆ โดยมุ่งเน้นการสานต่อกับปัจเจกบุคคล กลุ่มและองค์กรเครือข่าย เพื่อเข้ามาสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ ความรู้ใหม่ หรือสังคมใหม่อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักของความไว้วางใจที่มีต่อกัน ในฐานะที่ทุกกระบวนการเป็นระบบเปิดที่มีการเชื่อมโยงต่อกัน และเพื่อให้เกิดการกระทำตามภารกิจนั้นๆ จนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๗) สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ทางสังคม มีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (cohesive) และการสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๘) การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ สัมพันธภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

๙) การเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และในการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้นจะเป็นความสัมพันธ์กลับในเชิงบวกที่จะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ (reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (quantum leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (emergence) โดยเป้าหมายที่ปรารถนาในการสร้างเครือข่าย คือ การนำเอาจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์ของมนุษย์มาถักทอเชื่อมโยงกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายนั้นสามารถพิจารณาได้จากระบบสิ่งมีชีวิต ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้นจะต้องสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายและมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา (ลองผิด-ลองถูก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการสื่อสารจะต้องเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการสร้างเครือข่าย

๑๐) ความร่วมมือที่เป็นไปได้ทั้งในระบบบุคคล องค์กรและสถาบันอาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศและระหว่างประเทศ เป็นสายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ และอีกหลายๆ คน ซึ่งเป็นการมองในมิติของการจัดโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างและความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มคนในสังคมที่มีต่อกัน

๑๑) ชุมชนแห่งสำนึก (conscious community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะใช้พื้นฐานของระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตรที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำ

กิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ตีร่วมกัน และมีการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (communication and network)

๑๒) เครื่องมือทางสังคมในรูปแบบของประชาสังคม ที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (civic group/organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและประชาคมที่รวมกลุ่มขององค์กรอิสระ สาธารณประโยชน์ ปัจเจกชนและสาธารณชนเข้าด้วยกัน โดยในเครือข่ายประชาคมนั้น กระบวนการเชื่อมประสาน การถ่ายทอดความคิดเห็น ทศนคติ และประสบการณ์ทางการเมืองจะยกระดับ จิตสำนึกของปัจเจกบุคคล จากการเป็นฝ่ายถูกกระทำมาเป็นฝ่ายกระทำต่อสังคม

๑๓) การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงานหรือสถาบันใด ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดหมายเพื่อกิจกรรมต่างๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษา โดยกลุ่มเครือข่ายนี้ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

๑๔) รูปแบบการประสานงานกลุ่มของคนหรือองค์กร ที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน หรือกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน โดยการติดต่อสื่อสารอาจทำได้ทั้งการผ่านศูนย์กลางหรือแม่ข่าย และการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบที่ยังคงความอิสระ โดยมีรูปแบบการรวมตัวแบบหลวมๆ ตามความจำเป็น หรือเป็นโครงสร้างที่มีความชัดเจน

๑๕) ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการ ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้และวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือและการเปิดรับในสิ่งใหม่นั้นเสมอ

๑๖) การสร้างสัมพันธ์ภาพทางสังคมในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับแนวคิดและกิจกรรมที่ทำร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ โดยเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวมๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรและสถาบัน ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสม ภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วมและมีการปฏิบัติอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตน รวมทั้งมีการทำงานร่วมกันทั้งในงานเฉพาะหน้า และการประสานผลประโยชน์ที่ขยายวงกว้างออกไป

๑๗) สังคมแห่งกัลยาณมิตร หรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning social networks) โดยเครือข่ายสังคม จะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง หรือมี การขยายแนวคิด กระบวนการออกไปจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้

๑๘) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนที่กว้างขวาง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรม และกาสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายหรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยงเครือข่ายของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไร้พรมแดน

การดำรงอยู่ของเครือข่าย

Adam Burke^{๓๐} กล่าวว่า การที่เครือข่ายดำรงอยู่ได้ก็ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เพื่อเป็นศูนย์รวมของการสนับสนุน เพื่อให้เกิดประโยชน์จากการมีประสบการณ์แตกต่างกัน เพื่อเป็นช่องทางสำหรับแหล่งทุน เครือข่ายเป็นเวทีในการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ หน่วยงานส่งเสริมสนับสนุนการสร้างเครือข่ายด้วยเป้าหมาย ๒ ประการคือ

- ๑) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและสนับสนุนการเสริมสร้างอำนาจแก่ประชาชน และ
- ๒) เพื่อเป็นช่องทางสำหรับการให้บริการแก่ประชาชน

Burke อธิบายว่า เครือข่ายกับการติดต่อสื่อสารมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ที่ระดับชุมชน การติดต่อสื่อสารทำได้อย่างรวดเร็วแบบปากต่อปากในกลุ่มคนรู้จักมักคุ้น โครงการพัฒนามีส่วนควบคุมกระบวนการดังกล่าวผ่านการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรชุมชน หรือประชาชนกลุ่มเป้าหมายของโครงการ วิธีการแบบปากต่อปากในกลุ่มคนรู้จักมักคุ้นถูกนำมาใช้และค่อนข้างประสบความสำเร็จ รูปแบบนี้เป็นลักษณะที่สำคัญของวิธีการติดต่อสื่อสารแบบมีส่วนร่วม บางทีปัจจัยหลักที่เกี่ยวข้องคือความสมดุลระหว่างเครือข่ายหลวม ๆ ที่มีอยู่ของชุมชน กับโครงสร้างแบบทางการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนได้ดีขึ้นที่นักพัฒนานำเข้ามา เช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้านใน Bangladesh, and “Naam”

เครือข่ายใน Burkina Faso. การศึกษาของUNICEF ใน West Africa ชี้ให้เห็นว่า โครงการที่ได้ดำเนินการในพื้นที่ดังกล่าวต้องมุ่งวางเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อกับการทำกิจกรรมขั้นต่อไป ซึ่งรวมถึงการสร้างศักยภาพของประชาชน และกลุ่มองค์กร เพื่อให้โครงสร้างหรือองค์กรในท้องถิ่นสามารถดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ในการสร้างเครือข่ายตั้งแต่การจูงใจเพื่อนมาร่วมเครือข่าย จนถึงการเกลี้ยกล่อมระดับนโยบายให้สนับสนุนกิจกรรมของเครือข่าย การทำให้เกิดเครือข่ายระดับชุมชน กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพนั้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละ พื้นที่ การศึกษาของ UNICEF สรุปว่า เครือข่ายองค์กรเป็นช่องทางที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับการดำเนิน กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพภาคประชาชน Burke ยกตัวอย่างของเครือข่ายผู้หญิง เขาบอกว่าเครือข่ายผู้หญิงก็เหมือนเครือข่ายอื่น ๆ ที่ย่อมมีความแตกต่างกันไป แม้ว่าจะสร้างขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเพศหญิง แต่รูปแบบเครือข่ายและวัตถุประสงค์ก็แตกต่างกัน เช่น เครือข่ายผู้หญิงทำงานทั่วโลก เป็น

^{๓๐} Burke, Adam. *Communications & Development: a practical guide*. (London : Social Development Division Department for International Development, ๑๙๙๙), p. ๗๖-๗๙.

เครือข่ายที่มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและสนับสนุนกลุ่มองค์กรผู้หญิงในภาคอุตสาหกรรม เครือข่ายต่อต้านการกระทำรุนแรงกับเพศหญิงใน South Africa เป็นเครือข่ายผู้หญิงซึ่งเชื่อมโยงเครือข่ายกับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ และเป็นช่องรับการสนับสนุนจากองค์กรแหล่งทุน รวมทั้งเจรจากับรัฐบาลและองค์กรชุมชน เครือข่ายอื่น ๆ ก็อาจมีวัตถุประสงค์กว้างกว่านี้ และเป็นตัวอย่างให้เห็นถึงการจัดตั้งกลไกอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้สามารถเข้าไปส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจของผู้หญิงได้ง่ายขึ้น ความสำคัญของเครือข่ายไม่ใช่การอยู่ใต้การจัดการของรัฐ แต่เป็นการทำงานในรูปของการกระตุ้นให้ผู้หญิงรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นองค์กร ผนึกกำลังกันสร้าง พัฒนา รวมทั้งผลักดันสิ่งที่ส่งผลถึงชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเธอ เครือข่ายเป็นเส้นทางนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้เท่า ๆ กับการพัฒนาตัวปัจเจกบุคคล แม้ว่าเครือข่ายหลายเครือข่ายจะอ่อนแอ แต่การ เชื่อมมั่นในเจตนารมณ์และในตัวสมาชิกก็สามารถทำให้เครือข่ายมีความยั่งยืนกว่าการเป็นเครือข่ายที่ถูกยึดเหนี่ยวหรือกำหนดให้ต้องเป็นเครือข่ายมาจากนโยบายเบื้องบน

ปัญหาที่มักพบบ่อยของเครือข่าย^{๓๑}

- ๑) เครือข่ายที่ไม่มีทิศทางวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ยากที่จะพัฒนากิจกรรมของเครือข่ายให้ตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้อย่างต่อเนื่อง
- ๒) เครือข่ายที่มีสมาชิกหลากหลายประเภท หรือมีความแตกต่างมากระหว่างฐานะ ขนาด ความเข้มแข็งและสถานภาพอื่น ๆ ของสมาชิก หน่วยงานใหญ่ มีทรัพยากรมาก และสถาบันที่เจ้าหน้าที่มีการศึกษาสูง เชื่อมมั่นในตัวเอง มีแนวโน้มที่จะครอบงำองค์กรที่มีขนาดเล็กกว่า
- ๓) การรวมศูนย์เกิดขึ้นเมื่อผู้ประสานงานของเครือข่าย เลขานุการ คณะทำงาน และคณะกรรมการ เริ่มควบคุมและดำเนินการเครือข่ายในนามตนเอง มากกว่าการประสานงานและอำนวยความสะดวกให้กับกิจกรรมของสมาชิก การตัดสินใจถูกรวมศูนย์และการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่าย ดำเนินการโดยเลขานุการ
- ๔) บ่อยครั้งที่เครือข่ายประสบปัญหาอันเนื่องจากการขาดเงินทุนสำหรับกิจกรรมและการประสานงานภายในเครือข่าย โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เพื่อให้สมาชิกมาร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย ส่วนเครือข่ายที่มีทุนก็มักเกิดความเครียดเนื่องจากปัญหาในการจัดการและจัดสรรค่าใช้จ่ายกับสมาชิกให้ทั่วถึง
- ๕) เนื่องจากภายในเครือข่ายข้อมูลข่าวสารจะแพร่กระจายไประหว่างคนหนึ่งไปให้กับคนอื่น ๆ ได้อย่างเสรี ทำให้อาจมีการส่งข่าวสารข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เครือข่ายต้องสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้คนซักถามหรือวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารภายในเครือข่ายได้
- ๖) เครือข่ายสามารถถูกกระทบจากการแข่งขันของเครือข่าย หรือองค์กรอื่นที่มีงานคาบเกี่ยวกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การร่วมมือกัน แต่ก็อาจนำไปสู่การแข่งขันเพื่อให้ได้รับการยอมรับ การสนับสนุน

^{๓๑} สุพัฒน์ กาฬพันธ์. องค์ความรู้ในการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนางานด้านวัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู. เอกสารอัดสำเนา. หน้า ๖-๗.

ทรัพยากร และการเพิ่มจำนวนสมาชิกได้เช่นกัน แหล่งทุนสามารถใช้จำนวนเครือข่ายที่มีให้เลือกเป็น ข้ออ้างที่จะไม่ให้ทุนสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายที่คล้ายคลึงกัน

๗) การแข่งขันระหว่างเครือข่ายที่มีขอบเขตการดำเนินงานเหลื่อมซ้อนกัน อาจนำไปสู่ความร่วมมือกัน และการชว่งชิงเพื่อให้ได้รับการยอมรับ การสนับสนุน และการเข้าเป็นสมาชิกได้ใน ขณะเดียวกัน ทั้งนี้พบว่า การแข่งขันเป็นตัวการสำคัญในการทำลายเครือข่ายที่อยู่ลำดับท้ายๆ และมี ทรัพยากรน้อยอีกด้วย

๘) การติดตามและประเมินผลเครือข่ายมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากธรรมชาติของเครือข่ายคือ ความไม่เป็นระบบ และมีโครงสร้างหลวมที่มุ่งเน้นความก้าวหน้าในอนาคต ไม่ใช่ประสบการณ์ในอดีต นอกจากนี้ ยังพบว่าเป็นการยากที่จะชี้วัดความสำเร็จของเครือข่าย

๙) เครือข่ายระดับชาติและเครือข่ายระหว่างประเทศ หลายแห่งพบกับปัญหาอุปสรรคทาง การเมือง ทำให้มีสภาพที่ไม่มั่นคงและถูกควบคุมอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนข่าวสารและ การวิจารณ์รัฐบาล

ดังนั้น เครือข่าย คือ กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความ เป็นอิสระ ในความหมายนี้ สารสำคัญคือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิก เครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ

นอกจากนี้ เครือข่ายยังเป็น “เครื่องมือหรือยุทธศาสตร์ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม” อีกด้วย ^{๓๒} ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเหตุผลสำคัญของการสร้างเครือข่ายทางสังคมคือการมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายของ ปัจเจกบุคคลซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองโดยลำพังแต่ต้องอาศัยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยน ทรัพยากรอันจะส่งผลให้สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอันเป็นการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและ กันโดยผลประโยชน์ที่ได้รับมานั้นอาจจะเป็นทั้งส่วนของผลประโยชน์ทางด้านรูปธรรมและนามธรรมก็ เป็นได้

๒.๓ แนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่น (Diaspora)

เนื่องจากปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทยมี ลักษณะข้ามชาติ (Transnational) ซึ่งจัดเป็นกลุ่มคนที่มีนักวิชาการเรียกว่า “คนพลัดถิ่น”(Diaspora) และ/หรือ “คนข้ามแดน” (Transborder People) ฉะนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงจำเป็นต้องหยิบยกเอา

^{๓๒} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ (กรุงเทพฯ: โครงการ เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๕๘.

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับลักษณะข้ามชาติ การข้ามแดนและการพลัดถิ่นมาใช้ ซึ่งทั้งสามแนวคิดมีรายละเอียดพอสังเขปดังต่อไปนี้

ความหมายของคนพลัดถิ่น

จ็ราร์ด ซาล็อง และซง ปีแอร์ ราโก^{๓๓} ได้ศึกษาประสบการณ์พลัดถิ่นของชาวยิวและสรุปว่า กลุ่มคนที่จัดอยู่ในประเภทคนพลัดถิ่นต้องมีองค์ประกอบสำคัญสี่ประการคือ

๑. ถูกบังคับให้อพยพจากมาตุภูมิ
๒. มีสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่ม
๓. มีเจตจำนง เพื่อความอยู่รอดในฐานะชนกลุ่มน้อย
๔. มีอัตลักษณ์ร่วมกันที่ปรากฏเด่นชัด

เนื่องจากคนพลัดถิ่นได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ความหมายของคำจึงถูกปรับแก้ ปรับปรุง แต่ง หรือนิยามใหม่ เพื่อสะดวกต่อความเข้าใจ ซึ่งนักวิชาการบางท่าน เช่น สตีเวน เวอร์โรเวค (Steven Vertovec) ได้จัดประเภทการใช้นิยามคนพลัดถิ่นไว้ ๓ ความหมายคือ^{๓๔}

๑) หมายถึงองค์ประกอบทางสังคม (diaspora as social formation) คนพลัดถิ่นในความหมายนี้มีลักษณะสำคัญคือ ๑) มีรูปแบบพิเศษของความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของกลุ่มคนกับประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์เฉพาะ และถือว่าคนพลัดถิ่นเกิดจากการอพยพออกนอกมาตุภูมิไปอยู่ต่างแดนตั้งแต่สองแห่ง/ ประเทศขึ้นไป คนเหล่านี้ยังคงอ้างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มไว้อย่างต่อเนื่อง สร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามหรือแทรกผ่านแดนรัฐ-ชาติ เมืองครุของกลุ่มที่ตั้งอยู่ในประเทศพักพิง เช่นการมีสมาคมไทยรามัญ ชมรมเยาวชนมอญ เพื่อติดต่อสัมพันธ์กับมอญในมาตุภูมิ สร้างความสมานฉันท์กับคนพลัดถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่อาศัยอยู่ในต่างแดนของอีกประเทศ และไม่ได้รับการยอมรับโดยสมบูรณ์จากสังคมของประเทศพักพิง ทำให้คนพลัดถิ่นเกิดความแปลกแยกและถูกกีดกัน ๒) มีวิถีชีวิต/วัฒนธรรมเฉพาะ อันเกิดมาจากความสัมพันธ์ข้างต้นและการดำรงชีวิตในสังคมหลายสังคมในเวลาเดียวกัน ๓) มีความขัดแย้งของแนวคิดทางการเมือง (divided loyalties) คือ ด้านหนึ่งภักดีต่อมาตุภูมิ แต่อีกด้านภักดีต่อประเทศพักพิง ๔) มีความสัมพันธ์สามด้านคือสัมพันธ์กับประเทศพักพิง ประเทศมาตุภูมิและกับคนพลัดถิ่นชาติพันธุ์เดียวกันที่อยู่ในอีกประเทศและ ๕) มียุทธศาสตร์พิเศษทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้กลุ่มผู้อพยพกลายเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลด้านการค้าและการเงินระหว่างประเทศ

^{๓๓} William Safran. *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return*.

(*Diaspora : A Journal of Transnational Studies*, Volume ๑, Number ๑, Spring ๑๙๙๑), p. ๘๓-๙๙.

^{๓๔} จีรวิฑูรี เสนาคำ. “แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์” *หนังสือรวบรวมบทความจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ ๒ เรื่อง ชาติและชาติพันธุ์*. (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๓.

๒) หมายถึงวิธีการผลิตทางวัฒนธรรม (diaspora as a mode of cultural production) ความหมายนี้พบในงานศึกษาประเด็นโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะงานศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ปฏิเสธความเป็นสารัตถะของวัฒนธรรม ความมีแก่นแกนของอัตลักษณ์ งานศึกษาในแนวนี้ให้ความสำคัญกับรูปแบบและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนพลัดถิ่น มองว่าอัตลักษณ์เกิดจากกระบวนการผลิตและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมและอัตลักษณ์คนพลัดถิ่นคืออัตลักษณ์/วัฒนธรรมพันทาง คนพลัดถิ่นคือกลุ่มที่อัตลักษณ์มีขีดคั่นกลาง (hyphenated identities) เช่นอินเดียน-อเมริกัน เม็กซิกัน-อเมริกัน แอฟริกัน-ฝรั่งเศส เป็นต้น การมีขีดคั่นกลาง(-) หมายถึงการไม่เป็นหนึ่งเดียว การแตกหัก การไม่อยู่ที่ใดที่หนึ่ง แต่ดำรงอยู่ตรงกลาง (in-between) ที่ไม่อาจลดทอนลงสู่ด้านใดด้านหนึ่ง ดังนั้นวัฒนธรรม/อัตลักษณ์/สัญชาติของกลุ่มคนดังกล่าวจึงมิใช่สิ่งที่มีรากกำเนิดจากแห่งใดแห่งหนึ่ง มิได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแต่แตกต่างและแตกหัก (rupture)

๓) หมายถึงประเภทจิตสำนึก (diaspora as type of consciousness) คนพลัดถิ่นในความหมายนี้ให้ความสำคัญกับสภาพจิตใจและสำนึกของคนพลัดถิ่น เช่นสำนึกแห่งการสูญเสีย สำนึกถึงความเป็นชายขอบ สำนึกการถูกกีดกัน สำนึกแห่งการดำรงอยู่ในสองสถานที่ในเวลาเดียวกัน สำนึกความภักดีที่แบ่งแยก สำนึกความเป็นบ้านแต่ไม่ใช่บ้านเพราะบ้านที่แท้จริงคือบ้านที่อยู่ไกล สำนึกแห่งความภาคภูมิใจ และสำนึกการดำรงอยู่ในความเป็นจริงและในจินตนาการในเวลาเดียวกัน

วอลท์เบ็ค ออสเต็น^{๓๕} จัดประเภทความหมายคนพลัดถิ่นไว้ ๔ ความหมาย ดังนี้

๑) หมายถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนข้ามพรมแดน (diaspora as deterritorialisation of identities) โดยคนพลัดถิ่นถูกนำมาใช้แทนแนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์และเชื้อชาตินิยม (racism) เพราะทั้งสองแนวคิดถูกครอบงำจากมุมมองแบบสารัตถะนิยม (essentialism) งานศึกษาที่ใช้คนพลัดถิ่นในความหมายนี้ส่วนใหญ่คืองานด้านวัฒนธรรมศึกษา และงานอื่นที่สนใจประเด็นการสังเคราะห์รวมของอัตลักษณ์หรือวัฒนธรรม อัตลักษณ์หรือวัฒนธรรมพันทางและงานที่สนใจประเด็นเรื่องชาติพันธุ์ใหม่ (new ethnicities) หรือการสร้างอัตลักษณ์ใหม่

๒) หมายถึงวิธีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (diaspora as a mode of cultural reproduction) ส่วนใหญ่พบในงานศึกษาด้านมานุษยวิทยาที่สนใจเรื่องการผลิตและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในมิติข้ามพรมแดนและงานด้านวัฒนธรรมศึกษาที่สนใจประเด็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์และวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์พันทาง

๓) หมายถึงคนพลัดถิ่นในฐานะที่เป็นตัวกลางในการเมืองระหว่างประเทศ ส่วนใหญ่พบในงานศึกษาด้านรัฐศาสตร์และการเมืองระหว่างประเทศ งานกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีความสลับซับซ้อน คือมิใช่เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐเท่านั้น

^{๓๕} Wahlbeck, Osten. The Concept of Diaspora as an Analytical Tool in the Study of Refugee Communities. Journal of Ethnic and Migration Studies. Vol.๒๘, ๒๐๐๒, p.๒.

หากแต่คือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐมาตุภูมิกับคนพลัดถิ่น ระหว่างรัฐที่พำนักกับคนพลัดถิ่น และความสัมพันธ์ของทั้งสามฝ่าย

๔) หมายถึงองค์ประกอบทางสังคม (diaspora as a form of social organization) ในแง่นี้ชุมชนพลัดถิ่นถือว่าเป็นประเภทหนึ่งของชุมชนข้ามพรมแดน โดยวอลท์เบ็คเห็นว่าชุมชนข้ามพรมแดนมีมายาวนาน แต่ปัจจุบันชุมชนประเภทนี้มีลักษณะต่างไป คือมีสายสัมพันธ์กับมาตุภูมิเข้มข้นมากกว่าในอดีต

อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการอีกท่านหนึ่ง ซึ่งก้าวเลยไปจากตัวแบบการศึกษาคนพลัดถิ่นที่ได้จากการศึกษาคนยิว จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของแนวคิดนี้ในปัจจุบันคือ โรบิน โคเฮิน เขาเห็นว่าตัวแบบจากการศึกษาชาวยิวอาจจะไม่เพียงพอต่อการอธิบายคนพลัดถิ่นในปัจจุบันดังนั้นโคเฮินจึงให้ความหมายคนพลัดถิ่นใหม่ว่า หมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ ที่มีลักษณะสำคัญเกื้อประการคือ^{๓๖}

๑. กระจายอยู่นอกมาตุภูมิทั้งสองแห่ง หรือสองประเทศขึ้นไป

๒. เหตุของการกระจายนี้ อาจมาจากการบังคับ การแสวงหางานทำ การค้าหรือนโยบายเจ้าของอาณานิคม

๓. มีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับถิ่นกำเนิด

๔. มีอุดมคติและพันธะร่วมในการรักษา พื้นฟู สร้างความปลอดภัย ความมั่งคั่งแก่มาตุภูมิ

๕. มีสำนึกร่วมและกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อกลับมาตุภูมิ

๖. มีสำนึกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้มข้น และสำนึกดังกล่าวได้รับการธำรงไว้ข้าม

กาลเวลา

๗. มีความสัมพันธ์ไม่ราบรื่นกับสังคมของประเทศที่ตนอาศัยอยู่ในปัจจุบัน

๘. มีความเห็นอกเห็นใจและมีความเป็นปึกแผ่นหรือความสมานฉันท์กับคนพลัดถิ่นชาติพันธุ์เดียวกันในอีกประเทศ

๙. อาจจะมีชีวิตที่เฉพาะ สร้างสรรค์ และมั่งคั่งในประเทศพักพิงที่มีขนั้วัฒนธรรมต่อความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม

ประเภทของคนพลัดถิ่น

ซึ่งลักษณะร่วมดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีครบทุกประการในชุมชนคนพลัดถิ่นแห่งใดแห่งหนึ่ง และจากเกณฑ์ขั้นต้นนี้เอง จากการศึกษางานของ โรบิน โคเฮินพบว่า โคเฮินยังได้แบ่งคนพลัดถิ่นออกเป็น ๕ ประเภท อีกด้วย ได้แก่

^{๓๖} รัฐรุฒิ เสนาคำ. “แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์” หนังสือรวบรวมบทความจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ ๒ เรื่อง ชาติและชาติพันธุ์. (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๙.

๑) **คนพลัดถิ่นที่เกิดจากการบีบบังคับหรือตกเป็นเหยื่อ (victim diasporic community)** คือคนพลัดถิ่นในความหมายลบและแคบ คือหมายถึงกลุ่มคนที่ถูกขับและบังคับให้ออกจากดินแดนและต้องประสบกับความโดดเดี่ยว เจ็บปวดและขมขื่น คนกลุ่มนี้ได้แก่ชาวยิว ปาเลสไตน์ เนียน ไอริส อาร์เมเนียน และแอฟริกันพลัดถิ่น ในทัศนะของโคเฮิน คนพลัดถิ่นประเภทนี้จัดว่ามีลักษณะของคนพลัดถิ่นค่อนข้างครบถ้วน คือกระจายอยู่นอกมาตุภูมิ ตั้งแต่สองแห่งหรือสองประเทศขึ้นไป การกระจายดังกล่าวเกิดจากการถูกขับหรือบังคับมีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับถิ่นกำเนิด มีอุดมคติและพันธะร่วมในการรักษา พื้นฟู สร้างความปลอดภัยและมั่งคั่งแก่มาตุภูมิ มีสำนึกร่วมและกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อกลับมาตุภูมิ มีสำนึกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้มข้น มีความสัมพันธ์ไม่ราบรื่นกับสังคมของประเทศที่ตนอาศัยอยู่ในปัจจุบัน มีความเห็นอกเห็นใจและมีความเป็นปึกแผ่นหรือความสมานฉันท์กับคนพลัดถิ่นชาติพันธุ์เดียวกันในอีกประเทศ อาจจะมีชีวิตที่เฉพาะ สร้างสรรค์ และมั่งคั่งในประเทศพักพิงที่มีขนบธรรมเนียมต่อความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม เช่นชาวอาร์เมเนียน ปัจจุบันกระจายตัวอยู่นอกแดนมาตุภูมิมากกว่าสองแห่ง ชาวอาร์เมเนียนยังมีความทรงจำเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของตนในอรรถาธิบาย ความทรงจำเหล่านี้ถูกแสดงออกผ่านศิลปะ ภาษา ดนตรีของชาวอาร์เมเนียน ชาวอาร์เมเนียนยังคงมุ่งมั่นในการฟื้นฟูและรักษาถิ่นกำเนิด และแสดงออกถึงความความเป็นปึกแผ่นกับคนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันในยามที่ถูกคุกคาม อาร์เมเนียนมีกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อคืนถิ่น มีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นทั้งกับชาวเติร์คในตุรกีและชาวอเมริกันในอเมริกา แม้อาร์เมเนียนพลัดถิ่นจะสามารถรวมตัวกันกอบกู้และประกาศเอกราชของประเทศได้ในปี ๑๙๙๑ และได้รับการรับรองการเป็นสมาชิกของสหประชาชาติในปี ๑๙๙๒ แต่ปัจจุบัน อาร์เมเนียนยังประกอบด้วยทั้งคนในประเทศและคนพลัดถิ่น

๒) **ชุมชนพลัดถิ่นด้านแรงงาน (labor diasporic community)** ในทัศนะของโคเฮิน คนกลุ่มนี้คือ “กลุ่มแรงงานทาสสมัยใหม่” ซึ่งมีได้ออกจากมาตุภูมิด้วยการถูกบังคับขับไล่ หากแต่ด้วยเหตุผลของการหางานทำ อย่างไรก็ตามก็คนพลัดถิ่นด้านแรงงานนี้ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนกลุ่มแรงงานทาสแอฟริกันและเริ่มก่อตัวเป็นชุมชนพลัดถิ่นนับตั้งแต่ประเทศเจ้าอาณานิคมอย่างดัตช์ อังกฤษ และฝรั่งเศสหันมาใช้แรงงานตามพันธะสัญญา (indentured labor) จากอินเดียแทนแรงงานทาสแอฟริกัน และรวมไปถึงแรงงานตามพันธะสัญญาชาวอิตาเลียนที่เข้าไปทำงานในอเมริกาและอาร์เจนตินาในปลายศตวรรษที่ ๑๙ ด้วย โดยแรงงานจ้างจากอินเดียแบ่งเป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มแรงงานชาวซิกข์ (Sikh) มุสลิมและฮินดู แต่กลุ่มที่โคเฮินจัดเป็นคนพลัดถิ่นด้านแรงงานคือ กลุ่มแรงงานฮินดู แต่กลุ่มที่โคเฮินจัดเป็นคนพลัดถิ่นด้านแรงงาน คือกลุ่มแรงงานฮินดูและซิกข์ เพราะแรงงานฮินดูมุ่งกลับไปบูรณะครอบครัวในอินเดีย ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาฮินดูในต่างแดน ยึดเอาธรรมเนียมเป็นคัมภีร์หลักทางศาสนาของตนในต่างแดน และมีความสัมพันธ์ไม่ราบรื่นกับคนพื้นเมืองและเจ้าอาณานิคมในดินแดนแรงงานสัญญาจ้างชาวฮินดู ส่วนชาวซิกข์ต้องการกลับดินแดนบ้านเกิด มุ่งมั่นที่จะสร้างมาตุภูมิขึ้นใหม่ในรัฐปัญจาบของอินเดีย ซิกข์กระจายตัวอยู่ในหลายประเทศ มีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นกับประเทศที่

ตอนอาศัย มีความเป็นหนึ่งเดียวและเห็นอกเห็นใจชาวซิกซ์ด้วยกันไม่ว่าชาวซิกซ์นั้นจะอาศัยอยู่ในประเทศใด

๓) ชุมชนพลัดถิ่นที่เกิดการกิจกรรมการค้า (trade diasporic community) เริ่มมีหลักฐานบันทึกไว้ชัดเจนตั้งแต่สมัยกรีก ดังปรากฏในมหากาพย์อันยิ่งใหญ่ของโฮเมอร์ เรื่อง Iliad และ Odyssey ชุมชนพลัดถิ่นด้านการค้านี้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายนับแต่ยุคการก่อเกิดชุมชนเมืองสมัยโบราณ โคลเฮ็นให้ความหมายคนพลัดถิ่นด้านการค้าว่าหมายถึง เครือข่ายของพ่อค้าจากต่างแดนที่ตั้งแหล่งซื้อขายสินค้าตามเส้นทางการค้าสำคัญ ซึ่งพบทั้งในแอฟริกา อนุทวีปเอเชีย จีน อาร์เมเนีย และอเมริกา ก่อนยุคโคลัมบัส แต่ชุมชนพลัดถิ่นด้านการค้ายุคใหม่ที่โคลเฮ็นให้ความสนใจ คือชุมชนพลัดถิ่นของพ่อค้าชาวจีนและเลบานอน

จากปลายศตวรรษที่ ๑๖ ถึงทศวรรษ ๑๘๘๐ ชุมชนจีนในต่างแดนมีลักษณะของชุมชนพลัดถิ่น คือมีความผูกพันเหนียวแน่นภายในกลุ่ม ครอบครัวและเครือญาติ มีสายสัมพันธ์กับบ้านเกิดทั้งทางด้านการเมือง สังคมและวัฒนธรรม ไม่มุ่งตั้งถิ่นฐาน แต่ทำตนในฐานะที่เป็นผู้รอนแรม (sojourners) เดินทางไปกลับระหว่างประเทศพักพิงกับมาตุภูมิ อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๘๘๐ เป็นต้นมา ชุมชนจีนในต่างแดนมีลักษณะของชุมชนชาติพันธุ์ (ethnic community) ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในจีนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิวัติประชาธิปไตยปี ๑๙๑๑ และการปฏิวัติสังคมนิยมปี ๑๙๔๙ ซึ่งก่อให้เกิดความแตกแยกทางอุดมการณ์ระหว่างชาวจีน ชาวจีนในต่างแดนโดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกต่อต้านจากลัทธิชาตินิยมของคนในท้องถิ่น ชาวจีนรุ่นที่สองและสามปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้นพร้อมกับละทิ้งขนบธรรมเนียมเดิมของจีนบางประการ ซึ่งส่งผลให้สายสัมพันธ์ทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนโน้มน้าวเลกับมาตุภูมิมีน้อยลง

ช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ ได้เกิดการขยายตัวของย่านคนจีน (Chinatowns) ในเมืองใหญ่ของสหรัฐ เช่นนิวยอร์ก ซึ่งดูเหมือนจะทำให้ชุมชนชาวจีนกลายเป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่ปิดล้อมตัวเองจากโลกภายนอก (ethnic enclave) มากขึ้น แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวดำรงอยู่ได้ไม่นาน สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ “การเคลื่อนย้ายแบบไฮเปอร์โมบายล์” (hypermobile migrants) ของพ่อค้าชาวจีน หรือปรากฏการณ์ที่พ่อค้าชาวจีนตั้งครอบครัวอยู่ ณ ประเทศหนึ่ง แต่ดำเนินธุรกิจไปอีกประเทศ และเดินทางไปกลับข้ามพรมแดนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อทำธุรกิจและเยี่ยมครอบครัว ซึ่งสิ่งนี้เองที่ทำให้ชุมชนพลัดถิ่นของพ่อค้าชาวจีนขยายตัวอีกครั้ง

ชุมชนพ่อค้าพลัดถิ่นชาวเลบานอนเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรีก แต่ขยายตัวมากขึ้นในช่วงศตวรรษที่ ๑๗-๑๙ โดยชุมชนเหล่านี้ได้ถักทอกันเป็นเครือข่ายเพื่อซื้อและขายสินค้า กระจายออกไปเป็นวงกว้างและเชื่อมประสานการค้าระหว่างตะวันออกกลางกับยุโรปเข้าด้วยกัน โดยมีชุมชนพ่อค้าเลบานอนที่สำคัญในเบรุต ลิวอร์โน มาแซลล์ และแมนเชสเตอร์ พ่อค้าชาวเลบานอนมิได้ตั้งหลักแหล่งมั่นคง ณ ที่ใด แต่เดินทางคล้ายวัฏจักรของผีเสื้อและหนอนผีเสื้อที่หมุนเวียนสับเปลี่ยนกันอย่างต่อเนื่อง คือ

พ่อค้าชาวเลบานอนเดินทางออกจากเบรุตและหมู่บ้านไปยังต่างแดน เพื่อเดินทางกลับและเดินทางจากไปอีกครั้งในเวลาไม่นาน วัฏจักรดังกล่าวได้เชื่อมต่อชีวิตระหว่างต่างแดนกับมาตุภูมิของพ่อค้าเลบานอนเข้าหากันอย่างต่อเนื่อง เรื่อยมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๗ ถึงปัจจุบัน

๔) **ชุมชนพลัดถิ่นที่เกิดมาจากระบบจักรวรรดินิยม (imperial diasporic community)** ได้แก่การเข้าไปตั้งถิ่นฐานในอาณานิคมของคนจากประเทศอาณานิคม เช่นดัตช์ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน สเปน และโปรตุเกส นับตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ ถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยประมาณทั้งนี้เพื่อการขยายตัวของอาณานิคม ภารกิจทางศาสนา และการค้า โคะเอ็นแบ่งการตั้งถิ่นฐานในอาณานิคมของเจ้าอาณานิคมไว้สองประการคือ กึ่งพลัดถิ่น (quasi-diaspora) และพลัดถิ่น (diaspora) ประเภทแรก ได้แก่การตั้งถิ่นฐานของคนจากประเทศเจ้าอาณานิคมในอาณานิคม แต่คนเหล่านี้แต่งงานกับคนพื้นเมือง ชุมชนของพวกเขามีลักษณะของการผสมผสานทางวัฒนธรรม (creolization) และหันมาเป็นปรปักษ์กับประเทศอาณานิคมในเวลาถัดมา ดังกรณีการตั้งถิ่นฐานของคนจากประเทศเจ้าอาณานิคมในลาตินอเมริกา ซึ่งท้ายสุดลูกหลานของคนกลุ่มนี้ก็นำพาคนท้องถิ่นต่อสู้ออกจากอาณานิคม เช่นในโบลิเวีย เวเนซุเอลา เปรู อีคิวเตอร์ และโคลัมเบีย ประเภทที่สอง คือชุมชนพลัดถิ่นของเจ้าอาณานิคมที่แยกและตัดขาดจากกลุ่มชนพื้นเมือง มุ่งรักษาความบริสุทธิ์ของกลุ่มลอกเลียนแบบสถาบันทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรมจากประเทศเจ้าอาณานิคม

แม้จะตระหนักว่าเจ้าอาณานิคมทุกประเทศต่างตั้งชุมชนพลัดถิ่นของตนในต่างแดน แต่โคเอ็นให้ความสำคัญกับการตั้งถิ่นฐานของชาวอังกฤษ เพราะกินเวลายาวนานและอาณาบริเวณกว้างไกลกว่าประเทศเจ้าอาณานิคมอื่น การตั้งชุมชนพลัดถิ่นของชาวอังกฤษเริ่มในศตวรรษที่ ๑๗ โดยคนอังกฤษเข้าไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนอาณานิคม เช่นนิวซีแลนด์ แคนาดา ออสเตรเลีย อเมริกา โรดิเชีย และแอฟริกาเหนือ การตั้งถิ่นฐานดังกล่าวคือการอพยพออกนอกดินแดนครั้งใหญ่ของชาวอังกฤษ ชุมชนอังกฤษพลัดถิ่นนี้ตั้งในลักษณะชุมชนปกครองตนเอง ให้ความสำคัญกับการเป็นคนอังกฤษ กตขี้ และเบียดขับชุมชนพื้นเมือง เช่นการสังหารและทำลายชนเผ่าอะบอริจินในออสเตรเลีย การเบียดขับชนเผ่าอินุทไปอยู่ในเขตกักกันในแคนาดา การเบียดขับทำลายวัฒนธรรมชนเผ่าเมารีในนิวซีแลนด์ เป็นต้น ชุมชนจักรวรรดิอังกฤษในต่างแดนมีลักษณะเป็นชุมชนพลัดถิ่น เพราะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทั้งด้านเครือญาติ การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมกับประเทศมาตุภูมิและในหลายที่ที่ชุมชนพลัดถิ่นของจักรวรรดิอังกฤษได้แสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นอังกฤษมากกว่าคนในเกาะอังกฤษเอง

๕) **ชุมชนพลัดถิ่นด้านวัฒนธรรม (cultural diasporic community)** โคะเอ็นคิดตัวแบบนี้ขึ้นมาเพื่อใช้อธิบายประสบการณ์คนพลัดถิ่นในสมัยใหม่ตอนปลาย กลุ่มคนที่เขากล่าวถึงคือ คาริบเบียนพลัดถิ่น แต่โคเอ็นเห็นว่าการจัดคนกลุ่มนี้เป็นคนพลัดถิ่นค่อนข้างจะมีปัญหา เพราะประการแรก ชาวคาริบเบียนมิได้เป็นคนพื้นเมืองของคาริบเบียน คนพื้นเมืองของคาริบเบียนคือกลุ่มชาติพันธุ์คาริบ (Caribs) และอราวัก (Arawaks) แต่คนทั้งสองกลุ่มนี้ไม่สามารถมีชีวิตรอดมาได้จนถึงปัจจุบัน ชาวคาริบเบียนทั้งหมดในปัจจุบันต่างก็ “มาจากที่อื่น” คือถ้ามิใช่คนที่สืบเชื้อสายจากแอฟริกัน ก็เป็น

คนที่สืบเชื้อสายจากอินเดีย หรือไม่ก็สืบเชื้อสายจากยุโรป ประการที่สอง คนคาริบเบียนที่อาศัยอยู่ในคาริบเบียนหลังการยึดครองของยุโรปอาจถือได้ว่า คือคนพลัดถิ่นกลุ่มหนึ่ง

อย่างไรก็ดี คาริบเบียนพลัดถิ่นที่โคเฮินกล่าวถึงนี่คือคนที่อพยพจากคาริบเบียนไปพำนักในอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และเนเธอร์แลนด์ โดยเขากล่าวว่าคาริบเบียนพลัดถิ่นในอเมริกาประกอบด้วยกลุ่มที่สืบเชื้อสายจากแอฟริกันและกลุ่มที่สืบเชื้อสายมาจากยุโรป กลุ่มคาริบเบียนพลัดถิ่นในอเมริกาถือเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุด ประมาณ ๑ ล้านคน ประกอบด้วยกลุ่มคนงานสัญญาจ้าง กลุ่มคิวบาพลัดถิ่นในไมอามี กลุ่มคาริบเบียนจากเฮติ กลุ่มชนชั้นกลางผิวขาวที่ประกอบอาชีพด้านการแพทย์ ครู พนักงานร้านขายปลีก การท่องเที่ยว และร้านตัดผม คาริบเบียนพลัดถิ่นในอเมริกาค่อนข้างจะประสบความสำเร็จด้านเศรษฐกิจ และมีบทบาททางการเมืองสูง เช่นมีบทบาทในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมือง การเคลื่อนไหวเพื่ออำนาจคนผิวดำ และการเคลื่อนไหวเพื่อคืนถิ่นแอฟริกาที่รู้จักในนามการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้สนับสนุนการวี (Garveyite Movement)

คนคาริบเบียนอพยพเข้าอังกฤษสูงเป็นประวัติการณ์ในทศวรรษ ๑๙๕๐ แต่การอพยพนี้ลดจำนวนลงในทศวรรษ ๑๙๖๐ เนื่องจากอังกฤษออกกฎหมายจำกัด โคเฮินประเมินว่าคาริบเบียนในอังกฤษช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐ มีประมาณห้าหมื่นคน ผู้อพยพส่วนใหญ่คือแรงงานไร้ฝีมือที่เป็นคาริบเบียนเชื้อสายแอฟริกัน ซึ่งประสบความสำเร็จ และถูกเหยียดผิว- แยกที่อยู่น้อยกว่าคาริบเบียนในอเมริกา คาริบเบียนในเนเธอร์แลนด์มีประมาณสองแสนห้าหมื่นคน ส่วนใหญ่อพยพจากประเทศสุรินัม ประกอบด้วยสองกลุ่มใหญ่ คือกลุ่มที่สืบเชื้อสายจากแอฟริกาและกลุ่มที่สืบเชื้อสายจากอินเดีย คาริบเบียนพลัดถิ่นในฝรั่งเศสมีประมาณ ๓๓๗,๐๐๖ คน ในปี ๑๙๙๐ ส่วนใหญ่มาจากเกาะมาร์ตีนิกและกราเดลูฟ ซึ่งถือเป็นเขตปกครองของฝรั่งเศสในปัจจุบัน

โคเฮินจัดคาริบเบียนในอเมริกา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และฝรั่งเศสว่าเป็นคนพลัดถิ่นด้วยเงื่อนไขห้าประการคือ ๑) คาริบเบียนพลัดถิ่นยังคงรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นแอฟริกัน โดยแสดงออกถึงความเป็นแอฟริกันผ่านเพลงพื้นบ้าน จังหวะดนตรี ศิลปะ ๒) มีขบวนการคืนถิ่น ซึ่งมีหลากหลายกลุ่ม เช่น การเคลื่อนไหวของผู้สนับสนุนการวีและการเคลื่อนไหวของกลุ่มราสตาฟารี (Rastafarian Movement) ที่มุ่งกลับคืนสู่รากเหง้า ตลอดจนไฝฝืนและถวิลหาความดิงามและความสวยงามในอดีต (nostalgia) ครั้งอยู่ในแอฟริกา ๓) มีวัฒนธรรมร่วมและแสดงออกถึงวัฒนธรรมร่วม ซึ่งปรากฏชัดแม้ในงานเขียนของนักวิชาการที่ไม่เชื่อในรากเหง้าทางวัฒนธรรมอย่างพอลกิลรอย (Paul Gilroy) และสจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) ๔) ยังสืบทอดประวัติศาสตร์ร่วมโดยเฉพาะประวัติศาสตร์อันเจ็บปวดที่ชาวแอฟริกันได้รับจากการค้าทาสของชาวยุโรป และ ๕) คาริบเบียนพลัดถิ่นยังคงสัมพันธ์มาตุภูมิและต้องการกลับไปฟื้นฟูมาตุภูมิ ซึ่งเห็นชัดในกรณีของคาริบเบียนพลัดถิ่นที่เป็นสามัญชน

จากการที่โรบิน โคเฮินได้เคยกำหนดลักษณะของคนพลัดถิ่นไว้ ๙ ประการเพื่อให้สามารถอธิบายความเป็นคนพลัดถิ่นได้ละเอียดมากขึ้นกว่างานของจีราร์ด ซาลีอง และชอง ปีแอร์ ราโก

ที่เคยกำหนดไว้เพียง ๔ ประการจากการใช้ต้นแบบชาวยิวนั้น ในช่วงหลังโรบิน โคะเฮินได้พัฒนาแนวคิดเรื่องการจัดกลุ่มคนพลัดถิ่นเพิ่มเติม โดยจัดเป็นกลุ่มกว้างๆ ๕ ประเภทตั้งที่ผู้วิจัยยกมาข้างต้นแล้วนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างของผู้วิจัยที่เป็นกลุ่มชาวมอญจากปากเกร็ด พระประแดง และบางกระดี่นั้น ทั้งหมดจะเป็นคนพลัดถิ่นที่ตกอยู่ในประเภทที่หนึ่ง คือคนพลัดถิ่นที่เกิดจากการบีบบังคับหรือตกเป็นเหยื่อ (victim diasporic community) เนื่องจากทั้งงานวิจัยของสุภรณ์ โอเจริญ (๒๕๑๙) ,ศรีปาน รัตติกาลชลากร (๒๕๓๗) และนริศรา นงนุช (๒๕๔๔) ล้วนระบุว่าชาวมอญทั้งสามกลุ่มในประเทศไทยนั้น มีต้นกำเนิดหรือบรรพบุรุษจากเมืองมอญในประเทศพม่าเช่น มะละแหม่ง หงสาวดี หรือเกาะตะมะทั้งสิ้น และทั้งหมดต้องอพยพพลัดถิ่นเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระมหากษัตริย์ของประเทศไทย เนื่องจากสาเหตุที่ถูกทหารพม่าในอดีตข่มเหง เบียดเบียน และเกณฑ์ชาวมอญไปเป็นทหารอาสาในศึกสงครามอยู่หลายครั้ง ทำให้ชาวมอญกลายเป็นเหยื่อสงครามต้องเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมากและทนความกดดันและความอดอยากแห่งแล้งไม่ไหว ซึ่งชาวมอญทั้งหมดนี้แม้ว่าปัจจุบันจะเป็นคนรุ่นลูกหลานแล้วก็ยังมีความทรงจำเกี่ยวกับอดีตที่ปวดร้าวขมขื่น ที่บรรพบุรุษถ่ายทอดให้ฟัง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความใกล้เคียงกับความหมายของคนพลัดถิ่นประเภทที่หนึ่งที่โรบิน โคะเฮินได้ให้คำจำกัดความไว้ โดยผู้วิจัยจะใช้แนวคำนิยามนี้เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาลักษณะความเป็นคนพลัดถิ่นของกลุ่มชาวมอญในประเทศไทยต่อไป

นอกเหนือจากโคเฮินแล้ว ยังมีงานของลูซี่ เฉิง และมาเรียน แคทซ์ ที่ศึกษาคนพลัดถิ่นและจำแนกประเภทของคนพลัดถิ่นแถบเอเชียแปซิฟิกไว้อย่างน่าสนใจ โดยให้คำนิยามคนพลัดถิ่นว่า หมายถึงชุมชนคนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในสังคมหรือรัฐ-ชาติ ที่มีนโยบายสนับสนุนความหลากหลายของชาติพันธุ์ และชุมชนคนกลุ่มดังกล่าวมีบรรพบุรุษร่วมและสนับสนุน ส่งเสริมอัตลักษณ์ร่วมข้ามท้องถิ่นข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ ซึ่งจากความหมายข้างต้นเขาได้แบ่งคนพลัดถิ่นออกเป็น ๕ ประเภทได้แก่

- ๑) คนพลัดถิ่นที่เกิดจากการขยายตัวของจักรวรรดินิยม
- ๒) คนพลัดถิ่นด้านแรงงาน
- ๓) คนพลัดถิ่นด้านการค้าและบริการ
- ๔) คนพลัดถิ่นที่ถูกบังคับ และ
- ๕) คนพลัดถิ่นด้านวิชาชีพและปัญญาชน

ซึ่งทั้งของลูซี่ เฉิง และมาเรียน แคทซ์ รวมถึงโคเฮินเองก็ได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างชัดเจนว่าการกำหนดนิยามและจำแนกประเภทคนพลัดถิ่นที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนั้น เป็นเพียงการสร้างตัวแบบวิเคราะห์ซึ่งในความจริงชุมชนพลัดถิ่นอาจจะมีลักษณะหรือรูปแบบที่ผสมผสานกันและกันได้

คุณสมบัติของคนพลัดถิ่น

William Safran (๑๙๙๑) เจ้าของผลงานการศึกษาเรื่อง “Diaspora in Modern Society of Homeland and Return” ได้ให้คำนิยาม “คนพลัดถิ่น” (Diaspora) ว่า เป็นกลุ่มคนที่มีคุณสมบัติที่สำคัญดังต่อไปนี้^{๓๗}

- (๑) เป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ใหม่ที่อพยพโยกย้ายจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเข้าไปในพื้นที่ชายขอบของสังคมอื่น
- (๒) กลุ่มชนเหล่านั้นยังมีความทรงจำร่วม หรือมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับบ้านเกิดเมืองนอนของตน
- (๓) คนพลัดถิ่นเหล่านี้เชื่อว่าเขาไม่เป็นที่ยอมรับ หรือถูกกีดกันจากสังคมใหม่ที่เข้าไปอาศัย
- (๔) ดังนั้น คนเหล่านี้จึงมีความหวังอยู่ลึกๆ ว่า สักวันหนึ่งจะได้กลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตนอีกครั้งหนึ่ง
- (๕) ได้ทุ่มเทให้กับความพยายามที่จะฟื้นฟูบ้านเกิดเมืองนอนของตน
- (๖) เขาเหล่านี้ยังมีสำนึกร่วมของคนพลัดถิ่นหรืออัตลักษณ์ของคนเหล่านี้จึงวางอยู่บนพื้นฐานของสายสัมพันธ์ที่มีต่อบ้านเกิดเมืองนอนเป็นสำคัญ

คุณสมบัติทั้ง ๖ ประการเหล่านี้ ได้ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดอยู่ในคุณสมบัติของชาวเติร์กอาร์เมเนียน พาเลสไตน์ ชาวจีนโพ้นทะเล กะเหรี่ยง ม้ง ไทยใหญ่ ฯลฯ ที่อพยพเคลื่อนย้ายตัวเองไปอยู่ ณ ประเทศโลกที่สาม อย่างไรก็ตาม คนพลัดถิ่นเหล่านี้ก็ไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติทั้ง ๖ ประการดังกล่าวมาแล้ว เช่น ชาวยิวพลัดถิ่นที่เข้าไปตั้งหลักปักฐานอยู่ในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑-๑๓ ที่เชื่อมโยงกันด้วยรูปแบบทางวัฒนธรรม สายสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ แวดวงธุรกิจการค้า การเดินทาง รวมทั้งความจงรักภักดีที่มีต่อศาสนสำคัญของชาวยิวหลายแห่ง ในสถานที่อื่นๆ หรือบางครั้ง คนพลัดถิ่นเหล่านี้ก็เลือกที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพใหม่ๆ ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น ความเป็นคนพลัดถิ่นจึงไม่จำเป็นต้องมีคุณลักษณะแน่นอนตายตัวครบถ้วนทุกประการตามที่ Safran บ่งบอก^{๓๘}

ในโลกของยุคหลังทุนนิยมซึ่งมีการเคลื่อนไหวของผู้คน สินค้าและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของรัฐชาติอย่างหลากหลายและรวดเร็ว ความเป็นคนพลัดถิ่นอาจเกิดขึ้นจากการเป็นแรงงานอพยพข้ามชาติ การหลีกเร้นภัยสงครามและความอดอยากหิวโหย ไปจนถึงการแสวงหาโอกาสและช่องทางในการเลื่อนสถานะของตนเองในยุคโลกไร้พรมแดน การเลื่อนไหลของผู้คนดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดความผูกพันต่อพื้นที่หลายแห่ง มีบ้านและชุมชนของคนพลัดถิ่นเกิดขึ้นตามสถานที่ต่างๆ ทั่วโลก ความเชื่อมโยงชุมชนข้ามชาติของคนพลัดถิ่นกลุ่มต่างๆ ทำให้ไม่มีศูนย์กลาง หรือบ้านเกิดเมืองนอนเพียงแห่ง

^{๓๗} Safran, ๑๙๙๑: ๘๓-๙๙ อ้างถึงใน พิมเสน บัระภา, ๒๕๕๒ : หน้า ๒๓.

^{๓๘} Safran, ๑๙๙๑: ๘๓-๙๙ อ้างถึงใน พิมเสน บัระภา, ๒๕๕๒ : หน้า ๒๓.

เดียว หากแต่ความรู้สึกผูกพันและสำนึกที่เกิดจากประสบการณ์ร่วมของการพลัดพราก การสูญเสีย การดิ้นรนต่อสู้อาจมีนัยโหยหาบ้านเกิดเมืองนอนได้เหมือนกัน

ส่วน “คนข้ามแดน” (Transborder People) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมายาวนานจนอาจกล่าวได้ว่าควบคู่กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยการศึกษาเรื่องคนข้ามแดนจึงมิใช่เป็นประเด็นใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในวงวิชาการในยุคโลกาภิวัตน์ที่ผ่านมามีการศึกษาเรื่องของคนข้ามแดนในศาสตร์หลากหลายสาขาวิธีวิทยาประเด็นความสนใจและแง่มุมในการนำเสนอจึงแตกต่างกันไปตามความสนใจของผู้ศึกษาสำหรับ Aihwa Ong เป็นหนึ่งในนักวิชาการเลื่องชื่อในการศึกษาปรากฏการณ์ข้ามแดนร่วมสมัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอเรื่องราวการข้ามแดน/พลัดถิ่นในกลุ่ม “คนจีน” ดังปรากฏในผลงานชิ้นสำคัญอาทิผลงานเรื่อง “Ungrounded Empires : The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism” (๑๙๙๗) ที่ Ong และ Donald Nonini เป็นบรรณาธิการซึ่งเสนอภาพความหลากหลายของกลุ่มชาวจีนอพยพหรือจีนพลัดถิ่นสมัยใหม่จากแถบเอเชียแปซิฟิกเช่นกลุ่มแรงงานปัญญาชนนักวิชาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักธุรกิจชาวจีนหรือในผลงานเรื่อง “Flexible Citizenship : The Cultural Logics of Transnationality” (๑๙๙๙) ซึ่ง Ong ศึกษากลุ่มชาวจีนฮ่องกงที่กังวลใจต่อเหตุการณ์การคืนเกาะฮ่องกงกลับคืนแก่สาธารณรัฐประชาชนจีนจนทำให้ชาวจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานที่อยู่และทุนไปยังประเทศในทวีปอเมริกาเหนือโดยเฉพาะแคนาดา

“ภาพ” และ “เรื่องราว” ของคนจีนข้ามแดน/พลัดถิ่นที่ Ong นำเสนอนั้น “โต้แย้ง” หรือ “ถกเถียง” กับแนวคิดของนักวิชาการที่สนใจปรากฏการณ์ข้ามแดนร่วมสมัยหลายท่านอาทิ Arjun Appadurai ในผลงานชิ้นเลื่องชื่อ “Modernity at Large : Cultural Dimensions of Globalization” (๑๙๙๖) โดย Appadurai เสนอทัศนะว่าโลกาภิวัตน์คือโลกแห่งการเคลื่อนย้ายไหลเวียนของมิติต่างๆอันได้แก่มิติมนุษย์/ชาติพันธุ์ (ethnoscapes) มิติด้านเทคโนโลยีและวิทยาการ (Technoscapes) มิติด้านการเงิน (financescapes) มิติด้านข่าวสารข้อมูล (mediascapes) และมิติทางอุดมการณ์ (ideoscapes) โลกาภิวัตน์จึงเป็นกระแสที่พัดพาให้คนต่างชาติพันธุ์ภาษาศาสนาอัตลักษณ์วัฒนธรรมต่างสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมพร้อมๆกับที่พัดพาเงินทุนเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารแนวคิดอุดมการณ์ “ตัดข้ามผ่าน” พรมแดนโดยที่รัฐชาติไม่อาจควบคุมได้อีกต่อไปขณะที่ Ong เห็นว่าแนวคิดของ Appadurai ละเลยการพิจารณาบทบาทของรัฐชาติและโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองในการศึกษาปรากฏการณ์ข้ามแดนในยุคโลกาภิวัตน์ละเลยเรื่องความแตกต่างในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝังแน่นอยู่ในกระบวนการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของผู้คนข้อเสนอของ Appadurai ทำให้เกิดความเข้าใจว่าการข้ามแดนเป็นสิ่งที่ใครๆก็มีเสรีมีโอกาสเท่ากันที่จะทำได้ซึ่งในทัศนะของ Ong ทั้งรัฐชาติและโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นในการควบคุมหรือกำหนดการเคลื่อนย้ายของผู้คน/เงินทุนและความคิดความแตกต่างทางชนชั้นหรือสถานะของผู้คนย่อมส่งผลต่อความแตกต่างของ

อำนาจในการเคลื่อนย้ายรวมถึงความแตกต่างในวิถีวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตข้ามแดน^{๓๙} นอกจากนี้ Ong ยังวิพากษ์แนวคิดของนักวิชาการแนววัฒนธรรมศึกษาและแนวหลังอาณานิคม (postcolonial theory) เช่น Paul Gilroy, Stuart Hall ในการศึกษาปรากฏการณ์พลัดถิ่นข้ามแดนของผู้คน Ong เห็นว่า นักวิชาการกลุ่มนี้มีมุมมองนำเสนอภาพการตอบโต้ต่อต้านหรือการปฏิเสธอย่างกล้าหาญของกลุ่มคนชายขอบหรือกลุ่มผู้ถูกปกครองที่มีต่อระบบทุนนิยมที่แผ่อำนาจเข้ามาครอบงำโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองรวมถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพวกเขาซึ่งในทัศนะของ Ong เห็นว่าเป็นภาพที่มาจากจินตนาการของนักวิชาการชนชั้นกลางมากกว่าการศึกษาบนพื้นฐานของปรากฏการณ์จริง

ผลงานของ Ong ทั้งใน “Ungrounded Empires” และ “Flexible Citizenship” จึงไม่ใช่การนำเสนอภาพของ “คนข้ามแดนที่ตกเป็นเหยื่อ” “คนข้ามแดนที่ถูกกดขี่” แต่เป็นภาพความหลากหลายของคนข้ามแดนชาวจีนที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์คนข้ามแดนที่พยายาม “แสวงหาโอกาส” และ “ใช้ประโยชน์” จากเงื่อนไขโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองในการยกระดับสถานะความเป็นอยู่และการยอมรับทางสังคมในประเทศที่เข้าไปพำนักในทัศนะของ Ong กลุ่มชาวจีนข้ามแดนเหล่านี้เป็นผลผลิตของทุนนิยมโลกาภิวัตน์และมีสำนึกแบบสากลนิยม (cosmopolitanism) มองเห็นโลกทั้งโลกเป็นพื้นที่ของการใช้ชีวิตมากกว่าการเป็นคนที่มีสำนึกผูกพันลึกซึ้งกับมาตุภูมิตามมโนทัศน์เดิมอัตลักษณ์ของคนจีนกลุ่มนี้จึงมีอัตลักษณ์แบบพลัดถิ่น (diasporic based) มากกว่ายึดโยงกับมาตุภูมิหรือผืนแผ่นดินจีน (land based) เป็นอัตลักษณ์ที่มีลักษณะลื่นไหล (fluidity) มากกว่ายึดตรึงแบบตายตัว (fixity) และเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นปฏิบัติการแบบข้ามแดนข้ามชาติ (transnational) มากกว่าอัตลักษณ์แบบท้องถิ่น (locality)

๒.๔ แนวคิดเรื่องการเรียนรู้

ความหมายของการเรียนรู้

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ ดังต่อไปนี้^{๔๐}

อี แอล ธอร์นไดค์ (E.L. Thorndike) กล่าวว่า การเรียนรู้คือการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและปฏิกิริยาตอบสนอง

เจ พี เดอ เคก โก (J.P. De Cecco.) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับการเสริมแรง

^{๓๙} รัตนาโตสกุล, ๒๕๕๒ : ๑๙๕-๑๙๖ อ้างถึงใน อนินทร์ พุฒิโชติ “หลากหลายชีวิตหลายเส้นทางคนข้ามแดน: ประสบการณ์นักศึกษาลาวในสังคมไทย” ใน วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๓) : หน้า ๑๒๖.

^{๔๐} วัลภา สบายยิ่ง. “การเรียนรู้” เอกสารประกอบการสอน วิชา จิตวิทยาเพื่อการดำรงชีวิต. หน่วยที่ ๘. (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๙), หน้า ๖-๗.

โรเบิร์ต เอ็ม การ์เย่ (Robert M. Gagne.) กล่าวว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงสมรรถภาพหรือความสามารถของบุคคล อันเนื่องมาจากสถานการณ์ที่กำหนดให้เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นจะคงอยู่ให้เห็นได้นานพอควร

พล็อตนิค (Plotnik.) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยอย่างถาวรอันเป็นผลมาจากประสบการณ์

เวย์ทน (Weiten) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยและความรู้โดยอาศัยประสบการณ์

วอร์เชล (Worchel) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการองการให้ประสบการณ์หรือปฏิบัติการจนทำให้บุคคลเกิดความสามารถในการกระทำกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใด โดยที่ความสามารถนั้นจะเกิดขึ้นอย่างถาวร

คาร์สัน นิล (Carlson Nesl.) กล่าวถึงการเรียนรู้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม

สเปนเซอร์ ราทัส (Spencer Rathus) กล่าวว่า การเรียนมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรอันเนื่องมาจากการฝึกฝนหรือประสบการณ์

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมไปเป็นพฤติกรรมใหม่ที่ค่อยข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์หรือได้รับการฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ วุฒิภาวะ พืชยาต่างๆ รวมทั้งอุบัติเหตุหรือความบังเอิญ

สุชา จันทน์เอม อธิบายว่า การเรียนรู้คือ กระบวนการเจริญงอกงามของอินทรีย์หรือพัฒนาการของอินทรีย์ ทำให้อินทรีย์สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ดีขึ้น หรือปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ ได้เป็นอย่างดี

สุรางค์ โค้วตระกูล กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่า การเรียนรู้ กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ อย่างค่อนข้างถาวรอันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการฝึกฝนฝึกปฏิบัติตามที่ได้รับรู้มา

ความสำคัญของการเรียนรู้

การเรียนรู้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของบุคคล การปรับตัวในครอบครัว ต่อการศึกษาการทำงานองค์กร ดังต่อไปนี้

๑) การดำรงชีวิตของบุคคล เนื่องเนื่องจากบุคคลต้องมีการดำรงชีวิตพื้นฐาน ซึ่งต้องมีการเรียนรู้ ตั้งแต่แรกเกิดจนก่อนตาย ทั้งนี้ ริชาร์ด บูทซิน (Richard R. Bootsinn)^{๔๑} กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรู้ความเข้าใจของบุคคล ทักษะคติของบุคคล และทักษะต่างๆ ของบุคคล มนุษย์มีการเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงก่อนตาย ไม่มีใครแก่เกินที่จะเรียนรู้ และการเรียนรู้จะช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

จากการศึกษาค้นคว้าในประเทศเยอรมัน^{๔๒} พบว่า มนุษย์มีการเรียนรู้จากระบบต่างๆ ของร่างกายในระดับที่แตกต่างกันตั้งแต่มากที่สุดถึงน้อยที่สุดดังนี้

ร้อยละ ๘๓ เรียนรู้จากการดู เห็น

ร้อยละ ๑๑ เรียนรู้จากการดม

ร้อยละ ๑๐ เรียนรู้จากการฟัง

ร้อยละ ๒ เรียนรู้จากการสัมผัส

ร้อยละ ๑ เรียนรู้จากการชิม

จากผลการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปัจจัยต่างๆ มีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ ซึ่งมนุษย์มีการเรียนรู้ด้วยตามากที่สุด เพราะฉะนั้นคนที่สามารถสร้างภาพที่เกิดจากความคิดของตนเองให้ผู้อื่นเห็นและเข้าใจภาพนั้นได้ จะได้เปรียบเพราะคนเห็นภาพนั้นก็จำความคิดนั้นได้นาน แต่ผลการรับรู้หรือการเรียนรู้จะคงทนถาวร หรือไม่ขึ้นอยู่กับวิธีการได้มาซึ่งความรู้ต่างๆ

หลักการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะต้องส่งผลต่อการดำรงชีวิตของบุคคล รู้ว่าต้องทำอะไร เข้าใจว่าทำไมต้องกระทำการสิ่งนั้น การให้ข้อมูลเพื่อการสื่อสารเพื่อความเข้าใจบุคคลรอบข้างจะทำให้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒) การปรับตัวในครอบครัว โดยที่การเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมกล่อมเกลาคอร์บครวให้เกิดพฤติกรรมที่สามารถใช้ชีวิตในครอบครัวและสังคมได้ ทั้งการสร้างพฤติกรรมที่ดีในครอบครัว การลดเลิกจากสิ่งที่ไม่ดี ดังที่ เปี่ยมพงศ์ นุ้ยบ้านด่าน^{๔๓} ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ สิ่งมีชีวิตใดก็ตามที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมก็จะไม่

^{๔๑} Richard R. Bootsinn. Retrived from <http://webcache.googleusercontent.com> ความสำคัญของการเรียนรู้. สืบค้นเมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๑

^{๔๒} ทศพร แสงสว่าง. การเรียนรู้ของมนุษย์. นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา Education Technology and Innovation (กรุงเทพฯ: ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

^{๔๓} เปี่ยมพงศ์ นุ้ยบ้านด่าน. “องค์การแห่งการเรียนรู้ Learning Organization” วารสารการศึกษาพยาบาล ๑๐, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓-๑๗.

สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ สิ่งมีชีวิตใดก็ตามที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมก็จะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ไดโนเสาร์ที่สูญพันธุ์ไปเมื่อนับล้านปีมาแล้ว เป็นต้น

๓) การศึกษาการทำงานและองค์กร และองค์กร การเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้จะพัฒนาด้านการศึกษาของตนเองให้ศึกษาไปตามระบบในระดับที่สูงขึ้นมีความรู้ความเข้าใจถึงงานแต่ละแห่ง และวิถีปฏิบัติของแต่ละตำแหน่งงานและองค์กร ทำให้มีการปรับตัวให้เข้ากับงานและองค์กร ขยายว่าสำคัญอย่างไร ให้ชัดเจนขึ้น โดยที่การเรียนรู้มีส่วนสำคัญอย่างต่อเนื่อง กระบวนการขัดเกลาในโรงเรียนทำให้เกิดการปรับตัวกับผู้อื่น รวมทั้งใช้ชีวิตในสังคมได้ดังที่ ปรียาพร วงศ์บุตรโรจน์^{๔๔} ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ไว้ว่าการเรียนรู้มีความสำคัญในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ทั้งการปรับตัวเข้ากับสภาพของสังคม การเรียนรู้ไม่เพียงแต่การจัดกิจกรรม ในโรงเรียนหรือสถานศึกษา แต่การเรียนรู้เกิดขึ้นทุกสภาพและทุกขณะ ตั้งแต่มนุษย์ลืมตาโลก เราก็เริ่มเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ รอบตัว

ในการเรียนรู้ของบุคคลเรานั้นจะเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีชีวิต และเป็นที่ยึดกันโดยทั่วไปการเรียนรู้ได้ดีที่สุดนั้นจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองหรือเป็นการเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรงได้รับการสอนโดยตรงและการนำไปใช้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยประสิทธิผลของการเรียนรู้ของบุคคลด้วยวิธีการต่างๆ

สรุปว่า การเรียนรู้มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล สำคัญต่อครอบครัว และสำคัญต่อการศึกษาการทำงานและองค์กรอันจะนำไปสู่การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เข้ากับสภาพสังคมสามารถใช้ชีวิตดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น และมีความสุข

องค์ประกอบของการเรียนรู้

ในสภาพการเรียนรู้ ย่อมประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ๓ ประการด้วยกัน คือ ตัวผู้เรียนรู้ (Learner) เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า (Stimulus Situation) และการกระทำหรือการตอบสนอง (Action หรือ Response) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) คุณลักษณะของบุคคล ได้แก่ วุฒิภาวะและความพร้อม ความสามารถด้านเชาว์ปัญญา ความสนใจประสบการณ์ของผู้เรียน ความบกพร่องทางร่างกาย

๒) เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นตัวเร้า หรือบทเรียน หมายถึงเรื่องที่จะเรียน เช่น ชนิดของบทเรียน ความยาวของบทเรียน ความยากง่ายของบทเรียน และความหมายของบทเรียน

๓) การกระทำหรือการตอบสนองเป็นวิธีการเรียนรู้ของบุคคลหรือวิธีการถ่ายทอดของผู้ถ่ายทอดซึ่งต้องอาศัย ทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ กระบวนการเรียนรู้อื่นๆ เช่น ความคิด ความจำ การลืม การจูงใจ การเสริมแรง การฝึกหัด และการถ่ายโอนการเรียนรู้ เป็นต้น

กระบวนการของการเรียนรู้

^{๔๔} ปรียาพร วงศ์บุตรโรจน์. จิตวิทยาการศึกษา. (กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๙.

กระบวนการของการเรียนรู้และลักษณะการเรียนรู้ที่ดี มีรายละเอียดขั้นตอนดังนี้ คือ^{๔๕}

๑) มีสิ่งเร้า (Stimulus) มาเร้าอินทรีย์ (Organism) เป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนใจหากสิ่งเร้ามีความน่าสนใจก็จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี

๒) อินทรีย์เกิดการรับรู้สัมผัส (Sensation) ประสาทสัมผัสทั้งห้า ตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยมี การสัมผัสกับสิ่งเร้าส่งกระแสสัมผัสนั้น ไปยังระบบประสาทเพื่อเชื่อมโดยสู่การรับรู้

๓) การรับรู้ (Perception) หลังจากที่ได้รับรู้จะมีการวิเคราะห์แปลความหมายโดยอาศัยประสบการณ์เดิม และความรู้ที่มีอยู่สื่อไปยังการสรุปเรื่องที่ตนเองเข้าใจ ทั้งนี้ส่วนที่สำคัญในการรับรู้หรือปัจจัยด้านสติปัญญา ความสามารถ ความเชื่อ ทศนคติ เป็นต้น

๔) การสรุปความคิดรวบยอด (Conception) เป็นการสรุปเรื่องราวตามความคิดที่ผู้รับรู้ เข้าใจเป็นภาพรวมของเรื่อง

๕) เกิดการเรียนรู้ (Learning) เกิดขึ้นเมื่อมีการสรุปความตามความคิดรวบยอดแล้วจึงเกิดการเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ได้เรียนรู้

๖) การตอบสนอง (Response) หลังจากเกิดการเรียนรู้บุคคลก็จะตอบสนอง อาจแสดง ออกเป็นพฤติกรรมต่างๆ ตามกระบวนการที่ได้รับมา ทั้งนี้ การตอบสนองจะขึ้นอยู่กับปัจจัยในตัว ผู้เรียน ด้านวุฒิภาวะ ด้านประสบการณ์ ด้านสติปัญญา และด้านความพร้อมต่าง ๆ

นอกจากนี้ หากจะมีการเรียนรู้ที่ดีจะเกิดขึ้นได้ดีด้วย การสร้างความเข้าใจ การให้ความหมายกับสิ่งที่รับรู้มา กระบวนการเชื่อมโยงระหว่างความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความสามารถกำหนดขั้นตอนการเรียน และวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ความชัดเจนในเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการเรียน และเป้าหมายของการเรียนรู้ และมีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เรียนรู้กับชีวิตจริง

ประเภทของการเรียนรู้

โรเบิร์ต กาเย่ (Robert Gagne)^{๔๖} ได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น ๘ ประเภท นับตั้งแต่การเรียนรู้แบบพื้นฐานไปจนถึงการเรียนรู้ที่ซับซ้อน ดังนี้

๑) การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ (Signal learning) เป็นการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานที่สุด คืออธิบายได้ว่าสิ่งที่เห็นคืออะไร ไม่มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เช่น เห็นภาพห้องน้ำชาย ห้องน้ำหญิง เป็นต้น

^{๔๕} พรรณี ชูทัย. เจนจิต. จิตวิทยาการเรียนการสอน. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ. บริษัท เกรท เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๐), อัดสำเนา. หน้า ๓๒.

^{๔๖} Robert Gagne. Retrived from <https://sirikanya๙๒๖.wordpress.com> March ๓, ๒๐๑๖, ๑๙๑๖-๒๐๑๒ สืบค้นเมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๑.

๒) การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเชื่อมโยง (Connection) การตอบสนองที่สอดคล้องเหมาะสมกับสิ่งเร้าต่าง ๆ โดยที่เมื่อได้ตอบสนองอย่างเหมาะสมก็จะได้รับรางวัล หรือตัวเสริมแรง หรือเกิดความพอใจ หรืออยากตอบสนองเช่นนั้นซ้ำ ๆ การเรียนรู้แบบนี้ต่างจากการเรียนแบบแรก เพราะการตอบสนอง การเรียนรู้ในลักษณะนี้เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ ส่วนแบบการตอบสนองเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ และการเรียนรู้แบบนี้จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสมองที่สูงกว่า การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองจะค่อยๆ พัฒนาขึ้นทีละน้อย บุคคลต่อบุคคลมีความมั่นใจมากขึ้นตามโอกาสที่ได้กระทำซ้ำๆ เช่น เมื่อไปต่างจังหวัดเราจะเข้าห้องน้ำ มีการเชื่อมโยงระหว่างชื่อปั้มน้ำมันและห้องน้ำที่สะอาด เมื่อคิดจะเข้าห้องน้ำก็เข้าปั้มน้ำมันที่เคยไปแล้วสะอาด เป็นต้น สิ่งสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบนี้ก็คือ รางวัลหรือตัว ให้ผู้กระทำเกิดความพอใจ และเป็นการเพิ่มโอกาส ที่จะทำให้เกิดการตอบสนองเช่นนั้นซ้ำอีก ในทางตรงกันข้าม เราจะไม่ให้รางวัลต่อการตอบสนองที่เราไม่ต้องการ ซึ่งจะมีผลให้การตอบสนอง ที่เราไม่ต้องการนั้นค่อยๆ ลดและยุติลงในที่สุด เช่น ไปเข้าห้องน้ำที่ปั้มน้ำมันสักปั้มน้ำมันอย่างหนึ่งแล้วไม่สะอาด บุคคลก็ไม่เข้าปั้มน้ำมันในที่สุด

๓) การเรียนรู้ด้านทักษะหรือด้านกลไก (Skill Learning) หรือ (Motor training) เป็นการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป และเห็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองในรูปของการใช้กลไกของกล้ามเนื้อ และทักษะ แต่มีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะประกอบด้วยความสัมพันธ์ ตัวอย่างเช่น เด็กที่จะเรียนรู้การเปิดประตู ก็จะมีลำดับของกิจกรรมต่อเนื่องเป็นสายโซ่ ดังนั้น มีพวงกุญแจอยู่ในมือ เลือกลูกกุญแจที่จะใช้ขึ้นมาสอดใส่เข้าไปในลูกบิด หมุนลูกกุญแจหมดเสียงแกร๊กแล้ว ก็ผลักประตูให้เปิดออก

๔) การเรียนรู้ความสัมพันธ์ด้านถ้อยคำ (Verbal Association) เป็นการเรียนรู้ที่มีความพันธ์มากกว่า ๒ คู่ขึ้นไป การเรียนรู้แบบนี้คล้ายกับมีการเชื่อมโยงและลำดับกิจกรรมต่อเนื่อง เป็นเรื่องของการใช้ถ้อยคำ การเรียนรู้แบบนี้เป็นความสำคัญของภาวะภายใน

๕) การเรียนรู้เพื่อจำแนกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องจำแนกความแตกต่างระหว่างสิ่งเร้า เพื่อจะตอบสนองต่อสิ่งเร้า นั้น การเรียนรู้ี้จะมีเรื่องการจัดการสัมผัสเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ตัวอย่างของการเรียนรู้แบบนี้ ก็ได้แก่การที่แม่สอนให้ลูกเรียนรู้ความแตกต่างของ ฟิช สัตว์ และสารเคมี หรือหินชนิดต่างๆ ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันได้ เด็กเล็กๆ เรียนรู้ที่จะแยกความแตกต่างของสี รูปร่างของสิ่งของอักษร คำ จำนวน สัญลักษณ์ เป็นต้น การเรียนรู้เพื่อจำแนกความแตกต่างนี้ อาจเป็นการเรียนรู้เพื่อจำแนกความแตกต่างระหว่างสายโซ่ของความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า และการตอบสนองตั้งแต่ ๒ คู่ขึ้นไป

๖) การเรียนรู้มโนทัศน์ (Concept Learning) การเรียนรู้มโนทัศน์เป็นการเรียนรู้ที่จะจัดประเภทของสิ่งเร้าโดยพิจารณาจากคุณสมบัติต่างๆ เกี่ยวกับสี รูปร่าง ขนาด จำนวน ฯลฯ เป็นหลัก ผู้เรียนต้องเรียนรู้สิ่งของที่คล้ายกัน สามารถสรุปความเหมือน และจำแนกความแตกต่างของสิ่งเร้า มี

ข้อสังเกตว่าการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งนี้ การตอบสนองของผู้เรียนไม่ได้เป็นการเชื่อมโยงกับลักษณะทางกายภาพของสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง หากแต่จะเป็นการเชื่อมโยงกับคุณสมบัติทางนามธรรมของสิ่งเร้านั้นๆ การเรียนรู้แบบต่างๆ ที่กล่าวมาจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ชนิดนี้

๗) การเรียนรู้กฎหรือหลักการ (Rule Learning หรือ Principle) กฎ หรือ หลักการ เป็นการเรียนรู้แบบสังเคราะห์สรุป เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งกับ มโนทัศน์ ความคิดรอบยอด ตั้งแต่ ๒ อย่างขึ้นไป เช่น เมื่อเกิดสิ่งกับความยาวของเส้นตรง และเกิดสิ่งกับเกี่ยวกับความยาว ความกว้างของสี่เหลี่ยม เราก็สามารถตั้งเป็นกฎของการหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยมในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างความยาว และความกว้างได้ ตัวอย่างของกฎอื่นๆ หรือในวิชาชีพ เป็นต้น

๘) การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นการคิดค้นสิ่งต่างๆ เพื่อตั้งเป็นกฎหรือหลักการเพื่อจะนำไปใช้ควบคุม หรือแก้ปัญหาต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ตลอดเวลา บางครั้งมนุษย์เราก็จะนำไปใช้ควบคุม หรือแก้ปัญหาต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ตลอดเวลา บางครั้งมนุษย์เราก็จะนำกฎง่าย ๆ ที่มีอยู่นั้นมาสัมพันธ์กันเป็นกฎใหม่ที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งการรวมกันเป็นกฎใหม่ดังกล่าวนั้นว่าจำเป็นมากที่จะใช้ในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ

ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ มีหลายทฤษฎี เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก ทฤษฎีการเรียนรู้วางเงื่อนไขแบบการกระทำ ทฤษฎีการเรียนรู้การคิดทางสังคม และแนวคิดการเรียนรู้ตามแนวพุทธ ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะขอเสนอเฉพาะแนวคิดการเรียนรู้ตามแนวพุทธ ดังต่อไปนี้

แนวคิดการเรียนรู้ตามแนวพุทธ

แนวคิดการเรียนรู้ตามแนวพุทธมุ่ง เน้น ที่การพัฒนาคน ให้เป็นผู้มีคุณ ภาพ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การปลูกฝังให้คนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม วิธีการหนึ่งที่น่าจะให้ผลดีในการปลูกฝังและพัฒนาการมีคุณธรรมจริยธรรม โดยหลักการตามแนวพุทธที่สอดคล้องกับการเรียนรู้อย่างมากและสามารถนำไปใช้ได้ทั้งการดำเนินชีวิต ครอบครัว การงานและสังคม คือ หลักไตรสิกขาเนื่องจากไตรสิกขาเป็นระบบและเป็นกระบวนการในการฝึกฝน อบรม ฝึกหัดเพื่อพัฒนาคนใน ๓ ด้าน^{๔๗}

โดยนำหลักธรรมพระพุทธศาสนา (ไตรสิกขา) มาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคล ครอบครัวและสังคม คนในองค์กร หรือสถานศึกษา เน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้าน ในสถานศึกษาเพื่อสนับสนุนให้คนในองค์กรพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงาม

^{๔๗} พุทธทาส. “หลักไตรสิกขา กับการพัฒนาคน” จากหนังสือ **คู่มือมนุษย**. ๒๕๔๕,

ตามลักษณะแห่งปัญญาการใช้หลักไตรสิกขากับการเรียนรู้^{๔๘} ประกอบด้วย ศีลสิกขาจิตสิกขา และ ปัญญาสิกขา มีรายละเอียดดังนี้

๑) ศีลสิกขากับการเรียนรู้

ในด้านของศีลสิกขา หมายถึง เจตนาที่จะงดเว้น และไม่ละเมิดข้อห้ามด้านกาย ด้านวาจา ให้รักษาความเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีใจสูง หรือ อาจกล่าวได้ว่าในด้านนี้เป็นการพัฒนาในเรื่องของพฤติกรรม พัฒนาด้านพฤติกรรม เรียกว่า ศีล หมายถึง ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม มีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาคือข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ๕ ปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม โดยมีส่วนสำคัญที่ควรเน้น คือ

(๑) พฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดีส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ตาหูเป็น ให้หูฟังเป็น อยู่ในหลักของอินทรีย์สังวร นั่นเอง การเสพ การบริโภคปัจจัย ๔ การใช้ประโยชน์จากวัตถุ จากอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วย ปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต ไม่หลงไปกับคุณค่าเทียมตามค่านิยมที่ผิดๆ อันเป็นค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อโก้เก๋ ที่ทำให้บริโภคมาก แต่เสียคุณภาพชีวิต เรียกว่า ยากินเป็นบริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี

(๒) พฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกแห่งชีวิต เช่น การอยู่ร่วมกันในทางสังคมโดยไม่เบียดเบียน ก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล ดำเนินชีวิตตามหลักของศีลธรรมให้ความร่วมมือกับการรักษากติกาของสังคม กฎเกณฑ์หรือกฎหมาย ระเบียบ แบบแผน หรือวินัยแม่บทของชุมชนหรือสังคมของตน และวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ และรู้จักแบ่งปัน การเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือตามหลักของการให้ทาน เพื่อช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ให้มีความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์ สิ่งที่ดีงาม ตลอดจนการประพฤติเกื้อกูลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์มนุษย์ และพืชพันธุ์ เช่น การร่วมสร้างเขตอภัยทาน นิวาปสถาน การปลูกสวนป่า สร้างแหล่งต้นน้ำ

(๓) พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การเลี้ยงชีพอย่างมีศิลปวิทยาในวิชาชีพที่ฝึกไว้ อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผลดีและเป็นสัมมาอาชีพ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญ คือ ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อผลเสียหายแก่สังคม หากแต่เป็นเครื่องแก้ปัญหาของชีวิตและแก้ปัญหาของสังคม มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ที่

^{๔๘} จักรพันธ์ จกกวโร. (๒๕๕๗). หน้า ๒๗. การใช้หลักไตรสิกขากับการเรียนรู้. จาก <http://mcu.ac.th> สืบค้นเมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๑.

เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำให้ชีวิตตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือเสื่อมจากคุณความดีในภาวะแห่งตน

๒) จิตสักขากับการเรียนรู้

ในด้านของจิตสิกขา คือ การทำงานของจิต รู้วิธีการพัฒนาจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น เป็นสมาธิ พร้อมทั้งจะทำกิจหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ หมายถึง ที่ตั้งมั่นแห่งจิต แต่สมาธิในความหมายของการฝึกปฏิบัติ คือการทำให้ใจนิ่ง ซึ่งต่างจากร่างกายที่ยิ่งเคลื่อนไหวยิ่งแข็งแรง แต่จิตใจนั้นตรงกันข้าม คือจิตใจหวั่นไหวย่อมนอนแอ แต่หากหยุดนิ่งเฉยได้แล้วยังมีพลัง เหมือนการรวมไฟกัสของแสงให้เป็นจุดเดียวกัน ย่อมมีพลังที่จะจุดไฟให้ติดได้ ในด้านการพัฒนาจิต หรือที่เรียกว่าสมาธิ แยกได้ดังนี้

(๑) ด้านคุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่างๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญู ทเวทิตการวระหิริโอดตปะปะ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้เจริญงอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

(๒) ด้านสมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถของจิตที่เข้มแข็ง มั่นคง หรือความมีประสิทธิภาพของจิต เช่น มีฉันทะ ความใฝ่รู้ใฝ่ดีงาม ใฝ่กระทำ จิตมีความเพียร ความขยัน ความอดทน มีความระลึกได้รู้ตัวทั่วพร้อมเท่าทัน ตื่นตัวอยู่เสมอ สามารถควบคุมตัวเองได้ มีความตั้งมั่นแน่วแน่ใส สงบ เป็นสมาธิรวมไปถึงความไม่ประมาท ที่จะทำให้ก้าวหน้านั้นคงในพฤติกรรมที่ดีงาม หรือตั้งมั่นในความดีงามและพร้อมที่จะใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตและประกอบกิจหน้าที่

(๓) ด้านสุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัวเศร้าหมอง ร่าร้อน หากแต่มีความสดชื่น เอิบอิม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดีงามมีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน หรืออยู่ในภาวะที่สมดุล

๓) ปัญญาสิกขากับการเรียนรู้

ในด้านปัญญาสิกขา คือ ศึกษาในเรื่องปัญญา พัฒนาด้านปัญญา ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้น เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา เพื่อให้เชื่อ ประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่อ อย่างงมงาย ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลมีการดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ดีงาม ในการพัฒนาด้านปัญญานี้จะมีการพัฒนาอยู่หลายระดับ เช่น

(๑) ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการถ่ายทอดศิลปะวิทยาการตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

(๒) การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างตามเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรืออคติด้วยความรัก ความซิง และเพราะความกลัว

(๓) การคิดพิจารณาวิจจณญาณวิจจณญาณ ด้วยการใชปัญญาที่บริสุทธิ์อิสระไม่ถูกกิเลสเช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกลียดชังเข้าครอบงำ

(๔) การรู้จักมอง รู้จักคิด มีหลักการคิด มีวิธีคิดที่จะเข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์

มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่ามองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัยของ สิ่งเกิดขึ้น ดำรงตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนสภาวะไป

(๕) การรู้จักจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย

(๖) มีความสามารถในการแสวงหา เลือกคัดจัดสรรประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นเครือข่ายความรู้และสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

(๗) มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดา หรือกับธรรมชาติทั้งหลายที่ทำให้วางใจต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่งด้วยความผันผวนปรวนแปรของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก^{๔๔} ความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องของไตรสิกขานี้ มองเห็นได้ง่ายแม้ในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ

(ศีล -> สมาธิ) เมื่อประพฤติดี มีความสัมพันธ์งดงาม ได้ทำประโยชน์อย่างน้อยดำเนินชีวิต โดยสุจริต มั่นใจในความบริสุทธิ์ของตน ไม่ต้องกลัวต่อการลงโทษ ไม่ระแวงต่อการประทุษร้ายของผู้อื่น ไม่หวาดหวั่นต่อเสียงตำหนิหรือความรู้สึก ไม่ยอมรับของผู้อื่นหากไม่มีความรู้สึกเดือดร้อนรังเกียจในความผิดของตนเอง จิตใจก็เอิบอิม ชื่นบานเป็นสุขปลอดโปร่ง สงบ และแน่วแน่ มุ่งไปกับสิ่งที่คิด คำที่พูด และการที่ทำ

(สมาธิ -> ปัญญา) ยิ่งจิตไม่ฟุ้งซ่าน จิตสงบ อยู่กับตัว ไร้สิ่งขุ่นมัว สติสอดใส มุ่งไปอย่างแน่ว แน่เท่าใด การรับรู้ การคิดพิจารณาพิจารณาเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ก็ยิ่งชัดเจน ตรงตามจริง แล่น คล่อง เป็นผลดีในทางปัญญามากขึ้นเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า ศีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา การศึกษาทั้ง ๓ ชั้นนี้ ต่างก็เป็นพื้นฐาน กันและกัน ซึ่งในการศึกษาพุทธศาสนา มุ่งสอนให้คนเป็นคนดี คนเก่งและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จากกระบวนการศึกษาที่กล่าวมาทั้ง ๓ ขั้นตอนของพุทธศาสนานี้ หากสามารถนำไปปฏิบัติ อย่างจริงจัง ก็จะเกิดผลดีกับผู้ปฏิบัติ ซึ่งหลักการทั้ง ๓ นั้น เป็นที่ยอมรับจากชาวโลก ทำให้พุทธศาสนา ได้แพร่หลายไปในประเทศต่างๆ ทั่วโลก จึงนับได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษาและการเรียนรู้ อย่างแท้จริง

การประยุกต์แนวคิดทางพุทธหลักการไตรสิกขามาใช้ในชีวิตประจำวันและครอบครัว

หลักการที่สำคัญของการเรียนรู้ที่ได้กล่าวมาแล้วคือ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา สามารถประยุกต์ใช้ ดังนี้

^{๔๔} อรรถยัย ประทุมชาติ. วิชาพระพุทธศาสตร์ ม. ๖. คณะครุศาสตร์ เอกวิทยาศาสตร์ ปี ๒ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๔, อัดสำเนา. หน้า ๒๒.

๑) ฝึกบังคับใจอยู่ในศีล ฝึกบังคับตนเองไม่ทำความชั่วทั้งปวง การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ได้แก่การไม่ทำความชั่วทางกาย ได้แก่ ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ลักขโมย ไม่ถือเอาทรัพย์ของผู้อื่น การไม่ทำความชั่วทางวาจา ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดหลอกลวง ไม่พูดคำหยาบ และการไม่ทำความชั่วทางใจได้แก่ ไม่คิดโลภ ไม่คิดพยาบาท ไม่เห็นผิดเป็นชอบ ฝึกการทำความดี การกระทำความดี ๓ ทาง คือ การทำความดีทางกาย ได้แก่ มีเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้อื่น การทำความดีทางวาจา ได้แก่ พูดแต่ความจริงพูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน ไม่พูดคำหยาบคาย และการทำความดีทางใจ ได้แก่ พอใจแต่สิ่งที่ได้มาโดยชอบ

๒) ฝึกการพัฒนาสมาธิ การฝึกจิตให้บริสุทธิ์ การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หมายถึง การชำระหรือล้างจิตใจให้สะอาดหมดจดจากสิ่งอันเป็นเครื่องเศร้าหมองที่เรียกว่า กิเลส ควรทำจิตให้บริสุทธิ์ การทำจิตใจให้บริสุทธิ์นั้นมีหลายระดับขั้น ขั้นแรก คือ การฝึกใจให้บรรเทาเบาบางจากสิ่งอันเป็นกิเลสต่างๆ เช่น ความโลภอยากได้ของที่ไม่ใช่ของตน ความโกรธ เป็นต้น เมื่อทำได้แล้วก็พยายามทำในสิ่งที่ละเอียดยิ่งขึ้น

กล่าวคือ พยายามทำจิตใจให้แจ่มใส ไม่มีอารมณ์ขุ่นมัว หรือเกิดกังวล การจะทำเช่นนี้ได้ก็ด้วยการบำเพ็ญกุศล รักษาศีล และแผ่เมตตา ต่อไปก็เป็นขั้นสูง คือ การทำใจให้สะอาดบริสุทธิ์ด้วยการปฏิบัติธรรมคือการเจริญภาวนา อันเป็นการฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เกิดวิชชา ซึ่งหมายถึงสภาพอันเป็นความรู้ เมื่อเกิดวิชชา สิ่งต่างๆ ก็จะเป็นไปในทางสะอาด สว่าง สงบ ในที่สุดจะสามารถละกิเลสได้ตามผลแห่งการปฏิบัตินั้นๆ และเมื่อละกิเลสได้แล้วจิตใจก็จะสะอาดบริสุทธิ์ระงับไม่ให้เกิดกิเลส เป็นภาบาลี แปลว่า เศร้าหมอง หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ซึ่งสาเหตุหรือต้นตอของกิเลสก็คือ อวิชชา ที่แปลว่าสภาพที่ปราศจากความรู้ ความไม่รู้นี้เป็นเหตุให้เศร้าหมอง กิเลสจำแนกออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ รวมเรียกว่า อกุศลมูล ลักษณะที่เรียกว่า โลภะ เช่น ความโลภ อยากได้ในทางทุจริต การกอบโกยผลประโยชน์ใส่ตนโดยไม่คำนึงถึงกรรมสิทธิ์และจิตใจของผู้อื่น การอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน เป็นต้นระดับไม่ให้เกิดโทสะ เช่น ความโกรธ เครียดแค้น อาฆาตพยาบาท คิดประทุษร้าย เป็นต้นลักษณะที่เรียกว่า โมหะ เช่น ความลึกลับสงสัย ความประมาท ความห่อหุ้มท้อแท้เซื่องซึม ความเห็นผิดเป็นชอบ เป็นต้น

๓) ฝึกพัฒนาปัญญา คือ การรับรู้ข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ฟังทุกด้านทั้งที่ชอบและไม่ชอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนควรมีการคิดพิจารณาข้อมูลที่ได้รับรู้มาอย่างมีวิจารณญาณ ปราศจากอคติครอบงำ คิดถึงความจริงและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น หลังจากนั้นจัดการให้บรรลุเป้าหมาย และเชื่อมโยงเป็นความคิดที่สร้างสรรค์ และสามารถจัดการกับสภาพนั้นได้ เช่น การมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ด้านการเมืองควรมีการรับข้อมูลข่าวสารทุกด้านไม่ว่าจะเป็นฝ่ายใด และให้การคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณมองหาจุดดีหรือประโยชน์ และจัดการไปสู่เป้าหมายของตนเองแล้วประมวลเป็นความคิดใหม่ในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้ทฤษฎีต่างๆ สามารถประยุกต์ใช้ในการสร้างหรือเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในชีวิตประจำวันและครอบครัวได้

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับ “พระนิสิต” โดยตรงนั้น อาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่ปรากฏ เพราะจากการค้นคว้าของคณะผู้วิจัยพบว่า มีบทความเพียงชิ้นเดียวของ วสันต์ ปัญญาแก้ว ที่นำเสนอในวารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เรื่อง “เนรพระข้ามชาติ: ขบวนการรื้อฟื้นและสืบสานพระศาสนาของชาวลื้อสิบสองปันนา” ซึ่งเป็นการนำเสนอปฏิบัติการของการเดินทางข้ามพรมแดนรัฐชาติของเนรพระชาวลื้อ สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน โดย วสันต์ วิเคราะห์ว่าปฏิบัติการทางสังคมดังกล่าวคือรากฐานของขบวนการรื้อฟื้นและสืบสานพระศาสนาในอาณาบริเวณชายแดนแห่งนี้ นับจากกลางทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา กลุ่มเนร/พระชาวลื้อ เดินทางออกจากบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อศึกษาหาความรู้ทางพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับการเรียนรู้และหาประสบการณ์สังคมต่างๆ ในประเทศไทย บทความดังกล่าวยังชี้ให้เห็นว่า ไม่เพียงแต่เครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติระหว่างกลุ่มคนไทยในเขตลุ่มน้ำโขงตอนบน ที่มีส่วนอย่างสำคัญกับขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา ทว่ายังมีเครือข่ายทางศาสนาพุทธเถรวาทนิกายโยนที่เป็นทั้งพลังขับเคลื่อนและสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น ผ่านการเดินทางข้ามรัฐชาติของชาวลื้อพลัดถิ่นและเนร/พระ ทั้งที่เสริมสร้างความเข้มแข็งและเปิดพื้นที่ให้ชาวลื้อ (หรือที่เรียกอย่างเป็นทางการโดยรัฐจีนว่า ประชาชนส่วนน้อยชาวไต) ได้ยืนยัน รื้อฟื้น สืบสาน และรักษาไว้ซึ่งความเป็นถิ่นฐานและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพวกเขา ภายใต้บริบทของการแทนที่ผ่านโครงการพัฒนาของรัฐ การพัฒนาและการร่วมมือทางการค้าระดับภูมิภาคในเขตลุ่มน้ำโขง^{๕๐}

ต่อมาประเด็นเรื่องการเดินทางและเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติของหนุ่มสาวชาวลื้อ ก็ถูกนำมาศึกษาโดย วสันต์ ปัญญาแก้ว อีกครั้ง หากแต่คราวนี้พื้นที่ที่ศึกษาเปลี่ยนจากชาวลื้อที่สิบสองปันนา มาเป็นหนุ่มสาวชาวลื้อ เมืองยอง รัฐฉาน ประเทศพม่า ซึ่งงานศึกษาของ วสันต์ ระบุว่า การเดินทางข้ามแดนของหนุ่มสาวชาวลื้อจากเมืองยอง รัฐฉาน ประเทศพม่า เข้าสู่ประเทศไทยนั้น มี ๓ กลุ่มด้วยกัน โดยหนึ่งในนั้นก็คือ การเดินทางข้ามชาติเพื่อศึกษาหาความรู้ของเนรพระในเมืองไทย (จากเมืองยอง ผ่านท่าซี้เหล็ก-แม่สาย โดยเฉพาะวัดพระธาตุสายเมือง) โดยบางส่วนหลังจากที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพุทธศาสนาในเมืองไทยระยะหนึ่งแล้ว (อาจ ๓-๕ ปี) จะลาสิกขาบท บางคนกลับไปลาสิกขาบทที่วัดบ้านเกิด บางส่วนลาสิกขาบทเมืองไทย และผันตัวเองไปเป็นแรงงานข้ามชาติ

งานศึกษาของ วสันต์ ยังพบว่า ในกรณีของชายหนุ่มชาวลื้อจากเมืองยอง รัฐฉาน ประเทศพม่า ในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา แบบแผนการเดินทางอพยพข้ามชาติคือ ส่วนมากมักบวชเป็นพระเนรก่อน

^{๕๐} วสันต์ ปัญญาแก้ว. “เนรพระข้ามชาติ” ใน วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (ฉบับพิเศษ ลุ่มน้ำโขงศึกษา), ๒๕๕๒) หน้า ๑๒๙-๑๖๐.

ตามประเพณีดั้งเดิมของชาวลื้อ ที่เน้นให้ลูกชายบวชเรียน ศึกษาธรรมะ อักษรภาษาไทย โดยส่วนมาก อายุในวัยบวชเรียนนั้นจะอยู่ระหว่าง ๗-๑๒ ปี ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เวลาไปกับการบวชเรียนราว ๕-๗ ปี หรือไปจนถึงเมื่ออายุจะครบ ๒๐ ปี จึงจะตัดสินใจว่าจะบวชต่อเป็นภิกษุ หรือจะลาสิกขาบวชออกมาใช้ชีวิตตามปกติทั่วไป ดังนั้น ในกรณีของพระเณรจากเมืองยองที่เดินทางเคลื่อนย้ายเข้ามาศึกษาหาความรู้ในเมืองไทย ส่วนใหญ่จึงมักจะมีอายุไม่เกิน ๒๐ ปี (การเป็นพระนุ่งผ้าเหลือง เมื่อเดินทางออกจากเมืองยอง หรือข้ามด่านตรวจคนเข้าเมืองมายังฝั่งไทย มักจะไม่ถูกเจ้าหน้าที่รัฐเพ่งเล็งมากนัก) กลุ่มพระเณรข้ามชาติเหล่านี้มักอาศัยอยู่ตามวัดวาอารามสถานในเชียงราย (ซึ่งส่วนใหญ่หากไม่เป็นวัดของชาวลื้อ ก็จะต้องมีเครือข่ายความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งกับเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัด และชาวบ้านในชุมชนนั้นๆ) จากเชียงรายหลายรายจึงเคลื่อนย้ายลงมา เชียงใหม่-ลำพูน ขณะที่บางรายอาจไปไกลถึงกรุงเทพฯ และเขตปริมณฑล.^{๕๑}

Zhong Lan.^{๕๒} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์ของนักศึกษาชาวจีนที่ศึกษาในประเทศไทย: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ” ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาชาวจีนมีอัตลักษณ์ที่เด่นชัด ๕ ด้าน คือ ๑) อัตลักษณ์ด้านการเรียนรู้ กล่าวคือนักศึกษาชาวจีนมีทักษะการเรียนรู้ในระดับดี โดยเฉพาะทักษะด้านการฟังและการพูด ๒) อัตลักษณ์ที่ถ่ายทอดผ่านพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของนักศึกษา กล่าวคือนักศึกษาชาวจีนมีความอดทนและขยันในการแสวงหาความรู้ เพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการศึกษา ๓) อัตลักษณ์ด้านการปรับตัวเข้ากับวิถีชาวจีนในประเทศไทย พบว่านักศึกษาชาวจีนได้อนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีของชาวจีนในขณะที่ใช้ชีวิตในสังคมไทย ๔) อัตลักษณ์ด้านการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมไทย พบว่านักศึกษาชาวจีนมีอัตลักษณ์การปฏิบัติตามประเพณีไทยและได้รับอิทธิพลจากประเพณีไทยบ้าง ๕) อัตลักษณ์ด้านการมีจิตสำนึกต่อชาติภูมิ พบว่านักศึกษาชาวจีนสามารถนำความรู้ไปใช้ในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี และมีอัตลักษณ์เป็นพลังสำคัญในการมีส่วนร่วมกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนและประเทศไทยทั้งด้านการพัฒนาการศึกษาและด้านเศรษฐกิจ

Ren Zui yuan ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวจีนในประเทศไทย: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา” ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ก็คือนักศึกษาชาวจีนที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยบูรพาจำนวน ๒๕๗ คน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังกัด ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาทั่วไปในการดำรงชีวิตประจำวันของนักศึกษาชาวจีนคือปัญหาที่เกิดจากภาษา ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความแตกต่างระหว่างบุคคล แต่ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับที่ไม่ค่อยมีปัญหา ด้านเครือข่ายทางสังคมนั้นพบว่า

^{๕๑} วสันต์ ปัญญาแก้ว. ลื้อข้ามแดน การเดินทางของคนหนุ่มสาวชาวลื้อ เมืองยอง รัฐฉาน ประเทศพม่า (เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕) หน้า ๕๗.

^{๕๒} Zhong Lan. อัตลักษณ์ของนักศึกษาชาวจีนที่ศึกษาในประเทศไทย: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ), ๒๕๕๔. บทคัดย่อ

เครือข่ายการคบเพื่อนของนักศึกษาชาวจีนเป็นกลุ่มขนาดเล็ก โดยส่วนใหญ่จะคบเพื่อนคนจีน ขณะที่เพื่อนคนไทยบางส่วนจะเป็นกลุ่มที่สามารถให้การสนับสนุนแก่นักศึกษาชาวจีนในหลายด้านตามความสามารถและบทบาทในสังคมไทย การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมสามารถทำให้นักศึกษาชาวจีนได้รับประโยชน์ทั้งในแง่ของการดำเนินชีวิต การใช้ภาษาไทย และการศึกษา ส่วนวิธีการในการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวจีนมี ๖ วิธีการคือ การบูรณาการ (Integration) การผสมผสาน (Assimilation)^{๕๓} การแบ่งแยก (Separation) กระบวนการชายขอบ (Marginalization) การบูรณาการกับการผสมผสาน (Integration and Assimilation) และการผสมผสานกับการแบ่งแยก (Assimilation and Separation) โดยภาพรวม วิธีการผสมผสานเป็นวิธีการที่นักศึกษาชาวจีนเลือกใช้เป็นจำนวนมากที่สุด สำหรับกระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวจีนพบว่ามี ๒ แนวทาง คือ แนวทางที่หนึ่ง เมื่อนักศึกษาชาวจีนเข้ามาในประเทศไทยในตอนแรกจะมีความรู้สึกตื่นเต้นกับการพบสิ่งแปลกใหม่ หลังจากนั้นก็จะเกิดการช็อกทางวัฒนธรรม แล้วจึงเริ่มมีการปรับตัวทางวัฒนธรรม แนวทางที่สอง นักศึกษาชาวจีนจะมีการช็อกทางวัฒนธรรมในช่วงแรกก่อน แล้วค่อยปรับตัว เพื่อที่จะดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นกระบวนการที่นักศึกษาชาวจีนส่วนใหญ่ได้ประสบมา^{๕๔}

อนินทร์ พุทธิโชติ ได้ทำการศึกษาเรื่องราวชีวิตและประสบการณ์ของนักศึกษาลาวที่ข้ามแดนเพื่อมาศึกษาต่อในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเส้นทางของการข้ามแดนและการใช้ชีวิตในสังคมไทยระเบียบวิธีและการเก็บข้อมูลในการศึกษาใช้แนวการศึกษาทางมานุษยวิทยาและการประยุกต์ใช้แนวคิดลักษณะข้ามชาติหรือการข้ามแดน/พลัดถิ่นของ Aihwa Ong เป็นกรอบในการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่านักศึกษาลาวเป็นกลุ่มคนข้ามแดนที่สามารถแสวงประโยชน์หรือได้รับโอกาสจากกระบวนการพัฒนาภายใต้ระบบทุนในยุคใหม่มุ่งหวังจะใช้ความรู้และการศึกษาในการสร้างความก้าวหน้ายกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นนอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างทางภูมิหลังทางสถานะหรือทุนทางการเมืองเศรษฐกิจสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของผู้คนส่งผลให้เส้นทางของการข้ามแดนวิถีการดำรงชีวิตการปรับตัวรวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ของนักศึกษาลาวในฐานะ “คนข้ามแดน” ในสังคมไทยมีความแตกต่างกันตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านักศึกษาข้ามแดนเหล่านี้จะมีเส้นทางวิถีชีวิตและการดำรงความสัมพันธ์ในฐานะคนข้ามแดนในสังคมไทยที่แตกต่างกันแต่สิ่งๆที่เหมือนกันอย่างหนึ่งคือพวกเขายังคงเป็น “คนข้ามแดน” ที่เป็น “พลเมือง” ของ “รัฐชาติลาว” มีความผูกพันต่อประเทศอย่างเหนียวแน่นพวกเขาไม่ใช่คนข้ามแดนที่มี “สำนึกแบบสากลนิยม” หรือเป็น “พลเมืองข้ามแดนแบบยืดหยุ่น” ที่มองโลกทั้งโลกเป็น

^{๕๓} น่าจะหมายถึง “การผสมกลมกลืน” มากกว่า (ผู้วิจัย)

^{๕๔} RenZuiyuan, ศักดินา บุญเปี่ยม และภารดี มหาขันธ์ “การปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวจีนในประเทศไทย: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา” ใน วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓๔ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๕-๒๐๑.

พื้นที่ของการใช้ชีวิตตามแบบเรื่องราวของคนจีนข้ามแดนที่ Ong เสนอเพราะที่สุดในชีวิตของ “นักศึกษา ลาวข้ามแดน” กลุ่มนี้ยังคงมุ่งหวังที่จะได้กลับ “บ้าน” ในประเทศลาว “บ้านที่แท้จริง” ในชีวิตของพวกเขา^{๕๕}

วาสนา ละอองปลิว ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามพรมแดน: กรณีศึกษาชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า ซึ่งเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ที่ทำงานในพื้นที่การเกษตรและทำงานตามบ้านเรือนกับผู้คนในพื้นที่เชียงแสน จังหวัดเชียงราย และการต่อรองเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติ โดยใช้แนวคิดอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า ถึงแม้คนในพื้นที่จะตระหนักถึงความสำคัญของแรงงานข้ามชาติในภาคการผลิตในพื้นที่ แต่แรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ทั้งสองกลุ่มก็ถูกจัดวางอยู่ในสถานะของการเป็น “คนอื่น” อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างกันบางประการในหมู่แรงงานระหว่างแรงงานกลุ่มที่พักอยู่ในพื้นที่ซึ่งนายจ้างจัดให้ และแรงงานกลุ่มที่แยกออกมาพักต่างหาก กล่าวคือ แรงงานกลุ่มที่พักอยู่ในพื้นที่ซึ่งนายจ้างจัดให้ มักเป็นผู้ซึ่งขาดเครือข่ายของญาติพี่น้องในเมืองไทยให้ความช่วยเหลือ จึงต้องพึ่งพินายจ้างอย่างมาก และอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถต่อรองกับนายจ้างได้มากนัก แรงงานกลุ่มนี้จะเผชิญกับเงื่อนไขการทำงานที่บีบคั้นค่อนข้างมาก ในขณะที่เดียวกันก็เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกค่อนข้างน้อย

ส่วนแรงงานกลุ่มที่แยกออกมาพักต่างหาก จะเป็นกลุ่มแรงงานที่สามารถเข้าถึงเครือข่ายความช่วยเหลือจากญาติพี่น้องในเมืองไทยได้ดีกว่าแรงงานกลุ่มแรก และเป็นแรงงานที่พึ่งพินายจ้างน้อยกว่าแรงงานกลุ่มแรก จึงมีอำนาจในการต่อรองกับนายจ้างได้มากกว่า และเป็นกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกมากกว่า และใช้ชีวิตประจำวันในพื้นที่เดียวกับคนท้องถิ่นมากกว่าแรงงานกลุ่มแรก

อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ของการเป็นแรงงานพลัดถิ่นนั้น แรงงานไทยใหญ่ได้ทำการต่อรองเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมให้กับตนเอง ผ่านการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมกับบ้านเกิด การนำเสนอตัวตนในฐานะ “คนไทย” ผ่านการเป็นพุทธศาสนิกชนและความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ การพยายามตั้งรกรากในเมืองไทย การนิยามคุณค่าของงานที่ทำในฐานะงานที่มีคุณค่า การสร้างตัวตนในฐานะคนทันสมัย ในฐานะแรงงานที่มีศักยภาพในการบริโภค ทั้งนี้ในการต่อรองของ

^{๕๕} อนินทร์ พุฒิชัย “หลากหลายชีวิตหลายเส้นทางคนข้ามแดน: ประสบการณ์นักศึกษาลาวในสังคมไทย” ในวารสารสังคมกลุ่มน้ำโขง ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๓) : หน้า ๑๑๙-๑๔๒.

แรงงานชาวไทใหญ่ นำไปสู่การปรากฏตัวของอัตลักษณ์ที่หลากหลาย ซึ่งถูกผลิตซ้ำและสร้างขึ้นใหม่ จากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และสถานการณ์ปัจจุบันที่แรงงานเผชิญ^{๕๖}

บัญญัติ สาลี ที่ได้ทำการศึกษาแรงงานนอกระบบข้ามชาติชาวกัมพูชาในอาณานิคมชายแดนจังหวัดสุรินทร์โดยประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมตามแนวคิดของ Jeremy Boissevain ที่เน้นการดำรงอยู่ของสายใยความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation Web) มาใช้ ผลการศึกษาที่พบว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบในอาณานิคมชายแดนจังหวัดสุรินทร์มี ๔ ลักษณะด้วยกันคือ

๑. ความสัมพันธ์อันหลากหลายของแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบหรือความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Diversity of Linkage : Multiplicity) ซึ่งลักษณะของความสัมพันธ์แบบนี้สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีบทบาท (Role Theory) เนื่องจากในเครือข่ายทางสังคมนั้นจะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ของแต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่โดยที่บุคคลแต่ละคนนั้นมีได้มีเพียงบทบาทเดียวหากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมในชีวิตประจำวันแรงงานเขมรต้องสวมบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกันมีทั้งบทบาทที่อยู่ในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับคนเขมรสุรินทร์ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่คือเป็นผู้ใช้แรงงานบทบาทในฐานะเป็นผู้มีความทรงจำและวัฒนธรรมร่วมกันบทบาทในฐานะเป็นสมาชิกคนประเทศเพื่อนบ้านและบทบาทในฐานะเป็นคนชายแดนร่วมกับนายจ้างและคนสุรินทร์ดังนั้นแรงงานข้ามชาติเขมรมีความสัมพันธ์กับคนไทยที่อาศัยอยู่ในสุรินทร์ทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นบุคคลสองคนอาจมีความสัมพันธ์กันได้ในบทบาทเดียว (Single Role) หรือหลายบทบาทประกอบกัน (Multiple Roles) เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว (Uniplex or Single-Relation) และความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multiplex or Multi-Relation) ตามลำดับซึ่งบทบาทแต่ละบทบาทจะมีบรรทัดฐาน (Norms) และความคาดหวัง (Expectation) เป็นตัวชี้แนะแนวทางพฤติกรรมที่จะปฏิบัติต่อกันและกันแสดงว่าแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบที่เดินทางเข้ามาทำงานในจังหวัดสุรินทร์นอกจากจะแสดงออกในฐานะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันแล้วการแสดงออกในเรื่องการทำงานที่สู้ทนไม่ถอยทำให้เกิดความสัมพันธ์กับคนไทยที่เป็นนายจ้างและเพื่อนร่วมงาน ความคาดหวังก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้แรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบตั้งใจแสดงบทบาทในฐานะเป็นผู้ใช้แรงงานเช่น ความคาดหวังที่จะได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายความคาดหวังที่จะได้รับค่าการรักษาพยาบาลตามสิทธิผู้ใช้แรงงานในระยะเบียดเบียนของประกันสังคมและความคาดหวังที่จะได้รับค่าแรงที่สูงเท่าเทียมกัน

๒. ความสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Contact) กล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับบุคคลในเครือข่ายทางสังคมบางครั้ง

^{๕๖} วาสนา ละอองปลิว. ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามพรมแดน: กรณีศึกษาชาวไทใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า. รายงานการวิจัยเสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙. หน้า ๒๒-๒๖.

อาจเป็นไปตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) เนื่องจากบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวัง (Expect Role/Functions) ในสังคมหรือตามบรรทัดฐาน (Norms) ที่ได้รับการถ่ายทอดมาเท่านั้นแต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจเช่นเงินทองสิ่งของหรือความช่วยเหลือที่ก่อให้เกิดบุญคุณที่ต้องมีการตอบแทนกันในภายภาคหน้าโดยที่ตัวบุคคลเป็นผู้ตัดสินใจเองในการที่จะเลือกหรือมีพฤติกรรมอย่างไรหรือแลกเปลี่ยนอะไรกับอีกบุคคลหนึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งในเรื่องของความรักความซื่อสัตย์ความสนิทสนมการให้ของกำนัลการให้ยืมเงินทองแต่ทั้งคู่อาจเลือกที่จะแลกเปลี่ยนในเพียงบางสิ่งบางอย่างซึ่งกันและกันเท่านั้นทั้งนี้โดยคำนึงถึงความเหมาะสมหรือความพอใจที่จะได้จากการแลกเปลี่ยนนั้นๆด้วยเช่นความเป็นเพื่อนระหว่างแรงงานข้ามชาติเขมรนอกระบบกับแรงงานไทยที่ทำงานอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ที่ช่วยเหลือกันในการข้ามแดนมาทำงานและการหางานให้ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ด้วยการแลกเปลี่ยน

๓. ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน (Directional Flow) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างแรงงานนอกระบบกับบุคคลอื่นที่ร่วมงานซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนนั้นสามารถก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะร่วมมือกัน (Cooperative) หรือแข่งขันกัน (Competitive) ซึ่งอาจก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่สมดุล (Balance Reciprocity) และไม่สมดุลกัน (Negative Reciprocity) ขึ้นในที่นี้หมายถึงการได้รับผลประโยชน์จากกันและกันทั้งในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกันโดยฝ่ายหนึ่งอาจได้รับมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นกับแรงงานข้ามชาติเขมรในจังหวัดสุรินทร์เป็นจำนวนมากเนื่องจากมีแรงงานกลุ่มหนึ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอาจมีจำนวนมากกว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมายการปฏิบัติตนระหว่างนายจ้างและแรงงานเขมรหรือระหว่างแรงงานเขมรที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมายย่อมแตกต่างกันในหลายด้านเช่นค่าแรงสวัสดิการและการให้สิทธิในการทำงานในพื้นที่และนอกพื้นที่ลักษณะดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในการปฏิบัติตนในสังคม

๔. ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ (Frequency and Duration of Relationship) ความถี่ของความสัมพันธ์ (Frequency of Relationship) ถือเป็นปัจจัยที่นำไปสู่คุณภาพของความสัมพันธ์ในลักษณะการเกิดความสัมพันธ์เชิงซ้อนและในทำนองเดียวกันความถี่ของความสัมพันธ์ก็เป็นผลเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงซ้อนความผูกพันและความมีอิทธิพลต่อกันและกันในด้านพฤติกรรมนั้นจึงขึ้นอยู่กับความถี่และความบ่อยครั้งของการพบปะสัมพันธ์กันประกอบขึ้นอยู่ที่ช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์ด้วยยิ่งบุคคลมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งบ่อยครั้งและมีระยะเวลาของการรู้จักกันนานเพียงใดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคนจะมีอิทธิพลกำหนดพฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเท่านั้นเนื่องจากว่ามีความผูกพันมากแต่ความถี่ของความสัมพันธ์อย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะทำนายอิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือพฤติกรรมของบุคคลได้อาจกล่าวได้ว่าระยะเวลาของการมี

ความสัมพันธ์กันอาจใช้เป็นตัวชี้วัด (Indicator) ในการทำนายอิทธิพลที่จะมีต่อพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าความถี่ของการพบปะกัน^{๕๗}

พิมเสน บัระภา ได้ทำการศึกษาวิธีการสร้าง“เครือข่าย” ของผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) ผลการวิจัยพบว่าผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ) เลือกใช้วิธีการสร้าง“เครือข่าย” ให้เป็นเครื่องมือในการสร้างตัวตนและอาชีพในพื้นที่ใหม่ผ่านทางมิติการสร้างพรมแดนชาติพันธุ์พรมแดนทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์โดยการนำเสนออัตลักษณ์ไทยเพื่อช่วยให้พวกเขาเหล่านั้นได้แสดงตัวตนในความเป็นไทยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองต่อสู้และแข่งขันไปสู่การมีตัวตนที่เหมือนหรือแตกต่างกับเจ้าของพื้นที่เดิมส่วนการสร้างพรมแดนทางด้านสังคม – วัฒนธรรมนั้นพวกเขาเหล่านั้นได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างชุมชนในจินตนาการในพื้นที่ใหม่เพื่อช่วยให้พวกเขารู้สึกคุ้นเคยผูกพันและรู้สึกถึงความมั่นคงและปลอดภัยในพื้นที่ใหม่ท่ามกลางความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมของเจ้าของพื้นที่เดิมจนช่วยให้พวกเขาสามารถสร้างพรมแดนทางด้านธุรกิจที่มีสายสัมพันธ์กับบรรดาเจ้าของกิจการและนักธุรกิจในพื้นที่ใหม่โดยมีภรรยาและเพื่อนสนิทเป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงสานสัมพันธ์ทางการค้าไปยังเจ้าหน่วยงานราชการนักการเมืองของกิจการและนักธุรกิจเวียดนามจนกิจการค้าของเขาเหล่านั้นมีความมั่นคงที่สำคัญที่สุดคือองค์กรของรัฐชาติไทยคือสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำนครโฮจิมินห์ (ประกอบด้วยสำนักงานสถานทูตใหญ่, สำนักงานการทูตพาณิชย์, สำนักงานการทูตทหารทั้ง ๓ เหล่าทัพ : การทูตทหารบก, การทูตทหารเรือ และการทูตทหารอากาศ) ยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆร่วมกับองค์กรอื่นๆในการสร้าง “เครือข่ายที่เป็นทางการ” คือสมาคมนักธุรกิจไทยในประเทศเวียดนาม -TBA (ภาคเหนือ) ที่ทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลาง – Hub/Centrality ในการสร้างสายสัมพันธ์ภายใน “เครือข่ายของผู้อพยพข้ามชาติชาวไทยในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)” ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมในการสร้างพรมแดนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยและพรมแดนทางด้านสังคม – วัฒนธรรมในรูปแบบกิจกรรมที่สำคัญของรัฐชาติไทยและวัฒนธรรมไทยเช่นงานวันชาติไทย ๕ ธันวาคม, งานวันไทยแลนด์เดย์, และงานวันแสดงสินค้าไทยที่พวกเขาได้ร่วมกันจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีนอกเหนือไปกว่านั้นพวกเขาเหล่านั้นยังได้มีการสร้าง “เครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ” ทั้งที่เป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่มผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติเองด้วยกันหรือเครือข่ายระหว่างผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติกับกลุ่มคนเจ้าของพื้นที่เดิมชาวเวียดนามในการสร้างสายสัมพันธ์ทางเครือข่าย (Networking Relation) เพื่อช่วยให้พวกเขาเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างสมดุลโดยอาศัยวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร, การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ลงตัว, การช่วยเหลือกันในฐานะคนบ้านเดียวกัน, การตอบแทนบุญคุณและการอาศัยความแตกต่างทาง

^{๕๗} บัญญัติ สาลี. รายงานการวิจัยเรื่อง “แรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติในอาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์”. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๕๔), หน้า ๖๖.

ภาษาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องช่วยในการสร้างรายได้ซึ่งผลจากการสร้างเครือข่ายที่ทั้งเป็นทางการและ
ไม่เป็นทางการนี้ได้ส่งผลและมีบทบาททั้งในด้านบวกและด้านลบต่อพวกเขาเหล่านั้นมาโดยตลอด.^{๕๘}

ณัฐชวัล โภคาพานิชวงษ์ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนและเครือข่ายทางสังคมของผู้
อพยพข้ามพรมแดนชาวพม่าที่จังหวัดระนอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจพลวัต “ความเป็นถิ่น
ที่” และ “การเชื่อม (ข้าม) ถิ่นที่ผ่านพื้นที่/ชุมชนทางศาสนาที่อยู่ท่ามกลางผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ/ชาติ
พันธุ์ในจังหวัดระนอง หนึ่งในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านเมียนมา ผล
การศึกษาพบว่าเมืองระนองปัจจุบันประกอบไปด้วยกลุ่มคนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็น
เวลากว่า ๑ ศตวรรษมาแล้ว อาทิคนเชื้อสายจีน คนเชื้อสายมลายูและคนเชื้อสายพม่า กับกลุ่มคนซึ่ง
อพยพเข้ามาภายหลัง ได้แก่ คนเชื้อสายจีนและคนไทยจากที่ต่างๆ รวมถึงแรงงานอพยพจากประเทศ
เมียนมาผู้ศึกษาพบว่า ในช่วงตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๒๕๙๐เมื่อรัฐไทยดำเนินนโยบายชาตินิยม มีการออก
กฎหมายควบคุมพลเมืองและการเดินทางข้ามแดนของผู้คนในพื้นที่อย่างเข้มงวด การดำรงอยู่อย่าง
ผสมผสานเป็นเนื้อเดียวของผู้คนหลากหลายที่เคยเป็นมาเริ่มได้รับผลกระทบ ส่งผลให้ “ความเป็นพม่า”
ที่ก่อนหน้านี้ถูกรับรู้ในฐานะส่วนหนึ่งของชุมชนเมืองระนองค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปเป็นความแปลกแยก ใน
เวลาเดียวกัน ความเป็นจีนได้ถูกนำกลับมาฟื้นฟูสถาปนาขึ้นใหม่โดยกลุ่มชนชั้นนำที่แสดงออกผ่าน
กระบวนการทางวัฒนธรรม (cultural representation) ในพื้นที่การศึกษาภาคสนามพบว่า ท่ามกลาง
เงื่อนไขสถานะแวดล้อมอันจำกัด แรงงานอพยพจากประเทศเมียนมาซึ่งถูกมองจากสังคมท้องถิ่นในฐานะ
“คนอื่นผู้แปลกแยก” ได้ปรับตัว/ต่อรองด้วยการก่อรูปความเป็นชุมชน/สังคมข้ามถิ่นที่ขึ้นมาโดยผ่าน
ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมบนพื้นที่ทางศาสนา ที่ได้แก่ การจัดกิจกรรมและพิธีกรรมทางประเพณีศาสนา
การก่อสร้างพระเจดีย์ศิลปะพม่า การจัดการเรียนการสอนแก่เด็กลูกหลานตามวิถีวัฒนธรรมของตนเอง
ไปจนถึงการจัดสวัสดิการฌาปนกิจสงเคราะห์โดยผ่านเครือข่ายทางศาสนา การต่อรองในเชิงสัญลักษณ์
ดังกล่าวดำเนินไปท่ามกลางวิาทะระหว่งคนท้องถิ่นกับผู้อพยพที่มีต่อ “ความเป็นพม่า” เพื่อที่จะดำรง
รักษาช่วงชั้นทางสังคมระหว่างกัน นอกจากนี้มีแนวโน้มว่าปฏิบัติการทางวัฒนธรรมดังกล่าวมักถูก
อธิบายและจัดการจากผู้มีอำนาจของภาครัฐและคนท้องถิ่นบางส่วนอย่างหวาดระแวงและละเลยต่อ
ความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมในฐานะภัยคุกคามของชาติและท้องถิ่น.^{๕๙}

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมโลกเชื่อมต่อกันอย่างใกล้ชิด มีการข้ามพรมแดนอย่างคึกคักรวดเร็ว
ของผู้คน สินค้า และข่าวสาร รัฐก็ดูเหมือนจะมีบทบาทน้อยลงหรือควบคุมได้จำกัด หรือแม้กระทั่งรัฐเอง
กลับเปิดทาง และเอื้ออำนวยให้การเคลื่อนย้ายดังกล่าวเป็นไปโดยสะดวกขึ้นตามหลักการค้าเสรีในยุค

^{๕๘} ทิมเสน บัวระภา. เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพข้ามชาติชาวไทยในประเทศเวียดนาม
(ภาคเหนือ). (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕. หน้า ๗๐.

^{๕๙} ณัฐชวัล โภคาพานิชวงษ์. การเชื่อม (ข้าม) ถิ่นที่: ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนบนเมืองชายแดนกับการ
ต่อรองความหมายผ่านพื้นที่/ชุมชนทางศาสนา. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ (บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

ใหม่ จึงมีการทบทวนความสัมพันธ์ในหลายแง่มุมระหว่างรัฐกับพรมแดน หนึ่งในนั้นก็คือการทบทวนว่า ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์อำนาจรัฐที่พรมแดนมีมากขึ้น น้อยลง หรือปรับตัวอย่างไร และความเปลี่ยนแปลงของอำนาจรัฐที่พรมแดนส่งผลกระทบต่อผู้คนที่ท้องถิ่นที่ทำมาหากินในบริเวณนั้น ดังการศึกษาของ Andrew Walker (๑๙๙๙) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชีวิตทางการค้าหลากหลายรูปแบบ ในบริเวณพรมแดนลาวทางภาคเหนือ บริเวณเชื่อมต่อกับพรมแดนไทยที่ อำเภอเชียงของ จังหวัด เชียงราย ข้อเสนอที่สำคัญของเขาคือ การทบทวนความคิดที่ว่า การควบคุมของรัฐ (regulation) กับการ เปิดเสรีทางเศรษฐกิจ (liberalization) เป็นความสัมพันธ์แบบขัดแย้งกันข้าม ในทำนองที่ว่า ในอดีตรัฐมี อำนาจควบคุมทางเศรษฐกิจมาก แต่ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้เปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น รัฐจึงมีบทบาท แทรกแซงน้อยลง ทำให้ธุรกิจภาคเอกชนเติบโตศึกษามากขึ้น เขาเสนอว่าทักษะเช่นนี้เป็นการมองที่ตื่น เชนและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ดังในกรณีของลาวที่พบว่า ในอดีตกิจการของเอกชนหลากหลาย ประเภทกลับเติบโตได้ดีภายใต้ระบอบการควบคุมของรัฐอย่างเข้มข้น เมื่อล่วงสู่ยุคที่รัฐหันมาใช้นโยบาย การเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น ก็ไม่ได้หมายความว่าอำนาจควบคุมของรัฐจะลดลง แต่การควบคุมกลับ เพิ่มขึ้น โดยเปลี่ยนไปสู่การควบคุมในรูปแบบใหม่ (regulation) ภายใต้ระเบียบขั้นตอนปฏิบัติทางการค้า ในระบบใหม่ ดังนั้น การควบคุมของรัฐกับการเปิดเสรี จึงอาจเป็นความสัมพันธ์ที่ก้าวไปด้วยกันและอาจ เกื้อหนุนกันตามแต่กรณี^{๖๐} ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในยุคโลกาภิวัตน์ อำนาจรัฐไม่ได้ลดน้อยถอยลง แต่เป็น เรื่องของการปรับยุทธศาสตร์ใหม่ที่เลือนไหลซับซ้อนมากขึ้น ในขณะที่ภาคเอกชนก็ปรับตัวต่อความ เปลี่ยนแปลงนี้แตกต่างกันออกไป^{๖๑}

มุมมองในลักษณะข้างต้นนี้อาจจะต่างจากมุมมองตามแนวคิด "เศรษฐกิจ-การเมือง" ซึ่งจะ มองชายแดนและอธิบาย ปัญหาชายแดนในฐานะที่เป็นสิ่งใหม่ที่ "เพิ่งเกิดขึ้น" อันเป็น "ผล" มาจาก "โลกาภิวัตน์" โดยเฉพาะโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระดับโลก ภายหลังจากที่กำแพงของ สงครามเย็นได้พังทลายลงในช่วงยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา ฉะนั้นในมุมมองของแนวคิด "เศรษฐกิจ-การเมือง" มองว่าผลกระทบประการสำคัญประการหนึ่งของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ก็คือความสามารถของรัฐใน การบริหารจัดการและมีอำนาจเหนือดินแดนของตนนั้นลดลง อันเป็นผลแปรผันกับการฉีกประสานกัน ในระดับโลกของเศรษฐกิจซึ่งนับวันจะแน่นขึ้น เห็นได้จากการเคลื่อนไหวทางด้านทุนการเงินที่ เคลื่อนไหวในลักษณะพื้นที่เดียวกันทั่วโลก เชื่อมด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ที่ Castells

^{๖๐} Andrew Walker, *The Legend of the Golden Boat*, Honolulu: University of Hawaii's Press, ๑๙๙๙: ๑๘๖-๙ อ้างใน (พฤษ์ เถาถวิล, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

^{๖๑} พฤษ์ เถาถวิล “อำนาจรัฐกับพลวัตการค้าชายแดน : กรณีศึกษาการค้าชายแดนย่อยบริเวณด่านพรมแดน ช่องเม็ก จ.อุบลราชธานี” บทความนำเสนอในเวที การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ ๖ เรื่อง “รัฐ จาก มุมมองของชีวิตประจำวัน” ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ ๒๘-๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐, หน้า ๑-๒.

(๑๙๙๖)^{๖๒} มองว่าการเกิดขึ้นของสังคม "เครือข่าย" ระดับโลก (network society) ได้เกิดขึ้นแล้ว และทำให้สถานะที่ซัยอนันต์ สมุทวนิช (๒๕๓๗) เรียกว่า "ไร้รัฐ-ลอร์ดรัฐ"^{๖๓} เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยจัดเป็นกลุ่มคนที่นักวิชาการเรียกว่า "คนพลัดถิ่น" (Diaspora) ฉะนั้น หากจะทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนพลัดถิ่นก็จะพบว่า มีพอสมควร

"คนพลัดถิ่น" (Diaspora) เป็นกลุ่มคนที่มีคุณสมบัติที่สำคัญดังต่อไปนี้^{๖๔}

(๑) เป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ใหม่ที่อพยพโยกย้ายจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเข้าไปในพื้นที่ชายขอบของสังคมอื่น

(๒) กลุ่มชนเหล่านั้นยังมีความทรงจำร่วม หรือมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับบ้านเกิดเมืองนอนของตน

(๓) คนพลัดถิ่นเหล่านี้เชื่อว่าเขาไม่เป็นที่ยอมรับ หรือถูกกีดกันจากสังคมใหม่ที่เข้าไปอาศัยอยู่

(๔) ดังนั้น คนเหล่านี้จึงมีความหวังอยู่ลึกๆ ว่า สักวันหนึ่งจะได้กลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอนของตนอีกครั้งหนึ่ง

(๕) ได้ทุ่มเทให้กับความพยายามที่จะฟื้นฟูบ้านเกิดเมืองนอนของตน

(๖) เขาเหล่านี้ยังมีสำนึกร่วมของคนพลัดถิ่นหรืออัตลักษณ์ของคนเหล่านี้จึงวางอยู่บนพื้นฐานของสายสัมพันธ์ที่มีต่อบ้านเกิดเมืองนอนเป็นสำคัญ

คุณสมบัติทั้ง ๖ ประการเหล่านี้ ได้ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดอยู่ในคุณสมบัติของชาวเติร์ก อาร์เมเนียน พาเลสไตน์ ชาวจีนโพ้นทะเล กะเหรี่ยง ม้ง ไทยใหญ่ ฯลฯ ที่อพยพเคลื่อนย้ายตัวเองไปอยู่ ณ ประเทศโลกที่สาม อย่างไรก็ตาม คนพลัดถิ่นเหล่านี้ก็ไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติทั้ง ๖ ประการดังกล่าวมาแล้ว เช่น ชาวยิวพลัดถิ่นที่เข้าไปตั้งหลักปักฐานอยู่ในแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑-๑๓ ที่เชื่อมโยงกันด้วยรูปแบบทางวัฒนธรรม สายสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ แวดวงธุรกิจการค้า การเดินทาง รวมทั้งความจงรักภักดีที่มีต่อศาสนสำคัญของชาวยิวหลายแห่ง ในสถานที่อื่นๆ หรือบางครั้งคนพลัดถิ่นเหล่านี้ก็เลือกที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพใหม่ๆ ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น ความเป็นคนพลัดถิ่นจึงไม่จำเป็นต้องมีคุณลักษณะแน่นอนตายตัวครบถ้วนทุกประการตามที่ Safran บ่งบอก

^{๖๒} Castells, Manuel. ๑๙๙๖. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell. อ้างใน พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ๒๕๔๖, หน้า ๔.

^{๖๓} ซัยอนันต์ สมุทวนิช. ๒๕๓๗. *โลกาภิวัตน์กับอนาคตของประเทศไทย*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ. อ้างใน พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๖๔} Safran, ๑๙๙๒: ๘๓-๙๙ อ้างถึงใน พิมเสน บัวระภา, ๒๕๕๒, หน้า ๒๓.

ในโลกของยุคหลังทุนนิยมซึ่งมีการเคลื่อนไหวของผู้คน สินค้าและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของรัฐบาลอย่างหลากหลายและรวดเร็ว ความเป็นคนพลัดถิ่นอาจเกิดขึ้นจากการเป็นแรงงานอพยพข้ามชาติ การหลีกเลี่ยงภัยสงครามและความอดอยากหิวโหย ไปจนถึงการแสวงหาโอกาสและช่องทางในการเลื่อนสถานะของตนเองในยุคโลกไร้พรมแดน การเคลื่อนไหวของผู้คนดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดความผูกพันต่อพื้นที่หลายแห่ง มีบ้านและชุมชนของคนพลัดถิ่นเกิดขึ้นตามสถานที่ต่างๆ ทั่วโลก ความเชื่อมโยงชุมชนข้ามชาติของคนพลัดถิ่นกลุ่มต่างๆ ทำให้ไม่มีศูนย์กลาง หรือบ้านเกิดเมืองนอนเพียงแห่งเดียว หากแต่ความรู้สึกผูกพันและสำนึกที่เกิดจากประสบการณ์ร่วมของการพลัดพราก การสูญเสีย การดิ้นรนต่อสู้อำภมมีนัยโหยหาบ้านเกิดเมืองนอนได้เหมือนกัน

ในส่วน “ผู้พลัดถิ่นภายในประเทศ” นั้น พัฒนา กิตติอาษา ได้นำเสนอผ่านบทความเรื่อง “ดนตรีอีสาน แรงงานอารมณ์ และคนพลัดถิ่น” ในเวทีการประชุมวิชาการทางมานุษยวิทยาครั้งที่ ๘ “ผู้คน-ดนตรี-ชีวิต” ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรระหว่างวันที่ ๒๕ - ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๒ โดยมีสาระสำคัญพอสังเขปคือ นับตั้งแต่กลางทศวรรษที่ ๒๕๑๐ เป็นต้นมา วัฒนธรรมดนตรีอีสานได้กลายมาเป็นตัวอย่างสำคัญของวัฒนธรรมสัญจร หรือรูปแบบวัฒนธรรมที่ก่อรูป ผูกพัน และหล่อหลอมตัวเองให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการเดินทางเคลื่อนย้ายของผู้คนอย่างมีนัยสำคัญ ในบทความนี้ ผู้เขียนบทความนำเสนอว่า ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมดนตรีอีสานนั้นมีรากฐานที่สอดคล้องสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการก่อเกิดและพัฒนาการของคนพลัดถิ่นอีสาน (Thai Isan/Thai-Lao in diaspora) ในท่ามกลางกระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์ แนวการศึกษาที่จำกัดและยึดโยงวัฒนธรรมดนตรีอีสานให้ติดตรึงอยู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือขอบเขตพื้นที่ภูมิศาสตร์และกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะไม่น่าจะเป็นแนวการวิเคราะห์ที่สมเหตุสมผลหรือสอดคล้องกับความเป็นจริงอีกต่อไป การศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมดนตรีอีสานแห่งยุคโลกาภิวัตน์ย่อมแยกไม่ออกจากการก่อตัวของวิถีชีวิตและเส้นทางวัฒนธรรมของคนอีสานพลัดถิ่น (diasporic life and culture) ดนตรีอีสานมุ่งเน้นที่จะสนองตอบกระแสคลื่นการเดินทางไหลเวียน และการติดต่อสื่อสารพันธะทางใจและอารมณ์ของมิตรรักแฟนเพลงคนอีสานพลัดถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น คนงานในเมืองใหญ่ คนงานในกรุงเทพฯ คนงานในต่างประเทศ ทุกวันนี้ ดนตรีอีสานเป็นดนตรีสมัยนิยม (Isan popular music) และเป็นดนตรีของคนพลัดถิ่น ทำหน้าที่เป็นลำนำของถ้อยคำและท่วงทำนองที่คอยชักทอพันธะทางใจและอารมณ์ เพื่อเชื่อมประสานความผูกพันของเครือข่ายทางสังคมรูปแบบต่างๆ ของสมาชิกชุมชนคนพลัดถิ่นกับถิ่นฐานบ้านเกิดอย่างแท้จริง

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พระนักศึกษาข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย: วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาภูมิหลังและปัจจัยที่พระนิติตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตัดสินใจมาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒) เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และการปรับตัวของพระนิติตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๓) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิติตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยและคณะได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๑) การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย บทความ รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ภูมิหลัง ปัจจัยที่ตัดสินใจมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิถีชีวิต และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามรัฐ ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย บทความ และเอกสารอื่น ๆ โดยอาศัยแนวคิดเรื่องการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามรัฐ เป็นกรอบในการศึกษา

(๒) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในมิติต่างๆ

(๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจ กระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามรัฐ

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงภูมิหลัง ปัจจัยที่ตัดสินใจมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิธีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งในส่วนกลาง วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ในประเทศไทย จำนวน ๗ แห่ง โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความเหมาะสมโดยพิจารณาจากสถานที่ มีนิติต่างประเทศมาศึกษา

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ร่วมกับพระนิติตประชวต่างชาติ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ๔๐ รูป/คน

(๓) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์ภูมิหลัง ปัจจัยที่ตัดสินใจมาศึกษา วิธีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน

(๔) สรุปและนำเสนอผลการวิจัยที่ได้ทั้งจากการศึกษาเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ คือ ภูมิหลัง ปัจจัยที่ตัดสินใจมาศึกษา วิธีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน ทั้งนี้เน้นการนำผลการศึกษาวจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล มหาวิทยาลัยสงฆ์ คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้รับทราบ

(๕) สรุปผลการศึกษาวจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information)

การศึกษาวจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาจากจังหวัดที่มีพระนิติตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน และในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงศึกษามาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งวิทยาเขต และวิทยาลัยสงฆ์ในจังหวัดต่างๆ ทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครพนมและเชียงใหม่

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับพระนิติตต่างชาติ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ทั้ง ๗ แห่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลัง การตัดสินใจ วิธีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน จำนวน ๒๓ รูป/คน ดังนี้

๑) พระครูโพธิยานุสิฐ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

๒) พระมหาวิริติ โสภณสีโล ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์

๓) พระ Sothea Yon, อดีตประธานชมรมพระนิติตชาวกัมพูชาจังหวัดอุบลราชธานี

๔) พระ Sang Truong พระนิติตเขมรจากจังหวัดกาเมา [Ca Mau] ประเทศเวียดนาม,

๕) พระ Khin Sithi พระนิติตชาวกัมพูชา

- ๖) พระ SoKea Mun, พระนิสิตชาวกำพูชา, ปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตเชียงใหม่
- ๗) พระ Ouch Choun, พระนิสิตชาวกำพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, วิทยาเขตสุรินทร์
- ๘) สามเณร Hongkam, พระนิสิตชาวไทยใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่
- ๙) พระThanh Saon เชื้อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิต วิทยาเขตอุบลราชธานี
- ๑๐) พระ Mean Keoun, ประธานชมรมสมณะนิสิตเขมรจังหวัด
- ๑๑) พระ Heak Linh, อายุ ๓๒ ปี จากจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกำพูชา พระนิสิตกำพูชา ชั้นปีที่ ๓ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ วิทยาเขตสุรินทร์
- ๑๒) พระสมลัก ภูมิปัญญา (ขันติธมโม), อายุ ๒๓ ปี พระนิสิตลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตหนองคาย จากแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว
- ๑๓) พระหน่อวัน [Arriya Nanda], พระนิสิตชาวไทยใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่
- ๑๔) พระ Sokhom Kim อายุ ๒๘ ปี พระนิสิตเขมรชั้นปีที่ ๔ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ จากจังหวัดกำปงจาม ประเทศกำพูชา
- ๑๕) พระThanh Saon เชื้อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
- ๑๖) พระบุญเคน (จิตตะปันนโย) บุญชู, พระนิสิตชาวลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มจร. วิทยาเขตหนองคาย
- ๑๗) พระ Sang Truong, พระนิสิตเขมร สัญชาติเวียดนาม อายุ ๒๖ ปี จากจังหวัด กามา [Camau] ประเทศเวียดนาม, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่,
- ๑๘) พระ Sovann Khin, อายุ ๒๒ ปี พระนิสิตเขมรระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐศาสตร์ มจร. วิทยาเขตอุบลราชธานี
- ๑๙) พระคิน สุวัน ฌ วัดปทุมมาลัย พระนิสิต วิทยาเขตอุบลราชธานี
- ๒๐) นาย Chan Phearam นักศึกษาจากจังหวัดศรีสะเกษ
- ๒๑) แม่ใหญ่สีไผ่ ชาวเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก สปป.ลาว
- ๒๒) แม่ติ่ม (นามสมมติ) เจ้าของโรงงาน, งานบ่อนปทุมบิณฑ์ ฌ วัดปทุมมาลัย อำเภอเมือง อุบลราชธานี

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย บทความ รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุมระดับชาติและนานาชาติ ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้น เน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาภูมิหลัง ปัจจัยที่ตัดสินในมาศึกษา วิถีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน โดยดำเนินการ และใช้เครื่องมือที่สำคัญได้แก่

๑) แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยผู้วิจัยและคณะใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระนิสิตชาติต่างชาติ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับนิสิตต่างชาติ จากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด ปัจจัย กระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน เป็นต้น

๒) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยดำเนินการร่วมกับวิทยาเขตต่างๆ โดยประเด็นสนทนา เช่น ภูมิหลัง ปัจจัยที่พระนิสิตจากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิถีชีวิต กระทบปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการเดินทางมาศึกษา และความต้องการจากมหาวิทยาลัย

ดังนั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จึงประกอบด้วย

๑) แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มสำหรับผู้บริหาร คณาจารย์ และพระนิสิตต่างประเทศในอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและคณะได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) ลงพื้นที่ในประเทศไทย โดยการประสานไปยังวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ต่างๆ ที่มีพระนิสิตต่างประเทศในอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แล้วลงพื้นที่โดยผู้วิจัยและคณะลงพื้นที่ด้วยตนเอง

๒) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) สำหรับพระนิสิต และผู้บริหารคณาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพระนิสิตชาวต่างชาติ เกี่ยวกับวิถีชีวิต การปรับตัว ตลอดจนกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามรัฐ

๓) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการข้ามพรมแดน การสร้างเครือข่ายทางสังคมการพลัดถิ่น และการเรียนรู้

๕) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการสร้างปรับตัว และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามรัฐ เพื่อให้ได้ทราบถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามรัฐ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยและคณะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งการวิเคราะห์โดยสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นดังนี้

๑) วิเคราะห์ภูมิหลังและปัจจัยที่พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตัดสินใจมาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) วิเคราะห์ วิถีชีวิต และการปรับตัวของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) นำเสนอกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในระหว่างดำเนินการในภาคสนามและหลังจากนั้น เพื่อการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ตีความข้อมูล (interpretation) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) ด้วยการจัดกลุ่มเนื้อหาที่เชื่อมโยงอย่างมีเหตุผล และสร้างข้อสรุป

๕) วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวมาแล้ว เพื่อให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้พระนิสิตจากต่างประเทศมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิถีชีวิตและการปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลัง ปัจจัยที่พระนิสิตต่างชาติเข้ามาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิถีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นผลของการศึกษาเกี่ยวกับภูมิหลัง เจื่อนไขและปัจจัยที่นำมาสู่ปรากฏการณ์พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิถีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรม ทั้งในส่วนกลางและวิทยาเขตต่างๆ ได้แก่ หนองคาย นครพนม เชียงใหม่ สุรินทร์ และอุบลราชธานี โดยในส่วนกลางนั้นอาศัยข้อมูลทุติยภูมิเป็นหลัก และสัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนวิทยาเขตต่างๆ นั้น ทำการเก็บข้อมูลด้วยการลงภาคสนามทำการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับบรรดาพระนิสิตกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผลการศึกษามีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ ภูมิหลังและปัจจัยที่นำมาสู่ปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดน

๑) ภูมิหลัง

จากการศึกษาพบว่า พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเริ่มเข้ามาศึกษาในประเทศไทย อย่างเด่นชัดเมื่อปลายทศวรรษ ๒๕๔๐ ภายหลังจากที่รัฐไทยได้ดำเนินนโยบายหรือยุทธศาสตร์เกี่ยวกับชายแดนที่สำคัญ ๒ ระดับคือ ระดับชาติและระดับอนุภูมิภาค โดยระดับชาติ ประกอบด้วย ๒ นโยบายหลัก คือ ๑) นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ เมื่อครั้งที่ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และ ๒) นโยบายการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนา หรือผู้ว่า CEO ที่ถือกำเนิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๔ ในยุครัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนระดับอนุภูมิภาค ได้แก่ ยุทธศาสตร์ระดับอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง๒ ยุทธศาสตร์ด้วยกัน คือ ๑) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) ที่เป็นความร่วมมือของ ๖ ประเทศ คือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank- ADB) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลักและ ๒) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง หรือชื่อเต็มยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกัมพูชา ลาว พม่าและไทย (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS หรือ Economic Cooperation Strategy - ECS) ที่เป็นความร่วมมือกันของ ๕ ประเทศคือ ไทย สหภาพพม่า (ปัจจุบันคือเมียนมา) กัมพูชา เวียดนาม และลาว เมื่อปี ๒๕๔๖ เป็นกรอบแนวความคิดเพื่อการพัฒนาในระดับอนุภูมิภาค ในการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน โดยยุทธศาสตร์ ACMECS มีเป้าประสงค์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแข่งขัน ก่อให้เกิดการ

เจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจตามแนวชายแดน ส่งเสริมการเคลื่อนย้ายภาคอุตสาหกรรมและการเกษตรและการผลิตไปยังบริเวณที่มีการได้เปรียบโดยเปรียบโอกาสในการจ้างงาน ลดความแตกต่างของรายได้ ส่งเสริมสันติภาพ เสถียรภาพ และความมั่งคั่งร่วมกันอย่างยั่งยืน

ในกรณีของพระนิสิตชาวกัมพูชารุ่นแรกๆ ที่เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีนั้น อดีตประธานชมรมพระนิสิตชาวกัมพูชาจังหวัดอุบลราชธานีระบุว่า เริ่มมี “พระนิสิตชาวกัมพูชา” มาเรียนที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ในภาคอีสานประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยมาเรียนในสาขาวิชาทางด้านพุทธศาสตร์ ในระดับชั้นปริญญาตรี ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี และวิทยาเขตขอนแก่น ช่วงแรกๆ ยังมีไม่มากนัก โดยก่อนหน้านั้น มีฆราวาสจำนวนหนึ่งที่ได้รับทุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี สถาบันการพลศึกษาศรีสะเกษ วิทยาลัยเกษตรกรรมศรีสะเกษ และวิทยาลัยเทคโนโลยีศรีสะเกษ ภายใต้ทุนของผู้ว่า CEO มาศึกษาแล้วจำนวนหนึ่ง^{๖๕}

มีข้อมูลว่าพระภิกษุกัมพูชาที่มาเรียนในประเทศไทย ส่วนใหญ่มาเรียนกันที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) นอกจากนั้นก็กระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ ที่มีวิทยาเขต^{๖๖} รวมแล้วประมาณ ๑,๐๐๐ รูป สาเหตุที่พระกัมพูชาเข้ามาเรียนในไทยเพราะมองว่า เมืองไทยมีมหาวิทยาลัยเปิดให้เรียนหลายสาขา จะเลือกเรียนสายพุทธศาสนาไปเลยก็ได้ จะเลือกเรียนสายเกี่ยวกับทางโลกก็ดี และที่สำคัญมีความสะดวกสบายในการศึกษา บิณฑบาตง่าย สะดวกในการเลี้ยงชีวิต^{๖๗}

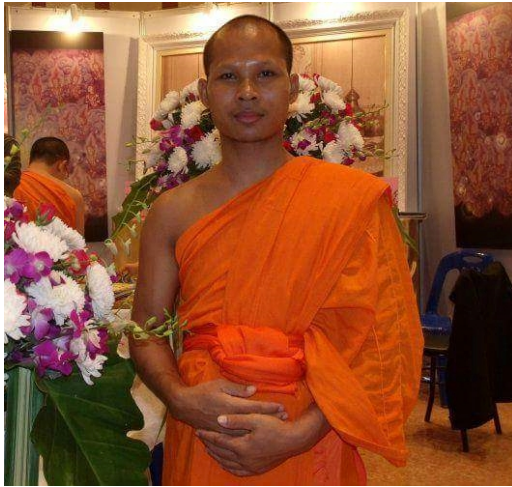
จากการเก็บข้อมูลของผู้ศึกษาพบว่าพระนิสิตชาวกัมพูชา ที่เข้ามาศึกษาศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานีนั้น มีจำนวนมากในช่วงแรกๆ และค่อยๆ ลดลงไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๕๐ นั้น ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี แห่งเดียวมีพระนิสิตชาวกัมพูชาเกือบ ๔๐ รูป^{๖๘} แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๙) เหลือเพียง ๔ รูป โดยกระจายตัวไปจำวัดตามวัดต่างๆ ทั้งในเขตเทศบาลนครอุบลราชธานี และเทศบาลเมืองวารินชำราบ ซึ่งอยู่ห่างจากเทศบาลนครอุบลราชธานีประมาณ ๓ กิโลเมตร ทั้งนี้เพราะพระนิสิตชาวกัมพูชาเหล่านี้ต้องเดินทางไปเรียนหนังสือเกือบทุกวัน การที่จำพรรษาวัดที่อยู่ไกลจากมหาวิทยาลัยย่อมจะเป็นสิ่งที่ลำบากต่อการเดินทาง

^{๖๕} Sothea Yon, อดีตประธานชมรมพระนิสิตชาวกัมพูชาจังหวัดอุบลราชธานีรูปแรก [สัมภาษณ์], ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

^{๖๖} ประกอบด้วยวิทยาเขต๑๐ แห่ง ได้แก่ นครปฐม แพร่ เชียงใหม่ พะเยา หนองคาย ขอนแก่น นครราชสีมา สุรินทร์ อุบลราชธานี และนครศรีธรรมราช

^{๖๗} ศาสนาพุทธในกัมพูชา ตรีทธาหลังถูกทำลาย ใน <http://www.thairath.co.th/content/428729> เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

^{๖๘} สมหมาย ชินนาค, บันทึกสนามการเข้าร่วมประชุมเตรียมงานเทศกาลและบุญกลุ่มประเทศอินโดจีน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี. ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

ภาพที่ ๒ (ซ้ายมือ) พระสุเทีย ยนต์ (Sothea Yon) อดีตพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี นับเป็นพระนิสิตชาวกัมพูชารุ่นแรกๆ ที่เดินทางมาศึกษา ณ จังหวัดอุบลราชธานี โดยท่านสำเร็จการศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ทั้งยังเป็นพระนิสิตชาวกัมพูชาเพียงรูปเดียวในขณะนี้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท จากวิทยาเขตแห่งนี้

กรณีของพระนิสิตชาวกัมพูชา ที่มาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีนั้น เกือบทุกรูปมาศึกษาในระดับปริญญาตรี จะมีเพียงรูปเดียวคือพระสุเถีย ยนต์ ที่ได้ศึกษาต่อจนถึงจบชั้นปริญญาโท และสาขาที่เป็นที่นิยมมากที่สุดก็คือสาขาวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งเหตุผลหลักๆ ก็คือ พระนิสิตชาวกัมพูชาส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนภาษาไทยมาก่อน ฉะนั้น เมื่อเดินทางมาศึกษาในประเทศไทย ก็จะต้องเลือกเรียนสาขาที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ภาษาของตนเองมากนัก ฉะนั้นภาษาอังกฤษจึงมักถูกเลือกเป็นลำดับต้นๆ นอกจากนี้ ในชีวิตประจำวันช่วงที่อยู่เมืองไทยแรกๆ ก็จะต้องใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร แม้อาจจะไม่อาจจะใช้สื่อสารกับคนไทยที่พบเห็นทั่วไปได้ ทว่าเมื่ออยู่ในชั้นเรียนหรือในมหาวิทยาลัยก็สามารถที่จะสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษกับเพื่อนๆ ในชั้นและครูบาอาจารย์ได้ ทำให้ปัญหาที่เกิดจากการไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้บรรเทาลงไปได้มาก แต่อีกส่วนหนึ่งก็จะเรียนสาขาบริหารรัฐกิจ เนื่องจากมองว่าเมื่อจบการศึกษาแล้วจะสามารถหางานทำได้มาก เพราะเคยมีรุ่นพี่ที่จบการศึกษาไปแล้ว เมื่อลาสิกขาบทไป ก็สามารถหางานทำกันได้ทุกคน^{๖๙}

สำหรับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น มีวิทยาเขตทั่วประเทศ ๑๑ แห่ง วิทยาลัยสงฆ์อีก ๑๖ แห่ง ห้องเรียน ๓ แห่ง หน่วยวิทยบริการ ๑๔ แห่ง มีนิสิตทั้งที่เป็นพระภิกษุและฆราวาสหลายหมื่นรูป/คน โดยเฉพาะ “พระนิสิตต่างชาติ” ที่ปัจจุบันนิยมมาเรียนที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นอย่างมาก เฉพาะในส่วนกลาง คือที่วิทยาเขตวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยาก็มีร่วมพันรูป/คน ดังข้อมูลที่เจ้าหน้าที่กองวิเทศสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัย ได้ให้ไว้ว่า

“ปีนี้ (ปี ๒๕๕๙ – ผู้วิจัย) มีนิสิตต่างชาติทั้งพระและฆราวาสทั้งหมด ๑,๔๖๘ รูป/คน จาก ๑๗ ประเทศ ทั้งเอเชีย ยุโรป อเมริกา หรือแม้กระทั่งรัสเซีย มีนิสิตต่างชาติเป็นอันดับ ๒ ของประเทศ

^{๖๙} พระสุเทีย ยนต์ (Sothea Yon) อดีตพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, [สัมภาษณ์], ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

เป็นรองแค่มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญหรือเอแบคเท่านั้น และปีหน้าคาดว่าจะขึ้นครองเป็นอันดับหนึ่ง เพราะตอนนี้พระสงฆ์ในประเทศเพื่อนบ้านนิยมมาเรียนกันมาก”^{๗๐}

สำหรับวิทยาเขต ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ นั้น ก็พบว่าพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง เข้ามาศึกษาอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย ทั้งนี้พระนิสิตข้ามชาติเหล่านั้น ก็มักจะมาจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงที่อยู่ใกล้ๆ กับจังหวัดที่ตั้งของวิทยาเขตเหล่านั้น เช่น วิทยาเขตเชียงใหม่ พบว่าพระนิสิตข้ามชาติส่วนใหญ่จะเป็นพระนิสิตจากประเทศพม่า (เมียนมา) และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่ ที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่รัฐฉาน รองลงมา ก็จะเป็นพระนิสิตข้ามชาติจาก สปป.ลาว รวมทั้งมีพระนิสิตข้ามชาติจากประเทศเวียดนามและกัมพูชาประมาณ ๒๐ รูป^{๗๑} ขณะที่วิทยาเขตหนองคายและนครพนม พระนิสิตข้ามชาติทั้งหมดจะมาจก สปป.ลาว โดยมีจำนวนประมาณ ๓๐-๔๐ รูป ทั้งนี้เหตุผลที่ไม่มีพระนิสิตข้ามชาติจากประเทศอื่นนอกจาก สปป.ลาว นั้น พระครูโพธิยานุสิฐ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ให้เหตุผลว่า เพราะข้อจำกัดเรื่องภาษา เนื่องจากจัดการเรียนการสอนด้วยภาษาไทย ฉะนั้น หากพระนิสิตข้ามชาติที่จะมาเรียนไม่มีพื้นฐานภาษาไทยก็จะลำบาก ทั้งนี้เคยมีพระนิสิตข้ามชาติชาวกัมพูชามาสมัครเรียน ๒ รูป แต่ทางวิทยาเขตไม่สามารถรับได้ เพราะไม่มีพื้นฐานภาษาไทย^{๗๒}

วิทยาเขตสุรินทร์ เป็นอีกวิทยาเขตหนึ่งที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนและในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงคือกัมพูชา จึงทำให้มีพระนิสิตข้ามชาติชาวกัมพูชาเดินทางเข้ามาศึกษาต่อจำนวนมากไม่น้อย ข้อมูลเมื่อปีการศึกษา ๒๕๕๙ พบว่ามีพระนิสิตข้ามชาติชาวกัมพูชาศึกษาอยู่ไม่ต่ำกว่า ๒๐ รูป โดยส่วนใหญ่เป็นระดับปริญญาตรี^{๗๓}

ในกรณีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีนั้น พบว่าพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ที่เข้ามาศึกษานั้น มาจาก ๓ ประเทศด้วยกันคือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) กัมพูชา และเวียดนาม โดยมีข้อมูลว่าในปี ๒๕๕๒ มีพระนิสิตจาก ๓ ประเทศนี้กว่า ๖๐ รูป โดยแยกเป็นพระนิสิตจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) จำนวน ๓๐ รูป จากกัมพูชา จำนวน ๓๗ รูป จากเวียดนาม (พระภิกษุเขมร)

^{๗๐} “เปิดมุมมองพระนิสิตต่างชาติที่มีต่อมหาจุฬาฯ” ใน หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๗๑} สัมภาษณ์พระ Sang Truong พระนิสิตเขมรจากจังหวัดกาเมา [Ca Mau] ประเทศเวียดนาม, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูโพธิยานุสิฐ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระมหาวิริติ โสภณสีโล ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙ อนึ่ง ในจำนวน ๒๐ รูปนี้ มีพระเขมรที่มาจากจังหวัด Tra Vinh จำนวน ๑ รูป คือพระ Tu Taj แม้จะถือหนังสือเดินทาง (passport) เวียดนาม แต่ท่านก็จัดว่าท่านเป็นพระเขมร เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

จำนวน ๓ รูป^{๗๔} ขณะที่ปัจจุบัน (ปี พ.ศ.๒๕๕๙) มีพระนิสิตชาวกำพูชาเหลือเพียง ๔ รูป^{๗๕} สำหรับพระนิสิตจาก สปป.ลาว นั้น ปัจจุบันจะมีจำนวนจะมีจำนวนมากกว่าพระนิสิตจากประเทศอื่นๆ คือประมาณ ๒๐ รูป โดยส่วนใหญ่มาเรียนในสาขาวิชาทางด้านครุศาสตร์ (ภาษาอังกฤษ) สาขาวิชาพุทธศาสตร์ ในระดับชั้นปริญญาตรี รวมทั้งสาขาวิชาพุทธศาสตร์ ในระดับชั้นปริญญาโท

๒) ปัจจัยที่นำมาสู่ปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดน

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่เข้ามาศึกษาในเมืองไทยนั้น จะมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น “ปัจจัยผลักดัน” และ “ปัจจัยดึงดูด” ประกอบกับบทบาทของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือในการข้ามแดน ซึ่งจากเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นได้ว่า การเป็นนิสิตข้ามแดนของพระภิกษุจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเหล่านั้นมิได้เป็นการหนีมาตายตาบหน้า แต่เป็นการข้ามแดนรัฐชาติที่มีเป้าหมายปลายทางและมีการวางแผนที่ค่อนข้างรอบคอบและรัดกุม

จากการศึกษาพบว่า มีปัจจัยหลายปัจจัยที่ทำให้พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตัดสินใจเลือกที่เดินทางข้ามรัฐชาติเพื่อเข้ามาศึกษาในเมืองไทย ซึ่งสามารถแยกได้ดังนี้

(๑) ปัจจัยผลักดัน

จากการศึกษาพบว่า ก่อนที่พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงจะเดินทางข้ามแดนมาศึกษาต่อในเมืองไทยนั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ปัจจัยผลักดัน ซึ่งมีอยู่หลายประการด้วย เช่น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เช่น ครอบครัวมีรายได้น้อย หรือบิดามารดามีภาระที่จะต้องเลี้ยงดูลูกหลายคน ปัจจัยทางด้านสังคมและการเมือง เช่น การที่สถาบันอุดมศึกษาของสงฆ์ในประเทศไม่เพียงพอ หรือปัจจัยการที่รัฐบาลเข้มงวดกับพระภิกษุเชื้อสายเขมรที่อาศัยอยู่ในเวียดนามตอนใต้ อันเนื่องมาจากเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกทางการเมืองสูง ดังคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างต่อไปนี้

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว

จากผลการศึกษาพบว่า พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงจำนวนไม่น้อยที่ระบุว่า ปัจจัยหนึ่งที่ตนเองตัดสินใจเดินทางข้ามแดนมาศึกษาต่อในเมืองไทยนั้น ก็คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว โดยเฉพาะในกรณีของพระนิสิตจากประเทศกำพูชา ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

พระ SoKea Mun [กำพูชา, มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่] “อาตมาเป็นลูกคนแรก ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด ๕ คน โยมพ่อโยมแม่ก็เป็นเกษตรกรและรับจ้าง ฉะนั้นรายได้จึงไม่มาก หากยังอยู่ที่กำพูชาโอกาสที่จะเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัยก็จะน้อย เพราะที่กำพูชามหาวิทยาลัยสงฆ์ก็มีแต่เมืองใหญ่อย่าง

^{๗๔} สมหมาย ชินนาค. [สัมภาษณ์พระสุเจีย ยนต์].บันทึกสนามการเข้าร่วมประชุมเตรียมงานเทศกาลและบุญกลุ่มประเทศอินโดจีน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี. ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

^{๗๕} สัมภาษณ์พระ Khin Sithi พระนิสิตชาวกำพูชา, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙

พนมเป็ญ พระตะบอง อาตมาอยู่ที่จังหวัดกำแพงสะปือ การจะไปเรียนก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายเยอะ เลย ตัดสินใจมาเรียนที่นี่ เพราะมีรุ่นพี่แนะนำว่าค่าเล่าเรียนไม่แพง และการขบฉันก็อุดมสมบูรณ์”^{๗๖}

พระ Khin Sith [กัมพูชา, มจร. วิทยาเขตอุบลราชธานี] : “...พูดถึงสาเหตุที่มาเรียนที่นี่ ก็ เหมือนๆ กับพระนิสิตจากกัมพูชาหลายๆ รูปที่มาเรียนที่นี่ อาตมามีพี่น้องสี่คน พ่อแม่ก็ทำนา ฉะนั้น โอกาสที่จะเรียนถึงระดับปริญญาไม่น่ายาก ก็เลยหาช่องทางดู...ที่ตัดสินใจมาเรียนที่นี่ก็อยากช่วยเหลือ ครอบครัว...”^{๗๗}

พระ Ouch Choun [กัมพูชา, มจร. วิทยาเขตสุรินทร์] : “...อาตมามีพี่น้องห้าคน อาตมา เป็นคนที่สี่ อยู่กำแพงสะปือ พ่อแม่ก็ทำนา ที่เลือกมาเรียนที่นี่ ก็เพราะไม่มีเงินมากพอที่จะไปเรียนที่ไกลๆ หรือมหาวิทยาลัยทั่วไป...”^{๗๘}

ปัจจัยที่เกิดจากการที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย

ปัจจัยผลักดันอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุ ภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเดินทางข้ามแดนมาศึกษาต่อในเมืองไทยนั้น ก็คือ ปัจจัยที่เกิดจากการที่ประเทศต้นทาง ให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย ไม่ว่าจะเป็นการที่ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เปิดการเรียนการสอนสูง กว่าระดับปริญญาตรี หรือการที่ประเทศต้นทางยังไม่มีระบบการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ที่ดี ดังนั้น พระ นิสิตจำนวนหนึ่งที่ต้องการที่จะนำความรู้จากมหาวิทยาลัยสงฆ์ของไทยอย่างเช่นมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย กลับไปพัฒนาองค์กรสงฆ์ในประเทศของตน ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

พระอชินบุปพะหงษา จากคณะสงฆ์รามัญนิกาย ประเทศเมียนมา ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๖๐) กำลังศึกษาอยู่ที่ปี ๓ คณะสังคมศาสตร์ เอกรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วัง น้อย) ท่านให้เหตุผลว่า เนื่องจากประเทศไทย เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาโลก ต้องการศึกษารู ปแบบการปกครอง รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยไปพัฒนาคณะสงฆ์ในรามัญ นิกาย และที่สำคัญในอดีตคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์รามัญนิกายก็มีความสัมพันธ์ที่ดีแบบพี่น้อง มีการ พึ่งพาซึ่งกันและกัน และประเด็นสุดท้าย คือ ประเทศไทย มีการเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ ไม่ลำบากด้านที่พัก อาศัยและอาหารการฉัน

“อาตมาเป็นเจ้าอาวาส ๒ วัดในเขตรัฐมอญ วัดหนึ่งเปิดเป็นสำนักเรียนบาลี มีพระเถร ประมาณ ๑๐๐ รูป อีกวัดเป็นวัดบ้านเกิด เหตุผลที่มาเรียนเมืองไทย เพราะต้องการเอาความรู้จากมหา จุฬาฯ กลับไปพัฒนาคณะสงฆ์รามัญนิกาย ปัจจุบันคณะสงฆ์มอญในพม่ากระจัดกระจายอยู่ใน 3 นิกาย

^{๗๖} สัมภาษณ์พระ SoKea Mun, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๗๗} สัมภาษณ์พระ Khin Sith, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๓ กันยายน ๒๕๕๙

^{๗๘} สัมภาษณ์พระ Ouch Choun, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐประศาสนศาสตร์ คณะ สังคมศาสตร์, วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙

คือ คณะสุธรรมยานิกาย ซึ่งเป็นคณะที่ใหญ่ที่สุด เมื่อประมาณปี ๒๕๒๔ คณะสงฆ์มอญขอแยกตัวออกมา ตั้งเป็น “คณะสงฆ์ธรรมยานิกาย” ปัจจุบันมีอยู่ประมาณ ๑๐,๐๐๐ รูป มีวัดประมาณ ๘๐๐ วัด คณะที่สอง ชื่อ “มหายินิกาย” มีพระมอญอยู่ประมาณ ๕๐๐ รูป คณะสงฆ์มหายินของมอญนี้มีวัตรปฏิบัติ เหมือนกับคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของประเทศไทย และคณะสงฆ์สุดท้ายที่มีพระสงฆ์มอญไปสังกัด คือ “คณะสงฆ์ช่วยจिनิกาย” เป็นคณะสงฆ์เล็กๆ มีพระมอญอยู่ประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ รูป คณะสงฆ์มหายินนี้มีวัตรปฏิบัติเหมือนคณะสงฆ์พม่า ในอนาคตหากเป็นไปได้วันหนึ่งพวกเราต้องพยายามให้รวมเป็นหนึ่ง ให้ได้...”^{๗๙}

ส่วนอีกท่านเป็น พระภิกษุณี ชื่อ Nguyen Thi Hai Uyen เป็นภิกษุณีนิกายมหายาน จาก ประเทศเวียดนาม ปัจจุบันเป็นนิสิตระดับปริญญาโท สาขาพระพุทธศาสนา ท่านเล่าว่า ที่ประเทศ เวียดนามเปิดสอนแค่ระดับปริญญาตรี จึงต้องเดินทางมาเรียนที่มหาจุฬาฯ เพราะที่มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษระดับปริญญาโท ที่ประเทศเวียดนามไม่มีการสอน

“การที่ได้เรียนมหาจุฬาฯ ส่งผลดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มาก เพราะได้เรียนวิชากรรม ฐาน อันเป็นวิชาที่ชาวโลกสนใจอยู่ตอนนี้ ได้เรียนรู้หลักการใช้ภาษาบาลี และที่สำคัญได้เรียนรู้ พระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ชีวิตหลังจากจบจากมหาจุฬาฯ จะเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ ประเทศออสเตรเลีย...”

ปัจจุบันประเทศไทยเวียดนาม มีพระภิกษุณีมากกว่าพระภิกษุ กระจายอยู่ทั่วประเทศ และอนาคตพระภิกษุณีจะเป็นฐานสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.^{๘๐}

ขณะที่สามเณร หองคำ [Hongkam] พระนิสิตหนุ่มไทใหญ่วัย ๒๒ ปี จากรัฐฐาน ประเทศ พม่า ซึ่งกำลังศึกษาระดับชั้นปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ก็ให้เหตุผลเช่นเดียวกันว่า

“เหตุผลที่มาเรียนที่นี่ ก็เพราะที่บ้านไม่มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพราะเหตุนี้ จึงเดินทางมา เรียนมหาวิทยาลัยที่นี่ เพราะเปิดให้คนต่างชาติมาเรียน”^{๘๑}

ในกรณีของกัมพูชา งานศึกษาของพระสุเจีย ยนต์ (๒๕๕๓) ระบุถึงปัญหาการกระจุกตัวของ สถานศึกษา ของคณะสงฆ์กัมพูชาปัจจุบันว่า จำกัดอยู่เฉพาะเมืองหลวง (เขต/กรุง) ส่วนในชนบท จาก การสำรวจจากรายชื่อของสถาบันการศึกษาและการลงพื้นที่ของผู้วิจัยพบว่าพุทธศึกษาประจำ อำเภอน้อยมาก ส่วนมากอยู่ที่จังหวัดใหญ่ๆ เช่นกันดาล บัตดาบอง กำปงจาม และเสียมเรียบ เป็นต้น ขณะที่การจัดพุทธศึกษาประจำอำเภอนั้นมีเพียงระดับประถมเท่านั้น ซึ่งบางครั้งก็ไม่ผ่านกระบวนการทาง

^{๗๙} เกลินวิล์ “เปิดมุมมอง ‘พระนิสิตต่างชาติ’ ที่มีต่อมหาจุฬาฯ”, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน

^{๘๑} สัมภาษณ์สามเณร Hongkam, พระนิสิตชาวไทใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขต เชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

กฎหมาย หมายความว่าต่างคนต่างจัด เมื่อถึงฤดูสอบต้องมาขอสมัครในตัวจังหวัด ดังนั้นจึงเป็นปัญหาสำหรับพระสงฆ์ที่อยู่ห่างเมืองหลวงที่ต้องเดินทางไปหาสถานที่พักอาศัยด้วยตนเอง นอกจากนี้ปัจจุบันนี้ก็มีข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ หากพระรูปใดที่สอบผ่านมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปจึงมีสิทธิ์ในการจับสลากเพื่อเลือกวัดที่พักอาศัย ซึ่งจังหวัดบัตดาบอง และเสียมเรียบกำลังดำเนินการในรูปแบบนี้

จากที่กล่าวมา ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชามีแต่ในเขตเมืองหลวง(เขต/กรุง) เท่านั้น จึงสร้างช่องว่างระหว่างผู้ได้รับการศึกษากับผู้ที่ไร้การศึกษา ผู้ที่ต้องการศึกษาต้องเดินทางมาในเมืองหลวง ซึ่งก็หมายความว่าผู้นั้นต้องมีความตั้งใจแน่วแน่ทางการศึกษา จึงจะทนอยู่ได้นาน^{๘๒}

เนื่องจากระบบการศึกษาของกัมพูชาส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่เฉพาะตามเมืองใหญ่ๆ และในต่างจังหวัดยังไม่มีสถาบันอุดมศึกษามากนัก โดยเฉพาะสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ อีกทั้งถ้าหากไม่ใช่สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ค่าใช้จ่ายก็ยิ่งแพงมาก ขณะที่รายได้ส่วนใหญ่ของประชาชนยังอยู่ในระดับต่ำ ฉะนั้น พ่อแม่จำนวนไม่น้อยก็ยังนิยมให้บุตรหลานของตนได้บวชเรียนตั้งแต่ยังเป็นเด็ก อย่างน้อยก็จนกระทั่งจบการศึกษาภาคบังคับ (เกรด ๑๒) ครั้นเมื่อภิกษุสามเณรเหล่านั้นสำเร็จการศึกษาภาคบังคับแล้ว หากยังไม่ลาสิกขาบท ส่วนหนึ่งก็จะครองสมณเพศ ทำหน้าที่สืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไป อีกส่วนหนึ่งแม้จะยังครองสมณเพศอยู่แต่มีความประสงค์ที่จะศึกษาต่อในขั้นสูงต่อไป ในกรณีเช่นนี้อาจรวมไปถึงเด็กหนุ่มสาวกัมพูชาบางคนที่ต้องการจะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา แต่ครอบครัวไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอ ก็จะอาศัยผ้าเหลืองเป็นที่พึ่ง เพราะอย่างน้อยศรัทธาของญาติโยมก็อาจจะช่วยจนเงินค่าเล่าเรียนได้

สำหรับสถาบันอุดมศึกษาของพระสงฆ์กัมพูชาปัจจุบันมีเพียงสี่แห่ง โดยแห่งแรกคือ พุทธิกอุดมศึกษาเปรียะสีหนุราช (Preah Sihanouk Raja Buddhist University) ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ปี ๑๙๕๔ ภายใต้พระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระสีหนุ พระมหากษัตริย์ในขณะนั้น แต่ก็หยุดดำเนินการไปเมื่อเกิดสงครามกลางเมือง และเริ่มเปิดทำการเรียนการสอนอีกครั้งในปี ๑๙๙๗ และเริ่มให้ปริญญาในปี ๑๙๙๙ โดยในช่วงสามปีแรกนั้นมีเพียงคณะเดียวคือคณะพุทธศาสตรศึกษา สามารถรับนักศึกษาได้เพียงปีละ ๕๐ รูป/คนเท่านั้น จนกระทั่งปี ๒๐๐๒ ได้เปิดคณะวิทยาศาสตร์ศึกษาเพิ่มอีกคณะหนึ่ง ทั้งนี้ต่อมาได้มีการเปิดวิทยาเขตเพิ่มอีก ๓ แห่งคือ ที่จังหวัดบัตดาบอง (พระตะบอง) จังหวัดกำปงจาม และจังหวัดกำปงชนัง โดยมีพระนิสิตจากลาวและเวียดนามเดินทางมาศึกษาด้วย^{๘๓}

^{๘๒} พระสุเจี๋ย สุวณณเถโร (ยนต์). การศึกษาของคณะสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา : กรณีศึกษายุคอาณานิคมจนถึงยุคปัจจุบัน (ค.ศ. ๑๘๖๓ - ๒๐๐๙). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ๑๒๘.

^{๘๓} <http://atbu.org/node/34> (สืบค้น ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗)

ภาพที่ ๓ พุทธิกอุดมศึกษาเปรียะสีหนุราช (Preah Sihanouk Raja Buddhist University) วิทยาเขตพระตะบอง ซึ่งเปิดสอนระดับปริญญาตรีใน ๗ สาขาวิชา คือพุทธศาสนา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ การจัดการทั่วไป วรรณคดีเขมร วรรณคดีฝรั่งเศส และภาษาบาลี โดยเปิดรับฆราวาสทั้งชาย-หญิง เข้าศึกษาต่อเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยของสงฆ์ไทยในปัจจุบัน (ภาพถ่ายเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

ทั้งนี้มีตัวเลขว่าปัจจุบันมีจำนวนพระนิติตทั่วประเทศประมาณ ๑,๕๐๐ รูป การดำเนินการเรียนการสอน รัฐบาลเป็นผู้จ่ายทั้งหมด นักศึกษาที่เรียนมีทั้งเรียนเพื่อสีกออกไปทำงาน และเรียนเพื่อออกไปเป็นเจ้าของวาสนในต่างจังหวัด และเป็นครูบาอาจารย์สอนหนังสือ

ด้วยข้อจำกัดเรื่องจำนวนสถานศึกษาและที่ตั้งที่มีเฉพาะเมืองใหญ่ๆ เท่านั้น ทำให้ พระภิกษุที่ประสงค์จะศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาเหล่านั้นหากไม่เดินทางเข้าไปศึกษาในเมืองใหญ่ๆ เช่น พนมเปญ บัตดาบอง (พระตะบอง) กำปงจาม หรือกำปงชนัง ส่วนหนึ่งก็จะเดินทางไปศึกษายังต่างประเทศที่ส่วนใหญ่่นับถือพุทธศาสนา โดยเฉพาะประเทศไทย ศรีลังกาและอินเดีย อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นพระนิติตข้ามแดน

พระนิติตข้ามแดนชาวกัมพูชาทุกรูปที่เดินทางมาศึกษาในประเทศไทยนั้น ต่างก็มีหนังสือเดินทาง (passport) เพราะจะต้องใช้สำหรับขอวีซ่านักศึกษาเมื่อทางสถาบันการศึกษาออกหนังสือยืนยันการรับเข้าศึกษาด้วย

อย่างไรก็ตาม ความต้องการที่จะเข้ามาศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนำเอากลับไปพัฒนาองค์กรสงฆ์ในประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของตนนั้น พบได้มากในกลุ่มพระนิติตจากประเทศพม่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และมอญ ที่มีภารกิจที่จะต้องกลับไปสืบ

สานงานด้านพระพุทธศาสนาในบ้านเกิดเมืองนอนของตน ร่องลงมาก็จะเป็นพระนิสิตจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเฉพาะในระดับปริญญาโท เพราะพระนิสิตชาวลาวที่ข้ามแดนมาศึกษาระดับปริญญาโท ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น ส่วนมากจะเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติงานอยู่ในวิทยาลัยสงฆ์ที่กระจายตัวอยู่ตามหัวเมืองใหญ่ๆ ฉะนั้น บุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์เหล่านั้น ก็มักจะได้รับการส่งเสริมให้มาศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ดังคำบอกเล่าของพระวิไลวอน วีรพลโย พระพุลาตี ขนติโก และพระอานัน จันทวงศ์ พระนิสิตชาวลาวระดับชั้นปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี^{๘๔}

ปัจจัยทางการเมืองของประเทศต้นทาง

สำหรับปัจจัยประการที่สามนี้ เป็นปัจจัยเฉพาะที่พบได้จากกรณีของพระนิสิตชาวเวียดนามเชื้อสายเขมร ที่เดินทางมาจากทางตอนใต้ของประเทศเวียดนาม ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

พระ Thanh Saon พระนิสิตกลุ่มชาติพันธุ์เขมร สัญชาติเวียดนาม ได้กล่าวถึงเหตุผลที่เดินทางมาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีว่า

“...อยู่ที่โน่น (จังหวัดจาวิงห์ – Travinh ทางตอนใต้ของเวียดนาม) ครอบครัวยากจน ไม่ได้ร่ำรวยอะไร มีพี่น้อง ๖ คน อาตมาเป็นคนพี่ที่ ๒ แล้วอยู่ที่โน่นพวกเจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นคนเวียดนามเขามักจะมองว่าเราต่างจากเขา เพราะเราเป็นเขมร ก็เลยถูกจับตามองตลอด เขาควบคุมด้วยนะ โดยเฉพาะพระสงฆ์นี้เขากลัวจะต่อต้านรัฐบาล จะทำอะไรก็ยาก ต้องขออนุญาตเจ้าหน้าที่ เมื่อก่อนภาษาเขมรเขาห้ามเรียนห้ามสอนเลยนะ พระก็ถูกจับ ...แต่อาตมาอยากเรียน ชอบ เลยหาช่องทาง พอศิรุ่นพี่ที่เขาเรียนอยู่ที่ มจร. เขาบอก เลยตัดสินใจมา...”^{๘๕}

เป็นที่น่าสังเกตว่าบรรดาพระนิสิตชาวกัมพูชาในจังหวัดอุบลราชธานี (และในประเทศไทย) จะนับรวมพระกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มาจากจังหวัดทางภาคใต้ของเวียดนาม ที่รับรู้กันในหมู่ชาวกัมพูชาและชาวเขมรในเขตภาคใต้ของเวียดนามว่า “กัมพูเจียกรอม” ว่าเป็น “พระเขมร” และถือเป็นสมาชิกชมรมสมณะนิสิตเขมรจังหวัดอุบลราชธานีด้วย โดยบางรูปก็ถือหนังสือเดินทางกัมพูชา^{๘๖} ซึ่งก็มีจำนวนหลายรูปเช่นกัน สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเวียดนามแล้ว จำนวนไม่น้อยที่ยังคงผูกพันกับชาวเขมรในประเทศกัมพูชาปัจจุบัน พวกเขาจึงพยายามที่จะรักษาอัตลักษณ์ความเป็นเขมรไว้ในหลากหลายรูปแบบทั้งในแง่ของชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา รวมถึงพุทธแบบเถรวาทเช่นเดียวกับชาวเขมรในประเทศกัมพูชา พวกเขาชอบที่จะให้เรียกพวกเขาว่า “กัมพูเจียกรอม” (Kampuchea Krom) หรือ “เขมรกรอม” (Khmer Krom) มากกว่า เพราะคำดังกล่าวมีนัยยะถึงความเป็นอิสระ ปลอดภัยจากการครอบงำของ

^{๘๔} เวนิสทนากลุ่มกับพระนิสิตชาวลาวระดับชั้นปริญญาโท หลีกสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙

^{๘๕} สัมภาษณ์พระ Thanh Saon เชื้อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙

^{๘๖} พระ Mean Keoun, ประธานชมรมสมณะนิสิตเขมรจังหวัดอุบลราชธานี [สัมภาษณ์], ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.

เวียดนาม ดังจะเห็นได้จากการพยายามเรียกร้องเพื่อปกครองตนเองในนามของ Khmers Kampuchea-Krom Federation (KKF)^{๘๗} ซึ่งเป็นองค์กรที่เคลื่อนไหวอยู่นอกประเทศ ทั้งนี้แกนนำส่วนหนึ่งก็เป็นพระภิกษุ นั่นเอง ฉะนั้น ในอดีตพุทธแบบเขมรในเวียดนามจึงถูกควบคุมจากรัฐบาลค่อนข้างเข้มงวด เนื่องจากมองว่าเกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงของชาติ

จากคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างพระนิสิตข้ามแดนข้างต้น สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของครอบครัว ปัจจัยที่เกิดจากการที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย และปัจจัยทางด้านการเมือง เป็นองค์ประกอบหรือเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มพระนิสิตข้ามแดนเหล่านี้ นำมาประกอบการตัดสินใจเดินทางข้ามแดนเข้ามาในเมืองไทย

(๒) ปัจจัยดึงดูด

นอกเหนือไปจากปัจจัยผลักดันทั้ง ๓ ประการที่กล่าวไปแล้ว ผลการศึกษายังพบว่า ยังมีปัจจัยที่เป็นตัวดึงดูดให้พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษาในประเทศไทยอีกอย่างน้อย ๓ ประการ นั่นก็คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์

ด้วยลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ที่ตั้งอยู่บริเวณกลางของอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้ง่ายต่อการเดินทาง และประหยัดค่าใช้จ่าย จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษา ซึ่งกรณีเช่นนี้พบเห็นได้ชัดในกรณีของวิทยาเขตที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีชายแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังเช่น หนองคาย นครพนม อุบลราชธานี และสุรินทร์ ดังคำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างบางรูปดังนี้

“...ที่สะดวกก็คือ อยู่ใกล้ประเทศของตัวเองด้วย...” [พระ Heak Linh, พระนิสิตกัมพูชาจากจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา]^{๘๘}

“...มาเรียนมหาวิทยาลัยแห่งนี้ เพราะสะดวกในการเดินทาง ประหยัดค่าใช้จ่าย...” [พระสมลัก ภูมิปัญญา (ขันติธมโม), พระนิสิตลาวจากแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว]^{๘๙}

นอกจากนี้ยังพบว่า ในกรณีของวิทยาเขตหนองคาย นครพนม และวิทยาเขตอุบลราชธานีนั้น พระนิสิตชาวลาวยุคใหม่ที่ข้ามมาเรียนนั้น ส่วนหนึ่งก็จะเดินทางแบบไป-กลับช่วงเสาร์-อาทิตย์ ดังกรณีของพระ

^{๘๗} ในวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ของทุกปี ชาวกัมพูเจียรอมทั่วโลกจะจัดงานรำลึกถึงการสูญเสียดินแดนกัมพูเจียรอม ไปอยู่ในการปกครองของเวียดนามในช่วงที่เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสปกครอง ในส่วนของกัมพูชามักจะรวมตัวจัดงานกันตามวัดกัมพูเจียรอม ในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทยกัมพูชา

^{๘๘} สัมภาษณ์พระ Heak Linh, อายุ ๓๒ ปี จากจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา พระนิสิตกัมพูชาชั้นปีที่ ๓ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙

^{๘๙} สัมภาษณ์พระสมลัก ภูมิปัญญา (ขันติธมโม), อายุ ๒๓ ปี พระนิสิตลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตหนองคาย จากแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙

วีระวอน วีระปญโญ พระพุลาตี ขนติโก และพระอานัน จันทวงศ์ พระนิสิตชาวลาวระดับชั้นปริญญาโท สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ความเป็นสังคมพุทธและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

“ภาษาไทยใกล้เคียงกับไทใหญ่ เคยมาเที่ยวที่เชียงใหม่ก่อนที่จะตัดสินใจมาเรียน เพราะรู้สึกคุ้นเคย ไม่ต่างจากบ้านที่เชียงตุงเท่าไร”^{๙๐}

คำบอกเล่าข้างต้นนั้น เป็นของพระหน่อวัน (ฉายาอาริยะนันดา) พระนิสิตหนุ่มชาวไทใหญ่วัย ๒๓ ปี จากจังหวัดเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคล้ายคลึงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะกรณีของรัฐฉาน ประเทศพม่า นั้น นับเป็นดินแดนที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ที่มีสำเนียงและภาษาพูดใกล้เคียงกับภาษาไทยล้านนา (คำเมือง) ด้วยเหตุที่อยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาเดียวกัน ฉะนั้น บรรดาพระไทใหญ่จึงสามารถสื่อสารกับคนท้องถิ่นล้านนาและคนไทยทั่วไปได้ค่อนข้างง่าย

เช่นเดียวกับพระ Sokhom Kim พระนิสิตเขมรจากจังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา ที่บอกเล่าถึงเหตุผลที่ตัดสินใจเดินทางมาศึกษาในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ว่า

“...ไทยกับกัมพูชา เป็นเพื่อนบ้านกัน ง่ายในการไป-มา (ผู้คน) มีอัธยาศัยดี เป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมคล้ายๆ กัน...”^{๙๑}

“...ตัดสินใจไม่ผิดนะที่มา เพราะได้เรียนตามที่ตั้งใจไว้ อาหารการกินก็เพียงพอ ด้านการเงินการทองก็พอที่จะใช้จ่ายในการเล่าเรียนจนจบได้ คนไทยกับคนเขมรก็เหมือนๆ กัน นับถือพุทธเหมือนกัน งานบุญประเพณีอะไรก็คล้ายๆ กันกับบ้านอาตมา...”^{๙๒}

ดังนั้น ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ความเป็นสังคมพุทธ และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ นับเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ดึงดูดให้พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งในส่วนกลางและวิทยาเขตต่างๆ

ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน

^{๙๐} สัมภาษณ์พระหน่อวัน [Arriya Nanda], พระนิสิตชาวไทใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๙๑} สัมภาษณ์พระ Sokhom Kim อายุ ๒๘ ปี พระนิสิตเขมรชั้นปีที่ ๔ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ จากจังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙

^{๙๒} สัมภาษณ์พระ Thanh Saon เชื้อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙

“ความโดดเด่นทางวิชาการ ความหลากหลายของสาขาวิชา ค่าเล่าเรียนถูก” จะเป็นคำตอบที่กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ ๘๐ เหยยถึง เมื่อคณะผู้วิจัยถามถึงเหตุผลที่พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังเช่น คำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างบางรูปดังนี้

“...คือมีราคาถูก และมีผู้รู้มาก ทำให้ผมเรียนได้...”^{๙๓}

“...ความรู้ความสามารถของคณาจารย์ ในการเรียนการสอน ล้วนมากประสบการณ์ อีกทั้งค่าเทอมในการเรียนก็ถูกพอสมควร และมีความโดดเด่นวิชาการด้านพุทธศาสนา...”^{๙๔}

ในประเด็นนี้ สามารถที่จะกล่าวได้ว่าในประเทศไทยนั้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยที่ค่าเทอมถูกที่สุด คือไม่เกิน ๒,๕๐๐ บาท ในระดับปริญญาตรี สำหรับพระภิกษุสามเณรและแม่ชี ค่าหน่วยกิตๆ ละ ๒๕ บาท ภาคการศึกษาแรกไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท ภาคต่อไปไม่เกิน ๑,๘๐๐ บาท ค่าใช้จ่ายประมาณการตลอดสูตรปริญญาตรี (๘ ภาคการศึกษา) ๑๔,๖๐๐ บาท ขณะที่คฤหัสถ์ ค่าหน่วยกิตๆ ละ ๕๐ บาท ภาคการศึกษาแรกไม่เกิน ๒,๕๐๐ บาท ภาคต่อไปไม่เกิน ๒,๓๐๐ บาท ค่าใช้จ่ายประมาณการตลอดสูตรปริญญาตรี (๘ ภาคการศึกษา) ๑๘,๖๐๐ บาท นอกจากนี้มหาวิทยาลัยเคยได้จัดงานระดับโลกมาแล้วคือ งานประชุมวิชาการวิสาขบูชาโลกอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป นอกจากปัจจัยผลักดัน คือปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ปัจจัยที่เกิดจากการที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย และปัจจัยทางการเมือง ที่เป็นเสมือนแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้กลุ่มพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนำมาประกอบการตัดสินใจเดินทางข้ามแดนเข้ามาในเมืองไทยแล้ว ยังมีองค์ประกอบหรือเงื่อนไขสำคัญของประเทศปลายทางคือเมืองไทยที่เป็นเสมือนแรงดึงดูดหรือ “ปัจจัยดึงดูด” ที่สำคัญที่ทำให้พระนิสิตเหล่านี้ตัดสินใจข้ามแดน นั่นก็คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน

อย่างไรก็ตาม นอกจากเงื่อนไขจากประเทศต้นทางในฐานะปัจจัย “ผลักดัน” และ เงื่อนไขจากประเทศปลายทางในฐานะปัจจัย “ดึงดูด” ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่ได้นำเสนอไปแล้ว ยังมีเงื่อนไขบทบาทของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือในการข้ามแดน ที่เป็นปัจจัยนำมาซึ่งปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนอีกด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทถัดไป

^{๙๓} สัมภาษณ์พระ Ouch Choun, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙

^{๙๔} สัมภาษณ์พระหน่อวัน [Arriya Nanda], พระนิสิตชาวไทยใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

๔.๒ วิถีชีวิตและการปรับตัวของพระนิติตข้ามแดน

เนื้อหาในหัวข้อนี้จะเป็นผลของการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิต การของพระนิติตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเข้ามาศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งผลการศึกษา มีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) วิถีชีวิต

“...ทำวัตรตอนเช้าเวลาตี ๔ ครึ่ง ทำวัตรแล้วก็ไปบิณฑบาตเวลาตี ๕ ครึ่ง บิณฑบาตมาแล้วก็ฉันเช้า ฉันเช้าแล้วก็เตรียมตัวไปโรงเรียน เลิกเรียนแล้วมาถึงวัดก็เตรียมทำวัตรเย็น ทำวัตรเย็นแล้วก็เรียนการเทศน์กับมหาท่านหนึ่งที่อยู่ในวัด...”^{๙๕}

“...มาอยู่ที่นี้ก็ดีหลายอย่าง เปลี่ยนชีวิตและได้เรียนรู้หลายๆ อย่าง เช่น การใช้ชีวิตที่ประเทศไทย ทำให้การอยู่การฉันสะดวกสบาย มีงานไปสวด ได้จ่ายค่าเรียน ส่งเรียนเอง

กิจวัตร คือ ตื่นตี ๔ ทำวัตรเช้า บิณฑบาตตี ๕ ครึ่ง ฉันเช้า ๖ โมงครึ่ง เสร็จแล้วปิดกวาดเดินวัด (ลาดวัด) ไปเรียนหนังสือ ถ้าไม่ได้ไปก็พักผ่อนอ่านหนังสือ...”^{๙๖}

“ตื่นเวลาตี ๕ อาบน้ำแต่งตัวขึ้นรถมาเรียน จากลำพูนเวลา ๖ โมงเช้า มาถึงมหาลัย ๗ โมงครึ่ง เรียนตามปกติ หลังจากเรียนเสร็จก็กลับวัด ทำความสะอาด ช่วยงานวัด อาบน้ำ เวลา ๑ ทุ่ม ทำวัตรสวดมนต์ นั่งสมาธิ ถึงเวลา ๒ ทุ่ม หลังจากนั้นก็มาอ่านหนังสือที่เรียนมา หรือทำการบ้านที่อาจารย์สั่งเวลา ๔ ทุ่มครึ่ง ก็ไหว้พระ เข้านอน ทั้งนี้ถ้าเป็นวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ก็จะมีบิณฑบาตตอนเช้าด้วย...”^{๙๗}

“...ตั้งแต่ตี ๕ ถึงตี ๕ ครึ่งจะทำวัตรเช้า จากนั้นก็ทรงน้ำ ครั้นพอถึง ๖ โมงเช้าก็ออกบิณฑบาตกลับมาถึงวัดประมาณ ๗ โมงเช้า ประมาณ ๗ โมงครึ่งก็ฉัน ๘ โมงเช้าไปเรียนหนังสือ เมื่อกลับจากเรียนหนังสือแล้ว บ่าย ๕ โมงครึ่ง ก็ทำวัตรเย็น...”^{๙๘}

จากคำให้สัมภาษณ์ของพระนิติตข้ามแดนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของพวกท่านเหล่านั้นไม่ได้แตกต่างไปจากพระสงฆ์ไทยเท่าใดนัก ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากว่า พระสงฆ์ในประเทศลุ่มน้ำโขงนั้น ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ในนิกายเถรวาท ซึ่งล้วนแต่มีวัตรปฏิบัติที่ใกล้เคียงกัน ฉะนั้นวิถีชีวิตของพระนิติตข้ามแดนเหล่านั้นจึงไม่ค่อยแตกต่างจากวิถีชีวิตของพระภิกษุชาวไทยเท่าใดนัก

^{๙๕} สัมภาษณ์พระบุญเคน (จิตตะปันนโย) บุญชู, พระนิติตลาว สาขาสังคหวิทยาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙

^{๙๖} สัมภาษณ์พระสมศักดิ์ ภูมิปัญญา (ขันติธมโม), อายุ ๒๓ ปี พระนิติตลาว สาขาสังคหวิทยาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จากแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙

^{๙๗} สัมภาษณ์พระหน่อวัน [Arriya Nanda], พระนิติตชาวไทยใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๙๘} สัมภาษณ์พระ Sang Truong, พระนิติตเขมร สัญชาติเวียดนาม อายุ ๒๖ ปี จากจังหวัดกามา [Camau] ประเทศเวียดนาม, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

๒) การปรับตัว

แม้ว่าวิถีชีวิตในเทศบรรพชิตของพระนิตขัมแดนในประเทศไทยจะไม่แตกต่างไปจากพระภิกษุชาวไทยเท่าใดนัก แต่การศึกษาครั้งนี้ก็พบว่า พระนิตขัมแดนจากบางประเทศ โดยเฉพาะพระภิกษุเขมร จะต้องมีการปรับตัวมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับพระภิกษุลาว หรือไทใหญ่ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...อยู่ที่กัมพูชา ฉันข้าวเจ้า แต่อยู่ที่นี้ฉันข้าวเหนียว นานๆ ที่ถึงจะได้ฉันข้าวเจ้า...”^{๙๙}

“ตอนแรกก็คิดว่าที่นี่ (จังหวัดอุบลราชธานี-ผู้วิจัย) พูดภาษาไทยกันนะ เพราะว่าประเทศไทย แต่พอมาถึงกลับพบว่าคนส่วนใหญ่พูดภาษาลาว เลยสื่อสารกันไม่ค่อยรู้เรื่อง แกรมอาหารการกินก็เป็นแบบคนลาว รสเผ็ดมาก ถึงขั้นคิดว่าตัวเองจะอยู่ได้ไหม ต้องปรับตัวมากเลย”^{๑๐๐}

คำให้สัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการเข้ามาใช้ชีวิตในฐานะพระนิตขัมแดนในประเทศไทยนั้น พระนิตขัมแดนชาวกัมพูชาจะต้องเผชิญกับปัญหานานาประการยังผลให้วิถีชีวิตของพวกเขาพระนิตขัมแดนเหล่านี้ต้องปรับตัวในหลายๆ ด้าน

เมื่อพระนิตขัมแดนชาวกัมพูชาเข้ามาในประเทศไทยแล้ว สิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือพระนิตขัมแดนชาวกัมพูชาจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของประเทศไทย ซึ่งการปรับตัวที่เกิดขึ้นนั้น จะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเลือกที่จะทำการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการปรับตัวของพระนิตขัมแดนชาวกัมพูชา ที่ศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

ก่อนเป็นนักศึกษา

พระนิตขัมแดนชาวกัมพูชาไม่ได้มีสถานภาพเป็นนิตขัมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทันทีที่มาถึงเมืองไทย หากแต่จะต้องมีการดำเนินการสมัครเข้ารับการศึกษาตามขั้นตอนของมหาวิทยาลัย ยกเว้นบางรูปที่ได้ดำเนินการล่วงหน้า โดยมีเครือข่ายช่วยดำเนินการให้ ขณะเดียวกันบางรูปก็อาจจะต้องเปลี่ยนแปลงที่อยู่คือวัดที่จะจำพรรษาตลอดระยะเวลาที่ยังศึกษาอยู่ เพราะอาจจะไม่สะดวกในการเดินทางหรืออื่นๆ ทั้งนี้ เนื่องจากวีซ่า (visa) ที่ได้รับครั้งแรกนั้นเป็นวีซ่านักท่องเที่ยว (tourist visa) ซึ่งสามารถพำนักอยู่ในเมืองไทยได้ไม่เกินหนึ่งเดือน ฉะนั้น การดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งหนังสือรับรองการเป็นนิตขัมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะต้องดำเนินการภายในระยะเวลาดังกล่าว

^{๙๙} สัมภาษณ์พระ Mean Keoun, อายุ ๒๖ ปี อดีตประธานชมรมสมณะนิตขัมประจำจังหวัดอุบลราชธานี, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗ ณ วัดปทุมมาลัย จังหวัดอุบลราชธานี

^{๑๐๐} สัมภาษณ์พระ Sovann Khin, อายุ ๒๒ ปี พระนิตขัมระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐศาสตร์ มจร. วิทยาเขตอุบลราชธานี ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗ วัดปทุมมาลัย จังหวัดอุบลราชธานี

การปรับตัวช่วงเป็นนักศึกษา

เมื่อได้กลายมาเป็นนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชา ก็จะต้องมีการปรับตัวทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจากผลการศึกษา มีดังนี้

การปรับตัวทางสังคม พบว่า พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชา มีความจำเป็นต้องปรับตัวทางด้านนี้มาก ทั้งนี้เนื่องจากในจังหวัดอุบลราชธานีมีคนเขมรอาศัยอยู่น้อย ส่วนใหญ่คนท้องถิ่น พระลูกวัดที่จำวัดด้วยกันและพระนิสิตที่เรียนร่วมชั้นนั้น ก็เป็นคนอีสานที่ใช้ภาษาลาวในการสื่อสาร ทำให้พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาไม่ค่อยได้มีโอกาสปฏิสังสรรค์ภายในกลุ่มคนเขมรด้วยกันได้ ฉะนั้น การที่ต้องมีการปฏิสังสรรค์กับคนไทยหรือคนอีสานทุกวันนี้ สะท้อนให้เห็นว่าพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชา ต้องมีการปรับตัวทางสังคมอย่างมากด้วย

ส่วนการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรม พบว่า พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาจะมีการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการใช้ภาษาเป็นอย่างมาก ซึ่งในการปรับตัวทางด้านภาษานั้น จะกระทำโดยการเรียนรู้ภาษาไทยจากบุคคลรอบข้างทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และกว่าที่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาแต่ละรูปจะสามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยได้นั้น ก็จะใช้เวลาแตกต่างกันไป มากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งจะต่างจากการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมในเรื่องอื่น ๆ เช่น อาหารการกิน พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาจะสามารถปรับตัวได้เร็ว และปรับตัวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากมีวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน คล้าย ๆ กัน ต่างกันเพียงเล็กน้อยโดยเฉพาะรสชาติที่อาหารไทยจะเผ็ดมากกว่าเท่านั้น

พระคิน สิทธิ (Khin Sithi) ปัจจุบันพำนักอยู่ที่วัดปทุมมาลัย ในเขตเทศบาลนครอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ได้เล่าถึงปัญหาในการปรับตัวว่า ช่วงแรกๆที่มาอยู่เมืองไทยท่านยังไม่รู้ภาษาไทยมากนัก จึงทำให้มีปัญหาเรื่องการสื่อสาร เพราะท่านไม่ได้เรียนภาษาไทยมาก่อนเลย ท่านมีพระรุ่นพี่ที่เข้ามาเรียนในไทยก่อนเป็นคนช่วยเหลือและสอนภาษาไทยให้จึงทำให้แก้ปัญหาเหล่านั้นได้ และในการใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทยนั้นท่านต้องมีการปรับตัวเป็นอย่างมาก ทั้งเรื่องภาษาและการปฏิบัติตัวเหมือนพระชาวไทย มีการไปบิณฑบาตตั้งแต่เช้า กวาดและทำความสะอาดบริเวณวัด มีการทำวัตร ๒ เวลา เข้า-เย็น ส่วนเรื่องอาหารนั้น อาหารไทยรสชาติค่อนข้างจัดกว่าที่กัมพูชา จึงต้องพยายามปรับตัวเพื่อให้สามารถฉันอาหารนั้นได้ ส่วนเรื่องภาษา ท่านฝึกพูดภาษาไทยตอนที่เข้ามาเรียนที่ไทย โดยพระรุ่นพี่เป็นคนช่วยเหลือ

การปรับตัวที่สำคัญๆ ของพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชามีดังนี้

(๑) การปรับตัวด้านภาษา

การปรับตัวด้านนี้ นับเป็นสิ่งที่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาทุกรูปจะต้องประสบ ภาษาเขมนั้นมีพยัญชนะ ๓๓ ตัว ซึ่งแยกออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ อักษรมูลหรืออักษรขอมบรรจง (มูล = กลม) ซึ่งใช้สำหรับเขียนหนังสือธรรม กับ อักษรเจียง (เจียง หรือ เซียง = เอียง) ที่ใช้สำหรับเขียนทั่วไป ส่วนสระนั้นแบ่งเป็นสระลอย ๑๘ ตัว และสระจมอีก ๒๑ ตัว

ภาษาเขมรแม้จะอยู่ในกลุ่มตระกูลที่ต่างจากภาษาไทย แต่ก็มีหลายคำที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ เพราะไทยกับกัมพูชานั้นมีสัมพันธกันมาช้านาน ต่างก็รับถ่ายทอดวัฒนธรรมและอารยธรรมของกันและกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางภาษา ซึ่งส่วนใหญ่แล้วไทยมักยืมคำภาษาเขมรมาใช้มากกว่าที่เขมรจะยืมภาษาไทยไปใช้ คำเหล่านั้นไทยรับมาแต่อดีต จนเราไม่รู้สึกรู้ว่าคำที่เราพูดอยู่ทุกวันนี้บางคำนั้นเป็นคำภาษาเขมร นอกจากนี้ ยังมีคำอีกส่วนหนึ่งที่เหมือนกัน เพราะต่างก็ยืมมาจากภาษาบาลี-สันสกฤต แม้จะว่าทั้งไทยและกัมพูชาจะเป็นประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกัน แต่ภาษาไทยและภาษาเขมรนั้น ค่อนข้างแตกต่างกันมาก จนอาจกล่าวได้ว่าสื่อสารกันไม่รู้เรื่องเลยก็ได้ จึงจำเป็นที่บรรดาพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาจะต้องพยายามพัฒนาภาษาไทยของตนให้อยู่ในขั้นที่สามารถจะสื่อสารได้

ภาษาเขมรต่างจากภาษาไทยอยู่อย่างหนึ่งคือ สามารถสร้างคำด้วยการเติมอุปสรรคและคำเติมกลางได้ ซึ่งตำราไวยากรณ์ไทยเรียกว่า “การทำแผลง” อันเป็นวิธีการที่ไม่ใช้ลักษณะเฉพาะของภาษาไทย ส่วนการเรียงประโยคนั้นภาษาไทยกับภาษาเขมรเหมือนกัน ฉะนั้นการเรียนภาษาเขมรก็อาจไม่ยากเกินไปนัก ถ้าผู้เรียนมีความพยายามพอสมควร

เป็นที่น่าสังเกตว่าในการพยายามพัฒนาด้านภาษาของบรรดาพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชา นั้น ก็จะมีอุปสรรคอีกประการหนึ่งก็คือ การที่คนในท้องถิ่นคือจังหวัดอุบลราชธานีส่วนใหญ่พูดภาษาลาว (อีสาน) ซึ่งมีคำหลายคำที่แตกต่างไปจากภาษาไทย สร้างความสับสนให้กับบรรดาพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาอยู่น้อย

พระสีน (Thang Saon) พระภิกษุเขมร (เขมรกรอม) จากจังหวัดจ่าวิงห์ (Tra Vinh) ภาคใต้ของเวียดนาม ได้เล่าถึงความยากลำบากในด้านภาษาของตนไว้ว่า

“ตอนที่มาแรกๆ อาตมาพูดและฟังภาษาไทยไม่ได้เลย ได้แต่ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารแทน เป็นแบบนี้มานานนับเดือน จึงเริ่มพอรู้บ้าง อาศัยที่พระรุ่นพี่ช่วยสอนให้ บางทีก็เพื่อนๆ พระด้วยกันนี้แหละ ท้อเหมือนกันนะช่วงแรกๆ แต่ก็อดทนเอา เพราะคิดว่าไหนๆ ก็มาแล้ว ต้องเรียนให้จบ ตัวอาตมาเองก็อายุมากกว่าเพื่อนๆ (๓๔ พรรษา – ผู้วิจัย) ดีหน่อยที่เรียนเอกอังกฤษ ก็พอสื่อสารกับเพื่อนๆ ในชั้นเรียนได้”^{๑๐๑}

ภาษาไทยนับเป็นเครื่องสำคัญในการดำรงชีวิตของบรรดาพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชา เพราะไม่เพียงแต่จะทำให้การดำเนินชีวิตประจำวัน หากแต่ภาษาไทยยังเป็นการเพิ่มโอกาสให้กับตนเองด้วย ดังกรณีของพระเมียน เคือน ที่ได้รับความไว้วางใจจากหลวงพ่ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดให้ทำหน้าที่เป็นเลขานุการประจำตัว ทำให้ท่านไม่ต้องกังวลเรื่องที่อยู่แต่อย่างใด และยังสามารถใช้ “สถานภาพ” ดังกล่าวในการขออนุญาตเจ้าอาวาสวัดใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรมประจำปีของชมรมพระนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานี คือประเพณีสารทเขมรหรือ “ปจุมบิณท์” ถึงสองครั้งติดต่อกันอีกด้วย

^{๑๐๑} สัมภาษณ์พระ Thanh Saon เชื้อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙

อย่างไรก็ตาม สำหรับพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาในจังหวัดอุบลราชธานี การปรับตัวด้านภาษานั้น มิได้จำกัดแค่ภาษาไทยกลางเท่านั้น เพราะคนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังใช้ภาษาลาว (อีสาน) ในการสื่อสารเป็นหลักในชีวิตประจำวัน ทำให้พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาเหล่านี้ต้องพยายามเรียนรู้ภาษาถิ่นด้วย ดังคำพูดของพระเมียน เคือนที่ว่า “...อาตมาก็ต้องเรียนรู้ภาษาลาวด้วย เพราะญาติโยมส่วนใหญ่ที่มาวัดนี้ จะพูดภาษาลาวกัน แต่พอเขารู้ว่าอาตมาไม่ใช่คนไทย เขาก็จะใช้ภาษาไทยกับอาตมา แต่ถ้าคนเฒ่าคนแก่ ก็จะพูดภาษาลาวตลอด อาตมาก็ต้องพยายามหัดพูดให้ได้ จะได้ฟังรู้เรื่อง...”

(๒) การปรับตัวด้านการปฏิสัมพันธ์กับคนนอกกลุ่ม

นอกเหนือจากการมีเพื่อนที่เป็นคนชาติเดียวกันหรือกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันแล้ว การดำรงชีวิตในต่างแดนจำเป็นที่จะต้องสร้างสัมพันธ์กับคนที่ไม่ใช่เป็นชาติเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนในชาตินั้นๆ เช่นเดียวกับพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชา ที่จะต้องพยายามสร้างสัมพันธ์คนไทย กับเพื่อนพระภิกษุที่ไม่ใช่ชาวกัมพูชาหรือพระเขมรด้วยกัน ซึ่งมีทั้งญาติโยมที่มาทำบุญที่วัดเป็นประจำ พระภิกษุที่จำวัดเดียวกันและเพื่อนพระภิกษุที่เรียนอยู่ที่เดียวกัน

การเข้ามาศึกษาในเมืองไทยนั้น แม้พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาส่วนใหญ่จะมาจำวัดเดียวกับเพื่อนพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชารุ่นพี่ที่มาอยู่ก่อนหน้า แต่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาแต่ละรูปก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนนอกกลุ่ม โดยเฉพาะกับคนไทย ในช่วงแรกๆ สำหรับพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาที่ยังไม่รู้ภาษาไทยมากนักก็อาจจะดูมีปัญหาบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากเงื่อนไขของการแตกต่างด้านภาษา ทำให้ไม่สามารถปฏิสัมพันธ์กับคนไทยได้

การมีปฏิสัมพันธ์กับคนนอกกลุ่มนั้น มีความสำคัญต่อบรรดาพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาหลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือในด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน การช่วยเหลือในด้านภาษาไทย การช่วยเหลือด้านการให้กำลังใจ รวมทั้งการช่วยเหลือด้านการเงิน เป็นต้น ดังที่ พระสุเธียยนต์ เล่าว่า “...เป็นธรรมดาที่เรามาต่างบ้านต่างเมือง เราก็ต้องแสวงหาเพื่อนหรือคนรู้จักไว้ เพราะอย่างน้อยถ้าเรามีปัญหาอะไร เราก็คงสามารถพึ่งเขาได้ คนเหล่านี้ก็มีทั้งญาติโยมที่มาวัด ซึ่งส่วนใหญ่ก็อภัยาคัยดี บางคนยังคงติดต่อกันจนถึงทุกวันนี้เลย เกือบๆเจ็ดแปดปีแล้วมั้ง ส่วนเพื่อนๆ ที่เรียนด้วยกันเราก็คงคบ เพราะเราต้องพึ่งเขาโดยเฉพาะเรื่องภาษาไทย อาตมาก็มีเพื่อนสนิทที่เป็นพระไทยที่เรียนอยู่ด้วยกันหลายคนนะ แล้วยังมีเพื่อนต่างมหาวิทยาลัยที่เป็นฆราวาสก็เยอะ อ้อ...ยังมีพระลาวด้วยนะ ที่เรียนด้วยกัน เราก็คบหมดนั่นแหละ...”

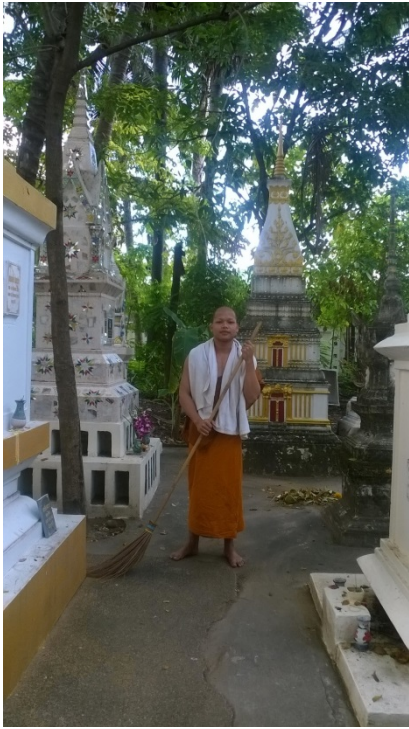
นอกจากนี้ เนื่องจากพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาต้องประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะกับเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง (ตม.) เพื่อทำการต่อวีซ่าทุกปี ฉะนั้น จึงพบว่าในการต่อวีซ่าแต่ละครั้ง พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาบางรูปจะมีโยมอุปถากหรือเพื่อนชาวไทยช่วยอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะการจัดการหาพาหนะรับ-ส่ง ซึ่งสถานที่ที่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชามักจะเดินทางไปต่อวีซ่านั้นคือที่ทำการตรวจคนเข้าเมือง (ตม.) จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งตั้งอยู่ที่อำเภอพิบูลมังสาหาร ห่างจากตัวจังหวัดราวๆ ๔๐ กิโลเมตร ปัจจุบันจำนวนของพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาค่อยๆ น้อยลงๆ ทุกปี ทำให้

พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาไม่มีเพื่อนพระภิกษุชาวกัมพูชาจำวัดอยู่ด้วย จำเป็นที่จะต้องแสวงหาเพื่อนหรือคนรู้จักที่เป็นคนไทย

(๓) วิถีชีวิตและการปรับตัวในฐานะเพศบรรพชิต

กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยทำการศึกษาในครั้งนี้มีความแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้เคยศึกษามาอย่างชัดเจนในแง่ที่ว่า เป็นพระภิกษุ ซึ่งวิถีการดำเนินชีวิตถูกกำหนดโดยกรอบของวัตรปฏิบัติของสงฆ์ในบวรพุทธศาสนา ฉะนั้น แม้สังคมไทยที่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาพำนักอยู่จะเป็นสังคมพุทธแบบเถรวาท แต่วัตรปฏิบัติหลายอย่างแตกต่างกัน อย่างเช่น บทสวดมนต์แม้จะเป็นภาษาบาลีเหมือนกัน แต่เนื่องจากสำเนียง การออกเสียงสระที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะเสียง “โอ” และเสียง “เอีย” รวมทั้งท่วงทำนองในการสวดที่แตกต่างกัน ก็นับว่าเป็นอุปสรรคแก่บรรดาพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาอยู่ไม่น้อย ดังนั้น บรรดาพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาจำเป็นที่จะต้องปรับตัวโดยการฝึกฝนการสวดมนตร์ด้วยสำเนียงและท่วงทำนองแบบเดียวกับพระภิกษุชาวไทยของวัดที่ตนเองจำพรรษาอยู่ นอกจากนี้ แม้ว่าข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์กัมพูชา จะมีการบิดเบือนเหมือนพระไทย แต่ในเมืองส่วนใหญ่แล้วไม่ค่อยได้ออกเพราะมีโยมมาทำถวายที่วัด ยังต้องปฏิบัติตามกิจของสงฆ์อีกด้วย เช่นงานนิมนต์ต่างๆ ซึ่งมีทั้งทำบุญบ้านใหม่ แต่งงาน และทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในฐานะ “พระภิกษุชาวต่างประเทศ” พระภิกษุชาวกัมพูชาส่วนใหญ่เห็นว่า พวกตนจะต้องปฏิบัติตัวให้เป็นที่รักใคร่ของเจ้าอาวาสและพระลูกวัด รวมทั้งญาติโยมด้วย พระเมี้ยนเคื่อน ได้เล่าว่า “...นอกเหนือไปจากการช่วยงานวัดเป็นพระรูปอื่นๆ แล้ว อาตมาก็ยังทำหน้าที่เป็นเลขาให้กับหลวงพ่เจ้าอาวาสด้วย ท่านก็เมตตาและเอ็นดูอาตมามาก และพระลูกวัดรูปอื่นๆ เขาก็ยอมรับเราจริงๆ แล้วเขาก็มองเราอยู่ตลอดนั่นแหละ...” เช่นเดียวกับพระโสวัน คิน พระภิกษุร่วมชาติที่จำวัดอยู่ที่เดียวกันกับพระเมี้ยน เคื่อน ที่กล่าวว่า “...อยู่ที่นี้ อาตมาเองต้องทำให้คนอื่นยอมรับเรา เพราะเราเป็นพระกัมพูชาใช่ไหม ไม่ใช่พระไทย เราก็เหมือนผู้อาศัย พอเรียนจบเราก็ต้องกลับ ฉะนั้น เราต้องทำเต็มที่ บางครั้งไม่ต้องรอให้เขามาบอกหรอก เราก็ทำไปเลย อย่างกวาดลานวัด บริเวณเจดีย์ อะไรแบบนี้ ตอนนี้อาตมาอยู่ที่นี้มาสามปีแล้ว ช่วงแรกๆ ก็อึดอัดเหมือนกัน เพราะเวลาได้รับนิมนต์ไปกับหลวงพ่ (เจ้าอาวาส-ผู้วิจัย) สวดทำนองแบบไทยยังไม่ได้ ก็ได้แต่นั่งหลับตาพนมมือเอา อายโยมนะ เป็นแบบนี้อยู่นานเหมือนกันนะ แต่ก็พยายามฝึกฝนบทสวดและทำนอง ก็ถามจะหลวงพี่เคื่อนบ้าง พระไทยที่วัดบ้าง จนสวดได้ ก็ภูมิใจนะ...”

(ซ้าย) พระคิน สุวัน ขณะทำความสะอาดบริเวณวัด

(ขวา) พระคิน สุวัน กับน้องชายที่เป็นพระซึ่งเพิ่งเดินทางมาเพื่อเตรียมตัว
สมัครเรียนที่ มจร. วิทยาเขตอุบลราชธานี

ภาพที่ ๔ พระนิสิตต่างชาติขณะทำความสะอาดวัด และขณะมาสมัครเรียนที่ มจร.อุบลราชธานี

พระสิน (Thanh Saon) ได้เล่าถึงการดำเนินชีวิตแต่ละวันว่า ก็เหมือนพระไทยทุกอย่าง เช่น ตื่นตีสี่ ทำภารกิจส่วนตัว เตรียมตัวบิณฑบาต เสร็จกลับมาทำวัตร ฉันทอาหารเช้า ทำความสะอาดวัด ถ้ามีกิจนิมนต์ก็ไป ถ้าวัดมีงานก็มาช่วย ฉันทเพล ๑๑ โมง ทำหน้าที่ของแต่ละรูป พอถึง สี่โมงเย็นก็ทำวัตร เย็น เสร็จก็แยกย้ายทำธุระส่วนตัว อ่านหนังสือ นั่งสมาธิ จำวัด เป็นต้น ส่วนเรื่องเรียนจะไปเรียนตอน ๙ โมงเช้า โดยท่านจะเดินจากวัดไปขึ้นรถที่วัดมหาวนาราม (วัดป่าใหญ่) ระยะทางประมาณ ๑ กิโลเมตร เพราะจะมีรถมารับ-ส่ง โดยจะเรียนเฉพาะวันจันทร์-วันพุธ เวลา ๐๙.๓๐ - ๑๑.๓๐ น. โดยท่านเรียนที่ คณะมนุษยศาสตร์ วิชาเอกภาษาอังกฤษ ทำให้ปัจจุบันท่านพูดได้ทั้งภาษาอังกฤษ เขมร เวียดนามและภาษาไทย

ขณะที่พระคินได้เล่าถึงการดำเนินชีวิตของในแต่ละวันว่า ท่านจะตื่นนอนเวลาประมาณ ๐๔.๔๐ น. จากนั้นก็ล้างหน้าทำธุระส่วนตัวเพื่อเตรียมตัวออกไปบิณฑบาต หลังจากบิณฑบาตเสร็จแล้วก็จะทำวัตรในเวลาประมาณ ๐๗.๐๐ น. และฉันทอาหารเช้า หลังจากนั้นเวลา ๐๙.๐๐ น. ถ้าเป็นวันจันทร์ อังคาร และพุธ ท่านจะเดินทางไปเรียนโดยใช้วิธีการเดินเท้าไปที่วัดมหาวนาราม (วัดป่าใหญ่) เพราะจะมีรถของมหาวิทยาลัยมารับไปส่งที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี โดยท่านกำลังศึกษาระดับปริญญาตรีในสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ หลังจากเรียนช่วงเช้าเสร็จ ก็จะไปพักช่วงเที่ยง และเริ่มเรียนอีกช่วงเวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. แล้วจึงเดินทางกลับมาที่วัดปทุมมาลัย หากเป็นวันปกติที่ไม่มีเรียนท่านก็จะอ่านหนังสือ ช่วยทำงานภายในวัด เช่น กวาดใบไม้ ทำความสะอาด

บริเวณวัด และช่วยงานท่านเจ้าอาวาสวัดหรือหากมีกิจนิมนต์ท่านก็จะไปด้วยช่วงเย็นท่านก็จะทำวัตรแล้วจึงเข้านอนเวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น.

กล่าวโดยสรุป การปรับตัวในฐานะเพศบรรพชิตสำหรับพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชา นั้น ไม่ต้องการปรับตัวในเรื่องของวัตรปฏิบัติมากนัก จะมีก็แต่การปรับตัวด้านบทสวดมนต์เป็นหลักเท่านั้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทาง “ภาษา” ระหว่างภาษาเขมรกับภาษาไทย

(๔) วิถีชีวิตและการปรับตัวในสถานการณ์ที่เปราะบาง

ใช่ว่าการดำเนินชีวิตของพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาในเมืองไทยจะราบเรียบเสมอไป หากแต่ในบางช่วงเวลากการดำเนินชีวิตของพวกพระภิกษุเหล่านี้ก็ตกอยู่ในสภาวะที่คับขันเช่นกัน โดยเฉพาะในช่วงที่มีความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชากรณีเขาพระวิหารเมื่อปี ๒๕๕๔ – ๒๕๕๕ พระเมียน เคือน ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ช่วงนั้นตนเองเพิ่งเข้าเรียนชั้นปีที่ ๑ เมื่อมีเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น ตนและเพื่อนๆ พระภิกษุชาวกัมพูชา ต่างก็พยายามเก็บตัวเงียบที่สุด ไม่พยายามออกไปข้างนอก ยกเว้นกรณีมีกิจนิมนต์ ตอนนั้น เพื่อนพระภิกษุกัมพูชาก็ปรึกษากันว่าจะเอาอย่างไร เพราะมีนักศึกษา กัมพูชาที่เป็นฆราวาสบางคนถึงขั้นเดินทางกลับประเทศก็มี แต่สำหรับตนเองนั้นมีเหตุการณ์หนึ่งที่รุนแรงก็คือ ช่วงกลางดึกวันหนึ่งมีคนขับรถมอเตอร์ไซด์นำเอาสิ่งปฏิกุศลมากองทิ้งที่หน้ากุฏิ และก่นด่าพร้อมทั้งใช้หนังสือตี กยิกที่หน้าต่างของกุฏิ ตนกับเพื่อนพระภิกษุกัมพูชาด้วยกันก็ได้แต่ปิดไฟนอนเงียบอยู่ จนกระทั่งรุ่งเช้าจึงลุกขึ้นมาทำความสะอาด และปรึกษากับทางประธานชมรมสมณะนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้รับคำตอบว่าให้ออดทน ไม่โต้ตอบ เพราะคงเป็นการแสดงออกเชิงข่มขู่เท่านั้น หลังจากนั้น ก็ไม่มีอะไร เพียงแต่ตนกับเพื่อนพระภิกษุกัมพูชาที่จำวัดอยู่ในกุฏิด้วยกันจะขึ้นไปนอนอยู่ชั้นสอง ไม่นอนอยู่ชั้นล่างเหมือนเดิม^{๑๐๒}

เหตุการณ์ข้างต้นนั้น แม้อาจจะดูว่าเล็กน้อยสำหรับบางคน แต่สำหรับผู้ที่เป็น “คนต่างด้าว” แล้ว เหตุการณ์เช่นนี้นับว่าส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจอยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวเท่านั้น จากนั้นก็ค่อยๆ คลี่คลายลงตามบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับ กัมพูชา ผู้วิจัยได้สอบถามท่านเพิ่มเติมว่า ท่านใช้แนวทางการปรับตัวอย่างไรในการใช้ชีวิตอยู่ใน สถานการณ์ช่วงนั้น ท่านตอบว่า อยู่ที่ใจเราด้วย เราจะต้องทำให้คนไทยหรือญาติโยมรู้สึกว่าการกับเขาไม่ ต่างกัน ตรงที่เราก็คือพุทธเหมือนกัน ฉะนั้นเราก็เป็นญาติกัน แม้ทางการเมืองจะมีปัญหาแบ่งแยกกัน แยกเขา แยกเรา แต่สำหรับเราคือญาติพี่น้องกัน ดังนั้น นับจากวันนั้นเป็นต้นมา ท่านก็พยายามเข้าไป พุดคุย สนทนากับญาติโยมที่มาวัดบ่อยขึ้น ขณะเดียวกันก็เมื่ออยู่ในชั้นเรียนท่านก็หลีกเลี่ยงที่จะพุดคุย หรือแสดงความเห็นเกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศ โดยพยายามให้เหตุผลกับเพื่อนๆ ที่ถามว่า ไม่มี ความรู้ และขณะเดียวกันก็พยายามชวนคุยเรื่องพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาและไทยแทน ท่านยัง กล่าวอีกต่อไปว่า โดยภาพรวมแล้วคนไทยน่ารัก ใจดี เป็นมิตร ชอบทำบุญสุนทาน คนที่มีความคิดไม่ดี

^{๑๐๒} สัมภาษณ์พระเมียน เคือน, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗ ณ วัดชัยมงคล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง อุบลราชธานี

แบบที่ท่านประสบนั้นน่าจะเป็นส่วนน้อย ท่านเองก็รู้เป็นหนีบุญคุณประเทศไทย คนไทย ที่ได้ให้โอกาสท่านมาศึกษาเล่าเรียน แม้ท่านกลับไปแล้วก็ยังไม่ลืมความรู้สึกดีๆ และมีมิตรภาพนี้

จากคำตอบข้างต้นสะท้อนให้เห็นรูปแบบการปรับตัวประการหนึ่งของพระนิสิตข้ามแดนชาวกำพูชาว่า ได้อาศัย “พื้นที่ทางศาสนา” เป็นตัวอ้างอิงการเป็นสมาชิกชุมชนในจินตนาการเดียวกับคนไทยในพื้นที่ เป็นคนพวกเดียวกันในฐานะ “ชาวพุทธด้วยกัน” เพราะในระดับชีวิตประจำวัน (everyday life) ทั้งของคนไทยและคนกำพูชา พุทธศาสนาเถรวาทยังดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์ค่อนข้างแนบแน่นกับชีวิตของผู้คนทั้งสองประเทศนั่นเอง

๔.๓ กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดน

เนื้อหาในหัวข้อนี้จะชี้ให้เห็นถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย โดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี วิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตนครพนม วิทยาเขตสุรินทร์ วิทยาเขตเชียงใหม่ และวิทยาเขตวังน้อย

ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ ๒ แล้วว่า เครือข่ายทางสังคมเป็น “เครื่องมือหรือยุทธศาสตร์ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม” อีกด้วย^{๑๐๓} ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เหตุผลสำคัญของการสร้างเครือข่ายทางสังคม คือ การมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองโดยลำพัง แต่ต้องอาศัยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันจะส่งผลให้สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย อันเป็นการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยผลประโยชน์ที่ได้รับมานั้นอาจจะเป็นทั้งส่วนของผลประโยชน์ทางด้านรูปธรรมและนามธรรมก็เป็นได้

กรณีของพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทยที่มาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น การเข้ามาใช้ชีวิตในฐานะนักศึกษาข้ามแดนในเมืองไทยนั้น พวกเขาจะต้องเผชิญกับสถานะของการถูกจัดวางในฐานะ “คนอื่น” ในสังคมไทย รวมทั้งยังต้องเผชิญกับปัญหามานานาประการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐไทย พระภิกษุชาวไทย และผู้คนในสังคมไทย จนในบางสถานการณ์พวกเขาก็ตกอยู่ในสภาวะการณ์ของการถูกเบียดขับให้อยู่ในภาวะ “คนต่างด้าว” ในสังคมไทย ฉะนั้น จึงพบว่าพระนิสิตข้ามแดนชาวกำพูชาเหล่านั้นมีการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) เพื่อปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตน ซึ่งมีดังต่อไปนี้

^{๑๐๓} พระมหาสุทนต์ อากาศโร. เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อ ชุมชนเป็นสุข) ๒๕๔๗ : หน้า ๕๘.

๑) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด

การดำรงชีวิตของพระนิตขัมแดนนั้น มีการติดต่อสื่อสารข้ามพรมแดนรัฐชาติอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ เพราะความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นการใช้โทรศัพท์มือถือ การใช้ social media เช่น Email, Line , Facebook หรือ Skype เป็นต้น ทำให้พระนิตขัมแดนสามารถติดต่อกับครอบครัวและชุมชนที่บ้านเกิดได้สะดวกขึ้น รวมทั้งการกลับไปร่วมกิจกรรมสำคัญๆ ในบ้านเกิดและติดตามความเป็นไปในเรื่องต่างๆ ทั้งที่บ้านเกิดและที่เมืองไทยก็สามารถทำได้ง่าย อีกทั้งการคมนาคมที่ค่อนข้างสะดวกสบายและมีด่านชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านหลายด่าน ที่สามารถจะเดินทางเข้าออกประเทศไทยได้อย่างสะดวก แต่ถึงกระนั้นก็ตาม เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ทำให้บรรดาพระนิตขัมแดนส่วนใหญ่เลือกใช้การติดต่อกับชุมชนบ้านเกิดผ่านทาง social media มากกว่า ยกเว้นจะมีเหตุจำเป็นหรือร่วมงานบุญประเพณีที่สำคัญๆ เท่านั้น

กิจกรรมสายสัมพันธ์ของพระนิตขัมแดนระหว่างบ้านเกิดในประเทศของตนกับประเทศที่อยู่อาศัยปัจจุบันคือเมืองไทยที่ผ่านทั้งการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดและการใช้ social media ในการติดต่อสื่อสารดังกล่าว ทำให้พระนิตขัมแดนยังคงรักษาและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมกับบ้านเกิดของตนเองอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกันไปก็ตาม

ภาพที่ ๕ การใช้โทรศัพท์มือถือ และการใช้ social media เช่น Email, Line , Facebook หรือ Skype เป็นต้น ทำให้พระนิตขัมแดนชาวกัมพูชาสามารถติดต่อกับครอบครัวและชุมชนที่บ้านเกิดได้สะดวกขึ้น ซึ่งนับเป็นสิ่งที่ช่วยโยงโยมิให้พระนิตขัมแดนเหล่านี้ ซึ่งเผชิญปัญหาต่างๆ ขณะอยู่ในเมืองไทยรู้สึกว่ตนเองโดดเดี่ยวมากนัก อย่างน้อยที่สุดพวกเขาก็ยังมีความรู้สึกว่พวกเขายังมี “บ้าน” ของตนเอง แม้ว่าจะเป็นบ้านที่อยู่ห่างออกไปจากสถานที่ที่พวกเขาอาศัยอยู่ในปัจจุบันก็ตาม (ในภาพ: พระคิน สุวัน (ซ้ายมือ) และพระเมียน เคือน (ขวามือ) กำลังใช้ Facebook

๒) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับบุคคล

นอกเหนือจากการมีเพื่อนที่เป็นคนชาติเดียวกันหรือกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันแล้ว การดำรงชีวิตในต่างแดนจำเป็นที่จะต้องสร้างสัมพันธ์กับคนที่ไม่ใช่เป็นชาติเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนในชาตินั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มพระนิสิตชาวต่างชาติที่ค่อนข้างมีจำนวนน้อย และอยู่กระจัดกระจาย ดังเช่นกรณีของพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชา ที่จะต้องพยายามสร้างสัมพันธ์คนไทย กับเพื่อนพระภิกษุที่ไม่ใช่ชาวกัมพูชาหรือพระเขมรด้วยกัน ซึ่งมีทั้งญาติโยมที่มาทำบุญที่วัดเป็นประจำ พระภิกษุที่จำวัดเดียวกันและเพื่อนพระภิกษุที่เรียนอยู่ที่เดียวกัน

พระคิน สุวัน ได้เล่าถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับบุคคลของตนว่า “...การมีคนรู้จักมักคุ้นที่เป็นคนไทย ย่อมดีแน่นอน เพราะเราเป็นคนต่างชาติใช้ใหม่ บางทีขนบธรรมเนียมบางอย่างที่เราไม่เข้าใจลึกซึ้งก็ถามเขาได้ หรือเขาจะช่วยบอกช่วยเตือนเรา นี่กรณีที่เป็นเพื่อนสนิทจริงๆ นะ แล้วยังมีญาติโยมที่มาวัดอีก อาตมาก็สนิทกันหลายคน แต่ที่สนิทจนเรียกได้ว่าเป็นแม่บุญธรรมนี้มีเหมือนกัน ท่านก็เอ็นดูอาตมาเหมือนลูกหลานจริงๆ คอยถามไถ่ทั้งเรื่องการเรียน เรื่องความเป็นอยู่ เวลาจะกลับไปเยี่ยมบ้านที่ก็ขับรถไปส่งที่ช่องสง่างา (ด่านชายแดนไทย-กัมพูชา ที่อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ-ผู้วิจัย) แถมยังถวายปัจจัยอีก บางทีก็พาไปสังฆทานที่วัดในต่างอำเภอ ต่างจังหวัดด้วย...”^{๑๐๔}

นับว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้ ช่วยเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตของบรรดาพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

๓) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของชมรม

จากการศึกษาพบว่า พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง ได้มีการจัดตั้งชมรมของตนเองขึ้นทั้งในส่วนกลางและตามวิทยาเขตต่างๆ และเป็นที่น่าสนใจว่าชมรมที่จัดตั้งขึ้นนี้มีบทบาทสำคัญยิ่งทั้งในแง่ของดูแล ช่วยเหลือ และสนับสนุนให้พระนิสิตจากประเทศของตนในรูปแบบต่างๆ อาทิ การช่วยเหลือเรื่องการจัดหาที่พักสำหรับพระนิสิตใหม่ การสอนหนังสือ (ติว) การสนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับพระนิสิตที่เดือดร้อน การจัดตั้งกองทุนฉุกเฉินสำหรับให้สมาชิกชมรมที่เดือดร้อนกู้ยืม การดูแลและปกครองพระนิสิตชาติเดียวกัน รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมตามประเพณี กิจกรรมทางสังคม รวมทั้งกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

ทั้งนี้ จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า ชมรมพระนิสิตข้ามแดนในส่วนกลางและวิทยาเขตต่างๆ นั้น มี ๓ ชมรมด้วยกันคือ (๑) ชมรมนิสิตชาวไทย (ไทใหญ่) ซึ่งศูนย์กลางอยู่ที่ส่วนกลางคือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตวังน้อย และมีสาขาอยู่ที่วิทยาเขตเชียงใหม่ด้วย (๒) ชมรมสมณะนิสิตเขมร

^{๑๐๔} พระคิน สุวัน [สัมภาษณ์] ณ วัดปทุมมาลัย, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗

ซึ่งมีทั้งในส่วนกลาง และในวิทยาเขตสุรินทร์ อุบลราชธานี และขอนแก่น (กรณีขอนแก่นใช้ชื่อว่าชมรมพระนิสิตกัมพูชา) (๓) ชมรมพระนิสิตลาว ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และมีสาขากระจายไปหลายแห่ง ทั้งในส่วนกลาง วิทยาเขตขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย และวิทยาเขตอุบลราชธานี รวมทั้งยังมีที่มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งที่สองของประเทศคือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อีกด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า การดำเนินงานของชมรมพระนิสิตข้ามแดนนี้ มักจะได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มหรือองค์กรที่เป็นพลเมืองชาติเดียวกัน เช่น กรณีของชมรมนิสิตชาวไต (ไทใหญ่) ก็ได้รับการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมการวัดใหม่ มูลนิธิพระธรรมแสง และคณะศรัทธาชาวไทใหญ่ ในกรุงเทพฯ ชมรมสมณะนิสิตเขมร ก็ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มชาวเขมรในประเทศไทย หรือชมรมพระนิสิตลาว ก็ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มชาวลาวในประเทศไทย เป็นต้น

ภาพที่ ๖ ตราสัญลักษณ์ของชมรมนิสิตชาวไทใหญ่ และนิสิตลาว มจร.เชียงใหม่

(ซ้ายมือ) ตราสัญลักษณ์ของชมรมนิสิตชาวไต (ไทใหญ่)

(ขวามือ) ตราสัญลักษณ์ของชมรมนิสิตลาว มจร.เชียงใหม่

(ซ้ายมือ) ชมรมนิสิตชาวไทยใหญ่ ร่วมกับคณะศรัทธาชาวไทยใหญ่ ใน กรุงเทพฯ จัดกิจกรรมทางศาสนาประจำปี

(ขวามือ) โปสเตอร์เชิญชวนเรียนภาษาลาวของชมรมนิสิตลาว มจร. เชียงใหม่

ภาพที่ ๗ ชมรมนิสิตไทยใหญ่และโปสเตอร์เชิญชวนเรียนภาษาลาวของชมรมนิสิต มจร.เชียงใหม่

๔) กรณีศึกษาประเพณีและพิธีกรรม “บ่อนปลุ่มบิณฑ” ของพระนิสิตเขมร: การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนผ่านงานประเพณีและกิจกรรมทางศาสนา

จากการศึกษาพบว่า พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนผ่านงานประเพณีและกิจกรรมทางศาสนา ดังเช่น กรณีของชมรมสมณะนิสิตเขมร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๒ หนึ่งในคณะผู้วิจัยได้มีโอกาสทำหน้าที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมในการควบคุมวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของพระภิกษุชาวกัมพูชารูปหนึ่งที่มาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี คือ พระสุเจีย ยนต์ (Sothea Yon) พระภิกษุกัมพูชารูปนี้ นอกจากจะมีทักษะการพูด อ่าน เขียนภาษาไทยค่อนข้างดีแล้ว ท่านยังเป็นตัวตั้งตัวตีในการรวบรวมบรรดานิสิตนักศึกษาข้ามพรมแดนชาวกัมพูชาที่มาศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษและอุบลราชธานีจัดตั้งเป็น “เครือข่ายนิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชาจังหวัดศรีสะเกษและอุบลราชธานี” รวมทั้งจัดตั้ง “ชมรมพระนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานี” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ โดยท่านรับหน้าที่เป็นประธานชมรมคนแรกด้วย

กิจกรรมที่สำคัญของเครือข่าย/ชมรมดังกล่าวประการหนึ่งก็คือ การจัดกิจกรรมประจำปีอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่เรียกว่า “บ็อนปจุมบิณฑ” (อนึ่งคำนี้อาจออกเสียงได้ทั้ง *บ็อน-ปะ-จุม-บิณฑ* และ *บ็อน-ปะ-จุม-เบน*) หรืองานวันสารทเขมร ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการสร้างและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชาด้วยกันเท่านั้น หากยังเป็นการสร้างและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ข้ามชาติระหว่างพวกเขากับคนไทยในท้องถิ่นที่พวกเขาอาศัยอยู่อีกด้วย ซึ่งได้มีการจัดงานติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปีจนถึงปัจจุบัน โดยที่ผู้วิจัยก็ได้รับเชิญให้ไปร่วมงานประเพณีดังกล่าวเป็นประจำทุกปี

คำว่า “*ปจุมบิณฑ*” ตามศัพท์แยกเป็นสอง คือคำว่า “*ปจุม*” หมายถึงการเก็บมากองไว้ การรวม ส่วนคำว่า “*บิณฑ*” หมายถึงก้อน (ก้อนข้าว) ฉะนั้น *ปจุมบิณฑ* จึงหมายถึงการเก็บก้อนข้าวมารวมกัน อันเป็นงานบุญประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงเดือนสิบ ซึ่งตรงกับประเพณีของไทยคือ “วันสารท” ที่ภาคกลางเรียกว่า “สารทไทย” ภาคเหนือเรียกว่า “งานทานสลากภัต” หรือ “ตานก๋วยสลาก” ภาคอีสานเรียกว่า “บุญข้าวสาก” และภาคใต้เรียกว่า “งานบุญเดือนสิบ” หรือ “ประเพณีชิงเปรต” ถึงแม้การทำบุญเดือนสิบในแต่ละท้องที่จะมีชื่อเรียกแตกต่างกัน แต่ก็มีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ การทำบุญกลางปีเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองที่มีชีวิตผ่านพ้นเวลามาได้ถึงกึ่งปี และเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วสำหรับชาวเขมรแล้ว เนื่องจากประเพณีนี้เป็นงานบุญ (*บ็อน*) จึงมักเรียกกันว่า “*บ็อนปจุมบิณฑ*”

พระสุเชีย ยนต์ (Sothea Yon) อดีตพระนิสิตระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี และประธานชมรมพระนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานีคนแรก จากจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ได้สาธยายถึงประเพณี “บ็อนปจุมบิณฑ” ว่า “*บ็อนปจุมบิณฑ* (บุญข้าวสารท) นับเป็นพิธีบุญใหญ่และมีความสำคัญมากที่สุดสำหรับชาวเขมร ซึ่งผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องทำ และพิธีบุญนี้มีความเป็นมาอันยาวนาน ตามปรกติ พิธีบุญมีการแบ่งเป็นสองช่วง ช่วงแรกคือวันแรม ๑ - ๑๔ ค่ำเดือน ๑๐ ซึ่งเรียกว่าถือบิณฑ(*กันบิณฑ*) ช่วงที่สอง ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เรียกว่า**บ็อนปจุมบิณฑ**

บ็อนปจุมบิณฑ นี้ ในสมัยครั้งพุทธกาลเรียกว่า บุญถวายภัตตาหารแก่สงฆ์ที่นางวิสาขาหาอุบาสิกา และอนาปิณฑกเศรษฐีมหาอุบาสกทำถวายแก่สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน อนึ่งบุญนี้เป็นบุญทักษิณานุประทาน ที่พระเจ้าพิมพิสารได้ทำเพื่ออุทิศให้พวกเปรตซึ่งเป็นญาติได้รับส่วนบุญกุศลนี้ ในติโลกขสูตร ว่า ญาติที่ทำกรรมที่เป็นอกุศล เมื่อล่วงลับไป ย่อมไปเกิดในอบายภูมิ มีเปรตเป็นอาทิ ถ้าบาปกรรมเบาๆ เปรตนั้นจะมีสิทธิ์ได้รับบุญกุศลที่ญาติอุทิศไปให้

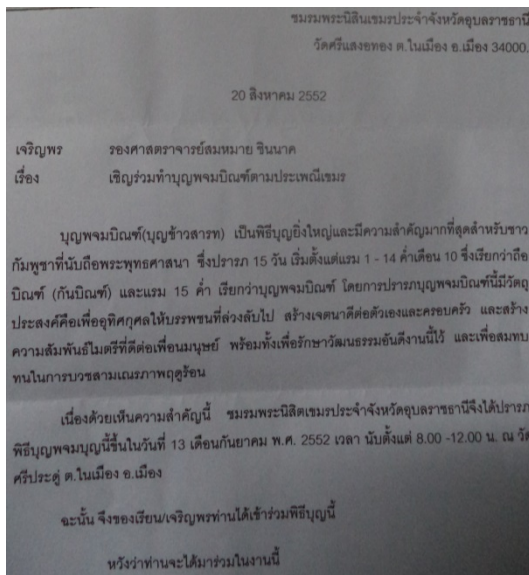
บ็อนปจุมบิณฑ นี้ ได้จัดขึ้นในช่วงเข้าพรรษาซึ่งพระภิกษุ สามเณรไม่สามารถออกเดินทางเพื่อปฏิบัติธรรม ศึกษาเล่าเรียนได้ จึงเป็นโอกาสดีสำหรับพุทธศาสนิกจะได้ทำบุญในช่วง ๓ เดือน ส่วน**บ็อนปจุมบิณฑ** ในประเทศกัมพูชา ในสมัยโบราณชาวเขมรนับถือศาสนาพราหมณ์ ฟังหันมานับถือพระพุทธศาสนาหลังจากมีการทำสังคายนาครั้งที่สามในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แล้วได้ส่งศาสนทูต

เข้าไปยังประเทศกัมพูชา นับแต่บัดนั้นวัฒนธรรมพุทธศาสนาก็เริ่มมีอิทธิพลในสังคมชาวเขมร ประเพณีบ็อนปจุมบิณฑท์ก็เริ่มปรากฏขึ้น แต่ยังไม่ปรากฏชัดว่า เริ่มทำในสมัยใด ทั้งนี้จากการบันทึกการเดินทางของทูตจีน คือจู้ต่ากวน ในสมัยเมืองพระนคร ก็ได้กล่าวถึงประเพณีบ็อนปจุมบิณฑท์ไว้ในเทศกาลประจำปีด้วย ฉะนั้นประเพณีบ็อนปจุมบิณฑท์ก็น่าจะมีมานานแล้ว อย่างน้อยก็ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ผู้ทรงเลื่อมใสและนับถือพระพุทธศาสนา ที่ทรงเห็นพระภิกษุสามเณรเดินบิณฑบาตรในหน้าฝนไม่สะดวก เนื่องจากต้องเผชิญกับฝนและโคลน จึงทรงให้จัดพิธีขึ้นในช่วง ๓ เดือนนับตั้งแต่วันเข้าพรรษาจนถึงออกพรรษา เพื่อความสะดวกแก่พระภิกษุสามเณรในช่วงเข้าพรรษา รวมทั้งเพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติธรรม

หลังจากยุคเมืองพระนคร ประเทศเขมรประสบปัญหาทางการเมือง ทั้งการปกครองภายในและนอกประเทศ ภาวะสังคมที่มีโรคระบาด และภาวะเศรษฐกิจคือการเกษตรของประชาชนไม่ค่อยดี เนื่องจากมีน้ำท่วมประจำ จึงย้ายเมืองหลวงไปตั้งอยู่ลวงเวก (ลวงเวก) และในสมัยของพระเจ้าองค์ด้างแห่งกรุงลวงเวกนี้เอง พระองค์ทรงได้กำหนดให้จัดงานบ็อนปจุมบิณฑท์เหลือเพียง ๑๕ วัน จึงมีการปฏิบัติสืบต่อๆ กันจนถึงทุกวันนี้

ทั้งนี้ ชาวเขมรเชื่อว่าการจัดพิธี บ็อนปจุมบิณฑท์ มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๓ ประการด้วยกันคือ หนึ่ง เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษและญาติที่ล่วงลับไปแล้ว (ตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา) สอง เพื่อสะสมบุญกุศล ความสุขความเจริญ และความสุขสวัสดิ์ที่เกิดจากการให้ทาน และสาม เพื่อสร้างความสามัคคีกันระหว่างญาติ โดยในช่วงเทศกาลญาติที่อยู่ใกล้ ใกล้ ต้องกลับมาหาพ่อแม่ หรือผู้อาวุโสในครอบครัว มีการทำขนมมณเฑียรมาฝากญาติผู้ใหญ่และจัดเช่นเดียวกับบรรพบุรุษ (โดนตา) รวมทั้งบังสุกุลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

คงจะไม่เป็นการแปลกเท่าใดนัก หากว่าบ็อนปจุมบิณฑท์ (ตามแบบฉบับเขมร) จะจัดขึ้นที่ประเทศกัมพูชา แต่เมื่อบ็อนปจุมบิณฑท์ที่จัดโดยคนเขมร (ผู้วิจัยหมายถึงเครือข่ายนิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชา โดยมีชมรมสมณะนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานีเป็นแม่ข่าย) มาจัดที่จังหวัดอุบลราชธานี และผู้จัดสามารถระดมให้คนท้องถิ่น ทั้งในจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียงเข้าร่วมได้เป็นจำนวนมาก จึงเป็นประเด็นทางวิชาการที่น่าสนใจยิ่ง โดยเฉพาะในแง่ที่ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวมีความเกี่ยวเนื่องกับปฏิบัติการของเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติอย่างไร

(ซ้าย) หนังสือเชิญหนึ่งในคณะผู้วิจัยร่วมงานบุญพจนมิต์ที่ชมรมพระนิสิตเขมร จัดขึ้นครั้งแรกที่จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๒

(ขวา) ป้ายผ้าข้อความ "ยินดีต้อนรับบุญพจนมิต์ประเพณีเขมร" ที่จัดขึ้นครั้งแรก ณ วัดศรีแสงทอง ในตัวเมืองอุบลราชธานี

ภาพที่ ๘ หนังสือเชิญหนึ่งในคณะผู้วิจัยร่วมงานบุญพจนมิต์

อนึ่งเครือข่ายนิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชา^{๑๐๕} เป็นการรวมตัวกันของบรรดานิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชาที่ศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะศรีสะเกษ อุบลราชธานี และมหาสารคาม ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ ทั้งนี้ผู้ที่เป็นแกนหลักในการประสานนั้นจะเป็นนิสิตพระที่มาศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาเขตอุบลราชธานี เนื่องจากกลุ่มพระนิสิตดังกล่าวได้ร่วมกันจัดตั้ง “ชมรมสมณนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานี”^{๑๐๕} ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ เช่นกัน ปัจจุบันประธานชมรมคือ พระเมี้ยน เคื่อน ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ ๔ คณะสังคมศาสตร์ การที่ประธานเครือข่าย/ชมรมเป็นพระภิกษุ นั้น สัมพันธ์โดยตรงกับการพยายามผนวกเอาประเพณีและพิธีกรรมบุญพจนมิต์ อันเป็นประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเข้ามาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ทั้งในหมู่นิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชาเองและกับบรรดา “ญาติโยม” ที่เข้ามาร่วมในประเพณีและพิธีกรรม

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมนี้ที่สัมพันธ์กับมิติความสัมพันธ์ข้ามชาติ มีอยู่ด้วยกันหลายประการ

ประการที่หนึ่ง ก็คือ สถานที่จัดงานแต่ละปีซึ่งเป็นวัดนั้น จะมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนไปในแต่ละปี โดยอิงตามวัดที่มีพระภิกษุชาวกัมพูชาไปจำวัดอยู่ ซึ่งจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย พบว่าการสับเปลี่ยนหมุนเวียนสถานที่จัดงานดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของ

^{๑๐๕} เหตุผลที่ไม่ใช้ชื่อว่า “ชมรมสมณนิสิตกัมพูชาประจำจังหวัดอุบลราชธานี” เพราะต้องการให้พระนิสิตเขมรที่มาจากประเทศเวียดนามตอนใต้ได้เป็นสมาชิกด้วย

กลุ่มนิสิตนักศึกษาชาวกำพูชาที่คนท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างน้อยก็กับกลุ่มอุบาสกอุบาสิกาของแต่ละวัดที่ได้จัดงานนี้ขึ้น

สถานที่จัดงานแต่ละปีซึ่งเป็นวัดนั้น จะมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนไปในแต่ละปี โดยอิงตามวัดที่มีพระภิกษุชาวกำพูชาไปจำวัดอยู่ ดังในภาพ (ซ้าย) วัดศรีแสงทอง สถานที่จัดงานเมื่อปี ๒๕๕๒ และ (ขวา) วัดศรีประจักษ์ สถานที่จัดงานเมื่อปี ๒๕๕๕ ก่อให้เกิดการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มนิสิตนักศึกษาชาวกำพูชาที่คนท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อยๆ

ประการที่สอง ผู้ที่เข้ามาร่วมงานมีหลายระดับ โดยเฉพาะในแวดวงของพระทั้งนี้สามารถจำแนกออกเป็น ๖ กลุ่มคือ กลุ่มแรกคือผู้ที่จะเป็นประธานในพิธี ซึ่งก็คือรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาเขตอุบลราชธานี อันเป็นสถาบันการศึกษาที่บรรดาพระนิสิตชาวกำพูชาได้ศึกษาอยู่ กลุ่มที่สอง ก็จะมีการนิมนต์พระภิกษุเขมรระดับเกจิอาจารย์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จากจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ เข้ามาร่วมในพิธีด้วย ซึ่งพระภิกษุเหล่านี้ก็จะมาพร้อมญาติโยมของวัดนั้นๆ กลุ่มที่สาม คือ พระสงฆ์ไทยที่จำพรรษาอยู่ในวัดนั้นๆ กลุ่มที่ ๔ คือ กลุ่มอุบาสก อุบาสิกาของวัด ที่จัดงาน กลุ่มที่ ๕ คือ บรรดาโยมอุปถากของพระนิสิตเขมรแต่ละรูป ที่โดยมากมักจะเป็นญาติโยมที่อยู่ใกล้ๆ กับวัดที่พระนิสิตเขมรจำพรรษาอยู่ และกลุ่มที่ ๖ คือ ญาติโยมทั่วไปที่ได้รับการบอกบุญทั้งในรูปของจดหมายเชิญ และที่ได้รับทราบการจัดงานทั้งจากชมรมสมณะนิสิตฯ และจากบุคคลอื่น

ประการที่สาม รูปแบบของการจัดงาน ในแง่ของพิธีกรรมจะเน้นการจัดรูปแบบตามแบบฉบับเขมร ไม่ว่าจะใช้พระภิกษุเขมรสวด ที่สวดมนต์เป็นทำนองเขมร (ปกติพระภิกษุเขมรที่จำวัดตามวัดต่างๆ จะต้องสวดมนต์ทำนองเช่นเดียวกับพระสงฆ์ในวัดนั้นๆ) นอกจากนี้ในส่วนของฆราวาสที่เป็นนักศึกษาชาวกำพูชาที่มาร่วมงาน ก็จะพากันสวดมนต์ด้วยทำนองเขมรเช่นกัน

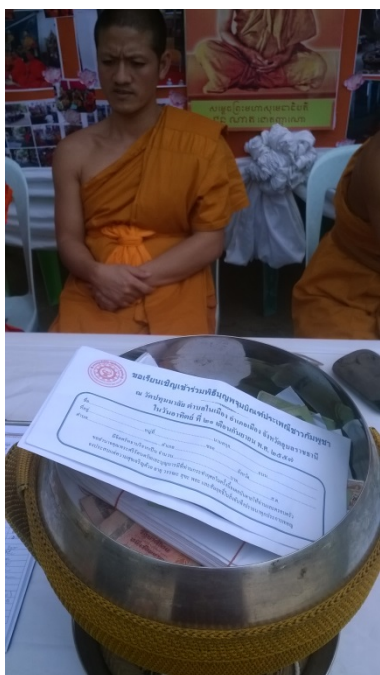
นอกจากนี้ ในงานก็ยังมีการแสดงนาฏศิลป์ของบรรดานักศึกษากำพูชาอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ อาจกล่าวได้ว่าในขั้นตอนของพิธีกรรม เป็นการดำเนินการโดยชาวกำพูชาทั้งหมด ไม่ว่าจะบรรพชิตหรือฆราวาส ขณะที่พระภิกษุและคนไทยที่ไปร่วมงาน ต่างมีฐานะเพียง “แขก” หรือ “ผู้ชม” เท่านั้น แต่ นอกเหนือจากพิธีกรรม ก็พบว่าคนไทยที่ไปร่วมงานล้วนแล้วแต่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้ ไม่ว่าจะเป็นการนำข้าวปลาอาหาร จตุปัจจัยมาร่วม และที่สำคัญก็คือ การจัดทำโรงทาน ซึ่งในแต่ละปีก็มีอยู่ไม่ต่ำกว่า ๔-๕ โรง และเป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าของโรงทานเหล่านั้น ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ให้ความ

อุปการะ (โยมอุปถาก) พระภิกษุชาวกำพูชาหรือนิสิตนักศึกษาชาวกำพูชาในแง่ของการสนับสนุนด้านทุนการศึกษา ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ในระหว่างพระภิกษุ/นักศึกษากำพูชาเหล่านั้นยังอาศัยอยู่ในประเทศไทย

ดังนั้น เมื่อนำแนวคิดเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมมาวิเคราะห์ประเพณีพิธีกรรม “บ่อนปลุมบิณฑ์” ก็จะเห็นการซ้อนทับของเครือข่ายความสัมพันธ์ในหลากหลายมิติดังต่อไปนี้

(๑) บ่อนปลุมบิณฑ์กับการสร้างชุมชนในจินตนาการในพื้นที่ใหม่เพื่อผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมภายในกลุ่ม

ผลการศึกษาชี้ชัดว่านิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกำพูชาในจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียงเลือกใช้วิธีการสร้าง “เครือข่ายทางสังคม” เป็นเครื่องมือในการสร้างตัวตน และการสร้างชุมชนในจินตนาการในพื้นที่ใหม่ผ่านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาที่เรียกว่า “บ่อนปลุมบิณฑ์” เพื่อช่วยให้พวกเขารู้สึกคุ้นเคยผูกพันและรู้สึกถึงความมั่นคงและปลอดภัยในพื้นที่ใหม่ ท่ามกลางความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมกับเจ้าของพื้นที่เดิม (คนท้องถิ่น) เพราะประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาดังกล่าวไม่เพียงเป็นพื้นที่แห่งการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกันของบรรดานิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกำพูชาในจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียง หากยังเป็นพื้นที่สร้างความผูกพันในการเป็นสมาชิกของ “เครือข่าย” ให้แก่นิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกำพูชาจากต่างที่ต่างทางได้อย่างมีชีวิตชีวาและมีพลังซึ่งเกิดขึ้นบนความรู้สึกโหยหาและหวงรำลึกต่อสังคมที่บ้านเกิดในกำพูชาช่วยให้ “ความเป็นชุมชนพวกเขาด้วยกัน” ของพวกเขาถูกสร้างขึ้นใหม่ในแบบข้ามถิ่นที่ (trans-local communities) บนความสัมพันธ์แบบเห็นหน้าค่าตา (face-to-face relation)

“บ่อนปลุมบิณฑ์” ช่วยสร้างชุมชนในจินตนาการในพื้นที่ใหม่ผ่านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา

อนึ่งเครือข่ายนิสิตนักศึกษาข้ามแดนชาวกัมพูชา^{๑๐๖} เป็นการรวมตัวกันของบรรดานิสิต นักศึกษาชาวกัมพูชาที่ศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะศรีสะเกษ อุบลราชธานี และมหาสารคาม ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ รู้จักกันในกลุ่มว่า “เครือข่ายนิสิต นักศึกษาชาวกัมพูชาจังหวัดศรีสะเกษและอุบลราชธานี” ทั้งนี้ผู้ที่เป็นแกนหลักในการประสานนั้นจะเป็น นิสิตพระที่มาศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาเขตอุบลราชธานี เนื่องจากกลุ่มพระนิสิตดังกล่าวได้ร่วมกันจัดตั้ง “ชมรมพระนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานี” ขึ้น เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ เช่นกัน ปัจจุบันประธานชมรมคือ พระเมี้ยน เคือน ที่ทำหน้าที่เป็นประธานเครือข่าย ด้วย ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ ๔ คณะสังคมศาสตร์ การที่ประธานเครือข่ายเป็นพระภิกษุที่เป็นนิสิตของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี (เรียกว่าพระนิสิต) นั้น ก็สืบเนื่องมาจากเหตุผล ๒-๓ ประการคือ (๑) ประธานเครือข่ายคนแรกก็เป็นพระภิกษุ คือ พระ Sothea Yon (สุเธีย ยนต์) (๒) พระนิสิตส่วนมากจะเรียนหลักสูตร ๔ ปี ทำให้มีเวลาศึกษานานกว่านักศึกษาที่เป็นฆราวาสชาวกัมพูชาที่ส่วนใหญ่มาเรียนในหลักสูตรอนุปริญญาประมาณ ๑-๒ ปี อีกทั้งคนกัมพูชาก็ให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟังพระสงฆ์มาก ฉะนั้น บทบาทของการเป็นประธานเครือข่ายก็จะทำงานได้สะดวกกว่า (๓) สัมพันธ์โดยตรงกับการจัดงานชุมนุมสมาชิกของเครือข่ายผ่านประเพณีและพิธีกรรมปฐมบิณฑิ อันเป็นประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาของชาวกัมพูชา ซึ่งถูกมองว่าสถานภาพของความเป็น “พระ” จะง่ายและสะดวกในการดำเนินงาน^{๑๐๖}

(๒) บิณฑิปฐมบิณฑิกับการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนท้องถิ่น

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมนี้ที่สัมพันธ์กับการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามแดนกับคนท้องถิ่นมีอยู่ด้วยกันอย่างน้อย ๒ ประการคือ

ประการที่หนึ่ง ก็คือ สถานที่จัดงานซึ่งเป็นวัดนั้น ส่วนมากแล้วจะมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนไปในแต่ละปี โดยในปีแรก (๒๕๕๒) จัดที่วัดศรีแสงทอง ปีที่สอง (๒๕๕๓) จัดที่วัดไชยมงคล ปีที่สาม (๒๕๕๔) จัดที่วัดวารินทราราม ปีที่สี่ (๒๕๕๕) จัดที่วัดห้วยวังนอง ปีที่ห้าและปีที่ ๖ (๒๕๕๖ และ ๒๕๕๗) จัดที่วัดปทุมมาลัย โดยอิงตามวัดที่มีพระภิกษุชาวกัมพูชาไปจำวัดอยู่ (สัมภาษณ์พระเมี้ยน เคือน , ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗) ซึ่งจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย พบว่าการสับเปลี่ยนหมุนเวียนสถานที่จัดงานดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มนิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชากับคนท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างน้อยก็กับกลุ่มอุบาสกอุบาสิกาของแต่ละวัดที่ได้จัดงานนี้ขึ้น^{๑๐๗}

^{๑๐๖} พระเมี้ยน เคือน, ประธานชมรมสมณนิสิตเขมรจังหวัดอุบลราชธานี [สัมภาษณ์], ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗

^{๑๐๗} สัมภาษณ์นาย Chan Phearam นักศึกษาจากจังหวัดศรีสะเกษ, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗

“โรงทาน” ครุฑธำรงค์ของญาติโยม ที่ส่วนใหญ่เป็นโยมอุปกากของพระนิสิต
 ข้ามแดนชาวกัมพูชา สะท้อนให้เห็นถึงรูปธรรมที่ว่าประเพณีและพิธีกรรม
 นี้สัมพันธ์กับการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามแดนกับคน
 ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ประการที่สอง จากการสังเกตการณ์ในงานบ็อนปจุมบิณฑ ณ วัดไชยมงคล เมื่อวันที่ ๒๑
 กันยายน ๒๕๕๗ พบว่ามีผู้ร่วมงานที่มีใจชาวกัมพูชาประมาณ ๒๐๐ คน ผู้ที่เข้ามาร่วมงานมีหลายระดับ
 โดยเฉพาะในแวดวงของพระทั้งนี้สามารถจำแนกออกเป็น ๖ กลุ่มคือ กลุ่มแรกคือผู้ที่จะเป็นประธานใน
 พิธี ซึ่งก็คือรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วิทยาเขตอุบลราชธานี อัน
 เป็นสถาบันการศึกษาที่บรรดาพระนิสิตชาวกัมพูชาได้ศึกษาอยู่ กลุ่มที่สอง ก็จะมีการนิมนต์พระภิกษุ
 เชมรระดับเกจิอาจารย์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จากจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์
 เข้ามาร่วมในพิธีด้วย ซึ่งพระภิกษุเหล่านี้ก็จะมาพร้อมญาติโยมของวัดนั้นๆ กลุ่มที่สาม คือ พระสงฆ์ไทย
 ที่จำพรรษาอยู่ในวัดนั้นๆ กลุ่มที่ ๔ คือ กลุ่มอุบาสก อุบาสิกาของวัด ที่จัดงาน กลุ่มที่ ๕ คือ บรรดาโยม
 อุปกากของพระนิสิตชมรแต่ละรูป ที่โดยมากมักจะเป็นญาติโยมที่อยู่ใกล้ๆ กับวัดที่พระนิสิตชมรจำ
 พรรษาอยู่ และกลุ่มที่ ๖ คือ ญาติโยมทั่วไปที่ได้รับการบอกบุญทั้งในรูปแบบของจดหมายเชิญ และที่ได้รับ
 ทราบการจัดงานทั้งจากชมรมพระนิสิตฯ และจากบุคคลอื่น

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในงานนอกจากจะมีคนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียงแล้วยังมีบรรดาญาติโยมและคณะนักแสดงชาวลาวจากเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก สปป.ลาว อีกด้วย ซึ่งจากการสอบถามทราบว่าได้เข้าร่วมเป็นปีแรก เนื่องจากการติดต่อจากพระนิสิตชาวลาวที่เรียนอยู่สถาบันเดียวกับพระนิสิตชาวกัมพูชาให้มาร่วมงาน จึงได้มาร่วมทำบุญและนำการแสดงมาแสดงในงานด้วย^{๑๐๘}

(๓) บ่อนปลุกบิณฑกกับการสร้าง “เครือข่ายชุมชนข้ามถิ่นที่ชั่วคราว” ผ่านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์เขมร

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบของการจัดงานบ่อนปลุกบิณฑกนั้น ในแง่ของพิธีกรรมจะเน้นการจัดรูปแบบตามแบบฉบับเขมร ไม่ว่าจะใช้พระภิกษุเขมรสวด ที่สวดมนต์เป็นทำนองเขมร (ปกติพระภิกษุเขมรที่จำวัดตามวัดต่างๆ จะต้องสวดมนต์ทำนองเช่นเดียวกับพระสงฆ์ในวัดนั้นๆ) นอกจากนี้ในส่วนของฆราวาสที่เป็นนักศึกษาชาวกัมพูชาที่มาร่วมงาน ก็จะพากันสวดมนต์ด้วยทำนองเขมรเช่นกัน

นอกจากนี้ ในงานก็ยังมีการแสดงนาฏศิลป์ของบรรดานักศึกษากัมพูชาอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ อาจกล่าวได้ว่าในขั้นตอนของพิธีกรรม เป็นการดำเนินการโดยชาวกัมพูชาทั้งหมด ไม่ว่าจะบรรพชิตหรือฆราวาส ขณะที่พระภิกษุและคนไทยที่ไปร่วมงาน ต่างมีฐานะเพียง “แขก” หรือ “ผู้ชม” เท่านั้น แต่นอกเหนือจากพิธีกรรม ก็จะพบว่าคนไทยที่ไปร่วมงานล้วนแล้วแต่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้ ไม่ว่าจะเป็นการนำข้าวปลาอาหาร จตุปัจจัยมาร่วม และที่สำคัญก็คือ การจัดทำโรงทาน ซึ่งในแต่ละปีก็มีอยู่ไม่ต่ำกว่า ๔-๕ โรง และเป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าของโรงทานเหล่านั้น ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ให้ความอุปการะ (โยมอุปถาก) พระภิกษุชาวกัมพูชาหรือนิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชาในแง่ของการสนับสนุนด้านทุนการศึกษา ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ในระหว่างพระภิกษุ/นักศึกษาชาวกัมพูชาเหล่านั้นยังอาศัยอยู่ในประเทศไทย^{๑๐๙}

^{๑๐๘} สัมภาษณ์แม่ใหญ่สีไฟ ชาวเมืองปากเซ, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗

^{๑๐๙} สัมภาษณ์แม่ติ่ม (นามสมมติ) เจ้าของโรงทาน, งานบ่อนปลุกบิณฑก ณ วัดปทุมมาลัย อำเภอเมือง อุบลราชธานี,

บทสวดภาษาเขมร การแต่งกายด้วยชุดประจำชาติของบรรดานักศึกษาชาวกำพูชา การละเล่นพื้นเมืองเขมรโดยเฉพาะระบำอัปสรฯ ได้ทำให้สถานที่จัดงานปทุมบิณฑ์แต่ละครั้งถูกสร้างให้เป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรมเขมรชั่วคราว” ที่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์เขมรถูกนำเสนออย่างเต็มที่ เป็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางกายภาพให้เป็น “ชุมชนข้ามถิ่นที่ชั่วคราว”

กิจกรรมดังกล่าวได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงสายสัมพันธ์ทางเครือข่ายของนิสิตนักศึกษาชาวกำพูชา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นหนุ่มสาวเข้าด้วยกันในการสร้างพื้นที่ใหม่ทางพรมแดนชาติพันธุ์ (ethnic boundary) ในมิติทางด้านพรมแดนทางสังคม (Social boundary) และพรมแดนทางด้านวัฒนธรรม (cultural boundary) เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้มีพื้นที่ในการนำเสนออัตลักษณ์เขมร (Khmer identity) ผ่านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา ตรงกับสิ่งที่ Appadurai (๑๙๙๖: ๑๗๘-๑๘๔) อธิบายว่าเป็น กระบวนการผลิตความเป็นถิ่นที่ของโครงสร้างทางความรู้สึก (a structure of feeling) ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่เชิงความสัมพันธ์และในเชิงบริบท กล่าวคือ ในสังคมหนึ่งๆ มักมีความรู้ท้องถิ่น เช่น ประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ ที่สร้างให้เกิดความรู้สึกร่วมแก่ผู้คนที่อยู่ภายในถิ่นที่เดียวกันและช่วยผลิตซ้ำความเป็นตัวตน/คนท้องถิ่นและความรู้สึกเป็นละแวกบ้าน/เพื่อนบ้านทางสังคมต่อกัน (local neighborhood) ในทางกลับกันปฏิสัมพันธ์ภายในเพื่อนบ้านก็นำมาซึ่งการผลิตสำนึกความเป็นตัวตน/คนท้องถิ่น ขณะที่การมีกิจกรรมร่วมกันของคนท้องถิ่นก็ช่วยสร้างขยายพรมแดนความเป็นเพื่อนบ้านหรือความเป็นหมู่บ้านออกไป^{๑๐๐}

เนื่องจากกลุ่มพระนิสิตข้ามแดนชาวกำพูชาและนักศึกษาชาวกำพูชาอยู่ในภาวะพลัดถิ่น/ข้ามแดน ฉะนั้น ความเป็นเพื่อนบ้านดังกล่าวจึงอยู่ในภาวะที่เรียกว่า “การข้ามถิ่นที่” (trans locality) นั่นเอง ในแง่นี้บ่อนปทุมบิณฑ์จึงถูกใช้เป็นพื้นที่ในการนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรม อันเป็นการสร้างพรมแดนทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Boundary) เป็นปรากฏการณ์ส่วนหนึ่งที่เกิดจากการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์การรวมกลุ่มหรือการจัดองค์การทางสังคมข้ามพรมแดน

^{๑๐๐} อ่างใน ณิชรุจวัล โภคาพานิชวงษ์. “ตะมัสสะจะอะพวย”: ปฏิบัติการสร้างความเป็น “เพื่อนบ้านและชุมชนข้ามถิ่นที่” ของผู้อพยพข้ามพรมแดนชาวพม่า ในจังหวัดระยอง. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง* ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๗): หน้า ๗๓.

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศอาเซียนในแถบกลุ่มน้ำโขงที่เข้ามาศึกษาในเมืองไทยนั้น จะมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น “ปัจจัยผลักดัน” และ “ปัจจัยดึงดูด” ประกอบกับบทบาทของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือในการข้ามแดน ซึ่งจากเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นได้ว่าการเป็นพระนิสิตข้ามแดนของพระภิกษุเหล่านี้มิได้เป็นการหนีมาตายดาบหน้า แต่เป็นการข้ามแดนรัฐชาติที่มีเป้าหมายปลายทาง และมีการวางแผนที่ค่อนข้างรอบคอบและรัดกุม

ปัจจัยผลักดัน ที่ทำให้เกิดการเดินทางข้ามแดนก็คือ เงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เช่น ครอบครัวมีรายได้น้อย หรือบิดามารดามีภาระที่จะต้องเลี้ยงดูลูกหลายคน ปัจจัยที่เกิดจากการที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย ไม่ว่าจะเป็นการที่ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เปิดการเรียนการสอนสูงกว่าระดับปริญญาตรี หรือการที่ประเทศต้นทางยังไม่มีระบบการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ที่ดี และเงื่อนไขทางการเมือง เช่น การที่รัฐบาลเข้มงวดกับพระภิกษุเชื้อสายเขมรที่อาศัยอยู่ในเวียดนามตอนใต้ อันเนื่องมาจากเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกทางการเมืองสูง

ส่วนปัจจัยดึงดูดนั้น พิจารณาได้จากประเทศปลายทางคือประเทศไทย จะพบว่าปัจจัยดึงดูดที่สำคัญที่ทำให้พระนิสิตเหล่านี้ตัดสินใจข้ามแดน นั่นก็คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ด้วยลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ที่ตั้งอยู่บริเวณกลางของอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้ง่ายต่อการเดินทางและประหยัดค่าใช้จ่าย จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษา ปัจจัยต่อมาก็คือปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ความเป็นสังคมพุทธเช่นเดียวกัน มีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายกัน รวมทั้งภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และปัจจัยดึงดูดประการสุดท้ายก็คือ ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน ที่มีความโดดเด่นทางวิชาการ ความหลากหลายของสาขาวิชา ค่าเล่าเรียนถูก

เมื่อพระนิสิตข้ามแดนเข้ามาในประเทศไทยแล้ว สิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ พระนิสิตข้ามแดนเหล่านั้นจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของประเทศไทย ซึ่งการปรับตัวที่เกิดขึ้นนั้น จะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคม และวัฒนธรรม โดยจากการศึกษาพบว่า ด้านการปรับตัวทางสังคมนั้น พระนิสิตจากประเทศลาวและพระนิสิตไทใหญ่จากประเทศพม่า นั้น ค่อนข้างจะมีปัญหาในการปรับตัวค่อนข้างน้อย ทว่าพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชามีความจำเป็นต้องปรับตัวทางด้านนี้มาก ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาด้านภาษาที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก ส่วนการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรม ก็เช่นเดียวกัน เราพบว่าแม้ไทยกับกัมพูชาจะเป็นวัฒนธรรมพุทธเถรวาทเช่นกัน แต่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาก็จะต้องมีการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการใช้ภาษาเป็นอย่างมาก ซึ่งในการปรับตัวทางด้านภาษานั้น จะกระทำโดยการเรียนรู้ภาษาไทยจากบุคคลรอบข้างทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และกว่าที่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาแต่ละรูปจะสามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยได้นั้น ก็จะใช้เวลาแตกต่างกันไป มากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งจะต่างจาก

การปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมในเรื่องอื่น ๆ เช่น อาหารการกิน พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาจะสามารถปรับตัวได้เร็ว และปรับตัวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากมีวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน คล้าย ๆ กัน ต่างกันเพียงเล็กน้อยโดยเฉพาะรสชาติที่อาหารไทยจะเผ็ดมากกว่าเท่านั้น อีกทั้งการเข้ามาใช้ชีวิตในฐานะพระนิสิตข้ามแดนในเมืองไทยนั้น พวกเขาจะต้องเผชิญกับสภาวะของการถูกจัดวางในฐานะ “คนอื่น” ในสังคมไทย รวมทั้งยังต้องเผชิญกับปัญหานานาประการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐไทย พระภิกษุชาวไทย และผู้คนในสังคมไทย จนในบางสถานการณ์พวกเขาก็ตกอยู่ในสภาวะการณ์ของการถูกเบียดขับให้อยู่ในภาวะ “คนต่างด้าว” ในสังคมไทย ฉะนั้น จึงพบว่าพระนิสิตข้ามแดนเหล่านั้นมีการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) หลากหลายรูปแบบ เช่น (1) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด โดยการใช้โทรศัพท์มือถือ การใช้ social media เช่น Email, Line , Facebook หรือ Skype เป็นต้น (2) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับบุคคล โดยพยายามสร้างสัมพันธ์คนไทย กับเพื่อนพระภิกษุที่ไม่ใช่ชาติเดียวกัน ซึ่งมีทั้งญาติโยมที่มาทำบุญที่วัดเป็นประจำ พระภิกษุที่จำวัดเดียวกันและเพื่อนพระภิกษุที่เรียนอยู่ที่เดียวกัน (3) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของชมรม และ (4) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน ผ่านงานประเพณีและกิจกรรมทางศาสนา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ยุคปัจจุบันที่เรียกว่า “ยุคโลกาภิวัตน์” อาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงต่างกำลังตกอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด อันเป็นผลมาจากกิจกรรมที่เรียกกันว่า “การพัฒนา” (Development) ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น หากยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของผู้คน ตลอดจนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอีกด้วย

ท่ามกลางกระแสการพัฒนาในระดับภูมิภาคในปัจจุบัน การเดินทางข้ามพรมแดนรัฐชาติที่ดูเหมือนว่าจะมีอิสระเสรีมากขึ้น แต่ในความเป็นจริง คนข้ามแดนเหล่านั้นล้วนแล้วแต่ต้องเผชิญกับอำนาจของรัฐชาติสมัยใหม่ ที่คอยกำกับ ควบคุม และบงการคนข้ามแดนเหล่านั้น หรืออาจจะกล่าวอย่างง่าย ๆ ได้ว่า ท่ามกลางนโยบายเศรษฐกิจแบบเปิดกว้างตามแนวทางทุนนิยมเสรี ที่ดูเหมือนว่าทั้งนโยบายและชายแดนต้อง “เปิดเสรี” ตามไปด้วยนั้น แต่ในความเป็นจริง ชายแดนไม่ได้เปิดเสรีแต่อย่างใด โดยเฉพาะชายแดนที่เคยมีปัญหาระหว่างรัฐชาติ ดังเช่นกรณีชายแดนไทย-กัมพูชา อำนาจรัฐก็ยังคงทรงอิทธิพลในแง่ของการควบคุมการเดินทางและเคลื่อนที่ทั้งของผู้คน สินค้า รวมทั้งข่าวสารต่างๆ

ที่ผ่านมา แม้จะมีผลงานศึกษาค้นคว้า/วิจัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์การข้ามพรมแดนระหว่างประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกับไทย แต่ส่วนใหญ่ประเด็นที่ศึกษามักจะเป็นเรื่องการค้าชายแดน แรงงานข้ามชาติ สุขภาพอนามัย เป็นหลัก ยังไม่พบว่ามีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชีวิตและวัฒนธรรมของพระนิสิตข้ามแดนในประเทศไทยแต่อย่างใด ทั้งๆ ที่ในปัจจุบัน มีพระนิสิตข้ามแดนที่เข้ามาศึกษาอยู่ในประเทศไทยจำนวนไม่น้อย ทั้งที่เป็นฆราวาสและบรรพชิต

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อชี้ให้เห็น “ชีวิตประจำวัน” ของพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ที่กำลังศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งในส่วนกลาง และวิทยาเขตต่างๆ อีก ๕ แห่ง ในแง่ของการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งในฐานะพระภิกษุและนิสิต การปรับตัว ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติ

ผลการศึกษาพบว่า พระนิสิตข้ามแดนที่เข้ามาศึกษาในเมืองไทยนั้น จะมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น “ปัจจัยผลักดัน” และ “ปัจจัยดึงดูด” ประกอบกับบทบาทของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือในการข้ามแดน ซึ่งจากเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นได้ว่า การเป็น

พระนิสิตข้ามแดนของพระภิกษุเหล่านี้มิได้เป็นการหนีมาตายดาบหน้า แต่เป็นการข้ามแดนรัฐชาติที่มีเป้าหมายปลายทาง และมีการวางแผนที่ค่อนข้างรอบคอบและรัดกุม

ปัจจัยผลักดัน ที่ทำให้เกิดการเดินทางข้ามแดนก็คือ เงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เช่น ครอบครัวมีรายได้น้อย หรือบิดามารดามีภาระที่จะต้องเลี้ยงดูลูกหลายคน ปัจจัยที่เกิดจากการที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย ไม่ว่าจะเป็นการที่ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เปิดการเรียนการสอนสูงกว่าระดับปริญญาตรี หรือการที่ประเทศต้นทางยังไม่มีระบบการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ที่ดี และเงื่อนไขทางด้านการเมือง เช่น การที่รัฐบาลเข้มงวดกับพระภิกษุเชื้อสายเขมรที่อาศัยอยู่ในเวียดนามตอนใต้ อันเนื่องมาจากเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกทางการเมืองสูง

ส่วนปัจจัยดึงดูดนั้น พิจารณาได้จากประเทศปลายทางคือประเทศไทย จะพบว่าปัจจัยดึงดูดที่สำคัญที่ทำให้พระนิสิตเหล่านี้ตัดสินใจข้ามแดน นั่นก็คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ด้วยลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ที่ตั้งอยู่บริเวณกลางของอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้ง่ายต่อการเดินทางและประหยัดค่าใช้จ่าย จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษา ปัจจัยต่อมาคือปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ความเป็นสังคมพุทธเช่นเดียวกัน มีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายกัน รวมทั้งภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และปัจจัยดึงดูดประการสุดท้ายก็คือ ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน ที่มีความโดดเด่นทางวิชาการ ความหลากหลายของสาขาวิชา ค่าเล่าเรียนถูก

เมื่อพระนิสิตข้ามแดนเข้ามาในประเทศไทยแล้ว สิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ พระนิสิตข้ามแดนเหล่านั้นจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของประเทศไทย ซึ่งการปรับตัวที่เกิดขึ้นนั้น จะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคม และวัฒนธรรม โดยจากการศึกษาพบว่า ด้านการปรับตัวทางสังคมนั้น พระนิสิตจากประเทศลาวและพระนิสิตไทใหญ่จากประเทศพม่า นั้น ค่อนข้างจะมีปัญหาในการปรับตัวค่อนข้างน้อย ทว่าพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาที่มีความจำเป็นต้องปรับตัวทางด้านนี้มาก ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาด้านภาษาที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก ดังในกรณีของจังหวัดอุบลราชธานีที่มีคนเขมรอาศัยอยู่น้อย ส่วนใหญ่คนท้องถิ่น พระลูกวัดที่จำวัดด้วยกันและพระนิสิตที่เรียนร่วมชั้นนั้น ก็เป็นคนอีสานที่ใช้ภาษาลาวในการสื่อสาร ทำให้พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาไม่ค่อยได้มีโอกาสปฏิสังสรรค์ภายในกลุ่มคนเขมรด้วยกันได้ ฉะนั้น การที่ต้องมีการปฏิสังสรรค์กับคนไทยหรือคนอีสานทุกวันนี้ สะท้อนให้เห็นว่าพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาต้องมีการปรับตัวทางสังคมอย่างมากตามมาด้วย

ส่วนการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรม ก็เช่นเดียวกัน เราพบว่าแม้ไทยกับกัมพูชาจะเป็นวัฒนธรรมพุทธเถรวาทเช่นกัน แต่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาก็จะต้องมีการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการใช้ภาษาเป็นอย่างมาก ซึ่งในการปรับตัวทางด้านภาษานั้น จะกระทำโดยการเรียนรู้ภาษาไทยจากบุคคลรอบข้างทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และกว่าที่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาแต่ละรูปจะสามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยได้นั้น ก็จะใช้เวลาแตกต่างกันไป มากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งจะต่างจากการปรับตัวทางด้าน

วัฒนธรรมในเรื่องอื่น ๆ เช่น อาหารการกิน พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาจะสามารถปรับตัวได้เร็ว และปรับตัวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากมีวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน คล้าย ๆ กัน ต่างกันเพียงเล็กน้อย โดยเฉพาะรสชาติที่อาหารไทยจะเผ็ดมากกว่าเท่านั้น

ทั้งนี้การปรับตัวในฐานะเพศบรรพชิตสำหรับพระนิสิตข้ามแดนนั้น ไม่ต้องการปรับตัวในเรื่องของวัตรปฏิบัติมากนัก เพราะต่างก็เป็นพุทธเถรวาทเช่นกัน จะมีก็แต่การปรับตัวด้านบทสวดมนต์เป็นหลักเท่านั้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทาง “ภาษา” โดยเฉพาะระหว่างภาษาเขมรกับภาษาไทย

อีกทั้งการเข้ามาใช้ชีวิตในฐานะพระนิสิตข้ามแดนในเมืองไทยนั้น พวกเขาจะต้องเผชิญกับสถานะของการถูกจัดวางในฐานะ “คนอื่น” ในสังคมไทย รวมทั้งยังต้องเผชิญกับปัญหานานาประการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐไทย พระภิกษุชาวไทย และผู้คนในสังคมไทย จนในบางสถานการณ์พวกเขาก็ตกอยู่ในสภาวะการณ์ของการถูกเบียดขับให้อยู่ในภาวะ “คนต่างด้าว” ในสังคมไทย ฉะนั้น จึงพบว่าพระนิสิตข้ามแดนเหล่านั้นมีการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) หลากหลายรูปแบบ เช่น (๑) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด โดยการใช้โทรศัพท์มือถือ การใช้ social media เช่น Email, Line , Facebook หรือ Skype เป็นต้น (๒) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับบุคคล โดยการพยายามสร้างสัมพันธ์คนไทย กับเพื่อนพระภิกษุที่ไม่ใช่ชาติเดียวกัน ซึ่งมีทั้งญาติโยมที่มาทำบุญที่วัดเป็นประจำ พระภิกษุที่จำวัดเดียวกันและเพื่อนพระภิกษุที่เรียนอยู่ที่เดียวกัน (๓) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของชมรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งทั้งในแง่ของดูแล ช่วยเหลือ และสนับสนุนให้พระนิสิตจากประเทศของตนในรูปแบบต่างๆ อาทิ การช่วยเหลือเรื่องการจัดหาที่พักสำหรับพระนิสิตใหม่ การสอนหนังสือ (ติว) การสนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับพระนิสิตที่เดือดร้อน การจัดตั้งกองทุนฉุกเฉินสำหรับให้สมาชิกชมรมที่เดือดร้อนกู้ยืม การดูแลและปกครองพระนิสิตชาติเดียวกัน รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมตามประเพณี กิจกรรมทางสังคม รวมทั้งกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

งานศึกษาชิ้นนี้ยังพบว่า เนื่องจากพระนิสิตข้ามแดนมีสถานะความเป็นพลเมืองในมิติทางกฎหมายเป็น “คนอื่น” มิใช่ “พลเมืองไทย” ดังกล่าว พวกเขาจึงถูกปิดกั้นทั้งการแสดงออกและการดำเนินชีวิตตามแบบฉบับของ “พลเมืองไทย” ด้วยเหตุที่มีอำนาจรัฐไทยคอยควบคุมและกำกับ ฉะนั้น พวกเขาจึงพยายามใช้มิติทางวัฒนธรรม เช่นงานประเพณีและพิธีกรรม เป็นพื้นที่ในการแสดงออก ทั้งนี้ก็ทั้งเพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ และเพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับคนท้องถิ่นในประเทศไทย เพื่อหลีกเลี่ยงจากความเข้มข้นของอำนาจรัฐไทยไปในคราเดียวกัน เพราะในฐานะของ “คนต่างด้าว” พวกเขาที่ย่อมเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคบางประการ ทั่วหน้าบ้าง เบาบ้าง ฉะนั้น การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับคนท้องถิ่น จึงเป็นหลักประกันในเชิงความมั่นคงและความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตอยู่ต่างแดนของพวกเขาอีกด้วย

จากผลการศึกษาที่ได้นำเสนอในบทต่างๆ แล้วนั้น นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนของวิถีการดำเนินชีวิตของพระนิสิตข้ามแดนในประเทศไทย ภายใต้บริบทของการพัฒนาระดับภูมิภาคในกลุ่มน้ำโขงได้เป็นอย่างดีแล้ว การจัดงานหรือกิจกรรมทางประเพณีและพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การจัดงานสารทเขมรหรือ “บ็อนปจุมบิณฑ” ของพระนิสิตชาวกัมพูชาในจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียงที่มีชมรมสมณะนิสิตชาวเขมรในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นแม่งาน ในมิติหนึ่งนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติของชาวกัมพูชาและชาวไทยในอาณาบริเวณชายแดนของรัฐชาติทั้งสอง โดยมีนิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชาในประเทศไทยเป็นผู้สร้างและธำรงรักษาไว้ซึ่งเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติระหว่างพวกเขา กับชุมชนคนไทยที่พวกเขาไปพักอาศัยในฐานะคนพลัดถิ่นชั่วคราว ขณะเดียวกันยังก่อให้เกิดการสร้างและกระชับความสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม ทั้งยังเป็นเวทีที่สามารถแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนได้อย่างเต็มที่อีกด้วย

ขณะเดียวกัน การหยิบฉวยเอาวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มนิสิตนักศึกษาชาวกัมพูชาในประเทศไทย มาเป็นกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ข้ามชาติดังกล่าว ในแง่หนึ่งก็ถือว่าการพยายามนิยามความหมายของอาณาบริเวณชายแดนบริเวณดังกล่าวใหม่ จากที่มักจะถูกมองในมิติของการเป็นพรมแดนของรัฐชาติเป็นหลัก มาเป็นพรมแดนทางวัฒนธรรม โดยการผลิตซ้ำว่าทกรรมทางศาสนา มาสนับสนุน ทั้งยังชี้ให้เห็นว่า เมื่อใดก็ตามที่พื้นที่ชายแดนรัฐชาติ ถูกซ้อนทับด้วยการเป็นพื้นที่การพัฒนาทั้งการค้าการลงทุน การท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ทางสังคมจะเริ่มซับซ้อนมากขึ้น และพรมแดนของรัฐชาติจะเริ่มยืดหยุ่นมากขึ้น

กล่าวได้ว่ารูปแบบการปรับตัวและการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมประการหนึ่งของพระนิสิตข้ามแดนในประเทศไทยก็คือ การอาศัย “พื้นที่ทางศาสนา” เป็นตัวอ้างอิงการเป็นสมาชิกชุมชนในจินตนาการเดียวกับคนไทยในพื้นที่ เป็นคนพวกเดียวกันในฐานะในฐานะ “ชาวพุทธด้วยกัน” เพราะในระดับชีวิตประจำวัน (everyday life) ทั้งของคนไทยและคนในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงนั้น พุทธศาสนาเถรวาทยังดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์ค่อนข้างแนบแน่นกับชีวิตของผู้คนของทุกประเทศนั่นเอง

เราอาจจะเรียกการรวมตัวเข้ามาช่วยเหลืองานประเพณีทางศาสนาของบรรดาพระนิสิตข้ามแดน โดยอ้างอิงกับรูปแบบ/วิถีวัฒนธรรมในบ้านเกิดท่ามกลางสภาพแวดล้อม เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกันทั้งในแง่ของขอบเขตพื้นที่ทางกายภาพและสังคมอย่างชัดเจนว่าเป็น “ชุมชนเครือข่ายข้ามถิ่นที่ทางศาสนาของพระนิสิตข้ามแดน” ที่มีโครงสร้างทางสังคมค่อนข้างยืดหยุ่น ไม่ตายตัว และไม่มีขอบเขตพื้นที่ทางกายภาพที่แน่นอน หากสามารถยืดขยายหรือหดแคบได้ตามแต่สถานการณ์โดยอ้างอิงกับพื้นที่ทางศาสนาเป็นหลัก

๕.๒ อภิปรายผล

ปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่ศึกษานี้ ส่วนหนึ่งนั้นก็ เป็นผลพวงของการบูรณาการทางเศรษฐกิจของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหลของผู้คน สินค้า ทุน และวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐชาติต่างๆอย่างรวดเร็ว^{๑๑๑}

ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากในยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมโลกเชื่อมต่อกันอย่างใกล้ชิด มีการข้าม พรมแดนอย่างคึกคักรวดเร็วของผู้คน สินค้า และข่าวสาร รัฐก็ดูเหมือนจะมีบทบาทน้อยลงหรือควบคุม ได้จำกัด หรือแม้กระทั่งรัฐเองกลับเปิดทาง และเอื้ออำนวยให้การเคลื่อนย้ายดังกล่าวเป็นไปโดยสะดวก ขึ้นตามหลักการค้าเสรีในยุคใหม่ นอกจากนี้ เครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดจากการก้าวข้ามพรมแดนเป็น ประจำและต่อเนื่อง ทำให้เรามองเห็นและตระหนักถึง “กระบวนการข้ามชาติ” (Transnationalisation) ของเวลาและพื้นที่ ภายใต้เงื่อนไขนี้ รัฐชาติเริ่มมีอิทธิพลน้อยลงต่อชีวิตของนักเดินทางผู้อพยพข้าม พรมแดนนานาชาติ แม้ว่าผู้อพยพจำนวนไม่น้อยจะเผชิญหน้ากับกฎระเบียบที่เข้มงวดขึ้นของการตรวจ คนเข้าเมืองก็ตาม^{๑๑๒}

ปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทยมีลักษณะ ข้ามชาติ (Transnational) ซึ่งจัดเป็นกลุ่มคนที่ William Safran (๑๙๙๑) เรียกว่า “คนพลัดถิ่น” (Diaspora) และ/หรือ “คนข้ามแดน” (Transborder People)^{๑๑๓} ซึ่งในโลกของยุคหลังทุนนิยมที่มีการ เคลื่อนไหวของผู้คน สินค้าและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของรัฐชาติอย่างหลากหลายและรวดเร็ว ความ เป็นคนพลัดถิ่นอาจเกิดขึ้นจากการเป็นแรงงานอพยพข้ามชาติ การหลีกหนีภัยสงครามและความอด อยากหิวโหย ไปจนถึงการแสวงหาโอกาสและช่องทางในการเลื่อนสถานะของตนเองในยุคโลกไร้พรมแดน การเคลื่อนไหลของผู้คนดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดความผูกพันต่อพื้นที่หลายแห่ง มีบ้านและชุมชนของคน พลัดถิ่นเกิดขึ้นตามสถานที่ต่างๆ ทั่วโลก ความเชื่อมโยงชุมชนข้ามชาติของคนพลัดถิ่นกลุ่มต่างๆ ทำให้ไม่ มีศูนย์กลาง หรือบ้านเกิดเมืองนอนเพียงแห่งเดียว หากแต่ความรู้สึกผูกพันและสำนึกที่เกิดจาก ประสบการณ์ร่วมของการพลัดพราก การสูญเสีย การดิ้นรนต่อสู้อาจมีนัยโหยหาบ้านเกิดเมืองนอนได้ เหมือนกัน

ส่วน “คนข้ามแดน” (Transborder People) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมายาวนาน จนอาจ กล่าวได้ว่าควบคู่กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ การศึกษาเรื่องคนข้ามแดนจึงมิใช่เป็น ประเด็นใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในวงวิชาการในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ผ่านมามีการศึกษาเรื่องของคนข้ามแดนใน ศาสตร์หลากหลายสาขา วิธีวิทยาประเด็นความสนใจและแง่มุมในการนำเสนอจึงแตกต่างกันไปตาม ความสนใจของผู้ศึกษา สำหรับ Aihwa Ong เป็นหนึ่งในนักวิชาการเลื่องชื่อในการศึกษาปรากฏการณ์

^{๑๑๑} ยศ สันตสมบัติ และคณะ. *ชนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน* (เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทาง ชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, ๒๕๕๖), หน้า ๔๒.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๑๑๓} Safran, ๑๙๙๑ อ้างถึงใน พิมเสน บัวระภา, *เอกสารประกอบการประชุมพัฒนาโจทย์วิจัยชายแดนศึกษา*. ๒๕๕๒, หน้า ๑๕.

ข้ามแดนร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอเรื่องราวการข้ามแดน/พลัดถิ่นในกลุ่ม “คนจีน” ดังปรากฏในผลงานชิ้นสำคัญ อาทิผลงานเรื่อง “Ungrounded Empires : The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism” (๑๙๙๗) ที่ Ong และ Donald Nonini เป็นบรรณาธิการ ซึ่งเสนอภาพความหลากหลายของกลุ่มชาวจีนอพยพหรือจีนพลัดถิ่นสมัยใหม่จากแถบเอเชียแปซิฟิก เช่น กลุ่มแรงงานปัญญาชน นักวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักธุรกิจชาวจีน หรือในผลงานเรื่อง “Flexible Citizenship : The Cultural Logics of Transnationality” (๑๙๙๙) ซึ่ง Ong ศึกษากลุ่มชาวจีนฮ่องกงที่กังวลใจต่อเหตุการณ์การคืนเกาะฮ่องกงกลับคืนแก่สาธารณรัฐประชาชนจีน จนทำให้ชาวจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานที่อยู่และทุนไปยังประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ โดยเฉพาะแคนาดา

ด้วยสถานะของความเป็น “คนพลัดถิ่น” หรือ “คนข้ามแดน” ดังกล่าว ทำให้คนเหล่านี้ถูกจัดวางให้เป็น “คนอื่น” ในสังคมไทย สอดคล้องกับงานศึกษาของ วาสนา ละอองปลิว (๒๕๔๙) ที่ศึกษาแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า ที่ระบุว่า ถึงแม้คนในพื้นที่จะตระหนักถึงความสำคัญของแรงงานข้ามชาติในภาคการผลิตในพื้นที่ แต่แรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ทั้งสองกลุ่มก็ถูกจัดวางอยู่ในสถานะของการเป็น “คนอื่น”^{๑๑๔} ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ต้องพยายามสร้างการต่อรองโดยใช้เครือข่ายทางสังคมในระดับต่างๆ สอดคล้องกับ นฤมล นิราทร (๒๕๔๓).^{๑๑๕} ที่ระบุว่าเหตุผลในการสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นเพราะ (๑) ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ต้องการมีหมู่ มีพวก (๒) ต้องการทรัพยากรในการทำงาน (๓) ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน (๔) ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา (๕) ต้องการประหยัด และ (๖) ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน รวมไปถึงมีปัจจัยเสริมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ คือความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

งานวิจัยชิ้นนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่งของบรรดาพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง รวมทั้งนักศึกษาข้ามแดน และแรงงานข้ามชาติจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทยนั่นก็คือ “เครือข่ายทางศาสนา/พิธีกรรม” คล้ายคลึงงานศึกษาของ ขวัญชีวัน บัวแดง และคณะ (๒๕๔๙) ที่ศึกษาเครือข่ายทางศาสนาของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ที่พบว่า นอกเหนือจากญาติพี่น้องและคนบ้านเดียวกัน ที่กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมอันเหนียวแน่นของแรงงานอพยพชาวไทยใหญ่ในประเทศไทยแล้ว วัดก็ถือเป็นเครือข่ายทางสังคมอย่างหนึ่งที่ชาวไทยใหญียึดถือและมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดอยู่อย่างสม่ำเสมอเมื่อใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทย ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวไทยใหญ่ที่อพยพเข้ามาในเมืองไทยโดยปริยาย วัดที่อยู่ใกล้ชุมชนชาวไทยใหญ่เหล่านี้ ยามปกติมักจะมีชาวไทยใหญ่ไปทำบุญ หรือไปพบเจ้าอาวาสเพื่อขอคำปรึกษาในเรื่องต่างๆ

^{๑๑๔} วาสนา ละอองปลิว. ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามพรมแดน: กรณีศึกษาชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า. รายงานการวิจัยเสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙.

^{๑๑๕} ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์. การสร้างเครือข่ายทางสังคมของนายหน้าแรงงานอีสาน. (วิทยานิพนธ์. ปริญญาตรี) บัณฑิต สาขาสังคมวิทยา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐๔.

หากเป็นในช่วงเทศกาลงานบุญ วัดเหล่านี้ก็จะจัดงานบุญ เตรียมสถานที่เพื่อให้ชาวไทใหญ่มาทำบุญที่วัด^{๑๑๖}

ทั้งนี้ “เครือข่าย” ข้างต้นนั้น ก็เกิดขึ้นภายใต้ปฏิบัติการของ “พื้นที่ทางศาสนา” (religion space) สะท้อนให้เห็นว่า “พื้นที่” ของบรรดาพระนิสิตข้ามแดนนั้น เป็นพื้นที่ที่ถูกผลิตสร้างจินตนาการ และถูกให้ความหมายทางสังคม ซึ่งก่อร่างสร้างขึ้นโดยเครือข่ายพระนิสิตข้ามแดนในฐานะผู้กระทำการ ดังที่ Castells (2000) อธิบายว่า ผู้คนต่างใช้ชีวิตอยู่ในเครือข่ายทางสังคม และเครือข่ายเหล่านี้ก็ขับเคลื่อนโดยเทคโนโลยีของการสื่อสาร จึงกล่าวได้ว่า “เครือข่าย” มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตรอดของผู้ย้ายถิ่น เช่นเดียวกับ เลอเฟรอบ (Lefebvre, 1991) ที่มองว่า พื้นที่ทางสังคมประกอบไปด้วยเครือข่ายของความสัมพันธ์ พื้นที่ทางสังคมจึงเป็นพื้นที่ที่มีการลอดผ่านกัน สานสัมพันธ์กัน และซ้อนทับกันโดยอาศัยอำนาจที่อัดแน่นหรือความเป็นกลุ่มก้อนของความสัมพันธ์ของเครือข่ายเหล่านั้น^{๑๑๗}

การศึกษานี้ยังพบว่าประเพณีและพิธีกรรมที่บรรดาพระนิสิตข้ามแดนจัดขึ้น ดังเช่นในกรณีของ “ประเพณีและพิธีกรรมบุญสารทเขมรหรือบ็อนปจุมบิณฑ” ของชมรมสมณะนิสิตเขมรนั้น เป็นเสมือนเวทีที่ทำให้คนกลุ่มพหุชาในประเทศไทย ทั้งพระนิสิตข้ามแดน นักศึกษาข้ามแดน แรงงานข้ามแดน ได้มาทำบุญ พบปะกัน และและออกซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เขมร รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นเข้ามาร่วมด้วยนั้น ก็จัดว่าเป็น “พื้นที่สาธารณะข้ามชาติ” (transnational public space) อีกด้วย ดังงานศึกษาของ อัมพร จิรัฐติกร (๒๕๕๘) เกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะข้ามชาติของแรงงานอพยพไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ที่ระบุว่า ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ชาวเชียงใหม่เริ่มรับรู้ถึงการเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ๆ ที่แรงงานอพยพชาวไทใหญ่สามารถเข้าถึงได้ และเป็นพื้นที่ที่แรงงานเหล่านี้ใช้พบปะสังสรรค์เพื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน^{๑๑๘}

นอกจากนี้ เรายังอาจจัดให้กลุ่มพระนิสิตข้ามแดนเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีลักษณะที่ Appadurai (๑๙๙๖) เรียกว่า “การข้ามถิ่นที่” (trans locality) อันเกิดจากสภาวะข้ามชาติข้ามพรมแดน

^{๑๑๖} ขวัญชีวิตัน บัวแดง และคณะ. การศึกษาและพัฒนาศักยภาพในการสื่อสารสุขภาพในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ: กรณีศึกษากลุ่มแรงงานไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่. (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๕๙).

^{๑๑๗} ขวัญชีวิตัน บัวแดง “พื้นที่ทางศาสนาของผู้ย้ายถิ่นกับการควบคุมของรัฐที่ชายแดนไทย-พม่า” ในวสันต์ ปัญญาแก้ว (บก.). สังคมเปลี่ยนผ่าน/เปลี่ยนผ่านสังคม รวมบทความวิชาการในวาระครบรอบ ๕๐ ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๒๒๓.

^{๑๑๘} อัมพร จิรัฐติกร. พื้นที่สาธารณะข้ามชาติ การเมืองเรื่องพื้นที่ของแรงงานอพยพไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ (เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘) : หน้า ๑-๒.

(transnational destabilization)^{๑๑๙} ฉะนั้นพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนของกลุ่มคนเหล่านี้จึงมีลักษณะที่ Brickell & Datta (๒๐๑๑) เรียกว่าเป็น “พื้นที่ของคนพลัดถิ่น” (diasporic space)^{๑๒๐} อยู่ในตัวด้วยเช่นกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ในการทำงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยมีความคาดหวังถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับอย่างน้อย ๒ ประการคือ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับพระนิสิตข้ามแดน เช่น สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด กระทรวงการต่างประเทศ และสถาบันอุดมศึกษาที่มีพระนิสิตข้ามแดนศึกษาอยู่ เป็นต้น ได้ทราบถึงวิถีชีวิต การปรับตัว เครือข่ายทางสังคม ตลอดจนปัญหาอุปสรรค ทักษะคติ มุมมองที่มีต่อประเทศไทย ของพระนิสิตข้ามแดนในประเทศไทย อันจะมีผลต่อการกำหนดนโยบายหรือแนวทางในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาครั้งนี้ได้ค้นพบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น ประเด็นหนึ่งก็คือ ประเทศไทยยังเป็นจุดหมายปลายทางของพระนิสิตข้ามแดนที่ต้องการเข้ามาศึกษาต่อในระดับปริญญา เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยมีคุณภาพที่ดีกว่า และมีจำนวนมากกว่าในประเทศต้นทาง อีกทั้งค่าใช้จ่ายในการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของพระสงฆ์เช่นมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็ไม่สูงนัก ฉะนั้น การให้ความสำคัญกับนักศึกษาต่างชาติที่เป็นบรรพชิตสำหรับมหาวิทยาลัยของสงฆ์ (รวมถึงมหาวิทยาลัยทั่วไปด้วย) น่าจะเป็นสิ่งที่ควรทำ ไม่ใช่เพราะเป็นการเพิ่มนักศึกษาในเชิงปริมาณ หากแต่การเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยนานหลายปี (อย่างน้อย ๔ ปี สำหรับชั้นปริญญาตรี) นั้น ย่อมทำให้ “พระนิสิตข้ามแดน” เหล่านั้น ซึมซับวิถีวัฒนธรรมไทยเข้าไปไม่มากนักน้อย และที่สำคัญก็คือมีความรู้สึกที่ดีกับคนไทยและประเทศไทย ขณะที่คนไทยเองก็จะได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีวัฒนธรรมกันพู่ชาด้วยเช่นกัน

๒. การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทอันโดดเด่นของบรรดา “พระนิสิตข้ามแดน” ในแง่ของการเป็นทูตทางวัฒนธรรมทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่ม ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับนโยบายควรให้ความสนใจและให้ความสำคัญต่อกิจกรรมที่มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับประเทศต้นทางของ “พระนิสิตข้ามแดน” เหล่านั้น โดยอาจเข้าไปประสานกับสถาบันการศึกษาที่ “พระนิสิตข้ามแดน” เหล่านั้นศึกษาอยู่ รวมทั้งอาจประสานกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง อาทิสถานทูต/กงสุล

^{๑๑๙} Appadurai, ๑๙๙๖: ๑๘๘-๑๙๙ อ้างถึงใน ญัตติชวัล โภคาพานิชวงศ์. “ตะมัสสะจาอะพวย”: ปฏิบัติการสร้างความ เป็น “เพื่อนบ้านและชุมชนข้ามถิ่นที่” ของผู้อพยพข้ามพรมแดนชาวพม่า ในจังหวัดระยอง. วารสารสังคมผู้นำโขง ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๗) : หน้า ๗๓.

^{๑๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

ของประเทศเหล่านั้น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงาน
วัฒนธรรมจังหวัด ตลอดจนบริษัท ห้างร้านเอกชน ในการสนับสนุนหรือส่งเสริมกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้
ให้เป็นมรรคเป็นผลมากขึ้น รวมทั้งหน่วยงานที่ดูแลด้านการเข้า-ออกประเทศ ก็ควรมีมาตรการที่ละมุน
ละม่อมสำหรับพระนิสิตกลุ่มนี้ด้วย

บรรณานุกรม

๑) หนังสือ

- เกษม นครเขตต์. เอกสารวิชาการ แนวคิดและทฤษฎีเครือข่ายทางสังคม (Social Network Theory). กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. ๒๕๕๔.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. พื้นที่ทางศาสนาของผู้ย้ายถิ่นกับการควบคุมของรัฐที่ชายแดนไทย-พม่า. ในวสันต์ ปัญญาแก้ว (บก.). สังคมเปลี่ยนผ่าน/เปลี่ยนผ่านสังคม รวมบทความวิชาการในวาระครบรอบ ๕๐ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.
- จิตรกร โพธิ์งาม และ เรืองเดช เขจรศาสตร์. ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวภายใต้บริบทเรื่องพื้นที่และเวลา กรณีศึกษาบุญประเพณีพระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ วัดพระโต บ้านปากแซง ตำบลพะลาน อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.
- ชัยอนันต์ สมทวนิช. ๒๕๓๗. โลกานวัตกรรมกับอนาคตของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ. อ่างใน พิษณุ พงษ์สวัสดิ์ , ๒๕๔๖.
- ฐิรุฒติ เสนาคำ. รัฐศาสตร์สาร. มโนทัศน์สนามสังคมข้ามพรมแดน. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.
- _____ แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์. หนังสือรวบรวมบทความจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ ๒ เรื่อง ชาติและชาติพันธุ์. (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗).
- ทศพร แสงสว่าง. การเรียนรู้ของมนุษย์นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา Education Technology and Innovation กรุงเทพฯ: ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๔๖.
- ธนพฤษช์ ชามะรัตน์. การสร้างเครือข่ายทางสังคมของนายหน้าแรงงานอีสาน. วิทยานิพนธ์. ปรัชญาดุษฐ์บัณฑิต สาขาสังคมวิทยา, ๒๕๕๗.
- นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๘.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. **เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ.** กรุงเทพฯ: โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗.

พรรณิ ชูทัย. เจนจิต. **จิตวิทยาการเรียนรู้การสอน.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
บริษัทเกรท เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๐.

พุทธทาส. **หลักไตรสิกขา กับการพัฒนาคน.** จากหนังสือ "คู่มือมนุษย์". ๒๕๔๕.

ยศ สันตสมบัติ. **ชนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน.** เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทาง
ชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, ๒๕๕๕.

ยศ สันตสมบัติ และคณะ. **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรม
ของรัฐชาติในสังคมไทย.** เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

วสันต์ ปัญญาแก้ว. **ลื้อข้ามแดน การเดินทางของคนหนุ่มสาวชาวลื้อ เมืองยอง รัฐฉาน
ประเทศพม่า.** เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

วัลภา สบายยิ่ง. **การเรียนรู้. เอกสารประกอบการสอน วิชา จิตวิทยาเพื่อการดำรงชีวิต.หน่วยที่ ๘ .
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๙.**

สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๕.

สมหมาย ชินนาค, บันทึกสนามการเข้าร่วมประชุมเตรียมงานเทศกาลและบุญกลุ่มประเทศอินโดจีน ณ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี. ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

สุพัฒน์ ภาพพันธ์. **องค์ความรู้ในการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนางานด้านวัฒนธรรมจังหวัด
หนองบัวลำภู.** เอกสารอัดสำเนา.

หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. **เปิดมุมมองพระนิสิตต่างชาติที่มีต่อมหาจุฬาฯ** วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙.

อัจฉรา รักยุติธรรม. **การต่อรองบนเส้นพรมแดน : ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันกลุ่มชาติพันธุ์ใน
ชุมชนชายแดนไทย, กรุงเทพฯ :** ใน ชาติพันธุ์ชายแดน เอกสารประกอบการประชุม
ประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ ๖ รัฐจากมุมมองของชีวิตประจำวัน.
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๐.

อนินทร์ พุทธิโชติ. **หลากชีวิตหลายเส้นทางคนข้ามแดน: ประสบการณ์นักศึกษาลาวในสังคมไทย
ใน วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๓.**

อัมพร จิรัฐติกร. **พื้นที่สาธารณะข้ามชาติ การเมืองเรื่องพื้นที่ของแรงงานอพยพไทใหญ่ในจังหวัด
เชียงใหม่.** เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่,
๒๕๕๘

อรทัย ประทุมชาติ. **วิชาพระพุทธศาสตร์ ม. ๖. คณะครุศาสตร์ เอกวิทยาศาสตร์ ปี ๒
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๔.**

Andrew Walker, *The Legend of the Golden Boat*, Honolulu: University of Hawaii's Press, 1999: 186-9 อ้างใน พฤกษ์ เกถาวิล, ๒๕๕๐.

Castells, Manuel. ๑๙๙๖. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell. อ้างใน พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ๒๕๕๖

Donna, Hasting and Thomas M. Wilson. “*Borders Frontiers of Identity*”, *Nation and State*. The United Kingdom : Biddles Ltd, 2001.

Starkey, Paul. *Networking for Development*, IFRTD (The International Forum for Rural Transport and Development), ๑๙๙๗.

Burke, Adam. *Communications & Development: a practical guide*. London : Social Development Division Department for International Development, ๑๙๙๙.

William Safran. *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return*. *Diaspora : A Journal of Transnational Studies*, Volume ๑, Number ๑, Spring ๑๙๙๑.

Wahlbeck, osten. *The Concept of Diaspora as an Analytical Tool in the Study of Refugee Communities*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol.๒๘ no. ๒. ๒๐๐๒.

๒) บทความ/เอกสารประกอบ

เกษม นครเขตต์. เอกสารวิชาการ แนวคิดและทฤษฎีเครือข่ายทางสังคม (*Social Network Theory*). (มปป., มปท.)

บัญญัติ ศรีสุขงาม . *เป้าหมายที่ต้องการเพื่อหารายได้เข้าประเทศ*. ใน วารสารศึกษาศาสตร์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๗.

พฤกษ์ เกถาวิล. *อำนาจรัฐกับพลวัตการค้าชายแดน: กรณีศึกษาการค้ารายย่อยบริเวณด่านพรมแดนช่องเม็ก จ.อุบลราชธานี*. บทความนำเสนอในเวที *การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ ๖ เรื่อง “รัฐ จากมุมมองของชีวิตประจำวัน”* ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ ๒๘-๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐.

พิมพ์เสน บัวระภา, เอกสารประกอบการประชุมพัฒนาโจทย์วิจัยชายแดนศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๕๒.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ “การศึกษาเรื่องเมืองชายแดนบริเวณแม่สอดและแม่สาย: ข้อเสนอแนะบางประการ (ทางทฤษฎีและเชิงประจักษ์) ว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมืองความมั่นคงและวัฒนธรรม” บทความนำเสนอในเวที *การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ ๖ เรื่อง ชาติและชาติพันธุ์* ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ ๒๖-๒๘ มีนาคม ๒๕๕๖.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. **ข้ามพรมแดนกับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม พื้นที่ และความเป็นชาติ**, วารสารสังคมศาสตร์. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑, ๒๕๔๕.

เปี่ยมพงศ์ นุ้ยบ้านดำน. **องค์การแห่งการเรียนรู้ Learning Organization**. วารสารการศึกษาพยาบาล ๑๐(๓), ๒๕๔๓, หน้า ๑๓-๑๗.

รัตนา โตสกุล, ๒๕๕๒ : ๑๙๕-๑๙๖ อ้างถึงใน อนินทร์ พุทธิโชติ **“หลากหลายชีวิตหลายเส้นทางคนข้ามแดน : ประสบการณ์นักศึกษาลาวในสังคมไทย”** ใน วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๓.

วสันต์ ปัญญาแก้ว **“เณรพระข้ามชาติ”** ใน วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับพิเศษ ๒๕๕๒ ลุ่มน้ำโขงศึกษา หน้า ๑๒๙ - ๑๕๙.

สมหมาย ชินนาค **“มองความสัมพันธ์ของผู้คนและวัฒนธรรมสองฝั่งโขงผ่านสายตานักมานุษยวิทยา(คนหนึ่ง)”** เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “แม่น้ำโขง นครพนม II” ณ โรงแรมนครพนม ริเวอร์วิว จังหวัดนครพนม วันที่ ๒๑ - ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๓ อนินทร์ พุทธิโชติ. **หลากหลายชีวิตหลายเส้นทางคนข้ามแดน: ประสบการณ์นักศึกษาลาวในสังคมไทย**. ใน วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๓)

Ren Zuiyuan, ศักดินา บุญเปี่ยม และภรณ์ มหาจันทร์. **การปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวจีนในประเทศไทย: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา**. ใน วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓๔ กรกฎาคม – ธันวาคม, ๒๕๕๕.

Appadurai, 1996: 118-199 อ้างถึงใน ณีฐัฐชวัล โภคาพานิชวงษ์. **ดะมัสสะจาอะพวย: ปฏิบัติการสร้างความเป็น “เพื่อนบ้านและชุมชนข้ามถิ่นที่” ของผู้อพยพข้ามพรมแดนชาวพม่าในจังหวัดระยอง**. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๗.

๓) งานวิจัย/วิทยานิพนธ์

ณีฐัฐชวัล โภคาพานิชวงษ์. **การเชื่อม (ข้าม) ถิ่นที่: ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนบนเมืองชายแดนกับการต่อรองความหมายผ่านพื้นที่/ชุมชนทางศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาสหวิทยาการ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.

บัญญัติ สาลี. **รายงานการวิจัยเรื่องแรงงานนอกระบบข้ามชาติ : พัฒนาการแรงงานข้ามชาติและระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติในอาณาบริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ๒๕๕๔.

พิมเสน บัวระภา. **เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพข้ามชาติชาวไทยในประเทศเวียดนาม (ภาคเหนือ)** รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕.

พระสุธีเย สุวณฺณเถโร (ยนต์). การศึกษาของคณะสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา : กรณีศึกษายุค
อาณาจักรจนทึงยุคปัจจุบัน (ค.ศ. ๑๘๖๓ – ๒๐๐๙). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

วาสนา ละอองปลิว. ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามพรมแดน: กรณีศึกษาชาวไทยใหญ่ใน
พื้นที่ชายแดนไทย-พม่า. รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙.

อำนาจ บัวศิริ. การพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ครุ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๙.

Zhong Lan. อัตลักษณ์ของนักศึกษาชาวจีนที่ศึกษาในประเทศไทย: กรณีศึกษามหาวิทยาลัย
หัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารภาษาไทย
เป็นภาษาที่สอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๕๔.

๔) ข้อมูลออนไลน์

<http://www.thairath.co.th/content/428729>. ศาสนาพุทธในกัมพูชา ศรัทธาหลังถูกทำลาย
ข้อมูลออนไลน์ สืบค้นเมื่อ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗. <http://atbu.org/node/34>. สืบค้น
๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เฉลิมเกียรติ สายหมอกตะดวงดี. การศึกษาชาวเวียดนามกับวิถีชีวิตในชุมชนข้ามพรมแดนผ่านการ
ใช้แนวคิด Transnationalism, ข้อมูลออนไลน์, [https://www.gotoknow.org/posts/](https://www.gotoknow.org/posts/สืบค้นเมื่อ)
[สืบค้น](https://www.gotoknow.org/posts/สืบค้นเมื่อ)เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๑.

จักรพันธ์ จุกวโร. (๒๕๕๗). หน้า ๒๗. การใช้หลักไตรสิกขากับการเรียนรู้.
จาก <http://mcu.ac.th> สืบค้นเมื่อ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๑.

Richard R. Bootsia. Retrived from [http://webcache.googleusercontent.com/search?q=](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:cFJlmZnWl5MJ:www.crc.ac.th/online/๗๕๑๐๗/psychology)
[cache: cFJlmZnWl5MJ:www.crc.ac.th/online/๗๕๑๐๗/psychology](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:cFJlmZnWl5MJ:www.crc.ac.th/online/๗๕๑๐๗/psychology). ความสำคัญ
ของการเรียนรู้. สืบค้นเมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๑.

Robert Gagne. Retrived from <https://sirikanya๙๒๖.wordpress.com> March ๓, ๒๐๑๖,
๑๙๑๖-๒๐๐๒ สืบค้นเมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๑.

๕) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระ Sothea Yon, อดีตประธานชมรมพระนิสิตชาวกัมพูชาจังหวัดอุบลราชธานีรูปแบบ,
๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระ Sang Truong พระนิสิตเขมรจากจังหวัดกาเมา [Ca Mau] ประเทศเวียดนาม,
๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูโพธิชยานุสิฐ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระมหาวีรติ โสภณสีโล ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน
๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระ Khin Sithi พระนิสิตชาวกัมพูชา, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระ SoKea Mun, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระ Ouch Choun, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐประศาสน
ศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ สามเณร Hongkam, พระนิสิตชาวไทยใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ
มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระThanh Saon เขื่อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระ Mean Keoun, ประธานชมรมสมณะนิสิตเขมรจังหวัดอุบลราชธานี , ๒๕ ธันวาคม
๒๕๕๗.

สัมภาษณ์พระ Heak Linh, อายุ ๓๒ ปี จากจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา พระนิสิตกัมพูชา
ชั้นปีที่ ๓ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน
๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระสมลัก ภูมิปัญญา (ขันติธมโม), อายุ ๒๓ ปี พระนิสิตลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตหนองคาย จากแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว,
๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระหน่อวัน [Arriya Nanda], พระนิสิตชาวไทยใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี
วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระ Sokhom Kim อายุ ๒๘ ปี พระนิสิตเขมรชั้นปีที่ ๔ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ จาก
จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระThanh Saon เขื่อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระบุญเคน (จิตตะปันนโย) บุญชู, พระนิสิตชาวลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ

คณะมนุษยศาสตร์ มจร.วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระ Sang Truong, พระนิสิตเขมร สัญชาติเวียดนาม อายุ ๒๖ ปี จากจังหวัดกามา
[Camau] ประเทศเวียดนาม, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขต
เชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระ Sovann Khin, อายุ ๒๒ ปี พระนิสิตเขมรระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐศาสตร์ มจร
วิทยาเขตอุบลราชธานี ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระคิน สุวัน ณ วัดปทุมมาลัย, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นาย Chan Phearam นักศึกษาจากจังหวัดศรีสะเกษ, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ แม่ใหญ่สีไฟ ชาวเมืองปากเซ, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์แม่ติ่ม (นามสมมติ) เจ้าของโรงงาน, งานบ่อนปทุมบิณฑ์ ณ วัดปทุมมาลัย อำเภอเมือง
อุบลราชธานี, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บทความวิจัย

พระนักศึกษาค้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย:
วิถีชีวิต การปรับตัวและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ
The Cross-Border of Student Monks from ASEAN and the Greater Mekong
Sub-region in Thailand: Way of Life, Adaptation and
Transnational Social Relation Network

พระครูสารกิจโกศล.^{๑๒๑}, พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑฒโน.^{๑๒๒}, สมหมาย ชินนาค.^{๑๒๓},

เรืองเดช เขจรศาสตร์.^{๑๒๔}, สุมิตรชา ซาเสน.^{๑๒๕}

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ มุ่งที่จะศึกษาวิถีชีวิต ภูมิหลัง การปรับตัวและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิตติจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเลือกศึกษากลุ่มพระนิตติข้ามแดนที่ศึกษาอยู่ทั้งในส่วนกลางและวิทยาเขตต่างๆ

ผลการศึกษาพบว่า พระนิตติจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เริ่มเข้ามาศึกษาในประเทศไทย อย่างเด่นชัดเมื่อปลายทศวรรษ ๒๕๔๐ โดยมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น ปัจจัยผลักดัน ได้แก่ (๑) สภาพทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว (๒) การที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย (๓) ปัจจัยทางด้านการเมือง และปัจจัยดึงดูด ได้แก่ (๑) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ (๒) ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และ (๓) ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน

ด้านการปรับตัวนั้น จะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคม และการปรับตัวทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการปรับตัวด้านภาษา นอกจากนี้ ในฐานะของ “คนต่างด้าว” พวกเขาก็อยมเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคบางประการในการดำเนินชีวิต ฉะนั้น พวกเขาจึงมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตน อย่างน้อย ๓ รูปแบบ คือการสร้างเครือข่าย

^{๑๒๑} หัวหน้าโครงการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

^{๑๒๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

^{๑๒๓} รองศาสตราจารย์, สาขาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคลุ่มน้ำโขงศึกษา มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

^{๑๒๔} ผู้ช่วยศาสตราจารย์(พิเศษ), อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

^{๑๒๕} อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระดับบุคคล และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของชมรม

คำสำคัญ: พระนิสิตข้ามแดน, อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง, วิถีชีวิต, การปรับตัว, เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ

Abstract

This research intends to explain the way of life, background, adaptation and transnational social relation networking process of the transnational student-monks from ASEAN countries in the Greater Mekong Sub-region [GMS] in Thailand which studying at the Mahachulalongkornrajawithayalai University. The target groups were selected both from the main campus at Ayutthaya and the other campuses in North and Northeast region.

The study indicated that the transnational student-monks from neighboring countries in ASEAN and in the Greater Mekong Sub-region come to study in Thailand clearly at the end of ๑๙๙๗ by ๒ factors. Firstly; the push factors were (๑) the economic condition of the family (๒) the lack of self-development opportunity of the country of origin, (๓) the political factors. Secondly; the pull factors were (๑) geographical factors (๒) socio-cultural factors and (๓) institutional identity.

For the adaptation, the study found that the transnational student-monks have both social and cultural adaptation especially the language's adaptation. Besides that, as the "alien" they have to face some problems in everyday life, then they have to create the social network relation for changed their social position in ๓ types; the social network relation with the homeland, the individual social network relation and the association or club.

Keywords: Transnational Student-Monks, Network, Greater Mekong Sub-region, Way of Life, Adaptation, Transnational Social Relations Network

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติของสังคมโลก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม การศึกษาก็เป็นมิติหนึ่งที่ได้รับจากอิทธิพลดังกล่าว ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศ

เพราะการศึกษาจะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้มีประสิทธิภาพและมีคุณค่าที่สามารถแข่งขันกับนานาชาติ ประเทศ ทุกประเทศจึงมุ่งปฏิรูปการศึกษาให้มีความเป็นเลิศและทันสมัยยิ่งขึ้น นอกจากนี้จะทำให้ประชาชนของประเทศตนได้ศึกษาแล้ว ยังเป็นแนวทางชักจูงใจให้นักศึกษาต่างชาติเข้ามาเรียนเพื่อหารายได้เข้าประเทศอีกด้วย การที่แต่ละประเทศเร่งปฏิรูปการศึกษาเช่นนี้ทำให้นักศึกษาต่างชาติจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีโอกาสเลือกที่จะเข้าศึกษาในประเทศใดก็ได้ตามศักยภาพของตน^{๑๒๖}

กระแสวิกฤตดังกล่าว ส่งผลให้วงการศึกษามองว่าการส่งเสริมสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นสากลหรือเป็นนานาชาติ ความเป็นสากลหรือความเป็นนานาชาติทางการศึกษา หรือการศึกษานานาชาติ [International Education] หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างๆ ในโลก เกี่ยวกับการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ด้านการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชาติต่างๆ ก่อให้เกิดความช่วยเหลือร่วมมือกัน โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัย การแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ บุคลากร อาจารย์ นักศึกษา ตลอดจนเทคโนโลยีต่างๆ โดยมีภาษากลางเป็นสื่อ

ความเป็นสากลของการศึกษาดังกล่าว เป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นทั่วโลก ด้วยแนวคิดที่คล้ายคลึงกันคือ ความพยายามปรับบทบาทของประเทศตน ให้เปิดสู่ประชาคมโลก เสริมสร้างความสามารถทางเศรษฐกิจ สร้างเครือข่าย [Network] ความร่วมมือระหว่างประเทศ การเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ การแลกเปลี่ยนอาจารย์และนักศึกษา ปรับปรุงเนื้อหาสาระและรูปแบบของหลักสูตร สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาความเป็นนานาชาติหรือความเป็นสากล^{๑๒๗}

นอกจากนี้ ด้วยนโยบายทางด้านการพัฒนามาตรฐานการศึกษาของประเทศ ก็ได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สำคัญประการหนึ่งคือ การส่งเสริมความร่วมมือทางด้านการศึกษาและการวิจัยกับองค์กร/สถาบันการศึกษาต่างประเทศ รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประเทศไทยได้เป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของประเทศเพื่อนบ้าน และภายใต้กระแสการพัฒนาสู่ความเป็นสากล กระแสภูมิภาคนิยม กระแสโลกาภิวัตน์ รวมถึงนโยบายการเปิดเสรีการค้าบริการด้านการศึกษา ภายใต้ข้อตกลงว่าด้วยการค้าบริการ [General Agreement on Trade in Service: GATS] ที่ทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านการศึกษาและความร่วมมือทางวิชาการระหว่างประเทศ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้จำนวนนักศึกษาต่างชาติและชาวต่างประเทศได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยของไทย รวมถึงการเคลื่อนย้าย [Mobility] ของนักศึกษาก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

^{๑๒๖} บัญญัติ ศรีสุขงาม “เป้าหมายที่ต้องการเพื่อหารายได้เข้าประเทศ” ใน วารสารศึกษาศาสตร์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๗) หน้า ๑.

^{๑๒๗} อำนวย บัวศิริ. การพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙ หน้า ๔.

สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากสถาบันอุดมศึกษาที่มีนักศึกษาต่างชาติศึกษาอยู่ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม ๒๕๕๕ - เดือนกรกฎาคม ๒๕๕๖ จำนวน ๑๐๕ แห่ง พบว่ามีนักศึกษาต่างชาติจำนวน ๑๘,๘๑๔ คน จาก ๑๓๙ ประเทศ ศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาไทย ในการนำข้อมูลนักศึกษาต่างชาติที่ศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยมาพิจารณาในมิติต่างๆ เพื่อวิเคราะห์ทิศทางและแนวโน้มของนักศึกษาต่างชาติที่จะเข้ามาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยในอนาคต โดยการเปรียบเทียบข้อมูลนักศึกษาต่างชาติในแต่ละปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ พบว่า นักศึกษาจากประเทศในทวีปเอเชียที่เข้ามาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยมากที่สุด คือ นักศึกษาจากประเทศจีน สถาบันอุดมศึกษาที่มีนักศึกษาต่างชาติศึกษามากที่สุด คือ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ สาขาวิชาที่มีนักศึกษาต่างชาติเลือกเรียนมากที่สุด คือ สาขาวิชาบริหารธุรกิจ แหล่งทุนสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาของนักศึกษาต่างชาติที่เข้ามาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยมากที่สุด คือ ทุนส่วนตัว

ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละนักศึกษาต่างชาติในสถาบันอุดมศึกษา

เปรียบเทียบปีการศึกษา ๒๕๕๑ กับ ๒๕๕๖ (ที่มา: สกอ., ๒๕๕๖)

ปีการศึกษา ๒๕๕๑			สถาบันอุดมศึกษา	ปีการศึกษา ๒๕๕๖			สถาบันอุดมศึกษา
ลำดับที่	จำนวน	ร้อยละ		ลำดับที่	จำนวน	ร้อยละ	
๑	๒,๕๕๘	๑๕.๖๓	อัสสัมชัญ	๑	๒,๙๑๒	๑๕.๔๘	อัสสัมชัญ
๒	๑,๓๒๙	๘.๑๒	ม.มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย	๒	๑,๓๒๘	๗.๐๖	มหิดล
๓	๑,๐๖๙	๖.๕๓	มหิดล	๓	๑,๑๘๗	๖.๓๑	ม.มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย
๔	๕๙๑	๓.๖๑	บูรพา	๔	๙๔๒	๕.๐๑	ขอนแก่น
๕	๔๘๗	๒.๙๘	รังสิต	๕	๗๓๐	๓.๘๘	มรภ.เชียงใหม่
๖	๔๒๕	๒.๖๐	ขอนแก่น	๖	๖๘๕	๓.๖๔	ธุรกิจบัณฑิต
๗	๔๓๐	๒.๖๓	มิชชั่น	๗	๖๖๘	๓.๕๕	เกษมบัณฑิต
๘	๔๒๑	๒.๕๗	มรภ.สวนดุสิต	๘	๖๖๕	๓.๕๓	จุฬาลงกรณ มหาวิทยาลัย
๙	๓๘๙	๒.๓๘	รามคำแหง	๙	๕๖๕	๓.๐๐	ธรรมศาสตร์
๑๐	๓๘๐	๒.๓๒	เชียงใหม่	๑๐	๕๑๓	๒.๗๓	บูรพา

แม้ว่าตัวเลขดังกล่าวน่าจะยังไม่ครอบคลุมไปทุกสถาบันการศึกษา เพราะจากประสบการณ์ของคณะผู้วิจัยก็พบว่า ยังมีนักศึกษาจากประเทศอาเซียนและประเทศในอนุภูมิภาคุ่มน้ำโขงที่ศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาที่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี หรือสถาบันการศึกษาที่เพิ่งยกระดับเปิดสอนระดับ

ปริญญาบัณฑิต เช่น วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยพลศึกษา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าในส่วนของตัวเลขนักศึกษาจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในรายงานของ สกอ. นั้น จำนวนไม่น้อยเป็น “พระนิสิต” ที่ศึกษาอยู่ ณ สถาบันอุดมศึกษาของสงฆ์หรือที่เรียกกันว่า “มหาวิทยาลัยสงฆ์” ซึ่งมีวิทยาเขตกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีจำนวนนักศึกษาต่างชาติมากเป็นลำดับที่ ๒ ของประเทศ นับตั้งแต่ปี ๒๕๕๒ เป็นต้นมา โดยในปี ๒๕๕๔ มีจำนวนถึง ๑,๒๗๖ คน หรือร้อยละ ๖.๒๘^{๑๒๘}

ดังนั้น ในภาวะการณ์ปัจจุบันประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนกำลังเตรียมการเพื่อการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ประกอบกับที่รัฐบาลไทยมีนโยบายส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค ตลอดจนการเตรียมการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ นั้น การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนจากประเทศเพื่อนบ้านนี้ ไม่เพียงแต่จะทำให้เรามีความเข้าใจเพื่อนบ้านลึกซึ้งมากขึ้นเท่านั้น หากแต่ยังอาจนำไปสู่การกำหนดแนวนโยบายที่เหมาะสมสำหรับทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะจะเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านอุดมศึกษาของสงฆ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งจะนำมาซึ่งการกระชับความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมในท้ายที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาภูมิหลังและปัจจัยที่พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตัดสินใจมาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และการปรับตัวของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการศึกษาประกอบด้วย (๑) ภูมิหลังและปัจจัยที่พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตัดสินใจมาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒) วิถีชีวิต และการปรับตัวของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงข้ามชาติในประเทศไทย (๓) กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงข้ามชาติในประเทศไทย

^{๑๒๘} อ่างแล้ว, อานาจ บัณฑิต. การพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติในประเทศไทย, ๒๕๓๙

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา

พื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่จังหวัดที่มีพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาค
ลุ่มน้ำโขงศึกษามาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา รวมทั้งวิทยาเขตในจังหวัดต่างๆ ทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่
อุบลราชธานี สุรินทร์ หนองคาย นครพนมและเชียงใหม่

๓. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามจะ
เน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เหมาะสม เนื่องจากพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะยังไม่สามารถ
เขียนอ่านภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่ว ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ประชากรที่เป็นพระนิสิตจากประเทศ
เพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ เมียนมา (พม่า) สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม
ที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวิทยาเขตต่างๆ ทั้งในภาคเหนือและภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี สุรินทร์ หนองคาย นครพนมและเชียงใหม่ ในภาคต้นปี
การศึกษา ๒๕๕๙ จำนวนประมาณ ๑๖๐ รูป โดยกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
(Key Informants) จำนวน ๒๒ รูป ที่ได้มาด้วยการเลือกแบบบังเอิญ รวมทั้งสัมภาษณ์ บุคลากรของ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวิทยาเขตต่างๆ ที่ทำหน้าที่ดูแลหรือเกี่ยวข้องกับพระนิสิต
ชาวต่างชาติเหล่านี้

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นที่การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (field research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจาก
เอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานประชุม ภาพถ่าย

๒. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) คณะผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดที่
มีนักศึกษาจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ใน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวิทยาเขตต่างๆ ทั้งในภาคเหนือและภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อุบลราชธานี สุรินทร์ หนองคาย นครพนมและเชียงใหม่ ในภาคต้นปี
การศึกษา ๒๕๕๙ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) และการสนทนากลุ่ม (focus
group discussion)

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย (๑) แบบ
สัมภาษณ์ (Interviews) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) และ (๒) คำถามสำหรับการ
สนทนากลุ่ม (focus group discussion) โดยมีเครื่องช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายรูป
เครื่องบันทึกเสียง แบบบันทึกภาคสนาม (field note)

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลทั้งในระหว่างการดำเนินการในภาคสนามและหลังจากนั้น เพื่อการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ตีความข้อมูล (interpretation) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) ด้วยการจัดกลุ่มเนื้อหาที่เชื่อมโยงอย่างมีเหตุผล และสร้างข้อสรุป

ผลการศึกษา

๑. ภูมิหลัง ความเป็นมา และปัจจัยที่นำมาสู่ปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดน

จากการศึกษาพบว่า พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เริ่มเข้ามาศึกษาในประเทศไทย อย่างเด่นชัดเมื่อปลายทศวรรษ ๒๕๔๐ ภายหลังจากที่รัฐไทยได้ดำเนินนโยบายหรือยุทธศาสตร์เกี่ยวกับชายแดนที่สำคัญ ๒ ระดับคือ ระดับชาติซึ่งประกอบด้วย ๒ นโยบายหลัก คือ ๑) นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ เมื่อครั้งที่ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และ ๒) นโยบายการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนา หรือผู้ว่า CEO ที่ถือกำเนิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๔ ในยุครัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และระดับอนุภูมิภาค ได้แก่ ยุทธศาสตร์ระดับอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง ๒ ยุทธศาสตร์ด้วยกัน คือ ๑) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) ที่เป็นความร่วมมือของ ๖ ประเทศ คือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank- ADB) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลักและ ๒) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง หรือชื่อเดิมยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกัมพูชา ลาว พม่า และไทย (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS หรือ Economic Cooperation Strategy - ECS) ที่เป็นความร่วมมือกันของ ๕ ประเทศคือ ไทย สหภาพพม่า (ปัจจุบันคือเมียนมา) กัมพูชา เวียดนาม และลาว เมื่อปี ๒๕๔๖ เป็นกรอบแนวความคิดเพื่อการพัฒนาในระดับอนุภูมิภาค ในการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน โดยยุทธศาสตร์ ACMECS มีเป้าประสงค์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแข่งขัน ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจตามแนวชายแดน ส่งเสริมการเคลื่อนย้ายภาคอุตสาหกรรมและการผลิตไปยังบริเวณที่มีการได้เปรียบโดยเปรียบโอกาสในการจ้างงาน ลดความแตกต่างของรายได้ ส่งเสริมสันติภาพ เสถียรภาพ และความมั่นคงร่วมกันอย่างยั่งยืน

สำหรับวิทยาเขต ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ นั้น ก็พบว่ามีพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เข้ามาศึกษาอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย ทั้งนี้พระนิสิตข้ามชาติเหล่านั้น ก็มีที่จะมาจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่อยู่ใกล้ๆ กับจังหวัดที่ตั้งของวิทยาเขตเหล่านั้น เช่น วิทยาเขตเชียงใหม่ พบว่าพระนิสิตข้ามชาติส่วนใหญ่จะเป็นพระนิสิตจากประเทศพม่า (เมียนมา) และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่ ที่มี

ภูมิลาเนาอยู่ที่รัฐฉาน รองลงมาจะเป็นพระนิสิตข้ามชาติจาก สปป.ลาว รวมทั้งมีพระนิสิตข้ามชาติจาก ประเทศเวียดนามและกัมพูชาประมาณ ๒๐ รูป^{๑๒๙} ขณะที่วิทยาเขตหนองคายและนครพนม พระนิสิตข้ามชาติทั้งหมดจะมาจก สปป.ลาว โดยมีจำนวนประมาณ ๓๐-๔๐ รูป ทั้งนี้เหตุผลที่ไม่มีพระนิสิตข้ามชาติจากประเทศอื่นนอกจาก สปป.ลาว นั้น พระครูโพธิยานุสิฐ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ให้เหตุผลว่า เพราะข้อจำกัดเรื่องภาษา เนื่องจากจัดการเรียนการสอนด้วยภาษาไทย ฉะนั้น หากพระนิสิตข้ามชาติที่จะมาเรียนไม่มีพื้นฐานภาษาไทยก็จะลำบาก ทั้งนี้เคยมีพระนิสิตข้ามชาติชาวกัมพูชามาสมัครเรียน ๒ รูป แต่ทางวิทยาเขตไม่สามารถรับได้ เพราะไม่มีพื้นฐานภาษาไทย^{๑๓๐}

วิทยาเขตสุรินทร์ เป็นอีกวิทยาเขตหนึ่งที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงคือกัมพูชา จึงทำให้มีพระนิสิตข้ามชาติชาวกัมพูชาเดินทางเข้ามาศึกษาต่อจำนวนไม่น้อย ข้อมูลเมื่อปีการศึกษา ๒๕๕๙ พบว่ามีพระนิสิตข้ามชาติชาวกัมพูชาศึกษาอยู่ไม่ต่ำกว่า ๒๐ รูป โดยส่วนใหญ่เป็นระดับปริญญาตรี^{๑๓๑}

ในกรณีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีนั้น พบว่าพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ที่เข้ามาศึกษานั้น มาจาก ๓ ประเทศด้วยกันคือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) กัมพูชา และเวียดนาม โดยมีข้อมูลว่าในปี ๒๕๕๒ มีพระนิสิตจาก ๓ ประเทศนี้กว่า ๖๐ รูป โดยแยกเป็นพระนิสิตจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) จำนวน ๓๐ รูป จากกัมพูชา จำนวน ๓๗ รูป จากเวียดนาม (พระภิกษุเขมร) จำนวน ๓ รูป^{๑๓๒} ขณะที่ปัจจุบัน (ปี พ.ศ.๒๕๕๙) มีพระนิสิตชาวกัมพูชาเหลือเพียง ๔ รูป^{๑๓๓} สำหรับพระนิสิตจาก สปป.ลาว นั้น ปัจจุบันจะมีจำนวนจะมีจำนวนมากกว่าพระนิสิตจากประเทศอื่นๆ คือประมาณ ๒๐ รูป โดยส่วนใหญ่มาเรียนในสาขาวิชาทางด้านครุศาสตร์ (ภาษาอังกฤษ) สาขาวิชาพุทธศาสตร์ ในระดับชั้นปริญญาตรี รวมทั้งสาขาวิชาพุทธศาสตร์ ในระดับชั้นปริญญาโท

^{๑๒๙} สัมภาษณ์พระ Sang Truong พระนิสิตเขมรจากจังหวัดกาเมา [Ca Mau] ประเทศเวียดนาม, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูโพธิยานุสิฐ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระมหาวีรติ โสภณสีโล ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙ อนึ่ง ในจำนวน ๒๐ รูปนี้ มีพระเขมรที่มาจากจังหวัด Tra Vinh จำนวน ๑ รูป คือพระ Tu Taj แม้จะถือหนังสือเดินทาง (passport) เวียดนาม แต่ท่านก็จัดว่าท่านเป็นพระเขมร เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

^{๑๓๒} สมหมาย ชินนาค. [สัมภาษณ์พระสุเถีย ยนต์]. บันทึกสนามการเข้าร่วมประชุมเตรียมงานเทศกาลและบุญกลุ่มประเทศอินโดจีน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี. ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

^{๑๓๓} สัมภาษณ์พระ Khin Sithi พระนิสิตชาวกัมพูชา, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙

ส่วนปัจจัยที่นำมาสู่ปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนในเมืองไทยนั้น จากการศึกษาพบว่า จะมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น “ปัจจัยผลักดัน” และ “ปัจจัยดึงดูด” ประกอบกับบทบาทของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือในการข้ามแดน ซึ่งจากเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นได้ว่า การเป็นนิสิตข้ามแดนของพระภิกษุจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเหล่านั้นมิได้เป็นการหนีมาตายตาบหน้า แต่เป็นการข้ามแดนรัฐชาติที่มีเป้าหมายปลายทาง และมีการวางแผนที่ค่อนข้างรอบคอบและรัดกุม ซึ่งสามารถแยกได้ดังนี้

(๑) ปัจจัยผลักดัน

จากการศึกษาพบว่า ก่อนที่พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงจะเดินทางข้ามแดนมาศึกษาต่อในเมืองไทยนั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ปัจจัยผลักดัน ซึ่งมีอยู่หลายประการด้วย เช่น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เช่น ครอบครัวมีรายได้น้อย หรือบิดามารดามีภาระที่จะต้องเลี้ยงดูลูกหลายคน ปัจจัยทางด้านสังคมและการเมือง เช่น การที่สถาบันอุดมศึกษาของสงฆ์ในประเทศไม่เพียงพอ หรือปัจจัยการที่รัฐบาลเข้มงวดกับพระภิกษุเชื้อสายเขมรที่อาศัยอยู่ในเวียดนามตอนใต้ อันเนื่องมาจากเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกทางการเมืองสูง ดังคำบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างต่อไปนี้

(๑.๑) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว

จากผลการศึกษาพบว่า พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงจำนวนไม่น้อยที่ระบุว่า ปัจจัยหนึ่งที่ตนเองตัดสินใจเดินทางข้ามแดนมาศึกษาต่อในเมืองไทยนั้น ก็คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว โดยเฉพาะในกรณีของพระนิสิตจากประเทศกัมพูชา ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

พระ SoKea Mun [กัมพูชา, มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่] “อาตมาเป็นลูกคนแรก ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด ๕ คน โยมพ่อโยมแม่ก็เป็นเกษตรกรและรับจ้าง ฉะนั้นรายได้จึงไม่มาก หากยังอยู่ที่กัมพูชา โอกาสที่จะเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัยก็น้อย เพราะที่กัมพูชามหาวิทยาลัยสงฆ์ก็มีแต่เมืองใหญ่อย่างพนมเปญ พระตะบอง อาตมาอยู่ที่จังหวัดกำปงสะเปือ การจะไปเรียนก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายเยอะเลยตัดสินใจมาเรียนที่นี่ เพราะมีรุ่นพี่แนะนำว่าค่าเล่าเรียนไม่แพง และการขบฉันก็อุดมสมบูรณ์”^{๑๓๔}

พระ Khin Sith [กัมพูชา, มจร. วิทยาเขตอุบลราชธานี] : “...พูดถึงสาเหตุที่มาเรียนที่นี่ ก็เหมือนๆ กับพระนิสิตจากกัมพูชาหลายๆ รูปที่มาเรียนที่นี่ อาตมามีพี่น้องสี่คน พ่อแม่ก็ทำนา ฉะนั้น โอกาสที่จะเรียนถึงระดับปริญญาชั้นมัธยม ก็เลยหา路子ทางดู...ที่ตัดสินใจมาเรียนที่นี่ก็อยากช่วยเหลือครอบครัว...”^{๑๓๕}

^{๑๓๔} สัมภาษณ์พระ SoKea Mun, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๑๓๕} สัมภาษณ์พระ Khin Sith, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๓ กันยายน ๒๕๕๙

พระ Ouch Choun [กัมพูชา, มจร. วิทยาเขตสุรินทร์] : “...อาตมามีพี่น้องห้าคน อาตมาเป็นคนที่สี่ อยู่กำปางสะปือ พ่อแม่ก็ทำนา ที่เลือกมาเรียนที่นี่ ก็เพราะไม่มีเงินมากพอที่จะไปเรียนที่ ไกลๆ หรือมหาวิทยาลัยทั่วไป...”^{๑๓๖}

(๑.๒) ปัจจัยที่เกิดจากการที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย

ปัจจัยผลักดันอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนจาก ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเดินทางข้ามแดนมาศึกษาต่อในเมืองไทยนั้น ก็คือ ปัจจัยที่เกิดจากการที่ ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย ไม่ว่าจะเป็นการที่ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เปิด การเรียนการสอนสูงกว่าระดับปริญญาตรี หรือการที่ประเทศต้นทางยังไม่มีระบบการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ที่ ดี ดังนั้น พระนิสิตจำนวนหนึ่งที่ต้องการที่จะนำความรู้จากมหาวิทยาลัยสงฆ์ของไทยอย่างเช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลับไปพัฒนาองค์กรสงฆ์ในประเทศของตน ดังคำให้ สัมภาษณ์ต่อไปนี้

พระอชินปุพพะหงษา จากคณะสงฆ์รามัญนิกาย ประเทศเมียนมา ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๐) กำลังศึกษาอยู่ที่ ๓ คณะสังคมศาสตร์ เอกรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย (วังน้อย) ท่านให้เหตุผลว่า เนื่องจากประเทศไทย เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาโลก ต้องการศึกษารูปแบบการปกครอง รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยไปพัฒนา คณะสงฆ์ในรามัญนิกาย และที่สำคัญในอดีตคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์รามัญนิกายก็มีความสัมพันธ์ที่ดีแบบ พี่น้อง มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และประเดิมสุดท้าย คือ ประเทศไทย มีการเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ ไม่ลำบาก ด้านที่พักอาศัยและอาหารการฉัน

“อาตมาเป็นเจ้าอาวาส ๒ วัดในเขตรัฐมอญ วัดหนึ่งเปิดเป็นสำนักเรียนบาลี มีพระ เณรประมาณ ๑๐๐ รูป อีกวัดเป็นวัดบ้านเกิด เหตุผลที่มาเรียนเมืองไทย เพราะต้องการเอาความรู้จาก มหาจุฬาฯ กลับไปพัฒนาคณะสงฆ์รามัญนิกาย ปัจจุบันคณะสงฆ์มอญในพม่าจะจัดกระจายอยู่ใน ๓ นิกาย คือ คณะสุธัมมานิกาย ซึ่งเป็นคณะที่ใหญ่ที่สุด เมื่อประมาณปี ๒๕๒๔ คณะสงฆ์มอญขอแยกตัว ออกมาตั้งเป็น “คณะสงฆ์รามัญนิกาย” ปัจจุบันมีอยู่ประมาณ ๑๐,๐๐๐ รูป มีวัดประมาณ ๘๐๐ วัด คณะที่สองชื่อ “มหายินนิกาย” มีพระมอญอยู่ประมาณ ๕๐๐ รูป คณะสงฆ์มหายินของมอญนี้ มีวัตร ปฏิบัติเหมือนกับคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของประเทศไทย และคณะสงฆ์สุดท้ายที่มีพระสงฆ์มอญไป สังกัด คือ “คณะสงฆ์ช่วยจिनนิกาย” เป็นคณะสงฆ์เล็กๆ มีพระมอญอยู่ประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ รูป คณะ สงฆ์มหายินนี้ มีวัตรปฏิบัติเหมือนคณะสงฆ์พม่า ในอนาคตหากเป็นไปได้วันหนึ่งพวกเราก็ต้องพยายามให้ รวมเป็นหนึ่งให้ได้...”^{๑๓๗}

^{๑๓๖} สัมภาษณ์พระ Ouch Choun, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐประศาสน ศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙

^{๑๓๗} เดลินิวส์ “เปิดมุมมอง ‘พระนิสิตต่างชาติ’ ที่มีต่อมหาจุฬาฯ”. ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๙, หน้า ๙

ส่วนอีกท่านเป็น พระภิกษุณี ชื่อ Nguyen Thi Hai Uyen เป็นภิกษุณีนิคมหายาน จากประเทศเวียดนาม ปัจจุบันเป็นนิสิตระดับปริญญาโท สาขาพระพุทธศาสนา ท่านเล่าว่า ที่ประเทศเวียดนามเปิดสอนแค่ระดับปริญญาตรี จึงต้องเดินทางมาเรียนที่มหาจุฬาฯ เพราะที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษระดับปริญญาโท ที่ประเทศเวียดนามไม่มีการสอน

“การที่ได้เรียนมหาจุฬาฯ ส่งผลดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาก เพราะได้เรียนวิชากรรมฐาน อันเป็นวิชาที่ชาวโลกสนใจอยู่ตอนนี้ ได้เรียนรู้หลักการใช้ภาษาบาลี และที่สำคัญได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ชีวิตหลังจากจบจากมหาจุฬาฯ จะเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประเทศออสเตรเลีย...”

ปัจจุบันประเทศไทยมีพระภิกษุณีมากกว่าพระภิกษุ กระจายอยู่ทั่วประเทศ และอนาคตพระภิกษุณีจะเป็นฐานสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๓๘}

ขณะที่สามเณร หองคำ [Hongkam] พระนิสิตหนุ่มไทใหญ่วัย ๒๒ ปี จากรัฐฉาน ประเทศพม่า ซึ่งกำลังศึกษาระดับชั้นปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ก็ให้เหตุผลเช่นเดียวกันว่า

“เหตุผลที่มาเรียนที่นี่ ก็เพราะที่บ้านไม่มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพราะเหตุนี้ จึงเดินทางมาเรียนมหาวิทยาลัยที่นี่ เพราะเปิดให้คนต่างชาติมาเรียน”^{๑๓๙}

(๑.๓) ปัจจัยทางด้านการเมืองของประเทศต้นทาง

สำหรับปัจจัยประการที่สามนี้ เป็นปัจจัยเฉพาะที่พบได้จากกรณีของพระนิสิตชาวเวียดนาม เชื้อสายเขมร ที่เดินทางมาจากทางตอนใต้ของประเทศเวียดนาม ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

พระ Thanh Saon พระนิสิตกลุ่มชาติพันธุ์เขมร สัญชาติเวียดนาม ได้กล่าวถึงเหตุผลที่เดินทางมาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานีว่า

“...อยู่ที่โน่น (จังหวัดจาวิงห์ – Travinh ทางตอนใต้ของเวียดนาม) ครอบครัวก็ทำนา ไม่ได้ร่ำรวยอะไร มีพี่น้อง ๖ คน อาตมาเป็นคนที่ ๒ แล้วอยู่ที่โน่นพวกเจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นคนเวียดนาม เขามักจะมองว่าเราต่างจากเขา เพราะเราเป็นเขมร ก็เลยถูกจับตามองตลอด เขาควบคุมด้วยนะ โดยเฉพาะพระสงฆ์นี้เขากลัวจะต่อต้านรัฐบาล จะทำอะไรก็ยาก ต้องขออนุญาตเจ้าหน้าที่ เมื่อก่อนภาษา

^{๑๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์สามเณร Hongkam, พระนิสิตชาวไทใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

เขมรเขาห้ามเรียนห้ามสอนเลยนะ พระก็ถูกจับ ...แต่เอาตมอยากเรียน ชอบ เลยหาช่องทาง พอศิรุ่นที่ที่
เขาเรียนอยู่ที่ มจร. เขาบอก เลยตัดสินใจมา...”^{๑๔๐}

(๒) ปัจจัยดึงดูด

นอกเหนือไปจากปัจจัยผลักดันทั้ง ๓ ประการที่กล่าวไปแล้ว ผลการศึกษายังพบว่า ยังมี
ปัจจัยที่เป็นตัวดึงดูดให้พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทาง
เข้ามาศึกษาในประเทศไทยอีกอย่างน้อย ๓ ประการ นั่นก็คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านสังคม
วัฒนธรรม และปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

(๒.๑) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์

ด้วยลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ที่ตั้งอยู่บริเวณกลางของอนุ
ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้ง่ายต่อการเดินทาง และประหยัดค่าใช้จ่าย จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้พระนิสิตข้าม
แดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษา ซึ่งกรณีเช่นนี้พบเห็นได้
ชัดในกรณีของวิทยาเขตที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีชายแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังเช่น หนองคาย
นครพนม อุบลราชธานี และสุรินทร์ ดังคำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างบางรูปดังนี้

“...ที่สะดวกก็คือ อยู่ใกล้ประเทศของตัวเองด้วย...” [พระ Heak Linh, พระนิสิต
กัมพูชาจากจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา].^{๑๔๑}

“...มาเรียนมหาวิทยาลัยแห่งนี้ เพราะสะดวกในการเดินทาง ประหยัดค่าใช้จ่าย...”
[พระสมลัก ภูมิปัญญา (ขันติธมโม), พระนิสิตลาวจากแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว].^{๑๔๒}

นอกจากนี้ยังพบว่า ในกรณีของวิทยาเขตหนองคาย นครพนม และวิทยาเขตอุบลราชธานีนั้น
พระนิสิตชาวลาวที่ข้ามมาเรียนนั้น ส่วนหนึ่งก็จะเดินทางแบบไป-กลับช่วงเสาร์-อาทิตย์ ดังกรณีของพระ
วีระวอน วีรปัญญา พระพลาตี ขนติโก และพระอานัน จันทวงศ์ พระนิสิตชาวลาวระดับชั้นปริญญาโท
สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

(๒.๒) ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ความเป็นสังคมพุทธและภูมิหลังทาง ประวัติศาสตร์

^{๑๔๐} สัมภาษณ์พระ Thanh Saon เขื่อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙

^{๑๔๑} สัมภาษณ์พระ Heak Linh, อายุ ๓๒ ปี จากจังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา พระนิสิต
กัมพูชาชั้นปีที่ ๓ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙

^{๑๔๒} สัมภาษณ์พระสมลัก ภูมิปัญญา (ขันติธมโม), อายุ ๒๓ ปี พระนิสิตลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะ
มนุษยศาสตร์ วิทยาเขตหนองคาย จากแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙

“ภาษาไทยใกล้เคียงกับไทใหญ่ เคยมาเที่ยวที่เชียงใหม่ก่อนที่จะตัดสินใจมาเรียน เพราะรู้สึกคุ้นเคย ไม่ต่างจากบ้านที่เชียงตุงเท่าไร”^{๑๔๓}

คำบอกเล่าข้างต้นนั้น เป็นของพระหน่อวัน (ฉายาอริยานันดา) พระนิสิตหนุ่มชาวไทใหญ่วัย ๒๓ ปี จากจังหวัดเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคล้ายคลึงลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะกรณีของรัฐฉาน ประเทศพม่า นั้น นับเป็นดินแดนที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ที่มีสำเนียงและภาษาพูดใกล้เคียงกับภาษาไทยล้านนา (คำเมือง) ด้วยเหตุที่อยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาเดียวกัน ฉะนั้น บรรดาพระไทใหญ่จึงสามารถสื่อสารกับคนท้องถิ่นล้านนาและคนไทยทั่วไปได้ค่อนข้างง่าย

เช่นเดียวกับพระ Sokhom Kim พระนิสิตเขมรจากจังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา ที่บอกเล่าถึงเหตุผลที่ตัดสินใจเดินทางมาศึกษาในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ว่า

“...ไทยกับกัมพูชา เป็นเพื่อนบ้านกัน ง่ายในการไป-มา (ผู้คน) มีอัธยาศัยดี เป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมคล้ายๆ กัน...”^{๑๔๔}

“...ตัดสินใจไม่ผิดนะที่มา เพราะได้เรียนตามที่ตั้งใจไว้ อาหารการกินก็เพียงพอ ด้านการเงินการทองก็พอที่จะใช้จ่ายในการเล่าเรียนจนจบได้ คนไทยกับคนเขมรก็เหมือนๆ กัน นับถือพุทธเหมือนกัน งานบุญประเพณีอะไรก็คล้ายๆ กันกับบ้านอาตมา...”^{๑๔๕}

ดังนั้น ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ความเป็นสังคมพุทธ และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ นับเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ดึงดูดให้พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งในส่วนกลางและวิทยาเขตต่างๆ

(๒.๓) ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน

“ความโดดเด่นทางวิชาการ ความหลากหลายของสาขาวิชา ค่าเล่าเรียนถูก” จะ เป็นคำตอบที่กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ ๘๐ เหยียดถึง เมื่อคณะผู้วิจัยถามถึงเหตุผลที่พระนิสิตข้ามแดนจาก

^{๑๔๓} สัมภาษณ์พระหน่อวัน [Arriya Nanda], พระนิสิตชาวไทใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๑๔๔} สัมภาษณ์พระ Sokhom Kim อายุ ๒๘ ปี พระนิสิตเขมรชั้นปีที่ ๔ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ จากจังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙

^{๑๔๕} สัมภาษณ์พระ Thanh Saon ชื่อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙

ประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังเช่น คำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างบางรูปดังนี้

“...คือมีราคาถูก และมีผู้รู้มาก ทำให้ผมเรียนได้...”^{๑๔๖}

“...ความรู้ความสามารถของคณาจารย์ ในการเรียนการสอน ล้วนมาก ประสบการณ์ อีกทั้งค่าเทอมในการเรียนก็ถูกพอสมควร และมีความโดดเด่นวิชาการด้านพุทธศาสนา...”

^{๑๔๗}

ในประเด็นนี้ สามารถที่จะกล่าวได้ว่าในประเทศไทยนั้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยที่ค่าเทอมถูกที่สุด คือไม่เกิน ๒,๕๐๐ บาท ในระดับปริญญาตรี สำหรับพระภิกษุสามเณรและแม่ชี ค่าหน่วยกิตๆ ละ ๒๕ บาท ภาคการศึกษาแรกไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท ภาคต่อไปไม่เกิน ๑,๘๐๐ บาท ค่าใช้จ่ายประมาณการตลอดสูตรปริญญาตรี (๘ ภาคการศึกษา) ๑๔,๖๐๐ บาท ขณะที่คฤหัสถ์ ค่าหน่วยกิตๆ ละ ๕๐ บาท ภาคการศึกษาแรกไม่เกิน ๒,๕๐๐ บาท ภาคต่อไปไม่เกิน ๒,๓๐๐ บาท ค่าใช้จ่ายประมาณการตลอดสูตรปริญญาตรี (๘ ภาคการศึกษา) ๑๘,๖๐๐ บาท นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยเคยได้จัดงานระดับโลกมาแล้วคือ งานประชุมวิชาการวิสาขบูชาโลกอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป นอกจากปัจจัยผลักดัน คือปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ปัจจัยที่เกิดจากการที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย และปัจจัยทางการเมือง ที่เป็นเสมือนแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้กลุ่มพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนำมาประกอบการตัดสินใจเดินทางข้ามแดนเข้ามาในเมืองไทยแล้ว ยังมีองค์ประกอบหรือเงื่อนไขสำคัญของประเทศปลายทางคือเมืองไทยที่เป็นเสมือนแรงดึงดูดหรือ “ปัจจัยดึงดูด” ที่สำคัญที่ทำให้พระนิสิตเหล่านี้ตัดสินใจข้ามแดน นั่นก็คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน

๒. วิถีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตข้ามแดน

ผลการศึกษาในข้อนี้ เป็นการตอบวัตถุประสงค์เกี่ยวกับวิถีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเข้ามาศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

(๒.๑) วิถีชีวิตและการปรับตัวของพระนิสิตข้ามแดน

^{๑๔๖} สัมภาษณ์พระ Ouch Choun, พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙

^{๑๔๗} พระ Sang Truong, (สัมภาษณ์).พระนิสิตเขมร สัญชาติเวียดนาม อายุ ๒๖ ปี จากจังหวัดกามา [Camau]ประเทศเวียดนาม, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

“...ทำวัดตอนเช้าเวลาตี ๔ ครึ่ง ทำวัดแล้วก็ไปบิณฑบาตเวลาตี ๕ ครึ่ง บิณฑบาตมาแล้วก็นั่ง
เช้า ฉันทเช้าแล้วก็เตรียมตัวไปโรงเรียน เลิกเรียนแล้วมาถึงวัดก็เตรียมทำวัดเย็น ทำวัดเย็นแล้วก็เรียนการ
เทศน์กับมหาท่านหนึ่งที่อยู่ในวัด...”^{๑๔๘}

“...มาอยู่ที่นี้ก็ดีหลายอย่าง เปลี่ยนชีวิตและได้เรียนรู้หลายๆ อย่าง เช่น การใช้ชีวิตที่
ประเทศไทย ทำให้การอยู่การฉันสะดวกสบาย มีงานไปสวด ได้จ่ายค่าเรียน ส่งเรียนเอง

กิจวัตร คือ ตีหนึ่งตี ๔ ทำวัดเช้า บิณฑบาตตี ๕ ครึ่ง ฉันทเช้า ๖ โมงครึ่ง เสร็จแล้วปิดกวาดเดิน
วัด (ลาตวัด) ไปเรียนหนังสือ ถ้าไม่ได้ไปก็พักผ่อนอ่านหนังสือ...”^{๑๔๙}

“ตีหนึ่งเวลาตี ๕ อาบน้ำแต่งตัวขึ้นรถมาเรียน จากลำพูนเวลา ๖ โมงเช้า มาถึงมหาลัย ๗ โมง
ครึ่ง เรียนตามปกติ หลังจากเรียนเสร็จก็กลับวัด ทำความสะอาด ช่วยงานวัด อาบน้ำ เวลา ๑ ทุ่ม ทำวัด
สวดมนต์ นั่งสมาธิ ถึงเวลา ๒ ทุ่ม หลังจากนั้นก็มาอ่านหนังสือที่เรียนมา หรือทำการบ้านที่อาจารย์สั่ง
เวลา ๔ ทุ่มครึ่ง ก็ไหว้พระ เข้านอน ทั้งนี้ถ้าเป็นวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ก็จะมีบิณฑบาตตอนเช้าด้วย...”
^{๑๕๐}

“...ตั้งแต่ตี ๕ ถึงตี ๕ ครึ่งจะทำวัดเช้า จากนั้นก็สร้งน้ำ ครั้นพอถึง ๖ โมงเช้าก็ออก
บิณฑบาต กลับมาถึงวัดประมาณ ๗ โมงเช้า ประมาณ ๗ โมงครึ่งก็นั่ง ๘ โมงเช้าไปเรียนหนังสือ เมื่อ
กลับจากเรียนหนังสือแล้ว บ่าย ๕ โมงครึ่ง ก็ทำวัดเย็น...”^{๑๕๑}

จากคำให้สัมภาษณ์ของพระนิสิตข้ามแดนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าวิถี
ชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นไม่ได้แตกต่างไปจากพระสงฆ์ไทยเท่าใดนัก ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากว่า พระสงฆ์ใน
ประเทศลุ่มน้ำโขงนั้น ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ในนิกายเถรวาท ซึ่งล้วนแต่มีวัตรปฏิบัติที่ใกล้เคียงกัน ฉะนั้น
วิถีชีวิตของพระนิสิตข้ามแดนเหล่านี้จึงไม่ค่อยแตกต่างจากวิถีชีวิตของพระภิกษุชาวไทยเท่าใดนัก

แม้ว่าวิถีชีวิตในเพศบรรพชิตของพระนิสิตข้ามแดนในประเทศไทยจะไม่แตกต่างไปจาก
พระภิกษุชาวไทยเท่าใดนัก แต่การศึกษาครั้งนี้ก็พบว่า พระนิสิตข้ามแดนจากบางประเทศ โดยเฉพาะ
พระภิกษุเขมร จะต้องมีการปรับตัวมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับพระภิกษุลาว หรือไทใหญ่ ดังคำให้
สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...อยู่ที่กัมพูชา ฉันทข้าวเจ้า แต่อยู่ที่นี้ฉันทข้าวเหนียว นานๆ ทีถึงจะได้ฉันทข้าวเจ้า...”^{๑๕๒}

^{๑๔๘} สัมภาษณ์พระบุญเคน (จิตตะปันโนโย) บุญชู, พระนิสิตชาวลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะ
มนุษยศาสตร์ มจร.วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙

^{๑๔๙} สัมภาษณ์พระสมลัก ภูมิปัญญา (ขันติธมโม), อายุ ๒๓ ปี พระนิสิตลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะ
มนุษยศาสตร์ วิทยาเขตหนองคาย จากแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙

^{๑๕๐} สัมภาษณ์พระหน่อวัน [Arriya Nanda], พระนิสิตชาวไทยใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอก
ภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

^{๑๕๑} สัมภาษณ์พระ Sang Truong, พระนิสิตเขมร สัญชาติเวียดนาม อายุ ๒๖ ปี จากจังหวัดกามา
[Camau] ประเทศเวียดนาม, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙

“ตอนแรกก็คิดว่าที่นี่ (จังหวัดอุบลราชธานี-ผู้วิจัย) พูดภาษาไทยกันนะ เพราะว่าเป็นประเทศไทย แต่พอมาถึงกลับพบว่าคนส่วนใหญ่พูดภาษาลาว เลยสื่อสารกันไม่ค่อยรู้เรื่อง แหมอาหารการกินก็เป็นแบบคนลาว รสเผ็ดมาก ถึงขั้นคิดว่าตัวเองจะอยู่ได้ไหม ต้องปรับตัวมากเลย”^{๑๕๓}

คำให้สัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการเข้ามาใช้ชีวิตในฐานะพระนิสิตข้ามแดนในประเทศไทยนั้น พระนิสิตข้ามแดนชาวกำพูชาจะต้องเผชิญกับปัญหานานาประการยังผลให้วิถีชีวิตของพวกเขาพระนิสิตข้ามแดนเหล่านี้ต้องปรับตัวในหลายๆ ด้าน

(๒.๒) กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย

เครือข่ายทางสังคมเป็น “เครื่องมือหรือยุทธศาสตร์ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม”^{๑๕๔} ดังนั้น เหตุผลสำคัญของการสร้างเครือข่ายทางสังคม คือ การมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองโดยลำพัง แต่ต้องอาศัยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันจะส่งผลให้สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย อันเป็นการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยผลประโยชน์ที่ได้รับมานั้นอาจจะเป็นทั้งส่วนของผลประโยชน์ทางด้านรูปธรรมและนามธรรมก็เป็นได้

กรณีของพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทยที่มาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น การเข้ามาใช้ชีวิตในฐานะนักศึกษาข้ามแดนในเมืองไทยนั้น พวกเขาจะต้องเผชิญกับสถานะของการถูกจัดวางในฐานะ “คนอื่น” ในสังคมไทย รวมทั้งยังต้องเผชิญกับปัญหานานาประการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐไทย พระภิกษุชาวไทย และผู้คนในสังคมไทย จนในบางสถานการณ์พวกเขาก็ตกอยู่ในสภาวะการณ์ของการถูกเบียดขับให้อยู่ในภาวะ “คนต่างด้าว” ในสังคมไทย ฉะนั้น จึงพบว่าพระนิสิตข้ามแดนเหล่านี้มีการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) เพื่อปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตนใน ๔ รูปแบบคือ

(๑) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด โดยการใช้โทรศัพท์มือถือ การใช้ social media เช่น Email, Line , Facebook หรือ Skype เป็นต้น ทำให้พระนิสิตข้ามแดนสามารถติดต่อกับครอบครัวและชุมชนที่บ้านเกิดได้สะดวกขึ้น รวมทั้งการกลับไปร่วมกิจกรรมสำคัญๆ ในบ้านเกิดและติดตามความเป็นไปในเรื่องต่างๆ ทั้งของบ้านเกิดและที่เมืองไทยก็สามารถทำได้ง่าย

^{๑๕๒} สัมภาษณ์พระ Mean Keoun, อายุ ๒๖ ปี อดีตประธานชมรมสมณะนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานี, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗ ณ วัดปทุมมาลัย จังหวัดอุบลราชธานี

^{๑๕๓} สัมภาษณ์พระ Sovann Khin, อายุ ๒๒ ปี พระนิสิตเขมรระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐศาสตร์ มจร. วิทยาเขตอุบลราชธานี ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗ วัดปทุมมาลัย จังหวัดอุบลราชธานี

^{๑๕๔} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อ ชุมชนเป็นสุข), ๒๕๔๗ : หน้า ๕๘.

(๒) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มพระนิสิตชาวต่างชาติที่ค่อนข้างมีจำนวนน้อย และอยู่กระจัดกระจาย ดังเช่นกรณีของพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชา ที่จะต้องพยายามสร้างสัมพันธ์คนไทย กับเพื่อนพระภิกษุที่ไม่ใช่ชาวกัมพูชาหรือพระเขมรด้วยกัน ซึ่งมีทั้งญาติโยมที่มาทำบุญที่วัดเป็นประจำ พระภิกษุที่จำวัดเดียวกันและเพื่อนพระภิกษุที่เรียนอยู่ที่เดียวกัน

(๓) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของชมรม จากการศึกษาพบว่า พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้มีการจัดตั้งชมรมของตนเองขึ้นทั้งในส่วนกลางและตามวิทยาเขตต่างๆ และเป็นที่น่าสนใจว่าชมรมที่จัดตั้งขึ้นนี้มีบทบาทสำคัญยิ่งทั้งในแง่ของดูแล ช่วยเหลือ และสนับสนุนให้พระนิสิตจากประเทศของตนในรูปแบบต่างๆ อาทิ การช่วยเหลือเรื่องการจัดหาที่พักสำหรับพระนิสิตใหม่ การสอนหนังสือ (ติว) การสนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับพระนิสิตที่เดือดร้อน การจัดตั้งกองทุนฉุกเฉินสำหรับให้สมาชิกชมรมที่เดือดร้อนกู้ยืม การดูแลและปกครองพระนิสิตชาติเดียวกัน รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมตามประเพณี กิจกรรมทางสังคม รวมทั้งกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

(๔) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนผ่านงานประเพณีและกิจกรรมทางศาสนา จากการศึกษาพบว่า พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนผ่านงานประเพณีและกิจกรรมทางศาสนา เช่น ดังเช่นชมรมนิสิตชาวไต (ไทใหญ่) ที่มีการจัดงานบุญเนื่องในวันสำคัญๆ ทางศาสนาประจำปี หรือชมรมสมณะนิสิตเขมร ที่มีการจัดงานบุญสารทเขมร (ปฐุมิพนธ์) ทุกปี ทั้งในส่วนกลางและจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของวิทยาเขตที่มีพระนิสิตเขมรศึกษาอยู่ เช่น อุบลราชธานี ขอนแก่น เป็นต้น

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศอาเซียนในแถบลุ่มน้ำโขงที่เข้ามาศึกษาในเมืองไทยนั้น จะมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น “ปัจจัยผลักดัน” และ “ปัจจัยดึงดูด” ประกอบกับบทบาทของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือในการข้ามแดน ซึ่งจากเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงสามารถสะท้อนให้เห็นได้ว่า การเป็นพระนิสิตข้ามแดนของพระภิกษุเหล่านี้มิได้เป็นการหนีมาตายดาบหน้า แต่เป็นการข้ามแดนรัฐชาติที่มีเป้าหมายปลายทาง และมีการวางแผนที่ค่อนข้างรอบคอบและรัดกุม

ปัจจัยผลักดัน ที่ทำให้เกิดการเดินทางข้ามแดนก็คือ เงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เช่น ครอบครัวมีรายได้น้อย หรือบิดามารดามีภาระที่จะต้องเลี้ยงดูลูกหลายคน ปัจจัยที่เกิดจากการที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย ไม่ว่าจะเป็นการที่ประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เปิดการเรียนการสอนสูงกว่าระดับปริญญาตรี หรือการที่ประเทศต้นทางยังไม่มีระบบการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ที่

ดี และเงื่อนไขทางด้านการเมือง เช่น การที่รัฐบาลเข้มงวดกับพระภิกษุเชื้อสายเขมรที่อาศัยอยู่ในเวียดนามตอนใต้ อันเนื่องมาจากเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกทางการเมืองสูง

ส่วนปัจจัยดึงดูดนั้น พิจารณาได้จากประเทศปลายทางคือประเทศไทย จะพบว่าปัจจัยดึงดูดที่สำคัญที่ทำให้พระนิสิตเหล่านี้ตัดสินใจข้ามแดน นั่นก็คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ด้วยลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ที่ตั้งอยู่บริเวณกลางของอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง ทำให้ง่ายต่อการเดินทางและประหยัดค่าใช้จ่าย จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคุ่มน้ำโขง ตัดสินใจเดินทางเข้ามาศึกษา ปัจจัยต่อมาคือปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ความเป็นสังคมพุทธเช่นเดียวกัน มีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายกัน รวมทั้งภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และปัจจัยดึงดูดประการสุดท้ายก็คือ ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน ที่มีความโดดเด่นทางวิชาการ ความหลากหลายของสาขาวิชา ค่าเล่าเรียนถูก

เมื่อพระนิสิตข้ามแดนเข้ามาในประเทศไทยแล้ว สิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ พระนิสิตข้ามแดนเหล่านั้นจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของประเทศไทย ซึ่งการปรับตัวที่เกิดขึ้นนั้น จะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคม และวัฒนธรรม โดยจากการศึกษาพบว่า ด้านการปรับตัวทางสังคมนั้น พระนิสิตจากประเทศลาวและพระนิสิตไทใหญ่จากประเทศพม่า นั้นค่อนข้างจะมีปัญหาในการปรับตัวค่อนข้างน้อย ทว่าพระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชามีความจำเป็นต้องปรับตัวทางด้านนี้มาก ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาด้านภาษาที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก ส่วนการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรม ก็เช่นเดียวกัน เราพบว่าแม้ไทยกับกัมพูชาจะเป็นวัฒนธรรมพุทธเถรวาทเช่นกัน แต่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาก็จะต้องมีการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการใช้ภาษาเป็นอย่างมาก ซึ่งในการปรับตัวทางด้านภาษานั้น จะกระทำโดยการเรียนรู้ภาษาไทยจากบุคคลรอบข้างทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และกว่าที่พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาแต่ละรูปจะสามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยได้นั้น ก็จะใช้เวลาแตกต่างกันไป มากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งจะต่างจากการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมในเรื่องอื่น ๆ เช่น อาหารการกิน พระนิสิตข้ามแดนชาวกัมพูชาจะสามารถปรับตัวได้เร็ว และปรับตัวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากมีวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน คล้าย ๆ กัน ต่างกันเพียงเล็กน้อยโดยเฉพาะรสชาติที่อาหารไทยจะเผ็ดมากกว่าเท่านั้น

อีกทั้งการเข้ามาใช้ชีวิตในฐานะพระนิสิตข้ามแดนในเมืองไทยนั้น พวกเขาจะต้องเผชิญกับสภาวะของการถูกจัดวางในฐานะ “คนอื่น” ในสังคมไทย รวมทั้งยังต้องเผชิญกับปัญหานานาประการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐไทย พระภิกษุชาวไทย และผู้คนในสังคมไทย จนในบางสถานการณ์พวกเขาก็ตกอยู่ในสภาวะการถูกเบียดขับให้อยู่ในภาวะ “คนต่างด้าว” ในสังคมไทย ฉะนั้น จึงพบว่าพระนิสิตข้ามแดนเหล่านั้นมีการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) หลากหลายรูปแบบ เช่น (๑) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด โดยการใช้โทรศัพท์มือถือ การใช้ social media เช่น Email, Line , Facebook หรือ Skype เป็นต้น (๒) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับบุคคล โดยการพยายามสร้างสัมพันธ์คนไทย กับเพื่อนพระภิกษุที่ไม่ใช่

ชาติเดียวกัน ซึ่งมีทั้งญาติโยมที่มาทำบุญที่วัดเป็นประจำ พระภิกษุที่จำวัดเดียวกันและเพื่อนพระภิกษุที่เรียนอยู่ที่เดียวกัน (๓) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของชมรม และ (๔) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนผ่านงานประเพณีและกิจกรรมทางศาสนา

อภิปรายผล

ปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่ศึกษานี้ ส่วนหนึ่งนั้นก็ เป็นผลพวงของการบูรณาการทางเศรษฐกิจของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหลของผู้คน สินค้า ทุน และวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐชาติต่างๆอย่างรวดเร็ว^{๑๕๕}

ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากในยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมโลกเชื่อมต่อกันอย่างใกล้ชิด มีการข้ามพรมแดนอย่างคึกคักรวดเร็วของผู้คน สินค้า และข่าวสาร รัฐก็ดูเหมือนจะมีบทบาทน้อยลงหรือควบคุมได้จำกัด หรือแม้กระทั่งรัฐเองกลับเปิดทาง และเอื้ออำนวยให้การเคลื่อนย้ายดังกล่าวเป็นไปได้โดยสะดวก ขึ้นตามหลักการค้าเสรีในยุคใหม่ นอกจากนี้ เครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดจากการก้าวข้ามพรมแดนเป็นประจำและต่อเนื่อง ทำให้เรามองเห็นและตระหนักถึง “กระบวนการข้ามชาติ” (Transnationalisation) ของเวลาและพื้นที่ ภายใต้เงื่อนไขนี้ รัฐชาติเริ่มมีอิทธิพลน้อยลงต่อชีวิตของนักเดินทางผู้อพยพข้ามพรมแดนนานาชาติ แม้ว่าผู้อพยพจำนวนไม่น้อยจะเผชิญหน้ากับกฎระเบียบที่เข้มงวดขึ้นของการตรวจคนเข้าเมืองก็ตาม^{๑๕๖}

ปรากฏการณ์พระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทยมีลักษณะข้ามชาติ (Transnational) ซึ่งจัดเป็นกลุ่มคนที่ William Safran (๑๙๙๑) เรียกว่า “คนพลัดถิ่น” (Diaspora) และ/หรือ “คนข้ามแดน” (Transborder People)^{๑๕๗} ซึ่งในโลกของยุคหลังทุนนิยมที่มีการเคลื่อนไหวของผู้คน สินค้าและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของรัฐชาติอย่างหลากหลายและรวดเร็ว ความเป็นคนพลัดถิ่นอาจเกิดขึ้นจากการเป็นแรงงานอพยพข้ามชาติ การหลีกหนีภัยสงครามและความอดอยากหิวโหย ไปจนถึงการแสวงหาโอกาสและช่องทางในการเลื่อนสถานะของตนเองในยุคโลกไร้พรมแดน การเคลื่อนไหลของผู้คนดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดความผูกพันต่อพื้นที่หลายแห่ง มีบ้านและชุมชนของคนพลัดถิ่นเกิดขึ้นตามสถานที่ต่างๆ ทั่วโลก ความเชื่อมโยงชุมชนข้ามชาติของคนพลัดถิ่นกลุ่มต่างๆ ทำให้ไม่มีศูนย์กลาง หรือบ้านเกิดเมืองนอนเพียงแห่งเดียว หากแต่ความรู้สึกผูกพันและสำนึกที่เกิดจากประสบการณ์ร่วมของการพลัดพราก การสูญเสีย การดิ้นรนต่อสู้อาจมีนัยโหยหาบ้านเกิดเมืองนอนได้เหมือนกัน

^{๑๕๕} ยศ สันตสมบัติ และคณะ. *ชนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน* (เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, ๒๕๕๖): ๔๒.

^{๑๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๑๕๗} พิมเสน บัวระภา, *เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ : ผู้อพยพข้ามชาติชาวไทยในประเทศเวียดนาม(ภาคเหนือ)*. ๒๕๕๒, หน้า ๑๖.

ส่วน “คนข้ามแดน” (Transborder People) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมายาวนาน จนอาจกล่าวได้ว่าควบคู่กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ การศึกษาเรื่องคนข้ามแดนจึงมิใช่เป็นประเด็นใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในวงวิชาการในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ผ่านมามีการศึกษาเรื่องของคนข้ามแดนในศาสตร์หลากหลายสาขา วิธีวิทยาประเด็นความสนใจและแง่มุมในการนำเสนอจึงแตกต่างกันไปตามความสนใจของผู้ศึกษา สำหรับ Aihwa Ong เป็นหนึ่งในนักวิชาการเลื่องชื่อในการศึกษาปรากฏการณ์ข้ามแดนร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอเรื่องราวการข้ามแดน/พลัดถิ่นในกลุ่ม “คนจีน” ดังปรากฏในผลงานชิ้นสำคัญ อาทิผลงานเรื่อง “Ungrounded Empires : The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism” (๑๙๙๗) ที่ Ong และ Donald Nonini เป็นบรรณาธิการ ซึ่งเสนอภาพความหลากหลายของกลุ่มชาวจีนอพยพหรือจีนพลัดถิ่นสมัยใหม่จากแถบเอเชียแปซิฟิก เช่น กลุ่มแรงงานปัญญาชน นักวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักธุรกิจชาวจีน หรือในผลงานเรื่อง “Flexible Citizenship : The Cultural Logics of Transnationality” (๑๙๙๙) ซึ่ง Ong ศึกษากลุ่มชาวจีนฮ่องกงที่กังวลใจต่อเหตุการณ์การคืนเกาะฮ่องกงกลับคืนแก่สาธารณรัฐประชาชนจีน จนทำให้ชาวจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานที่อยู่และทุนไปยังประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ โดยเฉพาะแคนาดา

ด้วยสถานะของความเป็น “คนพลัดถิ่น” หรือ “คนข้ามแดน” ดังกล่าว ทำให้คนเหล่านี้ถูกจัดวางให้เป็น “คนอื่น” ในสังคมไทย สอดคล้องกับงานศึกษาของ วาสนา ละอองปลิว (๒๕๔๙) ที่ศึกษาแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า ที่ระบุว่า ถึงแม้คนในพื้นที่จะตระหนักถึงความสำคัญของแรงงานข้ามชาติในภาคการผลิตในพื้นที่ แต่แรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ทั้งสองกลุ่มก็ถูกจัดวางอยู่ในสถานะของการเป็น “คนอื่น”^{๑๕๘} ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ต้องพยายามสร้างการต่อรองโดยใช้เครือข่ายทางสังคมในระดับต่างๆ สอดคล้องกับ นฤมล นิราทร (๒๕๔๓).^{๑๕๙} ที่ระบุว่าเหตุผลในการสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นเพราะ (๑) ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ต้องการมีหมู่ มีพวก (๒) ต้องการทรัพยากรในการทำงาน (๓) ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน (๔) ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา (๕) ต้องการประหยัด และ (๖) ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน รวมไปถึงมีปัจจัยเสริมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ คือความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

งานวิจัยชิ้นนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่งของบรรดาพระนิสิตข้ามแดนจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง รวมทั้งนักศึกษาข้ามแดน และแรงงานข้าม

^{๑๕๘} วาสนา ละอองปลิว. ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามพรมแดน: กรณีศึกษาชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า. รายงานการวิจัยเสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙.

^{๑๕๙} ธนฤกษ์ ชามะรัตน์. การสร้างเครือข่ายทางสังคมของนายหน้าแรงงานอีสาน. วิทยานิพนธ์. ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา. ๒๕๕๗, หน้า ๑๐๔.

ชาติจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทยนั้นก็คือ “เครือข่ายทางศาสนา/พิธีกรรม” คล้ายคลึงงานศึกษาของ ขวัญชีวัน บัวแดง และคณะ (๒๕๔๙) ที่ศึกษาเครือข่ายทางศาสนาของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ที่พบว่า นอกเหนือจากญาติพี่น้องและคนบ้านเดียวกัน ที่กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมอันเหนียวแน่นของแรงงานอพยพชาวไทใหญ่ในประเทศไทยแล้ว วัดก็ถือเป็นเครือข่ายทางสังคมอย่างหนึ่งที่ชาวไทใหญียึดถือและมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดอยู่อย่างสม่ำเสมอเมื่อใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทย ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาในเมืองไทยโดยปริยาย วัดที่อยู่ใกล้ชุมชนไทใหญ่เหล่านี้ ยามปกติมักจะมีชาวไทใหญ่ไปทำบุญ หรือไปพบเจ้าอาวาสเพื่อขอคำปรึกษาในเรื่องต่างๆ หากเป็นในช่วงเทศกาลงานบุญ วัดเหล่านี้ก็จะจัดงานบุญ เตรียมสถานที่เพื่อให้ชาวไทใหญ่มาทำบุญที่วัด^{๑๖๐}

ทั้งนี้ “เครือข่าย” ข้างต้นนั้น ก็เกิดขึ้นภายใต้ปฏิบัติการของ “พื้นที่ทางศาสนา” (religion space) สะท้อนให้เห็นว่า “พื้นที่” ของบรรดาพระนิสิตข้ามแดนนั้น เป็นพื้นที่ที่ถูกผลิตสร้างจินตนาการ และถูกให้ความหมายทางสังคม ซึ่งก่อร่างสร้างขึ้นมาจากเครือข่ายพระนิสิตข้ามแดนในฐานะผู้กระทำการ ดังที่ Castells (๒๐๐๐) อธิบายว่า ผู้คนต่างใช้ชีวิตอยู่ในเครือข่ายทางสังคม และเครือข่ายเหล่านี้ก็ขับเคลื่อนโดยเทคโนโลยีของการสื่อสาร จึงกล่าวได้ว่า “เครือข่าย” มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตรอดของผู้ย้ายถิ่น เช่นเดียวกับ เลอเฟรอบ (Lefebvre, ๑๙๙๑) ที่มองว่า พื้นที่ทางสังคม ประกอบไปด้วยเครือข่ายของความสัมพันธ์ พื้นที่ทางสังคมจึงเป็นพื้นที่ที่มีการลอดผ่านกัน สานสัมพันธ์กัน และซ้อนทับกันโดยอาศัยอำนาจที่อัดแน่นหรือความเป็นกลุ่มก้อนของความสัมพันธ์ของเครือข่ายเหล่านั้น^{๑๖๑}

การศึกษานี้ยังพบว่าประเพณีและพิธีกรรมที่บรรดาพระนิสิตข้ามแดนจัดขึ้น ดังเช่นในกรณีของ “ประเพณีและพิธีกรรมบุญสารทเขมรหรือบ็อนปจุมบิณฑ” ของชมรมสมณะนิสิตเขมรนั้น เป็นเสมือนเวทีที่ทำให้คนกัมพูชาในประเทศไทย ทั้งพระนิสิตข้ามแดน นักศึกษาข้ามแดน แรงงานข้ามแดน ได้มาทำบุญ พบปะกัน และและออกซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เขมร รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นเข้ามาร่วมด้วยนั้น ก็จัดว่าเป็น “พื้นที่สาธารณะข้ามชาติ” (transnational public space) อีกด้วย ดังงานศึกษาของ อัมพร จิรัฐติกร (๒๕๕๘) เกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะข้ามชาติของแรงงานอพยพไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ที่ระบุว่า ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ชาวเชียงใหม่เริ่มรับรู้ถึงการเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะแบบ

^{๑๖๐} ขวัญชีวัน บัวแดง และคณะ. การศึกษาและพัฒนาการสื่อสารสุขภาพในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ: กรณีศึกษากลุ่มแรงงานไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่. (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๔๙).

^{๑๖๑} ขวัญชีวัน บัวแดง “พื้นที่ทางศาสนาของผู้ย้ายถิ่นกับการควบคุมของรัฐที่ชายแดนไทย-พม่า” ใน วสันต์ ปัญญาแก้ว (บก.). สังคมเปลี่ยนผ่าน/เปลี่ยนผ่านสังคม รวมบทความวิชาการในวาระครบรอบ ๕๐ ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. ๒๕๕๗, หน้า ๒๒๓.

ใหม่ๆ ที่แรงงานอพยพชาวไทใหญ่สามารถเข้าถึงได้ และเป็นพื้นที่ที่แรงงานเหล่านี้ใช้พบปะสังสรรค์เพื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน^{๑๖๒}

นอกจากนี้ เรายังอาจจัดให้กลุ่มพระนิสิตข้ามแดนเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีลักษณะที่ Appadurai (๑๙๙๖) เรียกว่า “การข้ามถิ่นที่” (translocality) อันเกิดจากสภาวะข้ามชาติข้ามพรมแดน (transnational destabilization)^{๑๖๓} ฉะนั้นพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนของกลุ่มคนเหล่านี้จึงมีลักษณะที่ Brickell & Datta (๒๐๑๑) เรียกว่าเป็น “พื้นที่ของคนพลัดถิ่น” (diasporic space)^{๑๖๔} อยู่ในตัวด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

ในการทำงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยมีความคาดหวังถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับอย่างน้อย ๒ ประการคือ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับพระนิสิตข้ามแดน เช่น สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด กระทรวงการต่างประเทศ และสถาบันอุดมศึกษาที่มีพระนิสิตข้ามแดนศึกษาอยู่ เป็นต้น ได้ทราบถึงวิถีชีวิต การปรับตัว เครือข่ายทางสังคม ตลอดจนปัญหาอุปสรรค ทิศนคติ มุมมองที่มีต่อประเทศไทย ของพระนิสิตข้ามแดนในประเทศไทย อันจะมีผลต่อการกำหนดนโยบายหรือแนวทางในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาครั้งนี้ได้ค้นพบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น ประเด็นหนึ่งก็คือ ประเทศไทยยังเป็นจุดหมายปลายทางของพระนิสิตข้ามแดนที่ต้องการเข้ามาศึกษาต่อในระดับปริญญา เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยมีคุณภาพที่ดีกว่า และมีจำนวนมากกว่าในประเทศต้นทาง อีกทั้งค่าใช้จ่ายในการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของพระสงฆ์เช่นมหาวิทยาลัทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็ไม่สูงนัก ฉะนั้น การให้ความสำคัญกับนักศึกษาต่างชาติที่เป็นบรรพชิตสำหรับมหาวิทยาลัยของสงฆ์ (รวมถึงมหาวิทยาลัทยาลัยทั่วๆไปด้วย) น่าจะเป็นสิ่งที่ควรทำ ไม่ใช่เพราะเป็นการเพิ่มนักศึกษาในเชิงปริมาณ หากแต่การเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยนานหลายปี (อย่างน้อย ๔ ปี สำหรับชั้นปริญญาตรี) นั้น ย่อมทำให้ “พระนิสิตข้ามแดน” เหล่านี้ ซึมซับวิถีวัฒนธรรมไทยเข้าไปไม่มากนักน้อย และที่สำคัญก็คือมีความรู้สึกที่ดีกับคนไทยและประเทศไทย ขณะที่คนไทยเองก็จะได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีวัฒนธรรมกัมพูชาด้วยเช่นกัน

^{๑๖๒} อัมพร จิรัฐติกกร. พื้นที่สาธารณะข้ามชาติ การเมืองเรื่องพื้นที่ของแรงงานอพยพไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ (เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘) : หน้า ๑-๒.

^{๑๖๓} Appadurai, ๑๙๙๖: ๑๘๘-๑๘๙ อ้างถึงใน ณ์ภูริชวัล โภคาพานิชวงศ์. “ดะมัสสะจาอะพวย”: ปฏิบัติการสร้างความเป็น “เพื่อนบ้านและชุมชนข้ามถิ่นที่” ของผู้อพยพข้ามพรมแดนชาวพม่า ในจังหวัดระยอง. วารสารสังคมกลุ่มน้ำโขง ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๗) : หน้า ๗๓.

^{๑๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

๒. การศึกษาค้นคว้าชี้ให้เห็นถึงบทบาทอันโดดเด่นของบรรดา “พระนิสิตข้ามแดน” ในแง่ของการเป็นทูตทางวัฒนธรรมทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่ม ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับนโยบายควรให้ความสนใจและให้ความสำคัญต่อกิจกรรมที่มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับประเทศต้นทางของ “พระนิสิตข้ามแดน” เหล่านั้น โดยอาจเข้าไปประสานกับสถาบันการศึกษาที่ “พระนิสิตข้ามแดน” เหล่านั้นศึกษาอยู่ รวมทั้งอาจประสานกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง อาทิ สถานทูต/กงสุลของประเทศเหล่านั้น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ตลอดจนบริษัท ห้างร้านเอกชน ในการสนับสนุนหรือส่งเสริมกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้ ให้เป็นมรรคเป็นผลมากขึ้น รวมทั้งหน่วยงานที่ดูแลด้านการเข้า-ออกประเทศ ก็ควรมีมาตรการที่ละมุนละม่อมสำหรับพระนิสิตกลุ่มนี้ด้วย

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องพระนักศึกษาข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย: วิถีชีวิต การปรับตัวและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ ซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๕๘ ซึ่งผู้วิจัยและคณะขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

ขวัญชีวัน บัวแดง และคณะ. การศึกษาและพัฒนาการสื่อสารสุขภาพในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ:

กรณีศึกษากลุ่มแรงงานไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๔๙.

ณัฐชวัล โกคาพานิชวงศ์. ตระกูลสะจอะพวย: ปฏิบัติการสร้างความเป็น เพื่อนบ้านและ

ชุมชนข้ามถิ่นที่ ของผู้อพยพข้ามพรมแดนชาวพม่า ในจังหวัดระยอง. วารสารสังคมกลุ่มน้ำโขง ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๗): ๖๙-๙๖.

เดลินิวส์. เปิดมุมมอง ‘พระนิสิตต่างชาติ ที่มีต่อมหาจุฬาฯ, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๙.

บัญญัติ ศรีสุขงาม “เป้าหมายที่ต้องการเพื่อหารายได้เข้าประเทศ” ใน วารสารศึกษาศาสตร์

ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๗) หน้า ๑-๑๒.

พิมพ์เสน บัวระภา. เครือข่ายและการส่งเงินข้ามชาติ: ผู้อพยพชาวไทยข้ามชาติในประเทศเวียดนาม

(ภาคเหนือ) รายงานการวิจัยเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๔.

ยศ สันตสมบัติ และคณะ. ขนชายแดนกับการก้าวข้ามพรมแดน. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความ

หลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, ๒๕๕๖)

วสันต์ ปัญญาแก้ว (บก.). สังคมเปลี่ยนผ่าน/เปลี่ยนผ่านสังคม รวมบทความวิชาการในวาระ

ครบรอบ ๕๐ ปี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัย
และบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

วาสนา ละอองปลิว. **ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามพรมแดน: กรณีศึกษาชาวไทยใหญ่ใน
พื้นที่ชายแดนไทย-พม่า.** รายงานการวิจัยเสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙.

สมหมาย ชินนาค. [สัมภาษณ์พระสุเจีย ยนต์]. บันทึกสนามการเข้าร่วมประชุมเตรียมงาน
เทศกาลและบุญกลุ่มประเทศอินโดจีน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี.
๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

สำนักยุทธศาสตร์อุดมศึกษาต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. **นักศึกษา
ต่างชาติในประเทศไทย, ๒๕๕๖.**

อัมพร จิรัฐติกร. **พื้นที่สาธารณะข้ามชาติ การเมืองเรื่องพื้นที่ของแรงงานอพยพไทยใหญ่ในจังหวัด
เชียงใหม่.** เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘.

อำนาจ บัวศิริ. **การพัฒนาารูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สัมภาษณ์

พระครูโพธิยานุสิฐ (สัมภาษณ์). ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

พระมหาวิริติ โสภณสีโล ดร. (สัมภาษณ์). ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน
๒๕๕๙.

พระ Heak Linh, (สัมภาษณ์). จังหวัดบันทึยเมียนเจยประเทศกัมพูชา พระนิสิตกัมพูชา
ชั้นปีที่ ๓ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ วิทยาเขตสุรินทร์, ๑๓ กันยายน
๒๕๕๙.

พระ Khin Sith, (สัมภาษณ์). พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๙ และ ๓ กันยายน ๒๕๕๙

พระ Mean Keoun, (สัมภาษณ์). อดีตประธานชมรมสมณะนิสิตเขมรประจำจังหวัดอุบลราชธานี,
ณ วัดปทุมมาลัย จังหวัดอุบลราชธานี ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗.

พระ Ouch Choun, (สัมภาษณ์). พระนิสิตชาวกัมพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐประศาสน
ศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, วิทยาเขตสุรินทร์ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

พระ Sang Truong, (สัมภาษณ์). พระนิสิตเขมร สัญชาติเวียดนาม อายุ ๒๖ ปี จากจังหวัดกามา
[Camau] ประเทศเวียดนาม, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร.
วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระ SoKea Mun, (สัมภาษณ์). พระนิสิตชาวกำพูชา, ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระ Sokhom Kim (สัมภาษณ์). พระนิสิตเขมรชั้นปีที่ ๔ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
จากจังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙

พระ Sovann Khin, (สัมภาษณ์). พระนิสิตัมพูชาระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกรัฐศาสตร์ มจร.
วิทยาเขตอุบลราชธานี วัดปทุมมาลัย จังหวัดอุบลราชธานี ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗.

พระ Thanh Saon (สัมภาษณ์).เชื้อสายเขมร สัญชาติเวียดนาม, พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระบุญเคน (จิตตะปันนโย) บุญชู, (สัมภาษณ์). พระนิสิตชาวลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์ มจร.วิทยาเขตหนองคาย, ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

พระสมลัก ภูมิปัญญา (ขันติธมโม), (สัมภาษณ์).พระนิสิตลาว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาเขตหนองคาย จากแขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว,
๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

พระหน่อวัน [Arriya Nanda], (สัมภาษณ์). พระนิสิตชาวไทยใหญ่, ระดับชั้นปริญญาตรี
วิชาเอกภาษาอังกฤษ มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

สามเณร Hongkam, (สัมภาษณ์). พระนิสิตชาวไทยใหญ่,ระดับชั้นปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ
มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๙.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า พระครูกิตติคุณภาส ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี.....
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี...
ที่อยู่ ถ.สมเด็จจ.ต.กระโสม อ.เมือง จ.อุบลราชธานี ๓๔๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๑ - ๐๖๔๘๗๑๕ ขอรับรอง
ว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

“พระนักศึกษาข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย: วิถี
ชีวิตและเครื่องความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูสารกิจ
โกศล.ดร. และคณะ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑ จนถึง ๑ มิถุนายน ๒๕๖๑ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

-๑. ได้แนวทางในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการรับนักศึกษาต่างประเทศเข้ามาศึกษาในมหา
วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี.....
-๒. ช่วยให้สถาบันพระนิสิตต่างประเทศเกิดความสนใจเข้ามาศึกษาในสถาบันมากขึ้น.....
-๓. เป็นพื้นฐานในการสร้างศูนย์การศึกษาในอาเซียนต่อไปในอนาคต.....

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูกิตติคุณภาส)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูลปฐม ภูมิ/หัตถิภูมิจาก เอกสาร ตำราต่างๆ	ทราบถึงข้อมูล ภูมิหลัง และปัจจัย ที่ทำให้พระนิตตจากอาเซียนและ อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเข้าศึกษาที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย	ข้อที่ ๑	ทราบถึงประวัติความ เป็นมาของพระนิตต ต่างชาติ และทราบ ปัจจัยที่ทำให้ตัดสินใจ เข้ามาศึกษา
๒. เก็บข้อมูล ภาคสนามด้วยการ สัมภาษณ์ผู้ที่ เกี่ยวข้อง จำนวน ๒๓ รูป/คน	ทราบถึงวิถีชีวิต และการปรับตัว หลังจากเข้ามาศึกษาในประเทศ ไทย ตลอดจนกระบวนการสร้าง เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ข้ามรัฐ	ข้อที่ ๒-๓	ได้แนวทางในการออก นโยบายในการรับพระ นิตตต่างประเทศเข้ามา ศึกษา และเส้นทางการ ติดต่อสื่อสารระหว่าง นิตต
๓. การประชุมย่อย เพื่อสังเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการเก็บ ข้อมูลภาคสนาม	ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลัง ปัจจัยที่ทำให้เข้ามาศึกษาที่ไทย วิถีชีวิต การปรับตัว และ กระบวนการสร้างเครือข่ายความ สังคมข้ามพรมแดนของพระนิตต จากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำ โขงที่เข้ามาศึกษาในประเทศไทย	ข้อ ๑-๒-๓	ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ พระนิตตต่างชาติก่อน เข้ามาศึกษาในไทย และหลังจากเข้ามา ศึกษาในไทย การปรับ ตัวและวิธีการสร้าง เครือข่ายความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐ
๔. รายงานฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถ ตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษาภูมิหลังและปัจจัยที่ พระนิตตจากประเทศเพื่อนบ้านใน อาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำ โขงตัดสินใจมาศึกษาใน	ข้อ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มี คุณค่า สามารถตอบ วัตถุประสงค์ของการ วิจัยและส่งเสริมการ ให้ไทยเป็นศูนย์กลาง การศึกษาในอาเซียน

	<p>มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p> <p>๒. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p> <p>๓. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p>		
--	---	--	--

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง พระนักศึกษาข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงในประเทศไทย:
วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ

The Cross-Border of Student Monks from ASEAN and the Greater Mekong Sub-region in
Thailand: Way of Life and Transnational Social Relation Network

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1. ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล..... อายุ.....ปี พรรษา.....
- 1.2. ปัจจุบันเรียนระดับปริญญา..... สาขาวิชา.....
คณะ..... วิทยาเขต.....
- 1.3. มาจากเมือง/อำเภอ..... จังหวัด..... ประเทศ.....
- 1.4. สัญชาติ.....ชาติพันธุ์ (Ethnic).....
- 1.5. เดินทางมาประเทศไทยครั้งแรกเมื่อปี
- 1.6. ปัจจุบันท่านพัก/จำวัดอยู่ที่
.....
- 1.7. ข้อมูลสำหรับการติดต่อ: อีเมล..... โทรศัพท์.....
Face book:..... Line ID:.....

2. ภูมิหลังและวิถีชีวิต

- 2.1. ท่านมีพี่น้อง.....คน ท่านเป็นคนที่.....
- 2.2. ท่านเดินทางเข้ามาประเทศไทยโดยทางใด (เครื่องบิน/รถยนต์/เรือ).....
- 2.3. ท่านเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย ณ ด่าน.....
- 2.4. ท่านเดินทางมาคนเดียวหรือมีเพื่อนพระภิกษุมาด้วย
- (ถ้ามาพร้อมเพื่อนพระภิกษุ มากันกี่รูป).....
- 2.5. เหตุผลที่ท่านเลือกมาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยแห่งนี้คืออะไร
.....
.....
.....
- 2.6. ขอให้ท่านเล่าวิถีชีวิต (กิจวัตร) ในแต่ละวันของท่านคร่าวๆ ให้ฟัง
.....
.....

.....
.....
.....

2.7. การดำเนินชีวิตของที่นี่ (ประเทศไทย) แตกต่างกับการดำเนินชีวิตในบ้านเกิดของท่านหรือไม่
อย่างไร

.....
.....
.....

3. การปรับตัว

3.1. การดำรงชีวิตอยู่ในประเทศไทย ท่านต้องปรับตัวด้านใดบ้าง

.....
.....
.....

4. เครือข่ายทางสังคม

4.1. ท่านมีเพื่อนภิกษุที่เป็นคนจากประเทศเดียวกันมากน้อยเพียงไร

.....
.....
.....

4.2. บรรดาเพื่อนภิกษุที่เป็นคนจากประเทศเดียวกันได้มีการรวมกลุ่มเป็นชมรมหรือองค์กร
หรือไม่ (ถ้ามี ถามต่อข้อต่อไป ถ้าไม่มี ข้ามไปถามข้อ 5)

.....
.....

4.3. ชมรมหรือองค์กรข้างต้นมีการดำเนินกิจกรรมอะไรบ้าง

.....
.....
.....

5. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตในประเทศไทย

5.1. ในการดำเนินชีวิตอยู่ในประเทศไทย ไทยประสบปัญหาอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

6. ข้อเสนอแนะ

6.1. ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคข้างต้นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ
รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

บรรยากาศการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยที่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลพระนิสิตต่างประเทศกับพระศรีปรียัติธาดา
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ทะเบียน วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บรรยายภาคการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยที่วิทยาเขตสุรินทร์

สัมภาษณ์พระนิสิตต่างประเทศที่วิทยาเขตสุรินทร์

คณะผู้วิจัยกำลังสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ฝ่ายกิจการนิสิตวิทยาเขตสุรินทร์

มอบปัจจัยสมทบกองทุนนักศึกษาต่างประเทศวิทยาเขตสุรินทร์

บรรยายภาคการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยที่วิทยาเขตหนองคาย

สัมภาษณ์พระครูโพธิชยานุสิฐ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตหนองคาย

บรรยายภาคการสัมภาษณ์คณาจารย์ และพระนิสิตต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาที่วิทยาเขตหนองคาย

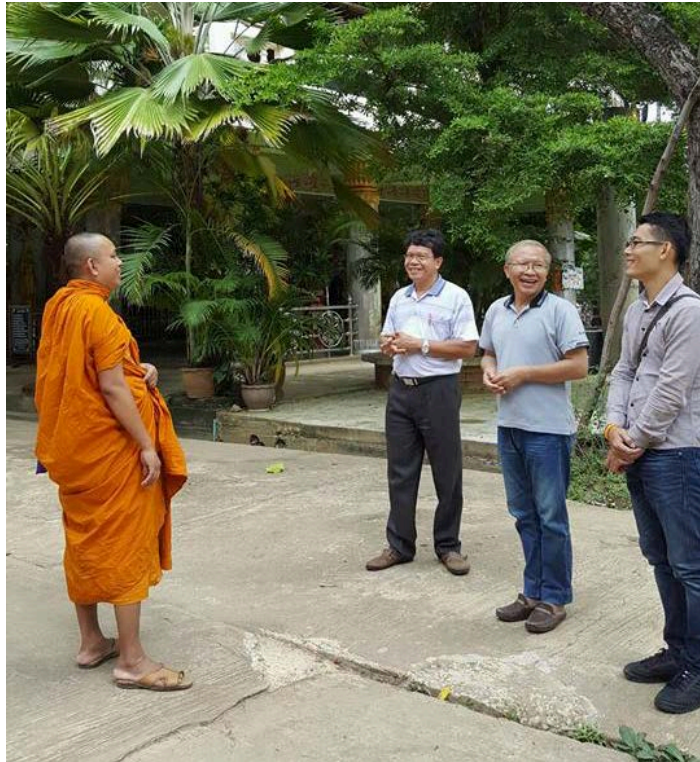
มอบปัจจัยสมทบทุนกองทุนนักศึกษาลาวที่ วิทยาเขตหนองคาย

บรรยายภาคการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยที่วิทยาลัยนครพนม

มอบปัจจัยสมทบทุนพระนิสิตลาวที่ วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดที่พระนิสิตลาวเข้าจำพรรษามากที่นครพนม

สัมภาษณ์พระนิสิต มจร. ส่วนกลางที่มาจากประเทศพม่า

แบบสรุปโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

<p>สัญญาเลขที่ ว ๐๒๕/๒๕๕๘</p> <p>ชื่อโครงการ พระนักศึกษข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย: วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ</p> <p>หัวหน้าโครงการ พระครูสารกิจโกศล (คำบุญมา) และคณะ</p> <p>ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต อุดรราชธานี</p> <p>โทรศัพท์ ๐๘๑-๙๖๖๒๘๙๒, ๐๘๙-๔๒๕๗๐๓๓ Email: t-u-@hotmail.com</p>
<p>ความเป็นมาและความสำคัญ</p> <p>การวิจัยเรื่อง พระนักศึกษข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย: วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาภูมิหลังปัจจัยที่ทำให้พระนิสิตต่างชาติเข้ามาศึกษาในไทย วิถีชีวิต การปรับตัว และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตในอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่เข้ามาศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อันจะเป็นฐานความรู้เกี่ยวกับความต้องการมาศึกษาในไทย เพื่อนำสิ่งที่ได้ไปกำหนดเป็นนโยบายหรือแนวทางในการที่จะทำให้ไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในอาเซียนต่อไป</p>
<p>วัตถุประสงค์โครงการ</p> <p>๑) เพื่อศึกษาภูมิหลังและปัจจัยที่พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตัดสินใจมาศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p> <p>๒) เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และการปรับตัวของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสงฆ์ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม</p> <p>๓) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมข้ามพรมแดนของพระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</p>
<p>ผลการวิจัย</p> <p>๑) ผลการศึกษาพบว่า พระนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนและในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเริ่มเข้ามาศึกษาในประเทศไทย อย่างเด่นชัดเมื่อปลายทศวรรษ ๒๕๔๐ โดยมีเงื่อนไขทั้งที่เป็น ปัจจัยผลักดัน ได้แก่ (๑) สภาพทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว (๒) การที่ประเทศต้นทางให้โอกาสพัฒนาตนเองน้อย (๓) ปัจจัยทางด้านการเมือง และปัจจัยดึงดูด ได้แก่ (๑) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ (๒) ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม และ (๓) ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ของสถาบัน</p>

๒) ด้านการปรับตัวนั้น จะมีทั้งการปรับตัวทางด้านสังคม และการปรับตัวทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการปรับตัวด้านภาษา นอกจากนี้ ในฐานะของ “คนต่างด้าว” พวกเขาที่ย่อมเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคบางประการในการดำเนินชีวิต

๓) ด้านการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของตน อย่างน้อย 3 รูปแบบ คือการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านเกิด การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระดับบุคคล และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของชมรม

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำชุดความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้นิสิตในอาเซียนเข้ามาศึกษาในไทย เพื่อนำไปปรับนโยบายหรือกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับนิสิตจากอาเซียน

2) อาจารย์ นักวิชาการ ครู นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยอื่นๆ สามารถนำข้อมูลการวิจัยไปศึกษาหาความรู้ และบรรยายถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการปรับตัวของนิสิตต่างประเทศ และกระบวนการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรมแดน

3) พระสงฆ์ สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังต่างประเทศในอาเซียน

4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ สามารถนำไปเป็นข้อมูลไปกำหนดนโยบายทางการศึกษาสำหรับนักศึกษาจากอาเซียนที่จะมาศึกษาในไทยได้

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์

<http://www.mcjou.com/index.php/mcjou/announcement> และอยู่ระหว่างดำเนินการนำ

ผลงานวิจัยตีพิมพ์บทความ

ประวัติผู้วิจัยและคณะ

ผู้วิจัยคนที่ ๑

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) พระครูสารกิจโกศล ฉายา นิสฺโสโก นามสกุล คำบุญมา
(ภาษาอังกฤษ) Phrakru Sarakitkosol

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน : ๓ ๓๔๑๕ ๐๐๗๙๘๐๔๗

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน ที่ปรึกษา รองอธิการบดี มจร. วิทยาเขตอุบลราชธานี

๔. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก วัดมหาวนาราม ต.ในเมือง อําเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี , โทรศัพท์ ๐๘-๑๙๖๖๒๘๙๒

๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ สำเร็จการศึกษา (วุฒิมหาบัณฑิต) น.ธ. เอก, ป.ธ.๔

๕.๒ สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

-ปริญญาตรี (พธ.บ.) คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาเอกการสอนสังคมศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-ปริญญาโท (M.A.) มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยปูเณ ประเทศอินเดีย

- ปริญญาเอก (Ph.D.) มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมคร ประเทศอินเดีย

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ

กฎหมายคณะสงฆ์ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น อักษรธรรม

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ

- พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเวียดนาม : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม

และความสัมพันธ์ทางสังคม (๒๕๕๖) หัวหน้าโครงการ

- พระนักศึกษามัธยมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย : วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ, ๒๕๕๘ อยู่ระหว่างดำเนินการ (หัวหน้าโครงการ)

ผู้วิจัยคนที่ ๒

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ ฉายา สิริวิฑฒโน นามสกุล
(ภาษาอังกฤษ) - ฉายา - นามสกุล -
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน ๓๓๓๑๐๐๑๒๐๐๑๔๖
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ อาจารย์ประจำ มจร. วิทยาเขตอุบลราชธานี
๔. ประวัติการศึกษา
 - นธ.เอก , ป.ธ. ๓
 - พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา)
 - บธ.ม. (บริหารธุรกิจ)
 - Ph.D. (Pali)
๕. ผลงานวิจัย
 - การประเมินผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคมฯ วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๕๕๑
(หัวหน้าโครงการ)
 - วิเคราะห์บทบาทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ปี ๒๕๕๒ (หัวหน้าโครงการ)
 - กระบวนการสร้างหลักสารธรรมโกศิธรรมในประเทศไทย ปี ๒๕๕๕ (หัวหน้าโครงการ)
 - ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อผลิตต่างประเทศฯ ปี ๒๕๕๘ (หัวหน้าโครงการ)
 - ศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนามปี ๒๕๕๖ (ผู้ช่วยวิจัย)
 - พระสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ป่าชุมชนฯ ปี๒๕๕๕ (ผู้ช่วยวิจัย)

ผู้วิจัยคนที่ ๓

๑. ชื่อ - นามสกุล

ภาษาไทย นายสมหมาย ชินนาค

ภาษาอังกฤษ Mr. Sommai Chinnak

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ รองศาสตราจารย์ ระดับ ๙

๓. สังกัด สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๑๙๐

โทรศัพท์ ๐๔๕-๓๕๓๗๖๑ โทรสาร ๐๔๕-๒๘๘๘๗๐

อีเมล: s_chinnak@hotmail.co.th

คุณวุฒิ

ระดับปริญญา	สาขาวิชา	ปีที่สำเร็จ	สถาบันที่สำเร็จการศึกษา
มานุษยวิทยามหาบัณฑิต	มานุษยวิทยา	พ.ศ. ๒๕๓๙	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วิทยาศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๒)	สังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา	พ.ศ. ๒๕๓๔	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Certificate	Intensive Khmer Training Course	๑๙๙๖	Royal University of Phnom Penh (RUPP) Phnom Penh, Cambodia

๘.๑. งานวิจัย (ที่แล้วเสร็จ)

๑. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ สำหรับโรงเรียนในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. ๒๕๕๓. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถานภาพ: หัวหน้าโครงการ

๒. โครงการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และรูปแบบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรใน บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำในเขตอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. ๒๕๕๑. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถานภาพ: หัวหน้าโครงการ

๓. เสริมสมรรถนะสังคมไทยเพื่อการพัฒนาภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (กรณีศึกษากลุ่มแม่น้ำโขง): ศึกษากระบวนการทางนโยบายจากระดับชาติสู่ชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง. ๒๕๕๐. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถานภาพ: นักวิจัยร่วม

๔. โครงการการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในเขตลาวใต้เพื่อการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ในเขตอีสานใต้. ๒๕๕๐. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.) สถานภาพ: หัวหน้าโครงการ

๕. การพัฒนาไกล และระบบบริหารจัดการพื้นที่เพื่อการแก้ปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการ: กรณีชุมชนในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำระหว่างเขตรอยต่อเทศบาลเมืองวารินชำราบกับเทศบาลนครอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี, ๒๕๔๙. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.) สถานภาพ: หัวหน้าโครงการ

๖. การพัฒนาระบบประเมินผลโครงการวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๙. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.) สถานภาพ: หัวหน้าโครงการ

๗. วิถีชีวิต ผู้คนและพื้นที่ชุ่มน้ำ พลวัตในการจัดการทรัพยากรในระบบนิเวศน์แบบ “กุด” ของชุมชนเมืองในเขตรอยต่อระหว่างเทศบาลเมืองวารินชำราบ กับเทศบาลนครอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี, ๒๕๔๘. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.) สถานภาพ: หัวหน้าโครงการ

๘. โครงการวิถีใหม่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๘. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถานภาพ: ผู้ร่วมวิจัย

๙. โครงการศึกษาวิจัยแนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศ วิถีชีวิต และชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล, ๒๕๔๕. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักนายกรัฐมนตรี สถานภาพ: ผู้ร่วมวิจัย

ผู้วิจัยคนที่ ๔

๑. นายเรืองเดช เขจรศาสตร์ Mr. Ruangdet Khechornsart

รหัสนักวิจัยแห่งชาติ ๔๐ ๐๐๐ ๑๓๑

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน ๓ ๑๐๑๖ ๐๐๑๔๑ ๘๒ ๓

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิชาการศึกษานำนาฏการพิเศษ / อาจารย์พิเศษ

๔. สังกัด สำนักงานศึกษาธิการภาค ๙ อุบลราชธานี (ศธภ.๙)

ถนนคลังอาวุธ ตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบล จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

โทรศัพท์.๐-๔๕๓๑-๓๒๙๐ , ๐-๔๕๓๑-๔๖๙๖ มือถือ ๐๘ ๑๓๙๓ ๓๔๑๒

โทรสาร.๐-๔๕๓๑-๔๖๙๖

อาจารย์พิเศษ ประจำ สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

(หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต – ศศ.ม.)

อาจารย์พิเศษ ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

(หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ,ป. บัณฑิต และพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พธ.ม.)

Email : ruangsart@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

ศษ.บ. บริหารการศึกษา

พธ.บ. ปรัชญา (เกียรตินิยมอันดับ ๑)

พบ.ม. พัฒนาสังคม (วิเคราะห์และวางแผน)

ปร.ด. ไทศึกษา

Ph.D. Tai Studies (Sociology)

๖. ผลงานวิจัย (กรณีเป็นหัวหน้าโครงการ/นักวิจัยหลัก)

๑. การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานวัฒนธรรมในส่วนภูมิภาค ภาควัฒนธรรม ๑๐

๒. ประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ (ทุนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ : สวช.)

๓. การจัดการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ของสถานศึกษา ระดับมัธยมศึกษา เขตการศึกษา ๑๐

๔. การประเมินผลการดำเนินงานการจัดกิจกรรมตามโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต อุบลราชธานี

๕. การศึกษารูปแบบการพัฒนาจิตพิสัยในระบบการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษา

๖. สภาพเกี่ยวกับเทคโนโลยีของหน่วยงานสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

๗. สภาพการดำเนินงานตามรูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในสถานศึกษา เขตการศึกษา ๑๐

๘. การศึกษาบทบาทของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในการพัฒนาเยาวชน : กรณีจังหวัดอุบลราชธานี

๙. ความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตการศึกษา ๑๐

๑๐. การดำเนินงานตามองค์ประกอบประกันคุณภาพภายในและกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในพื้นที่เขตตรวจราชการที่ ๙

๑๑. การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการคิดของนักเรียนในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามผลการประเมินภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ในพื้นที่ เขตตรวจราชการที่ ๑๑ และ ๑๔

๑๒. สภาพการดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่เขตตรวจราชการที่ ๙

๑๓. พฤติกรรมการอ่านหนังสือของนักเรียน ในพื้นที่เขตตรวจราชการที่๙

๑๔. แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของพระสงฆ์เข้าสู่ระบบโรงเรียน กรณีจังหวัดอุบลราชธานี (อนุมัติทุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ : วช.)

๑๕. การประยุกต์หลักพุทธธรรมประกอบการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ กรณีวัดป่าประชาณิมิต อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี (ทุน วช.) (๒๕๕๘)

๑๖. การดำเนินงานเกี่ยวกับสมุนไพรและการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานี (ทุน วช.) (๒๕๕๘)

๑๗. วิถีพุทธธรรมตามแนววัดป่าอัสสัมกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ (ทุน สวช.) (๒๕๕๙)

๑๘. ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อการดำเนินงานการตรวจราชการของสำนักผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการที่ ๙ (๒๕๕๑)

๑๙. กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมของโรงเรียนมัธยมศึกษาในบริบทวัฒนธรรมชุมชนเมืองและท้องถิ่นชายแดนลุ่มน้ำโขง (ทุน วช.) (๒๕๕๒)

๒๐. สภาพและแนวทางการดำเนินงานทางการศึกษาเชิงบูรณาการระดับจังหวัด ในพื้นที่รับผิดชอบของสำนักบริหารยุทธศาสตร์และบูรณาการการศึกษาที่ ๙ (๒๕๕๒)

๒๑. บทบาทการดำเนินงานทางการศึกษาและการตรวจราชการขององค์การการศึกษาในส่วนภูมิภาค (๒๕๕๔)

๒๒. การจัดการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานแบบชุมชนมีส่วนร่วมในแถบลุ่มน้ำโขง (ทุน วช.) (๒๕๕๔-๒๕๕๕)

ข. ผลงานวิจัย (กรณีเป็นนักวิจัยร่วม)

๒๓. ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแบบข้ามรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวในพื้นที่วัฒนธรรม กรณี
พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ (ทุน สกว.)

๒๔. การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการกระจายอำนาจตามกฎหมายไปสู่สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (วช.)

๒๕. รูปแบบการพัฒนาการเพิ่มประสิทธิภาพระบบตรวจราชการของกระทรวงศึกษาธิการ (วช.)

ผู้วิจัยคนที่ ๕

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นายสุมิตรชา ซาเสน
 ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr. Sumitcha Sasen
๒. เลขบัตรประจำตัวประชาชน ๑๔๙๐๓๐๐๐๐๘๙๔๐
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์พิเศษ มจร.วิทยาเขตอุบลราชธานี
๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
 หมู่ ๑ ตำบลกระโสม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐
 โทร. ๐๘๙ -๔๒๕๗๐๓๓, E-mail:t-u@hotmail.com, Id line: tusumitcha
๕. ประวัติการศึกษา
- ๕.๑ สำเร็จการศึกษา (วุฒิต่างศาสนา) น.ธ. เอก
- ๕.๒ สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อย่อปริญญา /(สาขาวิชาที่จบ)	สถาบันการศึกษา	พ.ศ.
ปริญญาตรี (T) (E)	พธ.บ.(บริหารรัฐกิจ) B.A.(public administration)	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University	๒๕๕๑
ปริญญาตรี (T) (E)	น.บ. (นิติศาสตร์) LL.B. (Bachelor of Laws)	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช Sukhothai Thammathirat University	๒๕๕๙
ปริญญาโท (T) (E)	ร.ม.(รัฐศาสตร์) M.Pol. Sc.	มหาวิทยาลัยรามคำแหง Ramkhamheang University	๒๕๕๖
ปริญญาเอน (T) (E)	รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) D.P.A.(Public Administration)	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม Rajabhat Maha Sarakham University	กำลัง ศึกษา

๖. ผลงานวิจัย

- เจตคติของเยาวชนที่มีต่อพระสงฆ์เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๐ หัวหน้าโครงการวิจัยคือ พระครูศรีปริยัตยาภิวัดน์, ดร. ๒๕๕๓ (ผู้ช่วยวิจัย)
- ศึกษาพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่อง ธรรมสร้อยสายคำ หัวหน้าโครงการวิจัยคือ พระครูศรีปริยัตยาภิวัดน์, ดร. ๒๕๕๕ (ผู้ช่วยวิจัย)

- ศึกษาหลักศรัทธาที่ต่อความมั่นคงในพุทธศาสนาของชาวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี หัวหน้าโครงการวิจัยคือ นายยัง กุณอก ๒๕๕๓ (ผู้ช่วยวิจัย)
- พระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม หัวหน้าโครงการวิจัยคือ พระครูสารกิจโกศล, ดร. ๒๕๕๖ (ผู้ร่วมวิจัย)
- พระนักศึกษข้ามพรมแดนรัฐชาติจากอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเทศไทย : วิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามชาติ, ๒๕๕๘ อยู่ระหว่างดำเนินการ (ผู้ร่วมวิจัย)
- กระบวนการเสริมสร้างความรู้ทางกฎหมายสำหรับพระภิกษุสงฆ์, ๒๕๕๘ อยู่ระหว่างดำเนินการ (ผู้ร่วมวิจัย)

๗. สาขาที่ชำนาญการ

- รัฐศาสตร์
- รัฐประศาสนศาสตร์
- กฎหมาย
- พุทธศาสนา